

Poëzie en proza

Guido Gezelle

Editie An De Vos en Piet Couttenier

bron

Guido Gezelle, *Poëzie en proza* (eds. An De Vos en Piet Couttenier). Bert Bakker, Amsterdam
2002

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/geze002poez01_01/colofon.php

© 2016 dbnl / An De Vos / Piet Couttenier

Poëzie

Dichtoefeningen

De mandelbeke^{aant.}

Waarom, droeve Wilgeboom,
 staat gij op den Mandelstroom?
 Waarom laat ge uw lange takken
 tot in 't koele water zakken?
 Is 't de liefde die u dwingt
 en uw loof omleege bringt,
 om uw moeders schoot te kussen,
 en uw gloed in 't nat te blusschen,
 dat uw kruine groeien doet
 en bewatert uwen voet?
 Of is de oorzaak van uw kommer
 te beschutten met uw lommer,
 voor het branden van de zon,
 't water van de Mandelbron,
 opdat 't onverdroogd moog' vloeien
 en de malsche vrucht doen groeien
 al waar hij zijn water giet
 de onverdroogbre Mandelvliet?
 - Neen, geen liefde of zonnescitter,
 maar wel droefheid, zwaar en bitter,
 weegt mijn takken naar den vloed,
 die daar loopt voor mijnen voet,
 naar die Mandel, die voor dezen
 altijd plag zoo klaar te wezen,
 dat wanneer de vochte nacht
 dauw had op mijn hoofd gebracht,
 d'heldre perels van mijn blâren
 nauwlijks konden evenaren
 't zuivere water van den vliet,
 die alle anderen achterliet.
 'k Wou mij toen al dikwijls spieglen
 en mijn bladerkes zien wieglen
 door het windtje, dat zoo zoet
 slierde langs den Mandelvloed!
 'k Was dan jong, en had mijn kruine,
 jong verplant al uit den tuine,
 maar de vijfde maal vergroot

met een iederjaarsche schoot;
maar, wanneer ik in mijn leden
kracht en sterkte voelde treden,
en mijn wortel in den grond
dieper ende vaster stond,
kwamen, onbekend voor dezen,
driften vierig opgerezen
in het herte van den mensch:
niets vervulde zijnen wensch...
En die overschoone Mandel
wierd de slave van den Handel!
Overal op heuren rug
wierp men duiker ende brug.
Ja, de herder, die ter weiden,
die daar rond de beke spreiden,
zijne kudde leeden kwam,
liet en schaap en geet en lam,
wierp zijn mak weg en zijn fluiten,
en kwam mij den weg afsluiten,
bracht en staak, en stok, en balk,
zware steenen, stuivend kalk,
groef, en scheidte, en kapte, en ploegde,
klopte, en kleunde, en zweette, en zwoegde,
en in heuren maagdenschoot
joeg hij, met herhaald gestoot,
staken ende stijlen neder,
dat het hellemd' heen en weder.
Dan en vloeide aan mijnen voet
niet meer d'heldre Mandelvloed,
maar hij stond; en moddrig duister
nam de plaatse van zijn luister!
Daarmeê 'n was het vrekking mensch
niet voldaan in zijnen wensch;
maar hij maakte ronde raderen,
ongekend aan zijne vaderen,
groef, ten kante van zijn bouw,
eene doorgang diep en nauw,
liet aldaar, met hevig gonzen,
't woedend beekske nederbonzen,
en zoo plaatste hij zijn wiel
dat er 't water tegen viel.

Lastig moest nu 't beekske werken,
 tusschen die verkalkte zerken,
 onder 't krakend stampers rad,
 met zijn ronkend ruischend nat,
 om het zaad tot gruis te malen,
 en het zap eruit te halen:
 - 't zaad, dat ginds in struiken groeit,
 en met gulden blomkes bloeit, -
 van zoo haast de zon heur' stralen
 aan de wereld komt betalen,
 en zij, nog beroofd van gloed,
 schemert in den Mandelvloed,
 tot wanneer zij, in het westen,
 over 's werelds voorste vesten,
 bloedrood door de boomen blinkt
 en dan in de baren zinkt.
 't Is nu draaien, kraken, krampen,
 kloppen, botsen op de klampen,
 door de kracht van 't wegend nat,
 dat het zware wiel omvat;
 daar weleer de schoone Mandel,
 in heur kronkelenden wandel,
 van waar heure bronne spruit
 tot waar zij heur water spuit
 in de temme Leiebaren,
 vrij van kommer en gevaren,
 door de schoone groene streek
 vloog...! de snelle Mandelbeek,
 vloog door menig groene weide,
 die ze kuste en lekte en vleide;
 menig dertle vissel schoot,
 zilverblinkend in heur schoot;
 menig ande kwam er spelen,
 menig vogel kwam er kwelen,
 menig lammeken, bedorst,
 laafde er zijn gedroogde borst.
 Maar dit alles is verdwenen!
 Droever dagen zijn verschenen;
 't Mandelwater schiet nu vuil
 door den watermolenkuil.
 Niet een vogel komt er kwelen,

niet een ande 'n komt er spelen,
waar zij heure baren giet
en besmette dampen schiet.
Zelfs mag daar geen visch meer dertelen
of 't is om hem dood te spertelen;
niet een lammeken bedorst,
durft er koelen zijne borst;
noch geen zwaluw in heur plassen
wil zijn sneeuw wit hertje wassen;
al dat leeft, het schuwt de kreek,
en 't veracht de slavenbeek.
Daarom zucht ik, daarom stene ik,
daarom, neêrgebogen, ween ik,
daarom treurt de Wilgeboom
op den zwarten Mandelstroom.

Het schrijverke (Gyrinus natans)^{aant.}

O krinklende winklende waterding,
 met 't zwarte kabotseken aan,
 wat zien ik toch geren uw kopke flink
 al schrijven op 't waterke gaan!
 Gij leeft en gij roert en gij loopt zoo snel,
 al zie 'k u noch arrem noch been;
 gij wendt en gij weet uwen weg zoo wel,
 al zie 'k u geen ooge, geen één.
 Wat waart, of wat zijt, of wat zult gij zijn?
 Verklaar het en zeg het mij, toe!
 Wat zijt gij toch, blinkende knopke fijn,
 dat nimmer van schrijven zijt moe?
 Gij loopt over 't spegelend water klaar,
 en 't water niet méér en verroert
 dan of het een gladdige windtje waar,
 dat stille over 't waterke voert.
 o Schrijverkes, schrijverkes, zegt mij dan, -
 met twintigen zijt gij en meer,
 en is er geen een die 't mij zeggen kan: -
 Wat schrijft en wat schrijft gij zoo zeer?
 Gij schrijft, en 't en staat in het water niet,
 gij schrijft, en 't is uit en 't is weg;
 geen Christen en weet er wat dat bediedt:
 och, schrijverke, zeg het mij, zeg!
 Zijn 't visselkes daar ge van schrijven moet?
 Zijn 't kruidekes daar ge van schrijft?
 Zijn 't keikes of bladtjes of blomkes zoet,
 of 't water, waarop dat ge drijft?
 Zijn 't vogelkes, kwietlende klachtgepiep,
 of is 'et het blauwe gewelf,
 dat onder en boven u blinkt, zoo diep,
 of is het u, schrijverken, zelf?
 En 't krinklende winklende waterding,
 met 't zwarte kapoteken aan,
 het stelde en het rechtte zijne oorkes flink,

en 't bleef daar een stondeke staan:
'Wij schrijven,' zoo sprak het, 'al krinklen af
het gene onze Meester, weleer,
ons makend en leerend, te schrijven gaf,
één lesse, niet min nochte meer;
wij schrijven, en kunt gij die lesse toch
niet lezen, en zijt gij zoo bot?
Wij schrijven, herschrijven en schrijven nóg,
den heiligen Name van God!'

O 't ruischen van het ranke riet^{aant.}

Παρα ροδανον δονακηα
Hom. IL. XVIII, 576.

O! 't ruischen van het ranke riet!
o wist ik toch uw droevig lied!
wanneer de wind voorbij u voert
en buigend uwe halmen roert,
gij buigt, ootmoedig nijgend, neêr,
staat op en buigt ootmoedig weêr,
en zingt al buigen 't droevig lied,
dat ik beminne, o ranke riet!

O! 't ruischen van het ranke riet!
hoe dikwijls dikwijls zat ik niet
nabij den stillen waterboord
alleen en van geen mensch gestoord,
en lonkte 't rimplend water na,
en sloeg uw zwakke stafjes ga,
en luisterde op het lieve lied,
dat gij mij zongt, o ruischend riet!

O! 't ruischen van het ranke riet!
hoe menig mensch aanschouwt u niet
en hoort uw' zingend' harmonij,
doch luistert niet en gaat voorbij!
voorbij alwaar hem 't herte jaagt,
voorbij waar klinkend goud hem plaagt;
maar uw geluid verstaat hij niet,
o mijn beminde ruischend riet!

Nochtans, o ruischend ranke riet,
uw stem is zoo verachtlijk niet!
God schiep den stroom, God schiep uw stam,
God zeide: 'Waait!...' en 't windtje kwam,
en 't windtje woei, en wabberde om
uw stam, die op en neder klom!
God luisterde... en uw droevig lied
behaagde God, o ruischend riet!

O neen toch, ranke ruischend riet,
mijn ziel misacht uw tale niet;
mijn ziel, die van den zelve God
't gevoel ontving, op zijn gebod,
't gevoel dat uw geruisch verstaat,
wanneer gij op en neder gaat:
o neen, o neen toch, ranke riet,
mijn ziel misacht uw tale niet!

O! 't ruischen van het ranke riet
weêrgalleme in mijn droevig lied,
en klagend kome 't voor uw voet,
Gij, die ons beiden leven doet!
o Gij, die zelf de kranke taal
bemint van eenen rieten staal,
verwerp toch ook mijn klachte niet:
ik! arme, kranke, klagend riet!

De waterspiegel^{aant.}

Εν μὲν γαίαν ετευξ', ἐν δ' οὐρανόν,.....
 Ἡελίον τ' ἀκαμαντά, Σελήνην τε πληθούσαν,
 ἐν δὲ τὰ τεῖρεα πάντα, τὰτ' οὐρανοῦ εστεψανώται.
 Hom. Il. XVIII, 485.

Ik wete ik een spiegel, een spiegel zoo klaar,
 zoo klaar en was nimmer een spiegel:
 zijn blinkende vlakke z'en schildde geen haar,
 of mate ze 't pas en de regel;
 noch is hij van glas, of van ijzer of staal,
 noch smaakt' hij den gloeienden oven,
 niets anders en is hij dan helder krystaal,
 niets anders van onder te boven.
 Hij rust op het zand, op het goudene zand;
 en rond hem, van blinkende blâren
 en blinkende keien, zoo loopt er een rand,
 van kunstenaars niet te evenaren.
 Ei! een die een wondere Kunstenaar is,
 een heeft er dien rand aan gebonden
 met vlietgêrs en vlotgêrs en biezen en lisch,
 den lieflijken ende den ronden.
 Ei! een die een wondere Kunstenaar was,
 Hij miek er al wondere dingen:
 Hij miek en Hij schilderde in 't speeglende glas
 wat weerd is om hier te bezingen.
 Hij miek er vooreerst de onafmeetbaarheid in
 en 't eindelijk vereende gewemel
 waar dat ik geen ende aan en zie, geen begin,
 maar altijd voort hemel en hemel.
 Hij dei er de ontelbare sterren in staan,
 en beven en tintlen en pinken:
 Hij dei ze vervliegten, Hij dei ze vergaan,
 en altijd ten hemelwaard winken.
 Hij miek er de Roomstrate in, 't blinkend gewest,
 den Woênswagen, recht, en omverre,
 en gij die zit oost in den morgen en west
 in den avond, en 't Zevengesterre,

en 't klimmende wiel van de Zonne, die nooit,
 van klimmen of dalen, nooit moede is,
 maar klimt en des morgens heur tranen uitstrooit,
 lijk vier 's noens, en later lijk bloed is.
 Hij miek er de Mane in: ze zat er zoo bloot,
 zoo koud en zoo bleek en zoo blank in,
 ze zat er nu kleene, ze zat er nu groot,
 ze zat er half, nieuw, vol en krank in.
 Hij miek er de bergen, de dalen, de weên,
 de hupplende vliezige schapen,
 met huizen en torren en rotsen en steen
 en leeuwen, van wolken, die gapen.
 Hij stak er nen boge in, die 't blijde vertoog
 van alle de verruwen paarde;
 die klom in den hemel, die kwam van omhoog,
 die steunde zijn voeten op de aarde.
 Ja, de aarde lag ook in den spiegel geprent
 en sprak van de kunde des Meesters;
 zij lag en zij loech er zoo lief en zoo djent,
 vol kruiden en bloeiende heesters.
 Hij miek er de wiedsters die lagen in 't vlas;
 en ál daar zij hadden gekropen,
 daar lagen - ik zag het in 't speeglende glas -
 al d'herelkes nedergestopen.
 Hij miek er den oest in en 'k hoorde den steen
 die zingezangde over de pikke;
 en 'k zag er de binders aan 't werk ondereen,
 en 't kooren viel dapper en dikke:
 daar stond het, gestuikt op den stoppelden grond,
 de landman zijn herte ging open
 wanneer hij zijn krulhaarde kinders errond
 of, spelend, zag bachten gekropen.
 Hij miek er de koeien, die stallewaards aan,
 een kneeuwlende langzame reke,
 daar kwamen en neunden, hun steerten al slaan,
 en zopen nen zeup uit de beke.
 Zoo wondere dingen aanschouwde ik aldaar,
 aanschouwde mijn wonderend wezen,
 en 'k peisde: hoe kon, die een spiegel zoo klaar
 gemaakt heeft, een mensche toch wezen?
 Dat peizende, stoop ik al over den boord

des spiegels, om nader te neigen,
en 'k dei om den spiegel te omhelzen, maar hoort,
'k aanschouwde en erkende... mijn eigen!
Dus ben, o die hemel en zon ende maan,
die wolken en bergen en landen,
die alles liet worden dat mochte bestaan,
dus ben ik het werk uwer handen!
O Moge de ziele des Priesters, mijn ziel,
de ziele geprent met uw zegel,
u zelve bevallen zoo als mij beviel
't vertoog in den wonderen spiegel!

Aan de leeuwerke in de lucht ^{aant.}

AAN R. WILLAERT.

Mij beminde Grijslawerke,
 lieve zangster ende zoet,
 die, op uw bedauwde vlerke,
 met uw altijd reinen voet
 de aarde stoot, en, afgevlogen
 hooger dan mijn ooge draagt,
 dáár, in d'hemelblauwe bogen,
 dáár aan God uw klachte klaagt;
 dáár waar gij den dag ziet breken,
 wandlende op de wolkenbaan,
 schouwende in de gulden streken
 éér de zonne is opgestaan,
 zingende op heur eerste lonken
 uw verrukte vogeltaal,
 drinkende met lange dronken
 d'aldereersten morgenstraal:
 'k heb u dikwijls nagekeken,
 vruchtloos, in uw hooge vlucht,
 ende mijne ziel geleden
 bij de leeuwerke in de lucht.
 Spant, o ziele, spant uw' vleren,
 veerdig tot de hemelvaart,
 wilt niet langer hier verteren:
 op, geliefde, hemelwaard!
 Schuwt al wat u kan bezwaren,
 werpt het, schudt het, slaat het af:
 wilt geen van die krachten sparen
 die God zelf, o ziele, u gaf!
 Laat ze, die deze aarde minnen,
 lustig hunne wegen gaan,
 achter 't geen waarmeê de zinnen,
 de ijdle zinnen zijn voldaan;
 menig vogel wroet zijn leven
 lang, en lustig, in het slijk,
 gij, moet men den leeuwerk zweven,

hooge in 't blauwe hemelrijk.
Daar zult ge over hille en dalen
schouwen in den gulden Oost,
baden in de morgenstralen,
in die zee van hope en troost!
Troost voor 't altijd weenend herte,
dat maar immer vreugde 'n vraagt,
troost voor de onverzoenbre smerte
die daar altijd, altijd knaagt:
knaagt tot als wanneer gij rusten,
rusten zult in 't heilgenot
van die zee, die zonder kusten,
zonder gronden is, in God!
Leeuwerke in de hemelstreken
blijft gij nimmer, nimmer lang,
maar gij moet het lied afbreken
van uw blijden morgenzang;
gij moet weêr op de aarde dalen,
eens verstooten met den voet,
moet alhier het voedsel halen
dat u, arme, leven doet;
maar, mijn ziel, wanneer uw vlerken
eens, na lang verleden tijd,
losgaan ende mogen werken,
en gij vrij van 't lichaam zijt,
dan, o dan! zoo vliege ik henen,
snelder vlieg ik op de vlucht,
dan gij, Leeuwerk, ooit verdwenen
zijt in 't diepen van de lucht.
Dan, o dan! zoo vliege ik hoog en
hooger, in mijn hemeltocht,
dan gij mij den weg kunt toogen,
Leeuwerke, in de blauwe locht.
Dan, o dan! zoo keere ik nimmer,
nimmer, nimmer, nimmer weêr,
maar ik blijve, schouwend immer
immer in het gulden meer
van dien Oceaan van Goedheid,
van dien Oosterdageraad,
die, wie eens genoot zijn zoetheid,
nimmer, nimmer keeren laat!

Dan, o dan! zoo zing ik lange en
langer als 't u is gegund;
zoeter klinken mijne zangen,
dan gij, Leeuwerk, zingen kunt.
Zoeter als de klokkegalmen,
die, vermenglende in 't getuit
van de meziegolven, walmen
's avonds als het avond luidt;
langer als 't gezang der winden,
die, aan 't spelen onder 't riet,
daar de schrale snaren vinden,
van hun ruischend morgenlied;
zoeter als 't gelui der schellen
toen 't al klinkklankt ondereen
van de koeien, die hun bellen
kluttren, klinken, ende weên;
hooger als de hemelbollen
die in eenige eenigheid
stralend door de ruimte rollen,
in de onendige eeuwigheid!

Pachthofschilderinge^{aant}

Eens dat ik gezeten was
 neven onzen koorentas,
 baaklende in de zomerstrale,
 vrij van hert- en zielenkwale,
 en, bij 't vallen van den dag,
 rustend ende peizend lag,
 eerder als ik 't ha vernomen
 waren daar de hoenders komen
 linken, lonken, schuw en schouw,
 of ik ze verjagen zou.
 'Neen, 't is goed,' zoo sprak een hinne,
 of, is 't ik die 't zoo verzinne,
 't gone dat die hinne dei
 't was als of ze sprak en zei:
 'Neen, 't is goed, hij ligt en slapen:
 laat ons nu al 't graan oprapen,
 ende kezen, met der spoed,
 binst dat hij zijn tukske doet.'
 Zonder langer te beramen,
 daarop kwamen ze al te samen
 bij, en bijder, en zóó bij,
 dat ze zaten rondom mij;
 't gone mij al wonder vaarde,
 want ik mij in slaap gebaarde
 en, met loozen oogepink,
 zag al wat er ommeging.
 Neen, 'k en sliep niet; en, al had ik
 vast geslapen, zeker dat ik,
 om 't ontwekken even rad,
 geen gerucht te kort en had.
 Hoe zij raasden, hoe zij tierden!
 Hoe zij hoendersmesdag vierden!
 Hoe zij stoven op en neêr,
 gaven ende kregen weêr!
 Dichten dat, in Vlaamscher tale, ik?
 Vader Maerlant dichtte 't kwalijk,
 schoon of hij geen wale en was

en zeer wel ter talen was.
 Kiekskes, nauwlijks uit de schale,
 hadden ook al élk hun tale,
 wrochten ook al even goed
 met den bek en met den voet,
 want zij liepen weg al piepen
 en zij kropen weêr al kriepen:
 'kriep!' in moeders pluimen rok,
 die van blijdschap klokte: 'klok!
 Ach! het moederlijk beminnen!
 Zoetjes streefde zij 't naar binnen,
 zoo daar een van heel den hoop
 kijkend uit heur vlerke kroop.
 Ach! en 't mochte mij geschieden
 't eigen schouwspel af te spieden
 dat Heer JESUS zelve zag,
 als Hij miek zijn rouwbeklag
 op de goddelooze stede
 en op al mijn zonden mede! -
 'k Zat en peisde 't zoet gepeis
 eens, en nog, en nóg een reis,
 toen daar, op hun bloote voeten,
 recht lijk die ter beêvaart moeten,
 plakkende op hun trage vaart,
 met hun teenen innewaard,
 met hun steert, die altijd wikkelt,
 kwamen achtereen gewikkeld
 de anden. - Al in eenen schal,
 kwaakte en kweekte 't overal:
 't wierd geknoterd, 't wierd gekneuterd,
 't wierd geslobberd, 't wierd geteuterd,
 'Dievige!' op malkaâr geschreeuwd,
 'Foei,' geblazen, 'Heê!' gegeeuwd:
 waar het kinderfooie of waschte is,
 en dus menig tonge onvaste is,
 zou 't niet erger gaan. - 't Geschal
 hoorde schelf en schure en stal,
 hoorden greppe en gracht en goten,
 hoorden ganze- en duivekoten,
 hoorde 't lieve duiveslag,
 waar toen menig duive lag

in heur blauwe zijden kleêren,
warrem t' houden en te keeren,
wat zij, moeder van een ei,
hopend op het nesthooi lei.
Uit! daar komen ze al, gekletterd
komen ze op hun vlerken: 't kettert
heinde en verre, en 't hemelsblauw
vliegt van vlugge vlerken grauw.
Driemaal weg, zoo vliegen ze, ende
driemaal weêr, zoo ruischt de bende
rap voorbij, tot waar ze kan
vinden om te beeten: dan,
hoort hun zachte schachten piepen,
en, als of hun vlerken sliepen
op de lijze lijze vaart,
slieren ze al omleegewaard,
en... eer dat hun roode pootjes
grond genaken, vliegen strootjes,
kafjes, stofjes, wolle en werk
weg, van onder hunne vlerk,
en... ze naken grond. - Ze kronkelen
ronklende om end omme, donklen
roekeloerend hals en kop
te over de ooren in den krop;
springen opgewipt en knikken,
al van de aarde 't graan optikken,
zoeken hier en zoeken daar,
tropplen in en rond malkaâr,
broêrschgezind en zonder veedten.
Dáárom zijt ge 'eenvoudig' g'heeten,
van die duive en mensche en al
schiep dat was of wezen zal,
zachte duiven, argelooze
duiven, gij, die onze booze,
nietige grootmoedigheid
leert en wijst ootmoedigheid;
duiven, beeld van reine zeden,
beeld van Gods Aanbidlijkheden,
beeld, dat, neffens 't zuivere Lam,
dat de zonde van ons nam,
moogt den Grooten Geest bedieden:

Godlijk beeld, van christne lieden
 hoog vereerd en wel verstaan,
 beeld.....
 .. maar, prachtig aangedaan,
 komt daar... wie?... wat zal ik zeggen,
 nú wat tale in 't werk gaan leggen
 om de zothed recht te doen
 van dien zotten kallekoen?
 Ziet toch! ziet dat blauw gezichte u
 noesch en tweersch bekijken! Zwicht u,
 ziet hem met beleefdheid aan,
 den gepinten Indiaan,
 of hij vaart u in de schenen!
 Ziet! daar is 't al: hoort hem stenen:
 'kik!' zijn roode halsdoek spraait,
 'kik!' zijn steert gaat op, hij draait,
 'kik!' hij doet zijn neuslap langten,
 'kik!' hij laat zijn vleren hangen,
 'kik!' zijn pluimen streuvlen op,
 'kik!' hij strijkt zijn rooden kop
 tusschen zijne schouders beide;
 'kik!' hij kikt, als of hij zeide:
 'kik! hier ben ik, groote man,
 kik! wie is 't die aan mij kan?
 Geen van allen.' Hoort hem schrepen
 en in 't zand zijn kleêren slepen:
 'kik!' nu rechts, 'aanschouwt mij toch!
 'kik!' nu slinks, 'aanschouwt mij nog,'
 zegt hij, maar geen een die 't hoorde,
 niemand dien de dwaasheid stoorde
 van den preuschen Indiaan,
 elk at voort en liet hem staan. -
 Dat en mocht hem niet behagen,
 nochte en zou hij zulks verdragen:
 'Neen en kijkt niet, dwaas gebroed,
 maar gij zult mij hooren!' Goed!
 Daarmeê steunt hij op zijn teenen
 en begint zoo al met eenen
 keer te hutsen, ende beeft,
 schudt en schingelt, gaapt, en geeft
 zulk een gorgelend gegabber,

zulk een snabbelend gesnabber,
 dat het klaar een hondgebas
 en wel tien keers erger was;
 en, niet eens en nog een keer, en
 daarmee uit, maar langs om meer en
 langs om luider, lange en zeer,
 heele kelen met 'nen keer.
 d'Hoenders lieten 't al gewerden;
 ik, 'k en kón het niet meer herden,
 en, daar ik te aanschouwen lag,
 schoot ik in nen schaterlach.
 Weg... zoo vloogen ze, al die konden,
 - en ze konden ál, en vonden
 ál den weg, - waar hier, waar daar,
 voor het nakend lijfsgevaar.
 Daarmeê was het spel gebroken.
 En de zon, half weggedoken
 half nog zichtbaar dóór het hout,
 loech, en viel in 't lachend woud.
 Toen, op 't leuren van heur stralen,
 kwam een waarheid in mij dalen
 van geen mensche loochenbaar
 en van God erkend voor waar,
 immers: dat ons doen en laten,
 ons beminnen en ons haten,
 weêr het goed zij, ofte kwaad,
 rondom ons geschreven staat
 - en die zoekt hij zal het merken -
 in de dieren en hun werken:
 in het wijze of dwaze doen
 van duif, hinne, of kallekoen.
 Zalig zijt gij, vroedgezinden,
 die Gods lessen uit kunt vinden
 waar Hij die verborgen heeft!
 Zalig, die, zoo lang gij leeft,
 kunt tot nut en bate brengen
 de alderkleenste trijfelingen,
 doende, zelf, gij, wel bevroed,
 wat een dier onwetens doet
 en onwillens, u ten goede;
 vluchtende met snellen spoede

wat een dier bewusteloos
doet, maar niet te doen en koos,
dus onschuldig deed, wat kwaad en
zonde u zou op 't herte laden.
Zalig hij die luistert naar
der naturen stemme klaar,
der naturen stem, die Gods is.
Zalig hij die niet te trotsch is
om de lessen ga te slaan
die van God geschreven staan,
't zij met bloemen, 't zij met sterren,
't zij hier bij ons, 't zij daar verre, en
't zij ze spreken ofte niet,
al de talen die men ziet
in den glim van rooze of druive,
in den eenvoud van de duive,
in de driestheid van den hoen,
in den zotten kallekoen,
in wat, voor die luisteren wil,
spreekt, aan 't herte sprekend stil:
't wezen, 't werken, en 't gebod
van den goeden grooten God.

De beltrommel

Samensprake tusschen den engel en de bedroefde ziele^{aant.}

E

Waarom altijd altijd weenen,
 altijd klagen, nooit niet éénen
 enklen stond, of met een traan
 in uw blinkende oogen staan?
 Op met u, geliefde! laat dat af: kom,
 luister na' den rinkel van den beltrom:
 ringe ringe ringe ringe ring rom!

Z

Laat mij droef en treurig wezen,
 niemand zal mij ooit genezen,
 diepe ligt de wonde, dáár,
 zwijg en laat mij, laat mij...

E

Maar,
 niemand heeft er immer nog getreurd om
 't klinkende gerinkel van den beltrom:
 ringe ringe ringe ringe ring rom!

Z

Nacht is 't voor mij, altijd nacht, en
 vruchtloos blijve ik altijd wachten!
 Komt geen dag meer? Is hij daar?

E

Neen, 't is nacht en maneklaar:
neen, en al de sterren in de lucht, stom,
luistren na' den rinkel van den beltrom:
ringe ringe ringe ringe ring rom!

Z

Blauwe wolken, groene weiden,
geene en kan ik lijên van beiden:
zwart is alles rondom mij,
zwart is alles.....

E

Zwart ja, gij
gij, en al het gene dat gij ziet om-
dat gij niet en luistert na' den beltrom:
ringe ringe ringe ringe ring rom!

Zijn de blommen weg, ze zullen
wederom de lente vullen,
en welhaast, al over 't mos,
kruipt het lekend beekske los,
lachend, en al tribblen over 't mos, om
't schudden van den rinkelenden beltrom:
ringe ringe ringe ringe ring rom!

Z

Ha! waar zijn de zonnelonken,
die weleer mijne oogen dronken,
weggesluiert onder 't groen,
binst het branden van den noen?

E

Kom me' mij en 'k leed er u naar toe, kom;
kom me' mij, de zonne is in den beltrom:
ringe ringe ringe ringe ring rom!

Z

Op, en weg, en deure is alles
 dat mij zoet en liefgetal is;
 nievers is er welzijn meer,
 nievers, nie.....

E

Bij God den Heer,
 boven in den Hemel is er nóg! kom,
 hoort gij nie' 't geringel van den beltrom:
 ringe ringe ringe ringe ring rom?

Z

Al mijn beste vrienden, allen
 zijn mij een voor een ontvallen,
 niemand dien mijn herte mag
 wil of kan beminnen...Ach!

E

Eén is u gebleven, dat is God! kom!
 Luister na' den Engel met den beltrom:
 ringe ringe ringe ringe ring rom!

U is een alleen gebleven,
 een en zal u nooit begeven,
 zoo gij zelve nooit begeeft
 en Hem leed om liefde geeft:
 keer dan na' den Heere met uw hert om,
 keer al op het roeren van den beltrom:
 ringe ringe ringe ringe ring rom!

Z

Hij waar mij alleen gebleven,
 hij en had mij nooit begeven
 hadde ik zelve eilaas...

E

Eén traan,
 en zijn gramschap is voldaan;
 trane al op de bane, al op den weg, kom,
 droppel op het rinkken van den beltrom:
 ringe ringe ringe ringe ring rom!

Z

Mocht het mij de Heer verleenen!
 Nooit een enklen stond, niet éénen
 leefde ik, of een liefdetraan
 zoude in bei mijn oogen staan!
 Weg van hier, gij tranen van weleer! komt!
 Tranen die verheugen lijk den beltrom!

E

Ringe ringe ringe ringe ring rom!!

E en Z

Wien nu onze liefde klagen?
 Wien ons gloeiend herte opdragen?
 Menschen, dieren, planten, al,
 al dat leefde of leven zal,
 monkelt op het ronken en den rom bom,
 huppelt op het rinkken van den beltrom!
 ringe ringe ringe ringe ring rom!...

Het stoomgevaarte^{aant.}

Benedicite omnes virtutes
Domini Domino.

DAN., III. C.

De aarde davert en van onder
de aarde wederdreunt een wonder
doof geronk; de landman houdt
op van werken, staat, en schouwt
waar hij, ievers opgevaren,
kan het zwart geweerte ontwaren
dat zijn bevend herte ontstelt:
al zijn hope bloeit in 't veld.
- De aarde gromt weêrom van onder
zijne voeten, en, het wonder
donderend gebrom rolt voort,
dat hij 't klaar en klaarder hoort,
en, dáár komt het: 't nadert, 't nadert,
't is daar... ziet gij hoe 't gebladert,
en de grond, en alles, dook
in een wolk van damp en rook?
Ziet gij 't over de aarde varen,
immer nadrend, immer nâren
tot dat, lijk een bliksemvier,
't scherpe tierende getier
uit de wolk berst? Zij scheurt open
en daar komt vóóruitgekropen,
't ijselijkst serpentenhoofd
met een kronkelend lijf! Verdoofd
slaan mijn ooren bal, zij tuiten
weg en weder van het fluiten,
van het gorglend borstgegrol,
't rammelend metaalgerol,
't knerzelende tandgeknetter,
't schetterende rengekletter,
't ratelende keelgerucht
en het vluchtige gezucht,
dat, al branden op de schenen,

rent en rukt voorbij, verdwenen.
Ei! de man die schouwend staat
om de baan te wachten, slaat
hand aan 't lijf en voelt het leven,
vluchtend, in zijn boezem beven.
- Dampgedrochte, in 't vier geboeid,
dat u rond de lenden gloeit,
dat den grammen moed, ontstoken,
doet al door uw aadren koken;
kracht ontembaar, en bestand
om de flauwe menschenhand
die u miek, om duizend handen,
om tienduizende verstanden
te overrompelen; dampgeweld,
dat geen mensche palen stelt
of in banden weet te smeden,
overal waar gij getreden
komt, en 't iezren voetspoor stamp,
blijft dat voetspoor vastgeklampt;
de aarde schudt, de bergen storten,
wijl de beken samenhorten
en hun watervloed, gestoord,
vlucht ter bronnewaard; men hoort
berg en bosch en dal weêrgalen
op het zuchtend asemhalen
van uw heesche reuzenborst.
Gloeiende van dravensdorst,
scheurt gij 't stil geluchte aan vlenderen,
werpt aan stuks geknarsde zenderen
uit uw ijzeren tanden, en,
storremt altijd voort... Wee hen
die u tergen! Maanden zorgens
vinden z', huis en have, 's morgens
afgebrand, om eene sperk
die g'hun toespuigt. - Reuzensterk
zijt gij, kind en slaaf des menschen,
doch, zijn onbetembaar wenschen,
onbetembaar zelf, en zult
gij niet stillen: opgevuld
met wat kostelijke schatten
berg, en groeve, en zee bevatten,

voert hem, snelder als de wind,
tot waar gij de palen vindt
van het aardrijk: zonder palen
is zijn wenschend' hert, en, falen,
falen moet uw reuzenkracht.
Woedt, en schudt uw felle macht,
wringt zijn banden, breekt de boeien
die u om de lenden gloeien,
bonst hem op het lijf, en strooit
zijne leden verre... nooit
'n zult gij de begeerten mindren
van den mensche. - Weent, gij, kindren,
stortende, bezweken schier,
op het natte nieuwspapier,
waar uwe oogen dierbre namen,
straks verschrikkend, tegenkwamen:
'Vader! vader!' - 'immer voort!
Blindelings vooruitgeboord
in de zwarte toekomst: heden
nog een stap vooruitgestreden,
nog een stap vooruitgestoot,
morgen groeten wij de dood!
Morgen!' - Ja, vooruitgevlogen:
dapper aan! den tijd bedrogen
en de ruimte niets gemaakt:
alles op- en doorgeraakt,
alderschrikkelijkste wonder
onzer wereld, dat den donder
in zijn felheid overwint,
maar een overwinnaar vindt
in den wil des Alderhoogsten:
vaar vooruit, om glorie te oogsten
voor den Heere, voorewaard,
donderende stoomgevaart!
Aller christnen blijde zegen
volge en kome u blijdzaam tegen,
waar gij, triomphantelijk,
Gods bevelen voert, en 't rijk
van den heilgen vrijen Vrede
helpt verbreedden! Uwe schreden
zijn, als zendlingschreden, schoon

en gezegend: van den thron
en den scepter die te Roomen
heerscht, zal snelder henenstromen
't groot bevel, en op uw spoor
vliegt het gansch de wereld door!
- Voert gij dappre krijgersbenden,
die met staalomgorde lenden,
vlammende oogen, kokend bloed,
mannenvroomheid, heldenmoed,
ende wreedten Oorlog dragen,
op uw rappe vlerikslagen
meê met hun vliegt, onvervaard,
meê met hun, ten strijdewaard,
't aangebeden zoet gemengel
van den Mensche met den Engel,
in die zuivre Maagd gekleed,
die gij, krijgers, 'Zuster' heet,
en gij, weezen, 'Moeder' stamelend,
vasthield, rondom haar verzamelend,
toen ze, Moeder van verdriet,
ach, u tweemaal weezen liet!
- Vaar vooruit! den tijd bedrogen,
stoomgevaarte, en vóórgelogen! -
Voert gij de onverzaadbare borst
van den mensch, die altijd dorst
altijd hongert naar genuchten,
goud in elk een zijnder zuchten
zucht; in iedren oogslag goud,
goud en altijd goud aanschouwt;
die zijn herte en ingewanden,
Gods gewijde tempelwanden,
God ontzegt, en rond het goud,
dáár een andren tempel bouwt
en een andren Hemel, ha!
nog iets eedler voert gij, ja:
't zijnder nog, in vruchtbaar Vlandren,
Christene borsten, die voor andre en
hoogverheevner heldendaân,
stoom, u doen te werke staan
dan een handvol goud te gâren:
snelder moest gij, snelder varen,

trage stoomtuig, nóg zoo snel
vliegt de Priesterziel: - 'Vaarwel,
vaart gij wel, beminde moeder,
vader, zuster, ende broeder,
vaart gij wel, mijn vaderland
en mijn vrienden! 't Kruise brandt
in dat herte, en 'k zal niet rusten
eer ik de aldervoorste kusten,
met dit eigen Kruis beplant,
groeten mag: Mijn vaderland!
Vaar vooruit!... ik zie... ze wachten
mij, de zwervende geslachten,
schauwende naar 't Westen heen,
't Westen, met de aanbidlijkheên
van Gods Hemeldauw beregend,
't Westen boven al gezegend
land, wiens trotsende gelaat
't schittren van de Zonne haat,
en hemzelve wil verlichten;
'k zie... ze wachten!... en ze richten
hunne handen, ketenvast,
met hunne oogen, blindgelast,
en hun altijd weenend' herten,
weenende om de bittere smerten
van het helsche slavenjuk,
al tot mij!... Vooruit dan, ruk
snelder voort en snelder voorder,
wat u tegenstand biedt, boor der
dapper door! 'k ben onverschrikt!
Is het sterven mij beschikt,
sterven durft hij, die maar leeft om
God, en 't hoogste dat men geeft om
Hem, wat is, wat kan het zijn?
Weze 't sterven zonder pijn,
weze 't onder beulenheden,
weze 't in de kerkerbanden,
weze 't met het Kruis omhoog,
en de martelkroone in de oog,
en de blijdschap op het wezen:
sterven kan maar sterven wezen!
Vaar vooruit dan voorewaard,

storremende stoomgevaart,
dat de dwaze mensch zijn eigen
werk durft roemen, en verdreigen
schier den hemel, in zijn waan,
dat hij op hem zelf kan staan,
en dat al zijn flauwheid macht is,
werk van God wiens alle kracht is,
werk van God, die alles kan
laten worden, ende dan
weêrom niet zijn en ontworden,
die met zijn geweld omgorden
kan het kleinste graantje zand,
werk van God, wiens machtig hand
kracht heeft in den damp gestoken
die den mensch die kracht gedoken,
of ontdekt zoo 't hem geviel,
die ze voor het storremwiel
heeft gespannen en doen draven:
werk van God en zijne gave,
vaar, waar Hij den teugel wendt,
dáár naartoe, gezwind; erkend
geen gestolen heerschappije
van den mensche op u, gij vrije
Godgehoorzame onderdaan:
vaar vooruit! en, door de baan,
van den Heere u voorgeschreven,
zijnen wille doorgedreven,
zijnen wille alleen; - veracht
die u wille en wetten tracht
op te binden, die niet God zijn
eigen willen en gebod zijn!
Vaar vooruit en voorewaard,
storremende stoomgevaart!' -
De aarde gromt alom, en onder
de aarde wederbauwt een wonder
donderende grommen voort,
dat en mensch en dier verstoort.
De aarde davert, en al onder
deunt en dreunt een doof gedonder,
mindrende, als of rolde 't voort,
en... nog nauwlijks dat men 't hoort!...

De aarde deunt,... zij beeft... en onder-
tussen, hoort men nog 't gedonder,
stervende in het bladgeril...
't sterft... en stervend blijft het stil...

Kerkhofblommen

Kerkhofblommen^{*.aant.}

Eia dulcis anima, eia dulcis rosa,
 Liliū convallium, gemma pretiosa,
 Cui carnis foeditas exstitit exosa,
 Felix tuus exitus morsque pretiosa!
 S. BONAVENTURA.

Ei, gij zoete zielken toch; ei, gij zoete rooze;
 Lelie van de dellingen, kostelijk gesteente;
 't Vleesch en zijn bederfenis hadt gij altijd noode,
 Zalig was uw uitgang en kostelijk uw sterven!

Zoo daar ooit een blomke groeide
 over 't graf waarin gij ligt,
 of het nog zoo schoone bloeide:
 zuiver als het zonnelicht,
 blank gelijk een Lelie blank is,
 vonklende als een rozenhert,
 needrig als de needre ranke is,
 van de winde daar m' op terdt,
 riekend, vol van honing, ende
 geren van de bie bezocht,
 nog en waar 't, voor die U kende,
 geen dat U gelijken mocht!

In der daad, Eduard van den Bussche was, van afkomste en geboorte, van zeden
 en handelingen, van geloove en godvruchtigheid, van voorkomen en van aanzien,
 oprecht een kind en een blomme van te lande; een kind was hij,

* Geplukt en bewaard ter nagedachtenis van zaliger Mijnheer Eduard van den Bussche, geboren te Staden, in West-Vlaanderen, op den 10 Januarij 1840; student in Poësis en lid der Congregatie van O.-L.-V. Onbevlekt Ontvangen, in 't klein Seminarie te Rousselaere, overleden, op zijn geboorteparochie, den 3 van Mariamaand, in 't jaar O.H.J.-C. 1858.

dat hedendaags misschien de eervolle bespottige weerd zou zijn van menig een, die hem verre beneên staat in de oogen van Hem, bij wien de nederigen alleen verheven zijn, en 't goddelijk welbehagen verdienen; zulk een kind was hij, dat, of ik nóg zoo veel deugd van hem zei, mij geen één, van al die hem Ouder of Meester, Pastor of Biechtvader, Makker of Vriend waren, en zoude kunnen tegenspreken. Het hadde ons ook, zijne medeleerlingen in Poësis, hertelijk gedeerd, hadden wij, om den afstand of anderszins, moeten laten van naar zijn uitvaart te gaan; wij gingen, en

't was de ure dat de Leeuwerk zoet
 heur hooge zeevaart laten moet
 en, zoekende op der aard'
 om heur behoef, geen stonde en let,
 maar zingend weêr de zeilen zet
 en stiert ten Hemelwaard.

't Was de ure dat uw stemme luidt,
 en klinkt en klapt en lacht en fluit,
 o blijde Nachtegaal;
 o orgel, die m' in 't veldaccoord,
 en liev- en lang- en luider hoort
 als alle vogeltaal!

't Was de ure dat de wind ontwekt,
 en 't wentelend kooren laaft en lekt,
 en zoetjes ruischen doet;
 dat uit de malsche velden jaagt
 die lucht, die 't lieve leven draagt
 in 't drijvend, dravend bloed.

't Was de ure dat de landman gaat,
 en op zijn herte een kruise slaat
 en op zijn land een kruis;
 en gaande bidt en weent en zaait
 hetgeen misschien een ander maait
 en lachend voert naar huis.

Het zaad! het zaad! het wonder werk,
 dat nooit, of waar' hij nog zoo sterk,
 een mensch gemaakt en heeft:
 dat sterft aléér het leven mag,
 dat leeft alwaar 't gestorven lag
 en, altijd stervend, leeft!

Wij gingen ook een edel zaad,
 het lijk van onzen medemaat,
 al blijde, weenende al,
 het land besteên, 't gebenedijd,
 dat vruchtbaar, op gestelden tijd,
 hem wedergeven zal.

Wij naderden allengskens het sterfhuis. De zonne lag in strijd met den nachtelijken smoor, en 't en bleek ons niet of ze er ging doorbreken; doch de wijze landslieden, die van op hun werk ons keken voorbijgaan, en 'elk ne' goên dag' met ons wisselden, verzekerden ons, op goed en deugdelijk bewijs, uit hun dagelijksch verkeer met Gods winden en weder, dat ons Heere den werkenden man 'nen schoonen dag ging verleenen. Zoo gebeurde 't. Wij wierden ondertusschen, in 't half duister van den smoor, al lenger hand de hofsteê geware en zagen reeds het blanke gewaad van den wagen, die gereed stond om, naar oud vlaamsch gebruik, den afgestorvene, met zijne weenende en biddende familie, kerkewaards te voeren.

Traagzaam trekt de witte wagen
 door de stille strate toen,
 en 't is weenen en 't is klagen,
 dat ze bin' de wijte doen!
 Stap voor stap, zoo gaan de peerden,
 traagzaam, treurig, stille en stom,
 en zij kijken, of 't hun deerde,
 dikwijls naar hun' Meester om:
 naar hun' Meester, die te morgen
 zijn beminde peerdenpaar,
 onder 't kammen en 't bezorgen,
 zei de droeve nieuwemaar.

'Baai,' zoo sprak hij, 'Baai en Blesse,
 heden moeten... stille! fraai!
 moeten wij naar de uitvaartmesse,
 met den wagen, Blesse en Baai!
 En toen, na zijn hand te doppen
 in 't gewijde water klaar,
 zegent hij de hooge koppen
 van 't onachtzaam peerdenpaar.
 En hij kust en kruist ze beiden,
 en 'gij,' zegt hij, 'Blesse en Baai,
 moet een lijk naar 't kerkhof leiden,
 Baai en Blesse, stille! fraai!
 Schuimen zoudt ge en lastig zweeten,
 zoo 'k u zonder wete liet
 van de mare, en zoudt verheeten,
 gave ik u den zegen niet!
 En hij zelve kruist en wijdt hem,
 eer hij ze in den breidel vangt,
 met het water, dat bezijd hem
 aan de ruwe bedsteê hangt.
 Want hij slaapt bij zijne beminde
 peerden en bezorgt ze trouw,
 trouwer als voor eigen kinde
 eigen Moeder zorgen zou.
 Hij besproeit en met gewijden
 pallem speerst hij peerd en stal
 om de lijkvaart te bevrijden
 van gevaar en ongeval.
 Ha! wie weet hoe veel gevaren
 die en hebben uit te staan,
 die met peerden, - God bewaar' hen! -
 die met hunne meesters gaan?
 Traagzaam rijdt en rolt de wagen,
 treurig door de strate voort,
 en 't is krijschen en 't is klagen,
 dat men onder 't dekzeil hoort.
 Stap voor stap zoo gaan de peerden,
 ziende naar hun' meester om;
 stap voor stap, alsof 't hun deerde,
 traagzaam, treurig, stille... en stom!

't Was met eenigen tegenzin dat de goede landslieden hun oud gebruik voor dezen keer wilden afstaan om ons de eere en den troost te laten van onzen vriend, hand en hand, om zoo te zeggen, naar 't kerkhof uitgeleed te doen en zelve te dragen.

Toen wij dan, na weinige stonden reizens, op de hofsteê kwamen, wierden, al met eenen keer, de hoofden van de eerste aankomers ontdekt, dan de volgende, tot dat wij, buiten ons verwachten, al te maal sprakeloos en stille stonden vóór de balie, over de wijd uitstreckende armen van een overgroot neêrliggend kruis.

o Dierbaar Geloove van Vlanderen, kostelijke perel van het Vaderland! Gij alleen hebt die werkzuchtige landslieden kunnen ingeven dáár een kruis te leggen, en een kruis van uitgedorschen strooi! Christelijk bezielde Vlaming, gij spreekt toch, zonder woorden, uwe gevoelens en uw herte zoo wonderlijk klaar! 'Bidt,' zegt gij, 'al die op mijn hof komt, bidt en ontdekt uwe hoofden voor het kruise des Heeren, want heden is van onder mijn dak eene ziele verscheiden, die, buiten hare verdiensten, op niets meer te steunen en heeft 't en zij op het kruis. Bidt en peist, gij die op mijn hof komt: hier is de Heere zijn graan komen halen en daar ligt nu 't ijdele strooi! Gelukkig, is het graan niet te licht bevonden; gelukkig, en heeft de vlegel des lijdens het niet gekwetst en mag het nu de uitgekozene terwe des Heeren zijn! Bidt en peist, gij die op mijn hof komt; bidt en peist, gij die ervan afgaat, bidt en 'n terdt niet op het alverzoenende, op het al verblijdende kruis!'

Wij traden binnen, één voor één, om niet te stooren; want de goede lieden en waren ons niet verwachtende. De eenvoudige Moeder, uit ingeboren Vlaamsche herbergzaamheid, vergat in 't eerste bijkans, dat in heur huis het lijk van heur kind over eerde lag, en maakte alle slag van verschooningen: 't stond al over ende, dit en dat was er te kort, zij klaagde alhier en aldaar, zonder te weten van wat of aan wie; haalde zelve stoelen bij, en eindelijk, onder den last van veel strijdige gevoelens gepraamd, brak heur herte en borst uit in eenen alderbittersten stroom van tranen, die ze ging zitten weenen in de asschen van den uitgestorven heerd.

[na een episch-lyrisch verslag van de aankomst in het sterfhuis, de tocht van de begrafenisstoet naar de kerk en de uitvaartmis, eindigt de tekst met de lijkrede bij het open graf, gehouden door de dichter]

Mijne beminde en dierbare leerlingen!^{aant.}

'Het is mijne plicht, alle dagen, onder Ulieden het woord te voeren; heden, dat wij niet meer in het stille schoolverblijf maar te zamen op de boorden

staan van een graf, heden en zal ik nochtans aan deze mijne plicht niet ontblijven, maar u hier mijne dagelijksche lessen voorenhouden. Doch! wat behoort het mij te spreken, toen alles rondom ons zoo eene heldere tale voert, ja toen de doode stille van dit kerkhof zelfs tot in onze gebeenderen ziddert!... Spreekt gij liever in mijne plaatse, o Engel des doods, op wiens erfgebied wij hier staande zijn; spreekt gij en leert ons uwe zoo dikwijls herhaalde, dikwijls verstane en even zoo dikwijls vergetene lessen. Spreekt gij in zonderheid, afgestorven Broeder, spreekt gij, alderdeugdzaamste Jongeling, waarvan uwe oversten zeggen en getuigen 'dat gij maar opgehouden en hebt kind te zijn om Engel te worden!' Spreekt, mijn dierbare Vriend, mijn leerling en mijn kind: spreekt en verhaalt ons hoe de Engel des doods aan u toch geenen zegepraal gewonnen en heeft, maar hoe gij, integendeel, op zijne vlerken gesteund, het Hemelrijk zijt binnengeklommen. Spreekt, vereeuwigde ziele, en verhaalt ons met welke vreugd de Gever van alle goed uwe minzame deugden beloond heeft; met welk een kleed van Hemelschen glans uw onaangeraakte zuiverheid, met welke kroone van eere uwen wonderbaar grooten ootmoed, met welke liefde uwe liefde en uwen eerbied voor uwe Ouders en Meesters; en eindelijk, welke prijs u betaald is geworden voor dien zucht, die wondere en zeldzame gifte des Heeren, die u van kindsbeen af verlangen deed naar het kleed en de kroone, naar de zoetheid en de bitterheden van het heilig Priesterschap. Spreekt, o onze dierbare Vriend, spreekt en vertroost uwe Ouders, aangezien geen een van ons ze troosten en kan! Troost dien Vader, die zijn eigen lijden verborg, om het uwe niet te vermeederen; die God zijn leven ten besten gaf, wilde hij het uwe daarom sparen; spreekt en zegt dat gij welhaast misschien, als Engel des Heeren, bij zijn bedde zult staan, hem in zijnen doodstrijd hulpe biên en zijne ziele ten Hemel voeren. Spreekt en troost de vrouwe, die u gewonnen, geboren, gezogen en gekweekt heeft voor den Heere; troost uwe Moeder, die er bij dage altijd zoo blij uitzag, uit vreeze van u te bedroeven; die, vlijtig, met één hand de drinkschale ontving van haar lijdende Kind en met de andere eenen stoel bij schoof voor den bezoekenden Priester, maar die bij nachte, allééne en verborgen, vóór haar Kruisbeeld, daar den lang weêrhouden stroom van tranen liet gaan en heur gebroken herte ontlastte. 'Moeder,' zoo zegt haar, 'gij vroegt aan God eenen Priester, de Heere heeft u verhoord, hij heeft u geenen Priester gegeven, maar eenen heilige, eenen Engel in den Hemel, die, zonder den last des Priestersdome te moeten dragen, al de genuchten daarvan geniet, en dáár, in die oneindige Kerke des Alderhoogsten, aan den autaar van het Lam zelve, voor u staat te bidden.'

Spreekt gij nu ook, mijn brekend herte, als 't is dat gij nog spreken kunt...

Maar neen, 't wordt tijd dat wij scheiden.

Afscheid nemen wij dan van u, onzen lieven broeder, met de laatste

trane der vriendschap, met de laatste bede des Christenen, met den laatsten zegen des Priesters...

En gij, dierbare grond van Vlanderen, ons eigen Vaderland, gewijde aarde van het kerkhof des Heeren, aarde daar de muren in staan van Gods tempel en de voet van zijn Kruis, aarde waar het gebeente in rust van zoo vele onzer Voorvaderen, wier heilig stof misschien in deze handsvolle begrepen is, aarde die 'k omhelze als den grond daaruit ik gesproten ben en daarin ik zal terugkeeren, gewijde aarde, valt, duizendmaal gezegend en besproeid met onze tranen, op dat heilig lijk, dat wij u toevertrouwen! Bewaart die reliquie, bewaart ze tot op den dag dat de Engel der verrijzenis hier zal komen kloppen, roepende: 'Staat op gij allen die gestorven zijt!'

Weêr op zult gij dan staan, Eduard, onze vriend, in de heerlijke verrijzenisse, met die strale in uwe ooge, die blonk vol enkele eenvoudigheid, met dien eigensten lach, spelende om uwen mond, die altijd loech van zielsgenoegen, loech van onnoozelheid,

loech van liefde, loech van vreugde,
loech van louter zuiverheid,
loech in 't leven, loech in 't sterven,
lachen zal in de eeuwigheid!

Zoo scheidden wij van zijn lichaam, terwijl zijn ziele alreê 't geluk genoot dat ons misschien nog menige vijanden, talrijke strijden en gevaren zullen komen betwisten; hetwelke wij nochtans ook, onder Gods hulpe, zullen veroveren, is 't dat wij getrouw blijven aan het voorbeeld van onzen Vriend, en gestand doen aan 't gene wij, bij zijn graf, ons zelve en den Heere beloofd hebben; eindelijk, en om te sluiten met een reke van den overledene zelve, indien

'elk slaapt op zijnen schild en houdt het zweerd in d'hand'.

Bezoek bij 't graf^{aant}

Ik wandelde, ik wandelde alleen,
 ik wandelde en sprak tot den Heer:
 hij sprak en ik hoorde, en hij hoorde en ik sprak,
 en 'k wandelde en 'k sprak tot den Heer.

Wie leedde, wie leedde er mijn schreên?
 Waar leedden mijn schreden naartoe?
 'k En wete, maar 't leedde mij entwie en ik ging,
 en ik stond op het kerkhof, alleen.

Daar staat hij, de torre, 't is hij;
 de hane op den torre, 't is hij;
 daar staat hij die torre en die kerke en dat kruis:
 hier hebbe ik nog eenmaal geweest.

Hier legde ik een vriend in het graf,
 ik legde - en hij slaapt in het graf;
 en JESUS, die waakt in zijn heilige tent,
 waakt neffens hem, neffens het graf.

Waar, zegt mij, o zwijgende veld,
 waar ligt hij begraven?... Alhier?
 Waar is 't, dat ik weenend mijne oogen verborg
 en zeide: 'Vaarwel, o vaarwel?'

Het water gaat open en toe,
 het water gaat op en gaat neêr,
 het water, als 't kind er een steentjen in smijt,
 het water gaat op en gaat neêr.

Het water gaat op en gaat neêr,
 het water gaat open en toe,
 en haast is het water weêr heel en gansch stil:
 waar viel en waar ligt nu de steen?

En de aarde gaat open en toe,
 ook de aarde gaat op en gaat neêr,
 wanneer er de putmakers geldwinnend hand
 een kist in legt, open...en...toe!

En de aarde gaat op en gaat neêr,
 ook de aarde gaat open en toe:
 en, hooger als de andere graven, een tijd,
 daar toogt men een graf en zegt: 'Dáár!'

En de aarde zinkt langzamig neêr,
 en de aarde zinkt wederom toe,
 en wederom strekt er zijn armen naar uit
 't vergetende gers, en 't groeit toe.

En de aarde gaat open en toe,
 en de aarde gaat op en gaat neêr,
 en haast is het alles zoo effen en groen,
 zoo effen als al dat er leeft.

Wat zegt gij, o zwijgende veld?
 Waar lag hij, waar ligt hij nu, hij?
 Waar is 't, dat ik weenend mijne oogen verborg
 en zeide: 'Vaarwel gij, vaarwel?'

Een stemme, geen andere 'n sprak,
 een stemme, geen andere, geen een:
 'Komt hier,' zei een stemme, aan het Kruis, 'hij ligt hier:
 komt hier' zei een stemme, 'aan het Kruis.'

o Stemme van 't houtene Kruis,
 o Kruis van den Heere, gegroet;
 gij blozende vrucht aan den edelen boom,
 gekruiste Verlosser, gegroet!

Waar staat gij, hooge over mijn hoofd,
 waar staat gij, gedoken in 't gers,
 waar staat gij, waar staat...dat ik groete u, o Kruis,
 ik groete u, o edele Kruis?

o Stemme van 't houtene Kruis,
o stem van het houtene Kruis,
ik vraagde zoo dikwijls, ik vraagde en ik bad,
en... de antwoord is altijd: het Kruis.

o Kruis op den torre en in 't gers,
o Kruis aan 't gedokene graf,
o Kruis, waar gij staat ofte gaat, zijt gegroet,
gegroet zij mij 't heilige Kruis!

o Stam van het heilige Kruis,
trionfwinnend houtene Kruis,
gij toogdet...ik vond mijnen vriend, vinde mij,
die stierf aan het heilige Kruis!

Het kindeke van de dood^{aant}

Filius mortis est.
I Reg., XX, 31.

Daar zijnder die de levensbaan,
met schaars eenen brijzel brood,
tot aan hunne oude dagen gaan
en leven, spijs de Dood.

Daar zijnder die dit leven van
zijn blijde bane stoot,
van waar hun eerste reize began:
't zijn kinderen van de Dood.

Eén wist ik, en zijn moeder, als
zij 't hutste op haren schoot,
zij zong en zij zeide: 'Mijn kind!' 't Was valsch!
't was 't kindeke van de Dood.

Zij leefde en leefde tweemaal toen
zij 't tegen heur herte sloot,
en driemaal, toen ze 't dáár mocht voên,
heur kindeke... van de Dood.

't Kind at en drank, uit klaar bedwang,
en 't pramen van den nood,
maar al dat het nutte, van spijs en van drank:
het at en het drank de Dood.

Het groeide alzo de plante wast,
die nimmer zonne 'n ziet:
een rijzig, een reilde kindeke was 't,
en derelijk als een riet.

En de andere blommekes, blank en blij,
ze loegen altemaal;
en, over van vreugde, zoo loegen zij
met zijnen bedrukten staal.

Het loeg... en het hief in het blauwe meer
des hemels zijne oogen, maar
ze vielen zoo licht op de aarde weêr neêr,
en ze stonden daar, immer - dáár.

Aanschouwt hem, aan zijn huis geleund,
hij rust en, overand
op d'een en op d'andren voet gesteund,
daar staat hij nu, aan den wand.

Hij staat daar, van als de morgen breekt,
en en spreekt geen enkel woord,
't en zij dat hij in zijn herte spreekt,
en dat God daar alleene aanhoort.

Aldus verwacht hij 't noengetij,
hij buigt zijn hoofd, hij hijgt
om asem, en pijnlijk asemt hij...
maar klagen, nooit: hij zwijgt.

Zoo zinkt het sappig looverkruid
in 't branden van den noen
en asemt al de krachten uit,
die zijne blaren voên.

Hij staat daar, als de zonne zinkt, -
een roode hemelbal,
die loerende al onder de boomen blinkt
en wegvaart, - liefst van al.

Toen heft hij zijn grooten oogbal op
en laat hem, overlaan,
ontlasten den blinkenden pereldrop,
dien niemand en kan verstaan.

Toen sukkelt hij weg, en hij kijkt, wanneer
hij staat om in te gaan,
nog eenen laatsten en ach zulk eenen langen keer,
al zuchten... achter de baan!

En als de wind de deure wrijft,
 toen keert hij treurig om,
 wendt weder, en schudt met zijn hoofd, en schrijft,
 in de asschen daar schrijft hij: 'Kom!'

Gelijk het kind des avonds, blij
 en op zijn speelgenoot
 al peizen, wenscht: Dat het morgen zij!
 zoo wenscht hij naar de Dood.

De Dood is maag en vriend van hem,
 hij kent heur witte hand,
 hij kent heuren lijzigen stap, en heur stem,
 en heur delfspa, en heur land.

Zij is vriend van hem en speelgenoot,
 zijn herte langt erom;
 ja, zij nestelt alree in dat herte, de Dood,
 en zoo, schrijvende, zucht hij: 'Kom!'

Zij beidde, en hij beidde zoo lange ernaar,
 en ze kwam toch 'nen keer, daar hij stond
 alwaar hij placht te staan, en alwaar
 zij kwam, en alwaar hij ze vond.

Zij kwam, en zij ging in huis, en hij zag,
 en hij stapted' heur achternaar:
 zij klom en hij klom, en zij lag en hij lag,
 en zij loeg... en hij loeg op haar.

En zeider daar eene: 'Ei, hij lacht! hij lacht!
 Wat heeft er med' hem geweest!
 Wat doet hij nu, dat hij nog nooit en placht:
 ons broeder, ai Heere, hij geneest?'

'Ah,' zeider daar toen nog eene andere vrouw,
 'dat was mij een aardige lach!
 Zoo loeg hij, wanneer dat hij sterven zou,
 mijn areme man en hij... ach!'

De schrik kwam in huis, en elk beefde en elk sprong
 en elk vloog, alhier en aldaar:
 en 't klopte op den torre, en de belle klonk,
 en 't brandede een keerse klaar.

En stille... zoo viel het toen, stille,... niet
 en roerde of en leefder meer,
 om 't schrikken en om den eerebied,
 en de komste van - den Heer!

En zeider een lijzige stemme, toen
 zij weêrom spreken dorst:
 'Wat gaat hij daar, kijkt, wat gaat hij doen:
 wat maakt hij daar op zijne borst?'

'Ai!' zeider eene andere vrouwe, en sprak,
 terwijl zij naar Christus wees:
 'Het Crucifix! want hij maakt zijnen pak...
 hij gaat sterven!' En zij kreesch...

En 't water viel gewijd op hem,
 het kruis ging aan zijnen mond,
 en snikkende snokte er nog menige stem,
 die anders geen woorden en vond.

Toen sprak hij, terwijl hij staaft voor hem zag,
 en - iets? - in zijne armen sloot:
 'Och! moeder toch, geeft mij een kruisken!' En ach,
 de vrouw was al lange dood!

En spannende toen, med' eenen langen zucht
 de ziele heuren band... intweên,
 ze vluchtte... en, in moeder heuren schoot gevluht,
 zoo liet zij heur lijk alleen.

Med' oogen half open en mond half toe,
 zoo lag het, en loeg het, en keek;
 en velen die 't zagen, ze zeiden: 'Hoe!
 en dat het hem zóó geleek.

De landman stond, op den droeven klop,
die zijne endeklokke lood,
en peisde, en hij rechtte zijn hoofd 'nen keer op:
't Is voor 't kindeke van de Dood.

Hoe snel nu van dien rechtveerdigen man
't gebed ten hemel schoot,
't en was er niet eer als het zielke van
het kindeke van de Dood.

En zij, die eens op dat eigenste kind
heur stervende oogen sloot,
ze zoende in den hemel heur teerbemind...
heur... kindeke... van de Dood.

En zong er toen een, dien dit leven van
zijn blijde bane sloot:
'Ik hope in een beter leven dan
dit leven van de Dood.

En 'k wilde wel gaan door 's levens baan,
met schaars eenen brijzel brood,
zoo 'k mochte zoo recht naar den Hemel gaan
als - 't kindeke van de Dood!

XI**A.V.D.****1860**^{aant.}

God gaf het ons,
God nam het ons,
Gods name zij geprezen;
't was wel bij ons,
't ging weg van ons,
't was beter in den Hemel;
daar blijft het ons,
daar wacht het ons,
daar zien wij 't eenmaal weder!

XII**J.V.D.****1860** ^{aant.}

Ah! gij hadt zoo geren 't leven
aan uw kindtje weergegeven,
 liefste moeder: uw verdriet
 kent het dan Gods woorden niet?
Alle liefde en alle zoetheid,
leven zonder levensmoedheid,
 leven zonder stervensdag
 erft... die zalig sterven mag.

XIV**N.V.N.****1860** ^{aant.}

Hetgene een' moeder troosten kan,
die weent,
noch vriend noch vreemd en weet daarvan,
o neen;
't Is God die slaat, 't is God die troost,
't is God die alles doet:
't is vele dat men goedheid heet,
maar God alleene is goed.

CXI**L.V.R.****1887**^{aant.}

Aan u voorwaar had menig man
zijn laatste kleed te danken,
het bruiloftskleed der dooden, van
eilaas vier arme planken!

Dat wist ge, en uw' voorzichtigheid
sprak, wakend lang voordezen:
'o Hout, misschien, door mij bereid,
zult gij mijn grafhout wezen!'

Gelukkig die, met 't scherp in d'hand,
geslaafd hebt zooveel jaren
aan 't vaartuig, dat in 't Vaderland
u vrij zou helpen varen!

Gelukkig dien de vriend van al
die waakt en bidt zal geven,
na 't werkend, in dit tranendal,
daar, 't eeuwig rustend leven!

CXV**E.J.C.****1888** ^{aant.}

Het moordallaam,
de donkre nacht,
mijn' donkerder gedachten
bekoorden mij
om, roekeloos,
dat God verbiedt
niet te achten!

Een plof...en dood,
zoo waande ik mij,
ellendiglijk aan 't dolen!
o Goede God,
Ge'n wildet niet!
G' hebt me aan de dood
ontstolen!

Gij zocht mij daar 'k
U vluchtend was,
U vloekende in mijn' zonden;
en toch hebt Gij
mij, armen dwaas,
o Goede God,
gevonden!

Gedichten, gezangen en gebeden

Ter inleidinge^{aant.}

Op harpe ende luyt speelt nu elck een
So dede ick oock, maer hebbe er gheen.

Schavende snijdt het staal
en 't kerft in de penne van cederhout;
zacht is het herte des houts,
zacht en sterk is de penne van ceder,
zacht als het hout van het kruis,
sterk als het kruise des Heeren.
Zoet riekt het hout als den balsem van Libanon,
zoet als de reukende wasemen Sions,
zoet als de biddende wolke die stijgt in den tempel.
Sterk is het hout en sterk is de penne:
sterk zij de tale der woorden!
Weg met u, penne, over 't gladde papier,
uwe eigene bane en uw land is 't!
Vaart op het gladde papier,
in de hand die u voert,
en die zelf door een ziele gevoerd wordt!
Weg met u, penne, vooruit,
't zij de schauw van het wendende loof
geplekt op het blanke papier valt,
't zij dat de klimmende zon
mijn stappen met schaduw vooruitbeeldt,
't zij ze, mij, penne, en u zelf
van schaduw verlangende, wegzinkt!
Weg met u, penne,
over 't gladde papier,
en rust niet, en rust niet,
tot dat de ziele
het zwellende tij des gevoels,
hare eigene krachten geen meester,
los en heur banden haast kwijt,
in brekende tranen vooruitstroomt!
Ligt dan, nutteloos hout,
en rust, met de hand van den dichter,
rust, dan kunt gij de ziele
een last maar geen hulpe zijn:
rust dan!

De tale des vaderlands^{aant.}

Een edel kind wierd zekeren nacht uit zijns vaders slot gevoerd en in een vreemd land gebracht.

Gekerkerd, tot dat er iemand zijn losgeld betalen zou, sleet het droeve dagen en nachten.

Geen een zijner beulen verstond zijn eigene tale, noch hoorde 't ooit de klanken des vaderlands.

Het zweeg immer stil en gaf te kennen, bij middel van teekens, het weinige dat hem behoefde.

Eens nachts, in zijnen slaap, verscheen hem een die sprak.

De lieve klank ontsloot den lang gesloten mond des kinds, en hij, die wakend zweeg, sprak in de zoete begoochelingen van den slaap.

De droom verdween, de tale stierf op zijne lippen.

Aldus hoort de ziele somtijds lijk stemmen van hier boven die tot haar spreken.

Hoe en zou zij niet antwoorden en ook spreken dan?

Immers heur eigene tale is 't die zij gehoord heeft, de taie des hemels, de tale des vaderlands.

Welke zoetigheid zoo lang zij luidt! Eilaas een ogenblik en 't is voorbij! 't Lichaam en de banden Adams eischen hunne rechten weêrom, en de droom des dichtens is voorbij! Niets en blijft er over dan de hope die nooit en vergaat.

Spreekt mij dikwijls, o God, in de blijde tale des vaderlands!

O dichtergeest^{aant.}

O Dichtergeest, van wat al banden
hebt gij mij, armen knecht, verlost,
en, uit uw' handen,
wat heeft uw dierste gunst mij weinig werks gekost!

Gij Godlijk wezen doet mij leven
waar menig andre sterven zou,
en ongegeven
is nog de groote gift waarom 'k u derven wou.

Gij zijt genezing, en de wonden,
de diepe, o wondre, toen gij, teer,
die hebt gevonden,
getint en toegetast, zijn gave en zonder zeer.

Hoe menig werf, hoe duizend malen
hebt Gij, o Geest, mij dit gezeid:
maar hoe verhalen?
'k gevoel 't, en zuchte, eilaas, naar uw' welsprekendheid!

O lieden van te lande^{aant.}

O lieden van te lande, vrienden al,
 die 'k heel mijn leven lang beminnen zal,
 omdat ik u het leven en
 zoo menig dingen schuldig ben,
 die niemand prijst dan hij die weet
 wat edele giften God den armen landman geeft!
 o Lieden van te lande, aan u mijn lied
 en 't herte waar 't uit henenschiet;
 aan u, die 's winters, als de drijfsnee' gaat,
 het kind vergeefs voor uwe deur niet zingen laat
 van 't Kindtje dat, ons allen lief,
 eens mensch geworden, ons tot God verhief;
 die zegt: 'Komt hier
 bij 't blakend vier!'

en dan uw hand uitsteekt,
 terwijl een edele tranen leekt,
 die, met een aalmoes, in den schoot van 't kind
 gevallen, u en het maakt welgezind!
 Aan u mijn lied, die, op Gregorisdag,
 de zingende hoop kinderen niet voorbij en mag,
 geheiligd' halve deure en nederig dak,
 waartoe men nooit vergeefs een bevend hand uitstak;
 waarvooren, leutig schoolgetier,
 ge ontvangt de milde vrucht van 't kezend kakeldier,
 scholieren, en, terwijl gij lustig henengaat,
 meugt hooren: 'Tot den naasten jare, als God ons 't leven laat.'

Aan u mijn zang, wier hert en al
 een zang is en een blij geschal
 van liefden, eer de dag opstaat,
 tot dat hij 's navens slapen gaat.
 Aan u mijn lied,
 verstoot het niet,
 al is 't een beter dat u 't herte kweelt,
 't onschuldig herte, waar God zelve op speelt;
 aan u, mijn broederen in de vlaamsche taal,
 in de oude en onbedorven vlaamsche zeden altemaal,
 en, hoort gij mij zoo geren niet

als 't altijd schoone Nachtegaal- en 't Leeuwerklied,
vraagt dat ik eens - aan God den Heer-
eens hemelwaards gerezen, eenen blijden keer,
daar blijve en niet meer neêr en daal'
om vlaamsch noch om welk andere taal,
te weten in dat land waar ik en gij
op weg naar zijn! - God groet u! - bidt voor mij!

Tot de zonne^{aant.}

Zonne, als 'k in mijn groene blaren
 en vol waterpeerlen sta
 en dat gij komt uitgevaren,
 schouwt mijn bloeiend herte u na.
 Throonend op den thron gezeten
 van den rooden dageraad,
 wilt het blomke niet vergeten,
 dat naar u te wachten staat.

Langs die hooge hemelpaden,
 zonne, nimmer klemmens moe,
 volge ik u, van zoo 'k mijn bladen
 met den morgen opendoe:
 komt en zoekt mijn herte en vindt het,
 u behoort het, te alder tijd,
 u verwacht het, u bemint het,
 die mijn hemelminnaar zijt.

's Avonds, als het wordt te donkeren,
 als ge in 't gloeiend westen daalt,
 schouw ik naar uw laatste vonkelen
 zinkend met u nederwaard.
 Hangende op mijn staal gebogen,
 weene ik toen den nacht rondom,
 van u niet te aanschouwen mogen:
 kom toch weêre, o zonne, kom!

O lied^{aant.}

O Lied! o Lied,
gij helpt de smert
wanneer de rampen raken,
gij kunt, o Lied, de wonde in 't hert,
de wonde in 't hert vermaken!
o Lied! o Lied!
gij laaft den dorst,
gij bluscht het brandend blaken,
gij kunt, o Lied, de drooge borst
en 't wee daarvan doen staken.
o Lied! o Lied,
het zwijgend nat
dat leekt nu langs mijn kaken,
gij kunt het, en uw kunst is dat,
gij kunt het honing maken...
o Lied! o Lied!

Gij badt op eenen berg^{aant}

Gij badt op eenen berg alleen,
en... JESU, ik en vind er geen
waar 'k hoog genoeg kan klimmen
om U alleen te vinden:
de wereld wilt mij achterna,
alwaar ik ga
of sta
of ooit mijn oogen sla;
en arm als ik en is er geen,
geen een,
die nood hebbe en niet klagen kan;
die honger, en niet vragen kan;
die pijn, en niet gewagen kan
hoe zeer het doet!
o Leert mij, armen dwaas, hoe dat ik bidden moet!

Blijdschap^{aant.}

Ja! Daar zijn blijde dagen nog in 't leven,
 hoe weinig ook, daar zijnder nog voorwaar,
 en geren zou ik alles, alles geven
 om één van die, mijn God, om éénen maar,
 wanneer ik U gevoel, U heb, U drage,
 mij onbewust, U zelf ben, mij niet meer,
 U noemen kan, mijn God, en zonder klagen,
 herhalen: God! mijn God en lieve Heer!
 o Blijft bij mij, Gij Zon van alle klaarheid,
 o blijft bij mij, blaakt deur end deur mij nu,
 o blijft bij mij, één dingen, één is waarheid,
 al 't ander al is leugen buiten U!
 Gij zijt mijn troost, toen alle troost venijn is,
 Gij zijt mijn hulpe, als niemand helpt, elk vlucht,
 Gij zijt mijn vreugde, als elke vreugde een pijn is,
 'Hallelujah,' als alles weent en zucht.
 Gij, God van al dat is of ooit zal wezen,
 wat komt Gij toch mij arem ding zoo bij,
 wat ben ik zelf hoog hemelhoog gerezen,
 hoe diep gegrond ik in ellenden zij!
 Wat gaat mij om in 't wondere van die stonden,
 als 't hert mij gloeit en de oog mij berst, en ik,
 van tranen dronk, onmachtig ril ten gronde
 en in een storm van liefde en vreugde stik!
 Ben ik het nog die weene? Kan mijn herte
 nog de edele taal der liefde, dat zoo lang
 gesloten ligt, door zonde, en zeer en smerte,
 aan ketens vast, en naar de dood verlangt?
 Ben ik het nog die in de stem der winden
 Uw spreken hoor, mijn JESU, Uwe taal
 in alle taal, hoe kleen ook, wedervinde,
 en Uw gedaante in iederen blommenstaal?
 Ben ik het nog die minne al die mij haten,
 ben ik het nog die duizend levens wou
 voor U, mijn God, en iederen mensche laten,
 en, zelfvergeten, lachend sterven zou?

o! Blijde stonden zijnder nog in 't leven,
en, ware, o God, Uw Hemel anders niet
als één van die, nog zou ik alles geven
voor één van die, gelijk ik nu... ik nu geniet.

Brief^{aan}

Ik zoek en zoek schier vruchteloos het blanke vlies
 waar in 'k mijn ziel, mijn eigen zelve prenten zal,
 nu ik alleen, met God bij mij, met God, op u
 te denken zit, mijn dichterlijk mijn dierbaar kind!
 Och, ware ik op der aarde niet, en ver van hier,
 en ginder hoog, waar, vrij en vranc, de ziele zweeft
 en leeft in Hem van Wien zij beeld en schepsel is!
 o Ware ik daar, o ware ik daar, en schonkt gij mij,
 de gunste van welhaast, o Dood! - 'k en vreeze u niet!
 de gunste van door u welhaast t'herleven daar
 waar leven altijd leven is en zonde nooit!
 o Kind, wat heeft de bittere kelk toch bitters in
 waar uit de mensch van kindsbeen af het sterven drinkt!
 Wie geeft er mij één dag, één uur, één enkelen stond
 da' 'k zeggen mag: o Heer, mijn hert bleef schuldeloos,
 gelijk de visch die 't water deelt en Uw gebod
 standvastiglijk gehoorzaamt; of gelijk het blad
 dat uitkomt of geborgen ligt, zoo Gij 't begeert;
 gelijk de zon die nooit, o Heer, één stonde 'n let
 maar komt en gaat, van als Gij en zoo als Gij 't haar
 geboden hebt! - o Bidt, gij, kind, en, draagt gij tot
 een mensch, die 't nimmer weerd en was, een minnend hert,
 zoo bidt, gij, kind, dat vrage ik u zóó neerstiglijk,
 dat vrage ik u - en weene erbij! - en weene erbij!

Ik misse u aan eenen afwezenden vriend^{aant.}

Ik misse u waar ik henenvaar
of waar ik henenkeer:
den morgenstond, de dagen rond
en de avonden nog meer!

Wanneer alleen ik tranen ween
't zij droevig het zij blij,
ik misse u, o ik misse u zoo,
ik misse u neffens mij!

Zoo mist, voorwaar, zijn wederpaar
geen veugelken in 't net;
zoo mist geen kind, hoe teer bemind,
zijn' moeder noch zij het!

Nu zingt men wel en 't orgelspel
en misse ik niet, o neen,
maar uwen zang mist de orgelklank
en misse ik al met een.

Ik misse u als er leugen valsch
wil monkelen zoo gij loecht,
wanneer gij zacht mij verzen bracht
of verzen mededroegt.

Ik misse u nog... waar hoeft u toch,
wáár hoeft u niet gezeid...
Ach! 'k heb zoo dikwijls heimelijk
God binnen u geleid!

Dáár misse ik u, dáár misse ik u
zoo dikwijls, en, ik ween:
geen hope meer op wederkeer,
geen hope meer, o neen!

Geen hope, neen, geen hoop, hoe klein,
die 't leven overschiet';
maar in den schoot der goede dood
en misse ik u toch niet?

Een bonke keerzen kind aan Eugene van Oye^{aant.}

Een bonke keerzen kind!
 Een bonke keerzen kind,
 gegroeid in den glans
 en 't goudene licht
 des zomers!
 Vol spannende zap,
 vol zoet,
 vol zuur,
 vol zijpelende zap,
 vol zoetheid!
 Ze blonken aan den stamme,
 ze spraken waar ze stonden:
 'Plukt ons, plukt ons,
 plukt ons,
 plukt en laaft uwen dorst,
 rijpe zijn wij en schoone!'

Neigend hongen ze,
 zwinkelend
 in den wind,
 den lauwen wind
 des zomers.
 'Plukt ons, plukt ons,
 plukt ons!'

riepen ze en 'k plukte ze
 en ze woegen zoo zwaar:
 de zegen des Heeren woeg op hen.
 Neemt en dankt Hem
 die ze gemaakt heeft,
 die ze deed worden,
 dankt Hem, dankt Hem,
 dankt Hem!
 Kijkt naar den Hemel,
 daar is Hij,
 daar is,
 God!

De oogen omhoog,
 gelijk den vogel
 die drinkt
 en 't schuldeloos hoofdeke om-
 hooge heft,
 dankt Hem, dankt Hem...,
 dankt Hem!
 Trouw als 't arreme dier,
 trouw als 't loof en de vruchten,
 trouw als 't blommeke,
 trouw als
 't zandeken onder den voet,
 bedankt Hem!
 o Geniet, 't is zoo zoet, 't is zoo zoet
 eene vrucht te genieten die
 rijpe is,
 en vreugd en dank
 te voelen rijzen in het herte!
 Leert de tale die spreekt
 uit monden duizende, en altijd
 roept: 'Den Heere zij
 dank:
 dank om het leven,
 dank om het licht,
 dank om het licht en het leven,
 dank om de lucht en het licht
 en het zien en het hooren
 en al!
 Dank zij den Heere!
 Een bonke keerzen kind,
 een gloeiende bonke... be-
 dankt Hem!

Dien avond en die rooze aan den voorgaande^{aant.}

'k Heb menig menig uur bij u
 gesleten en genoten,
 en nooit en heeft een uur met u
 me een enklen stond verdrotten.
 'k Heb menig menig blom voor u
 gelezen en geschonken,
 en, lijk een bie, met u, met u,
 er honing uit gedronken;
 maar nooit een uur zoo lief met u,
 zoo lang zij duren koste,
 maar nooit een uur zoo droef om u,
 wanneer ik scheiden moste,
 als de uur wanneer ik dicht bij u,
dien avond, neêrgezeten,
 u spreken hoorde en sprak tot u
 wat onze zielen weten.
 Noch nooit een blom zoo schoon, van u
 gezocht, geplukt, gelezen,
 als die *dien avond* blonk op u,
 en mocht de mijne wezen!
 Ofschoon, zoo wel voor mij als u,
 - wie zal dit kwaad genezen? -
 een uur bij mij, een uur bij u
 niet lang een uur mag wezen;
 ofschoon voor mij, ofschoon voor u,
 zoo lief en uitgelezen,
die rooze, al was 't een roos van u,
 niet lang een roos mocht wezen,
 toch lang bewaart, dit zeg ik u,
 't en ware ik 't al verloze,
 mijn hert drie dierbre beelden: U,
 DIEN AVOND - en - DIE ROOZE!

Een dreupel poesij aan Gustaf Verriest^{aant.}

Hoe blij is de arme vogel toen
 hij, lange lang geboeid,
 weêrom zijn vlerk mag opendoen
 en in den hemel roeit!

En hoe is 't arme vischken blij,
 dat, in mijn net gepakt,
 half dood gesperteld, los van mij,
 weêrom in 't water smakt!

Het gouden vliegsk' hoe blijde ruischt
 het, werk- en worstelensmoe,
 wanneer ik zijn gevang, mijn vuist,
 ontluikend opendoe!

Zoo blij en is mijn ziele niet,
 maar zeven maal zoo blij,
 wanneer ik, moe en mat, geniet
 een dreupel poësj.

In 't vrij bewind des vogels en
 in 't koele ruim daarvan,
 en 'k weet niet waar ik nog al ben
 wanneer ik dichten kan:

't gedacht springt als de visch, die zeer
 in 't waterkrystalijn
 blank blinkt en weêrom blinkt, aleer
 'k hem wel gewaar kan zijn;
 bepereld als het vliegske, licht
 en schitterend in de zon,
 zoo vliegt en lacht het los gedicht
 met zijnen Dichter ton:

neen, blij en is mijn ziel toen niet,
 maar is iets meer als blij,
 wanneer zij, God zij dank, geniet,
 een dreupelken poësj!

Rammentati aan Domenico de' Pisani^{aant.}

'Oh! open the door to me, oh!' BURNS.

Rammentati, onthoudt 'et wel,
de wereld is een zee, oh!
met baren, rotsen, winden fel
en nog al ander wee, oh!
Men geeft u wel
voor reisgezel
't genoegzijn en 't beheer, oh!
van al dat kan
de ziekte ervan
verzachten end' het zeer, oh!
Betrouw ze niet:
geen kort verdriet
maar wel een korte vreugd, oh!
alzo gewis
de wereld is:
vol al dat niet en deugt, oh!
Maar, moet gij, en
ontwijdert men
u ver van mij verschee'n, oh!
dan, gaat, mijn kind,
en laat mij, kind,
voortaan hier gansch alleen, oh!
Wij scheiden met
dit laatst gebed:
maakt dat ik u nog zie, oh!.....
onthoudt 'et wel,
mijn kind, vaart wel:
Rammentati,..... *Addio!*...

't Laatste aan den onbekenden lezer^{aant.}

Hoe zoet is 't om te peizen dat,
 terwijl ik rust misschien,
 een ander, ver van hier, mij on-
 bekend en nooit gezien,
 u lezen kan, mijn dichten, mijn
 geliefde, en niet en weet
 van al de droeve falen van
 uw vader den Poëet!
 Hoe blij en is 't gedacht niet, als
 ik neêrzitte ende peis,
 u volgend waar gij loopt op uw
 gezwinde wereldreis,
 dat, zondig en ellendig als
 ik ben, geliefde kroost,
 uw stem, waarin geen zonde 'n zit,
 misschien een ander troost;
 uw stemme kan verblijden, schoon
 hij droef zij die u miek;
 uw stemme kan genezen, zij
 uw Dichter nog zoo ziek;
 uw stem misschien doet bidden, wijl
 ik zuchte en, biddensmoê,
 versteend zitte en mijn herte noch
 mijne oogen opendoe!
 o Dichten, die 'k gedregen, die 'k
 gebaard hebbe, in de pijn
 des dichtens, en gevoesterd aan
 dit arem herte mijn;
 mijn dichten, die 'k zoo dikwijls her-
 castijd heb, hergekleed,
 bedauwend met mijn tranen en
 besproeiend met mijn zweet,
 o spreekt voor mij, mijn dichten, als
 God eens mij reden vraagt,
 is 't zake dat gij, krankgeboor-

nen, 't arme leven draagt
tot verder als mijn grafstede, en
niet sterft aleer ik sterf:
o 'n weze 't dan om u niet dat
ik daar het Leven derf!

**Driemaal
XXXIII kleengedichtjes**

[Als de ziele luistert]^{aant.}

Als de ziele luistert
spreekt het al een taal dat leeft,
't lijzigste gefluister
ook een taal en teeken heeft:
blâren van de boomen
kouten met malkaar gezwind,
baren in de stroomen
klappen luide en welgezind,
wind en wee en wolken,
wegelen van Gods heiligen voet,
talen en vertolken
't diep gedoken Woord zoo zoet...
als de ziele luistert!

[Het bietje maakt den heuning en]^{aant.}

Het bietje maakt den heuning en
de kobbe weeft heur webbe;
zijn geuren bloeit het blommeken uit
en stralen doet de sterre;
de zonne boomt heur sterkend licht,
de mane heur' lieven glans, ach,
en ik, mijn Heere en God, en ik...
mijn herte en mijn gezang, ach!

[o Mocht ik]^{aant.}

o Mocht ik
o mocht ik
voor 't heilig Tabernakel staan,
o mocht ik
o mocht ik
daar brandend als een keerse staan,
o mocht ik
o mocht ik,
ontsteken daar en uitgegaan,
o mocht ik
o mocht ik
naar Hem en in den hemel gaan!

[Weet gij waar de wind geboren]^{aant.}

Numquid nosti semitas nubium?

Weet gij waar de wind geboren,
waar de dauw geboren is?

Weet gij kunstig op te sporen
wat hierbij, hierboven is?

Weet gij wat de sterren zijn, en
wat de zon, de mane? Wat
in de bergen, in de mijnen
ligt, en in de zee bevat?

Weet gij iets klaar uit te leggen
van al 't geen me u vragen kan?

Antwoordt dan en wilt mij zeggen:
Dichten... wat is dichten dan?

[De Vlaamsche tale is wonder zoet]^{aant.}

De vlaamsche tale is wonder zoet,
voor die heur geen geweld en doet,
maar rusten laat in 't herte, alwaar,
ze onmondig leefde en sliiep te gaar,
tot dat ze, eens wakker, vrij en vrank,
te monde uitgaat heur vrijen gang!
Wat verruwprachtig hoortooneel,
wat zielverrukkend zingestreeel,
o vlaamsche tale, uw' kunste ontplooit,
wanneer zij 't al vol leven strooit
en vol onzegbaar schoonzijn, dat,
lijk wolken wierooks, welt
uit uw zoet wierookvat!

['k Hoore tuitend' hoornen en]^{aant.}

'k Hoore tuitend' hoornen en
de navond is nabij
voor mij:
kinderen, blij en blonde, komt,
de navond is nabij,
komt bij:
zegene u de Alderhoogste, want
de navond is nabij,
komt bij:
'k hoore tuitend' hoornen en
de navond is nabij,
voor mij!

[Mij spreekt de blomme een tale]^{aant.}

Mij spreekt de blomme een tale,
mij is het kruid beleefd,
mij groet het altemale,
dat God geschapen heeft!

[Inke]^{aant.}

Inke
de vinke
den appelenboom,
een splinternieuw paar leerzen...

Liederen, eerdichten et reliqua

In foco amor mi mise^{aant.}

B. Fra Jacopone da Todi

De liefde stak me in brande;
 mijn bruidegom, de nieuwing,
 wanneer Hij mij den ring gaf,
 het lammeke van der minnen
 deed me in 't gevang, Hij vong mij,
 Hij stak door mij den messteek:
 Hij deelde in tweeën mijn herte; en
 de liefde stak me in brande!

Hij stak mijn herte in tweeën, en
 mijn lichaam viel ter aarden:
 de koker van de liefde
 dien Hij ontsloot, hoe heet toch,
 hoe heete stralen zond Hij!
 Van vrede miek Hij oorlog.
 Ik sterf mij klaar van zoetheid;
 de liefde stak me in brande!

Ik sterve van der zoetheid,
 geen wonder, neen, geen wonder!
 Want sterk, o sterk, zoo schoot mij
 de lancie van de liefde,
 wier ijzer wijd en breed staat,
 wel duizend vâmen, peist toch!
 en dweers door mij zoo boorde 't;
 de liefde stak me in brande!

De lanciën waren uit, en
 nu ging Hij kruisboogschieten:
 ik hield om mij den schild toen,
 maar schieten deed Hij sterker:
 en niets waarin 'k beschut vond.

Hij brak mij gansch en 'k lag daar
zoo hevig zijn geschut was;
de liefde stak me in brande!

Zoo hevig zijn geweld was,
dat heel mijn lijf aan stuks lag:
en hoe dat van de dood ik
ontkomen mocht, en weet ik,
Hij riep met luider stemmen,
Hij greep 't geschut, Hij rechtte 't,
Hij schoot op nieuw nog sterker;
de liefde stak me in brande!

't Geschut waarmede Hij schoot nu,
't was bonken steen, zoo loodzwaar,
dat ieder steen, - hij woeg wel
tot duizend ponden zwaar toe -
zoo rechte naar mij toekwam,
dat nooit geen een van mij viel:
ge en haddet ze ooit geteld, en
geen een, geen een die misvloog:
de liefde stak me in brande!

Hij miste mij niet eens, ah!
zoo sterk, zoo kost Hij schieten!
En 'k lag daar langst den grond, ik,
noch kon ik zelfs mij hulp doen.
Ik lag daar neêr, gebrijzeld,
noch voelde 'k mij, noch wist ik
of leefde ik nog of niet meer:
de liefde stak me in brande!

'k Lag buiten mij, en dood, als
van vreugde en van genoechten.
Dan leefde ik en zoo sterk weêr,
het hert wierd mij zoo krachtvol,
dat ik de wacht gevolgd kwam

waarmede ik eerst gegaan was
naar 't hof des hoogen konings:
de liefde stak me in brande!

Wanneer ik weêr te mij kwam,
zoo streed ik tegen Christum:
'k stond spoedig weêr te wapen,
en reed te zijnen landwaard:
'k gemoette op staanden voet Hem,
en 'k randde Hem aan, dat dorst ik,
en wrake nam ik ook, ja!
de liefde stak me in brande!

Na dat ik was gewroken,
zoo wierd het vrede en peis toen,
omdat Hij, eerst van al, mij
zoo warelijk bemind had.
Voor Christus en zijn liefde
nu voel ik mij bekwame;
mijn herte draagt Hem altijd:
de liefde stak me in brande!

Bruiloft^{aant.}

Beminde zuster, ziet die tranen in onze oogen,
 dit angstig, ongerust geloop naar hier en daar;
 aanziet hetgeen wij, al die u omringen, toogen
 in woorden, in gedrag, in oog- en handgebaar:
 't is liefde en 't is geklaag, 't is blijdschap en 't is treuren,
 't is 't alle twee te zaam, 't is meer als 't hert vermag;
 't is of er en verlies en winst hier ging gebeuren,
 't is of men de overhand van 't een noch 't ander 'n zag.
 Gij laat het huis alwaar uw kinderstappen stonden,
 een huis verwacht u waar g'herleven zult, verblijd;
 gij laat uwe ouders, maar gij hebt weêr steun gevonden
 in een die u van God en Kerk is toegewijd;
 gij laat uw' broeders en uw' zusters, die u minden,
 en 't gene u God beschikt dat zoekt gij, kloek van moed,
 verhopende in den echt een' andren troost te vinden
 en nieuwe liefde, die den last verzachten moet.
 Vaart wel dan, 't zij gezeid met blijde en droeve tranen;
 vaart wel, gij, zuster lief, gezonden, door Gods hand,
 op andre wegen en op nieuwe wereldbanen,
 vaart wel en komt met ons in 't zelve vaderland.
 Wij zullen, ver van u, nog dikmaals op u peizen,
 wij zullen bidden dat geen onweêr u bedrieg',
 wij zullen, ver van u, toch met u blijven reizen
 en een zijn in het graf, lijk eertijds in de wieg.
 En gij, die, door den echt, als kind van eender moeder,
 zijt in ons huis en hert getreên, op dezen dag;
 die 'vader', 'moeder' zegt, voortaan, en 'zuster', 'broeder',
 ik wensche dat u God vooral versterken mag.
 Aanziet de machtloosheid der vrouwelijke leden,
 staat vast wanneer zij krankt, zijt man met raad en daad;
 zijt een met haar, zoo wel in leed als lieflijkheden,
 onscheidbaar tot wanneer God zelf den band ontlaat;
 verblijdt haar met uw' deugd, vereert haar met uw zorgen,
 uw' naam zij haar geluk, uw werkzaamheid een kroon;
 gaat heden alles wel, herinnert u ook morgen,
 en dat Gods milde hand uw spaarzaamheid beloon!

Een woord nog: 't geen gij zaagt van vader en van moeder,
de christelijke plicht volbrengt die alle twee,
beminde zuster en voortaan beminde broeder,
en vaart dan, zonder vrees, door 's werelds wijde zee!

Heete pootjes^{aant.}

Een schalkaard had een bie gevaân
 en hield ze bij heur vieren:
 'Komt hier! - hij zag een jongske staan! -
 komt hier mijn knappe kerel!
 Hier heb ik zulk een schoon fatsoen
 van beestje, ik wil 't u geven:
 past op maar van 't niet dood te doen,
 en laat het beestje leven.
 Kom aan; jen hand; doet toe, 't vliegt weg;
 doet toe, want 't gaat ontsnappen!
 't Kind hield zijn handtje toe: 'Nie' waar,
 hoe schoon dat is, hoe lieflijk!
 Ha! 't kindtje wierd te laat gewaar
 hoe schoon en hoe bedrieglijk.
 Het liet het beestje los, en 't loeg
 de traantjes uit zijn oogskes,
 en zei 't: 'Het beestje is schoon genoeg,
 maar 't heeft zulke heete pootjes.'

Die varende vroue^{aant.}

Van der viervlaghen, die voordesen
 hier te Brugghe es opgheresen,
 schreef ic u in enen brief;
 nu wil ic dichten, eist u lief,
 vander varender vrouwen doene,
 al de canten van Moscheroene.
 Achttienhondert, doe men screef,
 ende tsestich, daartoe bleef
 nu noch - 1 - te tellen mede,
 ward dat walenlant, ter stede
 waer dat Comene staet, die stat,
 ende daer omtrent, ghevat
 van ener rampen die, onsochte,
 daer die varende vroue brochte.
 Dats ene derne, wildut weten,
 die was van euvelen gewetene
 ende, diet quaet bedreef, metter macht,
 tote dat si hor egen vadere mesacht
 ende bespot heeft scandelicke:
 daeromme die vader se scrickelicke
 vloecte, ende seide: vaert
 wech van hier ten wolckenwaert
 ewelicken! Ende si voer voort,
 so soe dienen vloec hadde ghoort.
 Rusten en can si nemmermeer,
 varen moet si emmermeer,
 ende si wert, in vlaemscer talen,
 die varende vroue geheeten; wale
 ende terecht, terwilen soe vaert
 altide sere voorewaert. -
 Dicken vaert si oec neder, laci!
 Scrickelick es nog die altracie
 toe Comen,
 so ict hebbe vernomen,
 ende daer alomme ende daerbi,
 - warent gheen walen, tspetemi! -
 Die dat wisten seidenmi, twaren,

si quam uppe die wolcken ghevaren,
 tenemale int graue ghecleet,
 met enen clede wijt ende breed,
 ende, ghinat gheen twe ghetelt,
 eer si sat al inne dat velt.
 Twas te Mesine, waer dat scone
 hof staet ende die meiskine wonen;
 - meiskine en scaet si, secht men, nooit, -
 maer die bomen die heeft si ghestrooit
 ende ghesmeten ende ghebroken,
 ende in dat grijsde cleet gedoken
 ende meghevoert medeen
 hooi ende strooi, stock ende steen,
 daken, vlaken, pannen ende peerden,
 daerme datsi liep heurer veerden
 recht naer *Wittécat* - int walsc
 heetet also, ma tes valse -
 tes te *Widisghaete* dat si es comen,
 ende si heeft CCC bomen
 uteghewronghen, aveghedraeit,
 wech gherot ende omverre ghewaeit,
 dattes jammer om te segghen.
 Vele hebben moeten den dume legghen
 vanden bomen, sterck ende groot,
 als die vroue voorbi hun scoot.
 Van enen appelare willic tellen:
 niemene ne sal nu moeten scellen
 nochte proeven meer die appelen sine,
 - ai twaren toch solke scone fine
 't jaer voordesen! - die vroue trockene
 omme ende slouchene al in broeken,
 slouchen die wortel af ende die crone,
 ende soe smeten daertoe in die bonen:
 CCC stappen hi lach vandaer
 lik enen like, dat es waer.
 Enen jonghene drouch si mede
 in horen aermen, ende si dede
 ommen te paeyene, liefghetal
 vele, maer hi ne wou medal
 horcken na horen strelen ende plaghen;
 doe ne wou sene niemeer draghen,

ende soe smeeene daer lik nen hont,
 dits waerhede, langs den gront.
 Ene coe, met bant ende stake,
 greepsi sonder lettenbrake
 uten stal ende bantse vast
 aen den stake; van daer wast
 vamen tiene, dat wetic wale,
 sonder quaet ochte sonder quale.
 iij hofstedekine cort ende cleen
 heeft soe ghemaect, of waeist maer -1, -
 ende die weduwe die sprac si ane
 ende is ene wile bliven stane
 voor heurder veisteren, daer si gheseten
 sat in enen leenstoele. Godt mach weten
 wat die varende vroue al sei
 teghen dat wedukin! Wat si dei
 ai! dat weten wi al te male!
 Cleen ende flau en scaet si niet,
 maar al datter groot ute siet
 ende sterck, daer loopt si jeghen
 ende so saen eist neregheslegghen:
 waert noch duust keers stercker, tlach
 al omverre in enen slach.
 Maar die lieden van horen geslachte,
 vrouwen spaert si der groter crachte,
 nochte si en deret haer niet
 soet te Comene es gesciet.
 Reinaert, Reinaert, ghij sijt fel
 so die varende vroue, ende snel!
 Spaert uwe vrienden ende gelicken
 sodanig dat dat scrickelike
 hemelgewelt u oec sparen mach,
 up desen ende up allen dach!

Te meirelbeke^{aant.}

Uit voller longen
 wat hebt gij, Priester Gods, toch schoon de mis gezongen,
 dien morgenstond
 dat ik, een vreemdeling, ook aan den autaar stond,
 te Meirelbeke! Zelden
 hoorde ik in zulk een taal alzo den lof vermelden
 van God den opperheer. Gij toch verstaat het goed
 het grootsche van den dienst dien de eedle Priester doet;
 gij toch weet wat gij zingt, en wat gij doet om 't even,
 dat hoort men uit uw taal, als uit nen orgel, beven.
 Uw *sursum corda* hief mijn luistrend herte omhoog,
 en als het *amen* krank uit kranker borsten toog,
 dan speet het mij dat niet een kathedraal vol toonen
 uwe enkle priesterstem kwam duizendmaal bekroonen.
 Gij moet een dichter zijn, en, zag men 't niet,
 gij moet een dichter zijn, men hoort het aan uw lied!

De puid^{aant}

De puid, weleer,
 beweert de fabelleer,
 zocht roekloos, al meteens, een elephant te wezen;
 't en staat niet *osse*, maar 't staat *elephant* te lezen,
 want Lafontaine franscht en Phoedrus verlatijnt,
 en bulte AEsophus zelfs, hij griekt, alzo het schijnt,
 't gene ouder volk en hooger dichtermonden
 in Indiën ha'en weleer verzind en uitgevonden.

Een elephant,
 dan, - en geen kleentje, want
 geen dampend schip en vaart zo breebuikte in Oostende;
 - gezwanst niet al te zwaar al 't eene, al 't ander ende
 vijf vâmen lang geneusd; voorzien aan elken kant,
 van hoornen, klaar ivoor, hem in den mond geplant;
 kwam, langzaam en pilaarbeende, afgetorden,
 alwaar hem 't puidtje zag. Ha, zulk een wilde 't worden!

Het spant hem in;
 het sperelt hem van bin';
 het schoort hem aan den kant; het spartelt, en, al wringen,
 zoo poogt het, een voor een, zijne asems in te dwingen,
 dat de oogen uit zijn hoofd staan puilende: 't en gaat
 niet wijken voor dien balg, die bergwijs vóór hem staat,
 eer dat...Zijn puidenvel, intween gereten,
 het beestje berst, eilaas, en ligt daar doodgespleten!

Zoo doet de Staat:
 hij zal, hij wilt, hij gaat,
 hij moet, al kan hij niet, God, Kerke en al vervangen;
 de scholen, dat is hij; het Recht, 't is hij; 't belangen,
 van mensche en dier, 't is hij; 't is hij die 't, al meteen,
 dat rept en roeren kan, dat groot is en dat kleen,
 zal wenden en doen gaan! Dan, elk verwondert:
 het springt een bliksem en... de god ligt afgedonderd!

Ad multos annos^{aant.}

Een dapper man was hij! Ten Madeleenenvelde
 bewaart men nu zijn graf, die Kortrijks kerk herstelde:
 hij kwam, hij zag, hij wilde, en wat hij wild' hij won 't,
 zoo lange als hem het licht en 't leven wierd gejongd.
 Hij droeg een edel hert, een hert vol grooter daden
 als menig een van ons bekwame is om te raden.
 Hij leefde grootsch; hij stierf, en, levend na zijn dood,
 zoo is zijn name nog en zijn geheugen groot!
 Hij stierf, en, Priester, wierd hij priesterlijk begraven:
 geschoeid, gekleed, voorzien van kelk en offergaven,
 als of hij, rustend en gestorven, voor elkeen,
 nog immer strijd- en werk- en worstelbaar verscheen.
 Zoo wierden, vroeger tijds, de lijken onzer Graven,
 in 't staal en in 't harnas, met 't zweerd in d'hand gegraven;
 zoo groef men Karel eens, tot Aken, die zoo groot
 van name en daden was, 't zij levend of 't zij dood.
 Maar nauwlijks, in dien tijd, door 't luiken van twee oogen,
 was hij die Koning was geen koning meer, zoo vlogen
 al 't landsvolk rondom een, in wien het koningdom,
 verrezen uit het graf, weêr in den zetel klom
 des koninkrijks; naar hem, des vaders eersten zegen,
 die, op den schild getorscht, wierd om het kamp gedregen,
 triumphewijs; en elk den andren vreugde bood
 met: 'Leev' de Koning, neen, de Koning is niet dood!
 In *Karel* leeft ons ook, is *Ferdinand* gestorven,
 een Deken, en de dood, heur nijdig straal bedorven,
 vlucht henen, voor 't geroep dat ieder stemme geeft:
 De Deken leve lang, dien God gezonden heeft!

The song of Hiawatha

Binnenleidinge^{aant.}

Vroegt ge mij van waar ze komen,
 al die zeiselen en legenden,
 met den geur daarom van 't houtland,
 met den doom daarop der weiden,
 met den wentelrook der wigwams,
 met 't geraas der wilde wateren,
 met dat her- en wedergalmen
 van den slagwoorde en den rijmklanke,
 als of 't donderde in de bergen?

'k Gave u antwoorde en ik zeide u,
 'Van ten boschwaarde, uit het gersland,
 uit het watervolle Noorden,
 uit de gouwen van de Odjibways,
 uit den lande der Dacotahs,
 uit de bergen, uit het leegland,
 waar de reiger, de Sjoe-sjoe-gah,
 staat en waakt in 't riet geborgen.
 Ik vermonde al 't gene ik gehoord hebbe
 om den heerd van Nawadaha,
 van den zoetgevooisden vinder.'

Vroegt gij mij waar Nawadaha
 vand die vreemde en wondere wijzen,
 die vertelselen, dien legendlast,
 'k gave u antwoorde en ik zeide u,
 'Waar de vogel bouwt, ten boschwaarde,
 in de burgten van de beveren,
 achter 't speur des wilden bijzonds,
 in den roest des bruinen adelaars!

Al het vlerkgedierte zang ze hem,
 in den meerschlande, in den broeklande,
 en in 't weemoedvuldig waasland;
 Chetowaik, de regenvogel,
 Mahng, de loen, de ganze Wawa,
 en de reiger, de Sjoe-sjoe-gah,
 en de woerhaan, Mushkodasa!

Zeidt gij, verder ondervragend,
 'Wie, wie was die Nawadaha?

leert ons van dien Nawadaha,
 ik hername en ik bescheedde u
 voor de vuist, in dezer voegen.

'In het dal van Tawasendha,
 't stille en eenzaam wazig groenland,
 naast de blijde wateren woonde
 de oude vinder Nawadaha.

Om den Indiaanschen dorptuin
 strekten made-en koorenvelden,
 verder stonden sperreboomen,
 altijd zingend vuurgeboomte,
 groen in 't midjaar, blank in 't najaar,
 altijd zingend, altijd zuchtend.

'En de blijde waterbeken
 mocht men langs de leegten volgen,
 aan het ruischen, binst het voorjaar,
 aan 't groot elzenloof, des zomers,
 aan den witten smoor, ten najare,
 aan den donkeren ijsvloer, 's winters;
 daaromtrent zoo woonde en waakte hij,
 in het dal van Tawasendha,
 't stille en eenzaam wazig groenland.

'Daar bezang hij Hiawadha,
 zang hij 't lied van Hiawadha,
 zijn geboorte en vreemden omgang,
 hoe hij bad en hoe hij vastte en
 hoe hij wrocht, en lief en leed droeg,
 om al 't geen den volke goed was,
 om den welstand van de volkeren.

'Gij, die Gods gewerken liefhebt,
 die de zonne mint in 't gersland,
 die de schaduwe in de boschen
 mint, en 't buigen van de boomen
 voor den storm, die rein, die sneeuw voert;
 die 't geruisch bemint der wateren
 door hun looverig pijnboompmaalwerk,
 die den donder mint, die ketterende
 in de bergen kletst en klapwiekt,
 als of had hij arendvleugelen; -
 luistert naar dit vreemd gezeisel,
 naar dit lied van Hiawadha!

Gij ook die 't vertellen liefhebt
 van het volk zijn droomgevaarten,
 die lijk uit den afstand roepen,
 'staat en luistert!' die daar spreken
 met zoo'n heldere kindertale,
 dat men 't nauwelijks wel bevroên kan
 of het zangwijze, of het sprake is; -
 horkt naar dees legende uit Indiën,
 naar dit lied van Hiawadha!

Gij ook, enkele en frische herten,
 God en Gods gewerk indachtig,
 die betrouwt dat door alle eeuwen
 ieder mensche een menschend hert heeft,
 dat in den alderwildsten boezem
 zelfs een ingeborene tocht woont
 naar iets goeds, hem onbereikbaar;
 ja, dat kranke handen, hulpeloos
 in den blenden donkeren tastende,
 daar de hand des Heeren treffen,
 die terstond hun hope en kracht geeft; -
 luistert naar dit enkel zegwerk,
 naar dit lied van Hiawadha!

Gij die somtijds waart en wandelt
 langs de groene wentelpaden,
 waar de ineengekromde bramele
 woekert, vol van peersche vruchten,
 over 't mosch en langs den grensmuur
 van een oud vergeten kerkhof;
 die daar staan kunt, staan en muizen
 op den halfversleten zerksteen,
 kunstloos en heel groef gebeiteld,
 zoo nochtans dat ieder boekstaf,
 als van hope en weemoed zwanger,
 't herte praamt en zachtjes aanspreekt
 van den Nu en van 't Hiernamaals; -
 staat en leest dees bijstere reken,
 leest dit lied van Hiawadha!

V

Hiawadha's vasten^{aant.}

Luistert hoe dat Hiawadha
 vastte en in den bosch ging bidden,
 niet om rappigheid in 't jagen,
 noch bedreven hand aan 't vischen,
 noch om zegen toen daar kamp viel,
 of vermaardheid in den oorlog,
 maar om 't geen den volke goed was,
 om den voorspoed van de volkeren.

Eerst, en om aldaar te vasten,
 bouwde hij binst den bosche een wigwam,
 naast het blinkend Grootzeewater,
 in het blijde en lustig vroegjaar,
 in de maand der jonge bladeren;
 menig wonderen droom aanschouwde hij,
 binst dien zevendaagschen vasten.

Op den eersten van de dagen
 ging hij wandelend heen ten boschwaard;
 zag den hert in 't braakhout springen,
 zag 't konijn zijn pijpen graven,
 hoorde 't trommelslaan van Bena,
 den phesant, hoorde Adjidaumo,
 't eekhoortje, in zijn eekels ratelen,
 zag de duive, Omeme zitten,
 bouwende in den pijnboom, zag de
 wilde ganzentroppen, Wawa,
 hooge omhoog in 't Noorden varen,
 ruischen, razen over 't Moerland.
 'Heer des Levens,' riep hij treurig,
 'steunt ons menschenleven daarop?'

's Anderen daags, terwijl hij vastte,
 ging hij achter 't vloeiend water,
 door de Muskodei, de beemden,
 zag het wildrijs, Mahnomonie,
 zag de blauwe bees, Mienahga,
 zag Odahmin, zag de boschbees,
 zag Shahbomin, zag de kraakbees,

zag den druivelaar, Bemahgoet,
 rankende over de elzentakken,
 stoorende in de lucht alomme.
 'Heer des Levens,' riep hij treurig,
 'steunt ons menschenleven daarop?'

Op den derden van de dagen
 zat hij naast het meer en peisde hij,
 naast het stil, doorschijnend water;
 zag daar steuring Nahma smakken,
 druppelen slaan lijk wampumkralen,
 zag den gulden baars, den Sahwa,
 lijk een zonnestrale in 't water,
 zag den snoek, den Maskenozha,
 zag den haring, Okahahwis,
 zag de Shawgashie, de krifte.

'Heer des Levens,' riep hij treurig,
 'steunt ons menschenleven daarop?'

Op den vierden dag vastte en
 lag hij krachtloos in zijn wigwam;
 en, van op zijn looverbedde,
 keek zijn half ontloken ooge nu,
 vol van schaduwe en droomgeschemer,
 over 't duizelig zwemmend voorland,
 over 't glimmen van het water,
 naar 't te Gode gaan des zonlichts.

En een jonkheid kwam genaderd,
 heel omkleed met groen en geluw,
 door het purperwendig deemster
 van de slapengaande zonne;
 groene vederen droeg zijn voorhoofd,
 over 't gulden, lijzig hoofdhaar.

Staande naast den openen deurweg,
 keek hij lange op Hiawadha,
 mededoogende en vol deernisse
 op zijn krachtloos lijf en wezen,
 en hij zuchtte alzoo de wind doet
 door de toppen van de boschen,
 'Al uw bidden, Hiawadha,
 geldt omhoog daar, in den hemel,
 want gij niet, gelijk alle anderen,
 bidt om rappigheid in 't jagen,

noch bedreven hand aan 't vischen,
 noch om zegen toen daar kamp valt,
 of vermaardheid in den oorlog,
 maar om 't geen den volke goed is,
 om den voorspoed van de volkeren.

Van den Heer des Levens wegen
 kom ik, Menschenvriend, Mondamin,
 u vermanen, u bericht doen,
 hoe, met worstelen en met werken,
 gij zult hebben 't geen gij vraagdet.
 Laat uw looverstede, o jonkheid,
 op, en laat ons worstelen samen!

Hiawadha, zwak van honger,
 sprong beneên zijn looverstede,
 liet het duistere van zijn wigwam,
 en in 't bleuzende avondschemeren,
 kwam hij worstelen met Mondamin,
 wiens genaken hem de koenheid
 dreef in 't brein en in den boezem;
 leven, hope en krachten spanden,
 dra vernieuwd, hem spiere en zenuwe.

Zoo zij kampten daar te gader
 in 't te Gode gaan des zonlichts:
 zwaarder, zwaarder wies het worstelen,
 sterker, sterker Hiawadha;
 ont het avond wierd en donker,
 ont de reiger, de Sjoe-sjoe-gah,
 van zijn woonplaatse in de moeren,
 klagende uitriep ende kloeg van
 't bittere honger lijen en 't wee doen.

“t Is genoeg!” zoo sprak Mondamin,
 en hij loeg op Hiawadha,
 ‘morgen, als de zonne omleege is,
 kom ik nogmaals worstelen, morgen.’
 Hij was weg en niet meer zichtbaar;
 of hij neêrzonk zoo de rein doet,
 of hij wegvoer zoo de snoek vaart,
 zag noch hoorde Hiawadha,
 wist van anders niet als dat hij
 daar ontzenuwd, heel alleen stond,
 met het smoorend meer beneên hem,

onder 't wankelend stergewiegel.

Als 't nu morgen wierd en 't daglicht,
van den hoogen hemel dalende,
lijk een kole vier beneên viel,
uit den heerd des Grooten Geestes,
in de wateren, verre westwaard,
kwam Mondamin weêr en worstelde
andermaal met Hiawadha;
kwam zoo lijzig als de dauw doet,
die uit de ijdele locht geschapen,
in die ijdele locht terugkeert,
die gedaante heeft als hij grond raakt,
die geen menschenooge zien 'n kan
eer hij komt en toen hij wegvaart.

Driemaal kampten ze op malkanderen,
in 't te Gode gaan des zonlichts,
ont het avond wierd en donker,
ont de reiger, de Sjoe-sjoe-gah,
van zijn woonplaatse in de moeren,
luide riep en kloeg van honger:
horkend gaf Mondamin over.

En hij stond daar vol van schoonheid,
met zijn groen en geluw kleed aan;
weg end weder ging de pluimband,
zwankende onder 't asemhalen,
en lijk dauw, zoo perelde op hem
't zweeten en 't geweld des worstelens.

Riep hij toen, 'o Hiawadha,
moedig hebt ge op mij gestreden,
driemaal strange op mij gestreden,
die ons ziet, de Heer des Levens,
zal den zege aan u verkenen.'

En hij loeg op Hiawadha,
'Morgen zal ons worstelen uit zijn,
zal uw vasten uit zijn, morgen
wordt gij winnaar, wordt gij meester;
maakt me een legerstede en legt mij
waar de regenvlage aan mij kan,
waar de zonnestrале aan mij kan;
stroopt mijn kleederen, groen en geluw,
uit, en doet dien pluimband af mij,

legt mij neêre in de eerde en strooit ze
zachtjes, lijs en lichtjes op mij.

Laat geen menschenvoet mij stooren,
laat geen worm, geen wïed mij kwaad doen,
laat geen Kahgahgie, geen rave,
hier verkeeren of mij kwaad doen,
zit gij liever zelve en wacht mij
ont wanneer ik levende opsta,
wake, werke en weêr terug kom.'

Zeggende in dier voegen ging hij;
Hiawadha sliep en rustte,
doch hij hoorde Wawoneïssa,
Whippoorwill, den vogel klagen,
eenzaam beetende op zijn wigwam;
hoorde Sebowisha ruischen,
hoorde 't rimpelend water praten,
in den donkeren, tegen 't houtloof;
hoorde 't zuchten van de branken,
die daar wiegewagend waaiden
in 't voorbijgaan van den nachtwind,
hoorde lijk een verre ruischend
droomgefluister, en hij rustte:
Hiawadha sliep in vreden.

's Vroegen morgens kwam Nokomis,
op den letsten van de dagen,
en zij bracht Hiawadha mondkost,
weenende en hem schoone sprekende,
want de ziel hem mocht begeven,
van den vasten en van den honger.

Maar hij en nutte, hij en genaakte
niets med al, en zei, 'Nokomis,
beidt ont als het licht te Go gaat
en ons weêr de nacht omschaduwet,
laat den reiger, den Sjoe-sjoe-gah,
eerst, in 't weemoedvuldig moerland,
roepen dat het daglicht uit is.'

Huiswaard toog Nokomis weenende,
weenende om heur'n Hiawadha,
want de kracht hem mocht begeven
en 't te lange vasten scha doen.
Hiawadha zat en beidde

naar de komste van Mondamin,
ont het langend beeld der boomen
traagzaam naar den Oosten heen toog,
onder 't zinken van de zonne,
die, lijk 't rooloof als het najaart,
op het water viel en wegzonk
in den boezem van de wateren.

Hei! Mondamin, jong en jeugdig,
met zijn sleek en gulden hoofdhaar,
met zijn groen en geluw kleed aan,
met zijn langen lieven pluimband,
kwam en wenkte omtrent den deurweg,
en lijk een die slapend wandelt,
bleek, verwezend, doch onschrikbaar,
uit zijn wigwam kwam Hiawadha,
kwam en kampte hij met Mondamin.

Rond en rond hem reed de landschap,
eerde en hemel keerden omwaards,
in hem sloeg zijn herte en hupte 't,
zoo de steuring uit de vluwe
wringt, al wrikkelen door de maschen;
lijk nen ring die gloeit, zoo rond hem
glimde en gloeide 't al en blaakte 't,
als of honderd zonnen zaten
't hevig worstelen aan te schouwen.

Al med eens stond Hiawadha
gansch alleen daar op den gerskant,
buiten asem van 't geweld doen,
hijgende van 't hevig worstelen:
vóór hem, zonder ziele of leven,
lag Mondamin, met zijne kleederen,
haar en pluimband al in vendels,
lag hij dood in 't avondschemeren.

Hiawadha, zegevierend,
groef een graf, alzoo 't bestemd was:
stroopte 't kleed uit van Mondamin,
deed den pluimband van zijn voorhoofd,
lei hem in den grond, en zeeuwde er
zachtjes lichte en lijzige eerde op;
en de reiger, de Sjoe-sjoe-gah,
van op 't eenzaam liggend moerland

kloeg en stiet zijn bittere klachte uit,
van den honger en van 't wee doen!

Huiswaard toog mijn Hiawadha,
naar de wigwam van Nokomis,
want zijn zevendaagsche vasten
was nu uitgevast en tenden;
doch het graf alwaar Mondamin
lag en rustte 'n wierd vergeten,
't worstelperk bleef onverwaarloosd
waar hij streed met Hiawadha,
waar hij sliep in goed en kwa weêr,
waar zijn pluimband, waar zijn kleederen
lagen welkeren in 't geweêrte.

Dagelijks kwam daar Hiawadha
wachten, waken, zien en zorgen
dat de zwarte grafsteê mulzig,
los en vrij van worm en wied bleef;
luide schrikte, schold en schuwde hij,
met gehuw, den ravenkoning,
Kahgahgie, den ravenkoning.

Ont dat eens een pijlde priemken
groen uit de eerde en langzaam opwaards
boorde, en nog en nog en nog een,
ende aleeer de zomer uit was
stond het graf vol blinkend Mahiz,
met zijn looverkleed alom hem,
met zijn lang, zacht, geluw hoofdhaar;
blijde sprak toen Hiawadha,
't Is Mondamin! 't Is Mondamin!
't Is de menschenvriend Mondamin!

En hij riep naar vrouw Nokomis,
naar lagoe den grootboffer
ging en zei hij: 'Ziet ge 't Mahiz?'
Zei hun al zijn wondere droomen,
al zijn worstelen, al zijn winnen,
hoe hem 't Mahiz wierd geschonken,
om voor eeuwig 't volk te voeden.

Lang na dezen, als het najaar
't groen lang lisch verguld had, als de
teêrgezapte koorntjes rijpende,
hard en geluwe als wampum wierden,

Hiawadha sleet het Mahiz,
stroopte 't uit zijn bonte kleederen,
blootte 't lijk weleer den worstelaar
en verkondigde aan de volkeren,
naast den hoogtijd van Mondamin,
't nieuw geschenk des Grooten Geestes.

Tijdkrans

[De zonne rijst]^{aant.}

De zonne rijst,
't gaan balken lichts
dwers door den choor; ze malen
op wand en vloer
Gods heiligen, in
roo, blauwe en peersche stralen.

Hoe heerlijk is
de kerke nu,
en weerd het huis te wezen
van Hem, die als
de bronne wordt
van liefde en licht geprezen!

Van Hem die zon
en mane miek,
die kruid en loof liet groeien;
van Hem, dien wij,
vol schoonheid, in
elk blommeken zien bloeien.

Verrukkend is 't,
den wierookwalm,
in 't morgenvier der vensteren,
te volgen, op
zijn' hemelbaan,
doorlaaid van duizend gensteren!

Daar huivert, on-
weerstaanbaar, iets
in 's menschen merg en midden,
dat hemelwaards
de ziele haalt,
dat knielen doet en bidden!

[o Heerlijk handgedaad]^{aant.}

o Heerlijk handgedaad
 van hoogst eerweerde handen,
 o zonne, ziende alom,
 doorpeilende alle landen;
 doorwerkende, alderfijnst,
 de fijnste wasdomwanden,
 met leven, licht en groei!

Gegroet zijt mij, wanneer
 ge, ontpriemende in den morgen,
 het menschedom waken doet,
 in blijdschap en in zorgen;
 of zendt, alwaar gij zinkt
 in peerschen doom geborgen,
 uw laatsten avondgloe!

o Diepheid, ongekend;
 o rijkheid, onbeschreven;
 o wondere weldaadbron,
 o schoot, nooit uitgegeven;
 vol levenwekkend licht,
 vol lichtontwekkend leven
 vol lijf-en zielsgenot!

'k Aanbade u, waart gij niet,
 zoo ik en mijns gelijken,
 't zij sterren, die 'k alom
 zie aan den hemel prijken;
 't zij vogel, vissche of dier,
 die land en zee berijken;
 een' enkele blom van God!

['t Verleden jaar heeft, oud en stram]^{aant.}

't Verleden jaar heeft, oud en stram,
geleefd tot dat het nieuwe kwam;
maar 't nieuwe is schaars een dag geboren,
of 't heeft alree dien dag verloren.

Wat raad? 't En helpt niet 'hou!' gezeid;
wij zijn op weg naar de eeuwigheid!
Dus, opgepast, en niet tot morgen
verzet van voor uw' ziel te zorgen;
zoo zal elke ure, elk' dag, elk jaar,
eens jong en oud zijn al te gaêr:
eens oud zijn, maar toch jong gebleven,
en stervensvrij, in 't ander leven.

Dit wensche ik u, en mij en al
die 't, jong of oud, mij wenschen zal!

[Vol naalden vliegt de lucht]^{aant.}

Vol naalden vliegt de lucht,
 vol priemend ijsgekertel,
 dat glinstert in de zon,
 en, met den asemtocht
 gezwolgen, kilt en kerft
 de kele en 't haargespertel,
 dat in de neuze temt
 den toevoer van de locht.

't Is bijtend kou. Een spree
 van witheid, ongemeten,
 't zij waar ge uwe oogen vlucht,
 ligt overal gespreid;
 't is snee' tot in uw huis,
 't komt snee' door al de spleten;
 't is snee', 't is immer snee',
 en al sneeuwittigheid.

De wind komt, wild en boos,
 gesnoeid uit alle gaten;
 geen ruste en wilt hij, eer
 hij eenmaal weten zal
 dat 't volk verdwenen is,
 en hem wilt meester laten...
 't Is bijster, bijtend koud,
 en 't wintert overal.

['Margarita,' 't is bekend]^{aant.}

'Margarita,' 't is bekend,
was het woord dat de ouden zeiden,
als zij, zwichtend voor den heiden,
spreken wilden, ongeschend,
van Gods heilig Sacrament.

Margarita mag voortaan,
schoon onweerdig, niet onwetend,
't hemelsch Brood der Engelen etend,
bij God zelf ter bruiloft gaan
en den Heere, als spijze, ontvaân!

Weze en blijve er dan, te meer,
Margarita, louter vrede,
louter liefde en vriendschap mede,
in dat herte, alwaar de Heer
rustte, voor den eersten keer!

[Slaapt gij nog, gedaagde kruinen]^{aant.}

Slaapt gij nog, gedaagde kruinen
 van de onzochte doorentuinen;
 slaapt gij nog, en weet gij niet
 dat de ontwekte zonne u ziet?

Dat alreê de dagen langen
 zichtbaar, en de stralen strangen
 van de lente? Ontwekt, welaan,
 doornen, en wilt wakker staan!

Onlangs nog, met sneeuw doorschoten,
 hebt gij, naast uw' stamgenoten,
 weken lang den tijd verbeid,
 vaste in uwe onroerbaarheid.

Tijd is 't om den dag te groeten:
 't Oosten blinkt, en wakker moeten
 al die zonne- en zomerglans
 schuldig zijn hun' liefde, thans.

Doorentuin dan, botten open;
 los, uw' dichte looverknopen;
 los, uw zilveren reukallaam;
 los, uw sneeuw wit bloemenkraam!

Ei, 't en baat niet, dat robijnen
 naalden deur de toppen schijnen
 heen te bersten, hier en daar,
 van uw doornig streuvelhaar!

Ei, 't en baat niet dat uw' leden,
 zwellende van vruchtbaarheden,
 drinken 't zog der aarde, en bloot
 laten uren moederschoot!

[Blâren moet ge en blommen schieten]

Blâren moet ge en blommen schieten,
vol de vaten ommegeten
uwer zalven, en voortaan,
hagedooren, bloeien gaan!

Slaapt gij nog? De bien ontwekken,
langende om uw zeem te lekken;
't vogelken zoekt, nestgezind,
waar 't uw' vrije daken vindt!

Slaapt gij nog? De zangermonden,
zullende uwen lof verkonden
zoo gij wakker wordt, ze slaan
reeds hun liefste leisen aan!

Slaapt gij nog? De dichters dragen
droevig, dorre doorenhagen,
het geheugen, lang verbeid,
van uw' zomerschoonigheid!

't Water zucht, de blauwe lochten,
de aarde deunt, vol minnetochten:
alles, alles wenscht om...och
doorenhagen, slaapt gij nog?

['k En hoore u nog niet]^{aant.}

'k En hoore u nog niet,
o nachtegale, en
de paaschzonne zit
in 't oosten;
waar blijft gij zoo lange,
of hebt gij misschien
vergeten van ons
te troosten?

't En zomert, 't is waar,
't en loovert, 't en lijdt
geen bladtje nog uit
de hagen;
't zit ijs in den wind,
't zit sneeuw in de lucht,
't is stormen, dat 't doet,
en vlagen.

Toch spreeuwt het en vinkt
het luide, overal;
de merelaan lacht
en tatelt;
het muscht en het meest,
het koekoet, in 't hout;
het zwaluwt en 't zwiert
en 't swatelt.

Waar blijft hij zo lang,
de nachtegale; en
vergeet hij van ons
te troosten?
't En zomert nog niet,
maar zomeren zal 't:
de Paaschzonne zit
in 't oosten.

[o Wilde en onvervalschte pracht]^{aant.}

Alre creature sake ende yersticheit.
Ruusbrouck, Bruloft, bl. 108.

o Wilde en onvervalschte pracht
 der blommen, langs den watergracht!

Hoe geren zie 'k u, aangedaan
 zoo 't God geliefde, in 't water staan!

Geboren, arg- en schuldeloos,
 daar God u eens te willen koos,

daar staat ge: en, in den zonneschijn,
 al dat gij doet is blomme zijn!

't Is wezen, 't geen mijne ooge aanziet,
 't is waarheid, en ge'n dobbelt niet;

en die door u mijn hert verblijdt
 is enkel, zoo gij enkel zijt!

Hoe stille is 't! 't En verwaait med al
 geen bladtje, dat ons stooren zal;

geen rimpelken in 't lief gelaat
 des waters, dat vol blommen staat;

geen wind, geen woord: rondom gespreid,
 al schaduwe, al stilzwijgendheid!

Dan, diepe, diepe in 't water, blauwt,
 half groen geblest, de hemelvaut;

en, priemend' hier en daar vergaat
 een langgesponnen zonedraad.

[Hoe eerbaar, edel, schoone en fijn]

Hoe eerbaar, edel, schoone en fijn
kan toch eene enkele blomme zijn,

die, al med eens, en zorgloos, uit
de hand van heuren Schepper spruit!

Door Hem, en door geen menschenhand,
lag hier een nederig zaad geplant;

door Hem, op dezen oogenblik,
ontlook het, en dien troost heb ik,

dat, blomme, gij mij bidden doet,
en wezen zoo ik wezen moet:

aanschouwende en bevroedende in
elk uiterste einde 't oorbegin,

den grond van alles; meer gezeid,
maar nog niet al: Gods eerstigheid!

[Waar zit die heldere zanger, dien]^{aant.}

Waar zit die heldere zanger, dien
 ik hooren kan en zelden zien,
 in 't loof geborgen,
 dees blijden Meidagmorgen?

Hij klinkt alom de vogels dood,
 bij zijnder kelen wondergroot'
 en felle slagen,
 in bosschen en in hagen.

Waar zit hij? Neen, 'k en vind hem niet,
 maar 'k hoore, 'k hoore, 'k hoore een lied
 hem lustig weven:
 het kettert in de dreven.

Zoo zit en zingt er menig man,
 vroegmorgens op 't getouwe, om, van
 goên drom, te maken
 langlijdend lijwaadlaken.

De wever zingt, zijn' webbe deunt;
 de la klabakt, 't getouwe dreunt;
 en lijzig varen
 de spoelen heen, in 't garen.

Zoo zit er, in den zomer zoel,
 een, werpende, op den weverstoel
 van groene blâren,
 zijn duizendverwig garen.

Wat is hij: mensche of dier of wat?
 Vol zoetheid, is 't een wierookvat,
 daar Engelenhanden,
 onzichtbaar, reuke in branden.

[Wat is hij? 't Is een wekkerspel]

Wat is hij? 't Is een wekkerspel,
vol tanden fijn, vol snaren fel,
vol wakkere monden,
van sprekend goud, gebonden.

Hij is... daar ik niet aan en kan,
een' sparke viers, een' boodschap van
veel hooger' daken
als waarder menschen waken.

Horkt! Langzaam, luide en lief getaald,
hoe diep' hij lust en leven haalt,
als uit de gronden
van duizend orgelmonden!

Nu piept hij fijn, nu roept hij luid';
en 't zijpzaft hem ter kelen uit,
lijk waterbellen,
die van de daken rellen.

Geteld, nu tokt zijn taalgetik,
als ware 't op een marbelstik,
dat perelkransen,
van 't snoer gevallen, dansen.

Geen vogel of hij weet zijn lied,
zijn' leise en al zijn stemgebied,
bij zijnder talen,
nauwkeurig af te malen.

't En deert mij niet, hoe oud gedaagd,
dat hij den zangprijs henendraagt,
en, vogel schoone,
mij rooft de dichterkroone!

Want mensche en heeft u nooit verstaan,
noch al uw' rijkdom recht gedaan,
o wondere tale
van koning Nachtegale!

[o Eerentroost, gebloeide blokken]^{aant.}

o Eerentroost, gebloeide blokken,
 hoe kommen
 die blijdzame oogen, alzo zaa
 als 't zomer is, op al de struiken
 te ontluiken,
 en mij beziende ga te slaan?

Daar is iets in, dat ik te vragen
 wil wagen,
 en dat ik geerne af u vernam;
 daar velen zijn die niet en roeken,
 of zoeken
 naar 't geen hen blijdt, van waar het kwam!

Daar leeft toch Een, die mijn' twee oogen
 u toogen,
 gebloeide blokken, wilde; en 't is
 Hem een' genoegte als ik genegen
 Hem zegen,
 en ben genietende u, gewis!

Of, is 't al blinde nacht en logen,
 't vermogen,
 dat in mij waakt en, waarheidziek,
 mij laaft en lescht? Ach neen 't? Genezen
 wil wezen
 die grondelooze graagte die 'k,

o God, van U gescheiden, drage;
 en 'k vrage
 opdat ge mij, voortaan, o Heer,
 eens ruste en vrede en weêr dat leven
 wilt geven,
 dat leven is, en U genieten, immermeer!

[De avond komt zoo stil, zoo stil]^{aant.}

De avond komt zoo stil, zoo stil,
 zoo traagzaam aangetreden,
 dat geen en weet, wanneer de dag
 of waar hij is geleden.
 't Is avond, stille... en, mij omtrent,
 is iets, of iemand, onbekend,
 die, zachtjes mij beroerend, zegt:
 "t Is avond en 't is rustens recht.'

De boomen dragen gansch de locht
 vol groen, nog onbestoven;
 en 'k zie, zoo dicht hun' blaren staan,
 nog nauwlijks deur de hoven;
 'k en hoore niets, al om end om,
 van 't zoetgekeelde vogelendom,
 't en zij, het donker loof beneên,
 den nachtegaal zijne avondbeên.

Hij zingt! Ach, wist hij zelf hoe schoon
 hij zingt! Het is onwetend,
 dat zingend hij mijne ooren boeit,
 en aan zijn' kele ketent.
 Ach, wist hij 't gene ik wetend ben:
 dat dankbaar ik toch wete en ken
 wie hem zijn' tale, en mij daaraf
 't genoeg en 't genieten, gaf!

Hoe lieflijk zingt hij! Maar, wat hoor
 eensgangs ik ginder gekken?
 Wat is 't, dat her end weder her
 verergerend gerrebekken?
 Och, vorschenvolk, in 't waterwied,
 houdt op! En stoort de stilte niet:
 laat hooren mij dat leutig slaan...
 en, kwelgediert, houdt op voortaan!

Hebt daar!... Het speit, den steen rondom,
en, uitgestrekter schenen,
zijn al de vorsche, diepe in 't goor,
in 't zwijgend goor verdwenen!...
Eilaas, de nacht en 't donker zijn
bezitten nu den zanger mijn:
noch nachtegaal, noch ruit noch muilt,
en hoore ik meer... 't is uit, 't is uit!

[o Gij dikke, welgekleede, welgevoede]^{aant.}

o Gij dikke, welgekleede, welgevoede
 vliege, die
 'k daar zoo dikkens, om end weder om mij,
 hoore en zie
 vliegen, varen, vederen, ruischen, in den
 zonnenstraal,
 met uw' ronkend-, hoog- en leeggevooisde
 vedertaal!

Ha, 'k en kenne niemand die u ooit één arme
 reke of twee
 heeft geschonken, schoon gij zingt en immer
 zongt, alreê
 ruim zoo lange als merelaan, of meeze, of
 nachtegaal,
 ruim zoo schoone allichte als honingbie- en
 krekeltaal.

o Gij dikke, weltevreden, welgezinde
 snaartrompet,
 nooit en zag ik of en hoorde ik uwe
 vlerken, net
 lijk twee glazen ruitjes, daverende, 't zij
 late of vroeg,
 of 't was helder zomerweder, en de
 zonne loech!

o Gij aardig dierken, 'k wou dat ik, zoo wel als
 alle mensch,
 zoo gij schijnt te hebben, had mijn herte en
 wille en wensch,
 en dat ge ons, al ronken in den mooien
 zonneschijn,
 wist den weg te wijzen naar 't gestadig
 blijde zijn!

[Bereukwerkt en berijkt door]^{aant.}

Bereukwerkt en berijkt door
 uw geurig rankgewas,
 vol blauw- halfwitte blommen en
 vol blaren, groene als gras,
 is 't 's zomers mij onzeglijk, hoe 't
 mij deugd doet u te zien,
 bezocht van de edele zonne en van
 de nooit vernoegde bien.
 Des avonds, als 't al stille is, en
 de vogels slapen gaan,
 daar zou 'k een ure droomend en
 u wakend blijven staan;
 dan zwelge ik in mijn' longeren uw'
 zoo fijn gekruide locht,
 en ééne is ons de zoetheid van
 den zelfsten asemtocht.
 Des nuchtens geeft de zonne, eer ze al
 heur' krachten daveren doet,
 u, luchtige glycine, en mij,
 den eersten morgengroet;
 en 's middags ben ik blij nog, in
 't geheugen van de pracht
 des morgens, en in 't langens naar
 de zoetheid van den nacht.

[o Brooze levendheid, die 'k, op uw' vlugge vlerken]^{aant}

Pieris Brassicae, Linn.

o Brooze levendheid, die 'k, op uw' vlugge vlerken,
 zie wikkelen over 't gers en om de roozenperken,
 des middags, in den laai der zoelste zomerlocht;
 hoe neerstig schijnt ge mij, onschuldig en onschamel,
 te zoeken even zeer de lelie en den bramel,
 op uwen wandeltocht!

Gij wentelt alleszins, onvolgbaar bij der ooge,
 omhooge, omleege nu, nu wederom omhooge;
 en, valt ge op eene blom, met beide uw' vlerken toe,
 nog nauwlijks hebt ge een zeupke uit haren kelk gezopen,
 of weêrom op de vlucht, met beide uw' vlerken open,
 zoo schijnt ge uw' ruste al moe.

Eenvoudiglijk gekleed, in deugdzaam witten drachte,
 veel anderen ongelijk, die edel van geslachte,
 vol goud en peerlen gaan, en diamantgestrooi;
 zoo zie 'k u zelden eens of ooit, om uwe verven,
 gevangen en doorsteekt, ellendiglijk bederven,
 in eene vlinderkooi.

Gewapend noch gestraald en zijn uw' teêre leden,
 ge'n draagt geen' degen, geen' geschubde uitwendigheden;
 en, volgt de vijand u, och arme, in stervensnood,
 en durft ge nauwlijks, ach, onweerbaar en met listen,
 uw leven sprakeloos en vluchtend hem betwisten:
 één nepe, en gij zijt dood!

Uw leven! schaars is 't, op nen zomerdag, geboren,
 of 't is u reeds geroofd, ontweldigd en verloren;
 gij laat het, onbeweend; gij sterft, gij valt, gij ligt,
 gelijk een blommenblad gevallen; en te vinden
 en zijt gij, 's anderdags, in 't spelen van de winden,
 op 's aardrijks aangezicht.

[Noch stervend zelve en laat ge in 's vijands booze handen]

Noch stervend zelve en laat ge in 's vijands booze handen
 geen strale, geen vergif, als wederwrake branden,
 zoo bie en hursel doen: gij sterft, en, doodgegaan,
 en hebt gij, doende 't geen de Heere u hiet verrichten,
 niet anders uitgewrocht als uw' geringe plichten,
 en niemand kwaad gedaan.

o Tijloos vogelken, hoe geerne zie 'k u loopen,
 en met uw zoet gekoos der blommen zoetheid koopen,
 aan 't werk den halven dag, dien God u leven laat;
 aan 't wikkelen om end om de blankgebloeide perken,
 gij zelve een' blom' gelijk, die, op twee witte vlerken,
 heur' zusteren zoeken gaat.

Gij, onstandvastigheid, zijt vaster in uw' wegen
 als menig menschen zijn, die u te schelden plegen;
 en die, gedachtenloos u ziende, niet en zien
 den raad van die u miek! Welaan laat mij u wreken,
 en, schepselke, in uw' naam, laat deze onvaste reken
 Gods vastheid hulde biên!

[Kortrijksche mannen, naar Brugge is de vaart]^{aant.}

Kortrijksche mannen, naar Brugge is de vaart,
 Vlanderen beroept u, zoo eertijds, zoo heden;
 viert, om het beeld van twee helden geschaard,
 de eere en den roem van het grootsche verleden!

Kortrijksche mannen, het vaandel gevat;
 Kortrijksche mannen, den Leeuw laten wapperen;
 Bruggewaards, Bruggewaards, Groeninghestad,
 groet onversaafd de onversaafde twee dapperen!

Karren, vol ketens en koorden gelaên,
 wilde de valsche gebuur ons vereeren,
 Waarheid en Vrijheid en Vrede verslaên,
 en, op zijn Fransch, ons den slavenstap leeren!
Kortrijksche mannen...

Breydel en Coninc verhieven den kop:
 'Neen!' riep de wever, 'ge 'n zult niet gij, Gallen;'
 Breydel riep: 'Neen, vrije mannen, staat op:
 liever als slave zijn, sterven wij allen!'
Kortrijksche mannen...

Mannen van Vlanderen, ontembare diet,
 't past u den moed uwer vaderen te melden;
 Brugge verwacht u, 't verlangt naar uw lied:
 krachtig omgalme 't het beeld der twee helden!
Kortrijksche mannen...

[Eerwaardig hoofd, dat denken doet]^{aant.}

Marcke, 1885.

Eerwaardig hoofd, dat denken doet
aan voor- en nageslachten
van christenen, van kunstenaars,
van edele kunstgedachten!

Hoe diere en zijt ge ons allen niet,
die uwen geest verstonden,
en die, met hand en herte en moed,
hetgeen gij leert verkonden!

Hoe dierbaar zijt gij, moerpilaar
van heel een' tempelbouwte,
die storten zou, stondt gij daar niet
en steundet de edele voute!

Blijft staan dan, en laat groeien ons,
geborgen in uw grootheid;
versterkt, verheft, bericht, beleert,
belommert onze blootheid.

En zeker komt de dag wel eens,
- hij daagt al, blijde en gulden, -
dat 't menschmod U betalen zal
zijne onbetaalde schulden.

Dat 't menschmod U zal kennen als
van Godswege aangewezen,
om edel-, blijd- en meerder mensch
het menschmod doen te wezen!

Der kunsten werk en doel is dat,
des kunstnaars edele baken:
daar hopen wij, met U, naast U,
door U gesteund, te raken.

[o Kunstnaar, God almachtig, werkt]

o Kunstnaar, God almachtig, werkt
dat wonder, dat wij vragen,
vóór U geknield en hem in de oog,
dien we in ons herte dragen.

Gebenedijdt al 't geen hem kan
verblijden en versterken,
zijne edele vrouw, zijn kinderen en
de kinderen zijner werken!

[De pikke slaat het kooren af]^{aant.}

De pikke slaat het kooren af
den stam en zet, beneden,
den dorren grond vol pennen, vol
gebekte uitwendigheden.

De pikke slaat het kooren en
het valt in losse hoopen,
daar nu en dan nog groenigheid
en blommen tusschen loopen.

Daar zingezangt het; staal en steen,
ze zijn malkaar aan 't zoeten;
en 't bootallaam de pikke zit
heur botheid af te boeten.

De hinnen zijn zoo hoorendoof,
't en helpt noch hei- noch huwen;
laat kezen nu dat kezen wilt:
't en kan geen een ze schuwen.

't Is lastig werk: de zonne bijt,
't en wilt geen windje waaien;
en 't zwoegen doet den akkerman
zijn zweet in de eerde zaaien.

Bringt lavenisse, o blonde jeugd,
in 't zand die zit en spelen;
laat staan die blommen: lavenisse,
en lescht de dorre kelen!

Den hals omhoog en 't herte blij,
wat doet gij mij verheugen,
o akkerman, in 't meêgenot,
en 't weldoen uwer teugen!

[De zonne boomt, het droogt dat 't sperkt]

De zonne boomt, het droogt dat 't sperkt,
waarom gewacht tot morgen?
Vandage nog, zoo 't God gelieft,
den zwaren oest geborgen!

De binders beuren 't kooren op,
meêdoogende; en hun' handen
omvangen 't, daar 't gevallen lag,
en bunselen 't in banden.

De scherpgetande vorke vat
de schooven, en de wagen,
gepeerd met al dat trekken kan,
rijdt weg en weêr de slagen.

De schure is vol, de schelven zijn
gedekt; en langs de bane,
begroet men al, gelint, gepint,
den preuschen strooien hane.

Kerjoel, kerjoel! 'Voldoeninge' is 't:
gebierd nu op de schooven!
Kerjoel, kerjoel! Den derscherdeun
gedanst, dat de ooren dooven!

[Jordane van mijn hert]^{aant.}

Jordane van mijn hert
 en aderslag mijns levens,
 o Leye, o vlaamsche vloed,
 lijk Vlanderen, onbekend;
 hoe overmachtigt mij
 de mate uws vreugdegevens,
 wanneer ik sta en schouwe,
 uw' vrijen boord omtrent!

Hoe vaart gij welgemoed,
 de malsche meerschen lavend
 met blijder vruchtbaarheid,
 te Scheldewaard, en voort
 ten Oceaan, u, zelf,
 een' diepe vore gravend,
 die 't oude en vrije land
 van Vlanderen toebehoort.

Wat zijt ge schoone, o Leye,
 als 't helderblauwe laken
 der hemeltente wijd
 en breed is uitgespreid,
 en dat, uit heuren thron,
 de felle zonne, aan 't blaken,
 vertweelingt heur gezichte
 in uwe blauwigheid!

Dan leeft het rondom al
 uw' groengezoomde kanten,
 aanzijds en heraanzijds,
 zoo verre ik henenschouw,
 van lieden, die weêrom,
 en nu in 't water, planten
 den overjaarschen bloei
 van hunnen akkerbouw.

[Den bast, die, onlangs, toen]

Den bast, die, onlangs, toen
 hij jong was, jong en schoone,
 't gezicht verblijdde, maar
 één levend legtapijt;
 die, veel te lichte, eilaas!
 de blauwe maagdenkroone
 verloos, en bleef het lieve
 en jeugdig leven kwijt!

Het vlas! Nu staat 't gedoopt,
 Jordane, in uwe lanken,
 gegord in haveren stroo,
 dat banden gouds gelijkt;
 bij duizend duizenden
 van bonden, die vier planken
 bewaren, ketenvast
 en aan den wal gefijkt.

Hoe zucht gij, om weêr uit
 dit stovend bad te komen;
 hoe zucht gij, zoo de ziel,
 de vrome kerstene, doet,
 die, na gedulde pijn,
 vol hopen en vol schromen,
 verlangt het licht te zien
 dat haar verlossen moet!

Verdraagt den harden steen
 nog wat, die, korts nadezen,
 gelicht, u helpen zal
 ter vrijheid; en de dood,
 die u gedwongen hield,
 zal zelf gedwongen wezen,
 u latende uit het graf
 en uit den Leyeschoot.

[Die steen heeft u gedempt]

Die steen heeft u gedempt,
 g'ootmoedigd en gedoken,
 tot dat uw taaie rug,
 gemurruwd en verzaad,
 geen' weêrstand bièn en zou
 aan hem die u, gebroken,
 tot lijn hermaken zal
 en edel vlasgewaad.

Hoe krielt het wederom,
 langs al de Leyeboorden,
 van lieden, half gekleed,
 die half in 't water staan,
 en halen, lekende uit,
 lijk lijk van versmoorden,
 't gebonden, zappig vlas,
 en 't spreidende openslaan!

't Verrijst! Het wordt alhier,
 het wordt aldaar bewogen,
 gestuikt, gekeuveld en
 gehut. De zonne lacht
 en speelt in 't droogend schif,
 dat, 't water uitgezogen,
 heur fijne stralen drinkt
 en fijndere verruwpracht!

Wat zie 'k! o Israël,
 lijk in de bibelprenten,
 gekkend, den overtocht
 van 't Abrahamsche diet;
 gesmaldeeld en geschaard,
 in lijnwaadgrauwe tenten,
 ontelbaar, zoo 't den dwang
 van Pharao verliet!

[Belofde land van God]

Belofde land van God,
 Jordane, in 't hooge Noorden,
 hoe schoon 't gelegerd volk,
 dat, God gehoorzaam, voet
 en hand te zamen, zwoegt
 naar uwaard, en de boorden
 van 't stroomend waterkleed
 strijdmachtig leven doet!

Ik hef, lijk Bala'am,
 mijn woord op, en 'k bezegen
 den arbeidweerden troost
 dien 't neerstig Vlanderen vand...!
 Zij 't immer God getrouw,
 God dankbaar, God genegen,
 en weerd de diere kroon
 die hem de vrijheid spant,

zoo lang de Leye loopt,
 zoo lang de velden dragen
 den taaien lijnwaadoost,
 die op heur boorden groeit;
 zoo lang 't gestorven vlas
 herleeft in kant en kragen,
 en, sneeuw wit, op de borst
 van jonk- en schoonheid bloeit!

[Hoe riekt gij, Bamisbosschen, goed]^{aant.}

Hoe riekt gij, Bamisbosschen, goed,
 als 't weder vei en vocht is;
 en 't zunneken daar zit en broedt,
 in 't vlies, dat op de locht is!

De doode blâren dekken al
 den nesschen grond; de paden
 en zijn, beneên den looverval,
 maar nauwlijks meer te raden.

Het doomt alom, verrukkend mij
 den zin, vol wondere reuken:
 van blommen niet nu, blank en blij;
 de wind hielp ze al verkreuken.

Maar reuken zijn 't van blad en boom,
 van boomschorse en van wortelen;
 van najaarsveite en najaarsdoom,
 die uit der aarden bortelen.

't Is 't leven dat den bosch verlaat;
 en, met zijn' trage vlerke
 vol wierooks, naar den hemel gaat
 en stijgt, als in een' kerke.

Hoe sterkend! Hoe verschillend van'
 de geile, onversche vochten,
 die al dat immer stinken kan,
 wers stinkende, overlochten!

Zoo aêmt het uit elk een voortaan,
 uit alles, uitgenomen
 den bosch, al waarder boomen staan
 en zelden menschen komen.

Hoe riekt gij, groote boomen goed,
en kleene; en tusschen beiden,
uw' blaren, die met zalven zoet,
's jaars sterfbedde overspreiden!

't Verheugt mij in uw midden! Mocht
mij nooit een' reuke naderen
als die daar stijgt, als levenslocht,
uit uw' gestorven bladeren!

o Bamisbosch, zij God van al
geloofd, die u betrekken;
en, zoekende in den bladerval,
daar zielentroost ontdekken!

[o Priester, die]^{aant.}

o Priester, die
geboren zijt
ten tweeden male
op heden,
een hand hebt ge in
de toekomst en
een hand in het
verleden!

Van God zijt gij,
naar God wijst heen
uw handelen en
uw spreken:
zijt Priester dan,
voor mensch en God,
zijt mensche! En, uw'
gebreken

op God gesteund,
den meêmensch helpt
God kennen en
God loven,
en gaan, van u
gericht, gelicht,
getroost, gemoed,
naar boven.

['t Is stille! Neerstig tikt het on-]^{aant.}

Tempus edax...

't Is stille! Neerstig tikt het on-
gedurig hangend wezen,
waarop de weg naar 't eeuwige, in
twaalf stappen staat te lezen.

't Is stille en middernacht! Alsof
ik blind ware, om mij henen,
in donkere diepten schijnt het al
verduisterd en verdwenen.

't Is stille! Niets te zien en niets
te hooren, - 't doet mij beven! -
als 't altijd neerstig bijten van
den tijdworm aan ons leven!

[Mijn hert is als een blomgewas]^{aant.}

Mijn hert is als een blomgewas,
 dat, opengaande of toegeloken,
 de stralen van de zonne vangt,
 of kwijnt en pijnt en hangt gebroken!

Mijn hert gelijkt het jeugdig groen,
 dat asemte in den dauw des morgens;
 maar zwakt, des avonds, moe geleefd,
 vol stof, vol weemoeds en vol zorgens!

Mijn hert is als een vrucht, die wast
 en rijp wordt, in de schouw verholen,
 aleer de hand des najaars heeft,
 te vroeg eilaas, den boom bestolen!

Mijn hert gelijkt de sterre, die
 verschiet, en aan de hooge wanden
 des hemels eene sparke strijkt,
 die, eer 'k heraêm, houdt op van branden!

Mijn herte slacht den regenboog,
 die, hoog gebouwd dóór al de hemelen,
 welhaast gedaan heeft rood en blauw
 en groen en geluwe en peersch te schemelen!

Mijn hert... mijn herte is krank, en broos,
 en onstandvastig in 't verblijden;
 maar, als 't hem wel gaat éénen stond,
 't kan dagen lang weêr honger lijden!

['k En ete niet, of 't gene ik ete]^{aant.}

Panem de Coelo...

'k En ete niet, of 't gene ik ete,
 't heeft de dood gesmaakt;
 het wreede mes, of de al zoo wreede
 hamersmete,
 heeft het afgemaakt.

Het kooren, dat de landman levend
 uit de velden voert,
 wordt doodgepletterd, eer het, vleesch- en
 voedselgevend,
 mij den honger snoert.

Het doode in mij wordt levend weder,
 't vat een lijf weêr aan;
 en zonder u, o dood, geen ader-
 dans en dede er
 meer mijn herte slaan.

't Gevelde rijst en wast weêromme, en,
 uit den stervensnood,
 herroept ge welgevoede en versche
 levensblommen
 voor den dag, o dood!

De Godheid zelve, aan 't kruis geklonken,
 eer 't was al volend,
 ook Hij, den diepen kelk ten bodeme
 uitgedronken,
 heeft de dood gekend.

Ook Hij zou onzer zielen wezen
 eens een avondmaal,
 dat levend, hét alleen, genuttigd,
 zou genezen
 onze hongerkwaal.

[o God, die, als een graan geslagen]

o God, die, als een graan geslagen,
vóór den vlegel vielt;
verleent, des bidde ik U, dat brood mij
alle dagen,
eer mijn herte ontzielt!

o God, die, als eene edel' terwe,
malsch gemalen, gingt
den oven in, aan 't kruis; en, 't brood ge-
lijk van verwe,
daar gebraden hingt;

o Hemelmondig Manna, krachtig
mannenvoedsel, geeft
mij sterkte om eens te gaan, gestorven,
God almachtig,
daar Gij eeuwig leeft!

[Het leven is een' krijgsbanier]^{aant.}

Het leven is een' krijgsbanier,
door goede en kwade dagen,
gescheurd, gevlekt, ontvallen schier,
kloekmoedig voorwaards dragen.

Men tuimelt wel, en wonden krijgt
men dikwijls, dichte en diepe...
't en vlucht geen weerbaar man, die wijgt,
of hem de dood beliepe!

Het leven is...geen vrede alhier,
geen wapenstilstand vragen:
het leven is de Kruisbanier
tot in Gods handen dragen!

Rijmsnoer

['t Eerste dat mij moeder vragen]^{aant.}

't Eerste dat mij moeder vragen
 leerde, in lang verleden dagen,
 als ik hikkelde, ongeriefd
 nog van woorden, 't was, te gader
 bei mijn' handtjes doende: 'Vader,
 geeft me 'en kruisken, als 't u belieft!'

'k Heb een kruiske dan gekregen,
 menig keer, en wierd geslegen
 op mijn' kake, zacht en zoet...
 Ach, ge zijt mij, bei te gader,
 afgestorven, moeder, vader,
 't geen mij nu nog leedschap doet!

Maar, dat kruiske, 't is geschreven
 diep mij in den kop gebleven,
 teeken van mijn erfgebied:
 die den schedel mij aan scherven
 sloege, en hiete 't kruisken derven,
 nog en hadd' hij 't kruisken niet!

Wintermuggen^{aant.}

De wintermuggen zijn
aan 't dansen, ommetomme,
zoo wit als muldersmeel,
zoo wit als molkenblomme.

Ze varen hooge, in 't vloe;
ze dalen diepe, in de ebbe;
ze weven, heen en weêr,
hun' witte winterwebbe.

Hun' winterwebbe zal,
dat lijnwaad zonder vlekken,
den zuiverlijken schoot
van moeder Aarde dekken.

Ze ligt in heuren slaap,
ze droomt den schuldeloozen,
den maagdelijken droom
van nieuwe lenteroozen.

Ze ligt in heuren slaap,
ze droomt den wonderbaren,
den liefelijken droom
van 's zomers harpenaren.

Ze ligt in heuren droom,
ze droomt van overvloed en
van voorspoed overal,
om vee en volk en voeden.

'n Wekt ze niet, 'n laat
heur geen geruchte dwingen,
om, al te schier ontwekt,
uit heuren slaap te springen!

[Daar ligt ze nu en rust:]

Daar ligt ze nu en rust:
 heur zwijgend beddelaken,
de wintermuggen spree'n 't,
 die geen geruchte en maken.

Ze draaien op en af
 en af en op en omme,
zoo wit als melk, als meel,
 als molke en runselblomme.

12-13/10/'96.

Irrequietum...^{aant.}

Als één verdriet is uitgezucht,
 en ruimte is, zult ge zeggen,
 en reden daar, om ééns, toch ééns,
 het rouwkleed af te leggen!
 't En doet! Daar zitten zuchten al
 volveerdig, neêrgedwongen,
 en beidende, in de bange borst,
 die geren henensprongen!

Ze kwellen en ze pramen u,
 en baren zult ge, baren,
 ach! de altijdonvolboretheid
 des weedom! De oude jaren
 en letten 't herontvangen, noch
 het grootgaan, immer: sterven
 van droefheid, zult ge, in barensnood,
 en 't eeuwig -leven-erven!

11/11/'95.

Jam Hyems transitie^{aant}

Ach, weêrom groent, alhier aldaar,
te gronden uit, het nieuwe jaar,
zoo lang verwacht en uitgesteld,
door 's winters onverwacht geweld.

Hoe hard- lag, en hoe diepversteend,
de moederschoot, die 't aas verleent,
daar man en muis op leven zal:
't was maanden ons ontgeven - al!

De wee hergroent, 't hergroent al, in 't
verschiet: waar hier waar daar begint
de naakte grond bekleed te staan
met hope weêr van gras en graan.

Den tragen os zie 'k werken, op
de velden, zijn' gekroonden kop
al schudden, na den tragen trant
des arbeids, op het akkerland.

Het schuim beleekt zijn' kromme knie'n,
terwijl hij, zonder ommezien,
verduldig heen- en wederzwoegt,
en 's koeiboers loopken land herploegt.

Het karit en het kurt, nooit moe,
vol vogelvee, heel 't hof, daartoe;
en telkens hoore ik, hier of daar,
den tegenroep van Canteclaar.

't Herleeft entwat, onzeglijk bij
der menschen mond, hoe schrander hij
ook wezen moge, en... 't leven is,
het leven - Gods geheimenis!

23/3/'95.

Het borelingske^{aant}

Zijn tandelooze mond
 lacht lieflijk; ongewonnen
 zoo is het woord hem nog,
 en 't weten onbegonnen
 van mannelijk verdriet,
 van vrouwelijk misbaar:
 een kerstekind en is 't,
 een borelingske maar.

o Mochte 't, immer voort,
 eenparelijk verblijden;
 een borelingske zijn,
 dat lacht, ten allen tijden,
 zoo 't nu doet; onbewust,
 het muilke rood en rond,
 waarom zoo lustig lacht
 zijn tandelooze mond!

Zijn tandelooze mond
 zal, eenmaal, tanden moeten;
 't zal woorden spreken; 't zal,
 't zoet wichtje, eens, wel ontzoeten;
 't zal wakker worden, en,
 gewassen, meer als eens,
 zijne oogen wasschen, naast
 de bronnen des geweens.

6/10/'96.

Maagdengroen^{aant.}

Virgineum decus.

Niet lam en afgeleefd,
 maar kroes en in zijn' kreuken,
 zoo is het loof mij lief,
 en 't groen, der groene beuken,
 die in de zonne staan
 en, hagewijs geleed,
 de nieuwe pracht aandoen
 nu van hun lentekleed.
 Hoe zuiver is dat groen,
 hoe nesch, hoe ongenaakt,
 met vluggen dons bezet,
 die 't nog veel schoonder maakt!
 Dit heete ik maagdengroen,
 en mochte 't, lang nadezen,
 zoo maagdelijk als nu,
 van webbe en verwen, wezen!
 Doch neen: 't onedel stof,
 hierboven onbekend,
 geschonden hebben zal 't,
 eer nog de zomer endt!

8/2/'97.

...Den ouden brevier^{aant}

Als zorgen mijn herte verslinden,
 als moedheid van 's werelds getier;
 dan zoeke ik weêrom den beminden,
 dan grijpe ik den ouden brevier.

o Schat ongevalschter gebeden,
 brevier, daar, in 't korte geboek,
 Gods woord, en Gods wonderlijkheden,
 nooit een ongevonden en zoekt!

o 't Werk van gezetelde Pausen,
 wat zegge ik, Gods eigen beworp;
 o sterkte, en, als 't lijden doet flauw zijn,
 onsterfelijk lavend geslorp!

o Weldaad wellustiger koelheid,
 o schaduwomschietende troost,
 als 't vier, en de onmachtige zwoelheid,
 gestookt door den vijand, mij roost...

Dan zuchte...dan zitte ik alleene;
 dan biede ik den booze: 'Van hier!'
 dan buige en dan bidde ik, en weene...
 dan grijpe ik den ouden brevier!

23/10/'94.

Goevrijdag^{aant.}

's Goevrijdags ratel, rauwgetand,
 dwersdóór de kerke relt,
 terwijl het volk, stilzwijgende, om
 den autaar neêrgeveld,
 den God aanbidt, dien Golgotha
 zag sterven, naakt en bloot,
 's goevrijdags, op den schandeboom,
 de schandelijkste dood.

De ratel relt de kerke dóór,
 noch koper nu noch brons
 en hoore ik, ook den orgel niet:
 men bidt den 'Vader ons.'
 En al mijn bloed verkruipt, wanneer
 ik, spraakloos, in den choor,
 het kraken van de bergen...neen,
 den houten ratel hoor.

Het autarkleed is afgedaan,
 het wierookvat gebluscht,
 de lichten al gestorven, en
 de ratel zelve rust;
 't houdt alles op, de zonne schijnt
 te vragen, ongetroost,
 of morgen zij nog heffen zal
 heur aanzichte, in den oost.

Als vader sterft, de kinderen
 vergêren om de spond
 des stervenden, en knielen daar,
 en bidden, in den grond:
 zoo knielen, in de kerken, in
 de huizen nu, vereend,
 de menschen, en, in stilte, wordt
 gebeden en geweend.

't Is dood nu al: God zelve stierf
de dood! Wie dierve er, ach,
schieven leven, in de droefheid van
dien al te droeven dag?
Geen woord en zij gesproken meer:
ons Heere hangt en bloedt,
gekropen zij ten kruise nu,
gebiddaagd en geboet!

22/1/'97.

Het gers^{aant.}

Hoe gulzig is het gers
 en goed om in te baden
 tot boven uwen boeg,
 o gierig rundervee,
 dat, in den ouden stal,
 hebt oude voederbladen
 en vuilen draf geteerd,
 zoo menig maand alree!
 Hoe geren zie 'k u, hoorne
 omhoog, neuzegaten
 wijd open, almedeens,
 in 't gulzig gers gelaten!

Ge'n weet uw' weelde niet,
 noch uwen weg! Ontheven
 en schielijk af, voortaan,
 van al dat uwen tocht
 betuinde, snoebert gij,
 nu hier nu daar gedreven,
 beneên, een bete gers,
 omhoog, een teuge locht.
 Gij staat dan, oogen groot
 en ooren snel, te luchten,
 een stonde, om stampvoets weg
 en stormend heen te vluchten.

Bedaart u, veerdig volk
 met hoornen; ruwgezinden,
 bedaat u: wijd en breed,
 daar ligt, ontelbaar, u
 een ongevonden schat
 van weelde in 't veld te vinden,
 en gij alleen berecht
 zijt, en bekwaam, om nu
 dien minnelijken oest
 zorgvuldig op te rapen,
 dien God ulieden heeft,
 en ons, in 't gers geschapen.

Bedaart u: lekken moet
ge, menig' malsche dagen,
dat gers, dat u verblijdt;
en, als gij rusten gaat,
den grooten uier, zwaar
en zwankend, henendragen,
betna de vrouwenvuist,
die u te wachten staat.
Dan, zingend, zal, gezond,
in zoete zuivelstralen,
het moederlijke spon
uit uwe spenen dalen.

o Zegenvolle gers,
wie weet er al de staven,
wie al de tonnen goude,
de schepen al, gelaân
met overvloed, dien ons,
die schalken immer gaven,
die scherende over u
met hunne tongen gaan?
Geen mensche en weet: alleen
de wijsheid mag het weten
van God, die ons zoo milde
'et gers heeft toegemeten.

En gij, gedoogzaamheid,
in vleesch en been geborgen;
goedaardig moederken,
gemakkelijke koe,
die ons uw' borsten geeft,
vol zuiverlijke zorgen,
en 't schamel vonkske van
uw leven nog daartoe...
Wij, menschen, hebben u
geheel en al: te zelden
is 't, dat wij de eere aan God
van al uw goedheid gelden!

24/4/'96.

Meizang^{aant.}

Herhaalt mij nu weêrom dat
schoone lied,
'n laat geen lieve leise ervan
verloren,
want op en af uw' lippen
loopt er iet,
dat in of om den biekorve is
geboren!

't Is honing dat gij zingt, en
al te zoet,
om nóg eenmaal mij niet te zijn
geschonken;
mij lust hoe meer ik drinke, en
drinken moet
ik meer, hoe meer ik drinke en heb
gedronken.

9/10/'96.

Meidag^{aant.}

De kerzelaar zijn trouwgewaad
 heeft aangedaan:
 vandage moet hij, meidag is 't,
 ter bruiloft gaan.

Elk taksken is een priem nu, die,
 bewonden, wit,
 tot tenden, in een' witte schee
 van blommen zit.

Beruwrijmd, was hij schoon, wanneer
 de winter woei:
 veel duizendmaal is schoonder nu
 zijn blomgebloei.

Te winter was zijn' schoonheid als
 een' beeltenis
 des levens; koud en ijdel, zoo
 de schaduwe is.

Geen schaduwbeeld en is hij nu,
 geen schijn, maar al
 dat schoon is, al dat levende, en
 dat liefgetal.

't Is bruiloft, en 't is zomerweêr:
 de zomermeid
 den bruidegom verwacht, die haar
 was toegezeid.

1/5/'95.

De ramen^{aant.}

De ramen staan vol heiligen,
 gemiterd en gestaafd,
 gemartelaard, gemaagdekroond,
 gehertoogd en gegraafd;
 die 't branden van het ovenvier
 geglaasd heeft in den scherf,
 die, glinsterend, al de talen spreekt
 van 't hemelboogsch geverf.

Doch schaars is herontsteken in
 den oosten het geweld
 der zonnevonke, en valt zij op
 de heiligen, zoo smelt
 't samijtwerk uit den mantelworp,
 de goudware uit de kroon,
 en alles, even wit nu, blinkt
 en bliksemt even schoon.

Verdwenen zijt gij, hertogen
 en graven dan, zoo zaan;
 verdwenen, maagden, martelaars
 en bisschoppen: voortaan
 geen palmen, staven, stolen meer,
 't is alles henen, tot
 één' helderheid gesmolten, in
 één zonnlicht - in God.

14/4/'95.

Roozenmond^{aant.}

o Schoone roozenmond,
en buiten alle grenzen
 van lieflijkheid, die, eerst
 ontloken, op mij lacht,
uw leven is te broos
en moet, och arme, slenzen
 eer morgen hier is. Op!
 herleeft in mijn gedacht!

Daar zult ge, vrij en blij,
van verwen onbedorven,
 weêrspiegeld in den grond
 van mijn geheugen staan,
en leven: zij uw' stam,
uw' wortel, al, gestorven;
 zij de ongestuime wind
 gaan spelen met uw' blaân!

De bleekersgast^{aant.}

't Ververscht mij, in 't geweld gestaan
 der hooge zonnekrachten,
 te zien van verre, aan 't water slaan,
 vuls arems, uit de grachten,
 den bleekersgast: de regenvloed
 't geleschte lijnwaad ronken doet.

Den lepel zwaait hij, zwak van leên,
 ter beken uit, omhooge;
 en waken doet, hoe verre heen
 hij werpen kan, zijne ooge:
 de laatste lage en mist hij niet,
 en al dat drooge is nat hij giet.

De groote zonne lacht daarop
 heure alderliefste lonken;
 die, vallende in den dreupeldrop,
 den dreupeldrop ontvonken:
 ik regenbogen, smal van bouw,
 nu hier nu daar, in 't gers, aanschouw.

Het lijnwaad is, en 't gers, nu nat
 genoeg; de lanen leken;
 en wederom zijn spiegelglad
 van aanschijn al de beken:
 de bleeker zit en droogt entwaar
 de peerlen uit zijn kroezelhaar.

Verzachten doet dat regenbeeld
 't geweld der heete stralen,
 en lichter in de longer speelt
 voortaan mij 't asemhalen:
 zij vrede aan al die 't schoone van
 Gods wonderheên beseffen kan!

7/5/'95.

Ichthus eis aiei^{aant}

Meidagweder is 't: alomme
 helder, en geen loof en speelt.
 Achter 't bloote vischputwater
 roer noch rimpelken en gaat er:
 stille staat er
 't blinken in van 't zonnebeeld.

Diepende, in zijn' wandelkamers,
 ligt de visch, die hand noch voet,
 huid noch haar en heeft, noch veder;
 maar die, argloos, op en neder,
 weg en weder,
 vakende, zijn vinnen doet.

Oogen heeft hij, blinkende, en die
 staan gekeerd, 'k en weet niet hoe;
 gaat hij slapen, eet of drinkt hij,
 wilt hij boven zijn, of zinkt hij,
 nooit en pinkt hij,
 nooit en duwt hij oogen toe.

Met den monde middagmalend,
 einde en heeft hij noch begin,
 maar hij muffelt, zonder staken,
 met zijn muile, en met de vlaken
 van zijn kaken,
 water uit en water in.

Wonder schepsel, zonder sprake,
 woord en tonge en tale ontzeid;
 zinnebeeld van ongeraakte,
 nooit besproken, nooit bespraakte,
 moedernaakte,
 schaamteloze onnoozelheid!

['t Water mocht de dieren en de]

't Water mocht de dieren en de
 menschen eens verslinden al,
 buiten die, in 't schip, huns g'achten,
 volk en vee, na lange wachten,
 wederbrachten,
 vrij van rampe en ongeval.

Hij ontzwam het, onverwaten,
 van Gods hand onaangedaan.
 Och, of mochten wij, nadezen,
 veilige ook en uitgelezen',
 visschen wezen,
 daar Uw' sterke netten staan,

God, van wien me, in de oude dagen,
 dekkende uw' geheemen zei,
 mondinge, of in beeld geschreven:
 'Nut den Visch, Hij zal u geven
 't eeuwig leven.'
 Helpt ons, *Ichthus, eis aiei!*

31/1/'96.

Berdzagers^{aant.}

Zijn' vuisten, tend den okselen
 gesloofd, en opgeheven;
 van schouder en van longen sterk,
 aanziet mij, zes voet hooge aan 't werk,
 den zager, die vooroverhelt,
 terwijl hij vast zijne oogen velt,
 en volgt de zwarte schreven.

Van onder staat zijn' werkgenoot,
 de kin omhoog, och armen,
 gedwongen en gewrongen, als
 een afgebeulde slavenhals,
 te heffen en te halen, dat
 hij steent erbij, aan 't zageblad,
 met alletwee zijne armen.

Het eeken lijf gebonden ligt,
 vanboven, op de schragen;
 en krammen doen, in 't bol gehaakt,
 den ouden boom, al moedernaakt,
 zijn schoonheid af en boeien aan,
 den al te wreeden wil verstaan
 des menschen, en verdragen.

Hij zucht! De zage zingezangt,
 en spot met zijne ellenden;
 heur' tanden teren 't altemaal
 aan stukken; ei! dat bitter staal
 en rust niet, eer 't, in balke en berd,
 vaneen en schoer zijn edel hert,
 zijn lijf, zijn' leên, zijn' lenden.

o Zager, man, omleegedaalt,
 en wilt een' wijle wachten:
 gezeten nu, in 't zagemul,
 uw maat en gij, de kruike vul

nen dienaar doet, die 't zware van
den arbeid u verlichten kan,
verzoeten en verzachten.

13/12/'96.

Terug^{aant.}

Scheef is de poorte, van
 oudheid, geweken;
 zaâlrugde 't dak van
 de schure; overal
 stroo op de zwepingen
 zit er gesteken;
 vodden bevesten het
 huis en den stal.

Boven die vodden zijn
 blommen gesprongen;
 onder die vodden zit
 volk en gezin:
 blommen van vrede, zoo
 ouden, zoo jongen,
 blommen van buiten en
 blommen van bin.

Daar is 't, dat moeder zat;
 daar is 't, dat vader
 vond die hem arbeid en
 herte bracht; daar
 knielden wij, kinderen,
 handen te gader,
 baden wij, kleenen en
 grooten, te gaâr.

Daar is de schippe nog,
 daar is de tange;
 't ovenbuur staat daar, zoo
 't vroeger daar stond;
 't hondekot staat daar, en...
 - 't is al zoo lange! -
 Hoe is de naam van dien
 anderen hond?

Ach, hoe verheugen mij,
 ach, hoe verheffen

de oudere dagen mijn
diepste gemoed!
Is er wel iemand, die 't
ooit kon beseffen
wat gij, oud hof, mij nu
zegt, mij nu doet?

Zalige lieden, al
te arglooze menschen,
weinig begeerdet gij,
groot was uw hert!
- Kon het maar helpen, met
weenen en wenschen,
weêr ate ik roggenbrood
naast u, aan 't berd!

28/1/'97.

Het getouwe^{aant.}

En mocht ik maar
twee zielen hebben,
'n mocht ik maar
twee menschen zijn,
'k zou weven mij
tweêrhande webben:
een' webbe groef,
een' webbe fijn.

Een webbe zou 'k,
van zonne en zijde,
mij weven, en
van goudgespin;
met boomen en
met blaren, blijde,
met meer als een
schoon blomken in.

Mijne ander' webbe,
en tweede leven,
'n liet ik maar,
onaangemoeid,
geschoren zijn,
getouwd, geweven,
zoo 't in en deur
't getouwe vloeit!

Doch neen: ik zal,
van ziele en lijve,
de wever van
één webbe zijn,
zoo lange 'k in
dit leven blijve,
van zuur en zoet,
van groef en fijn.

Den inslag en
den drom van 't leven
van goed heeft God,
en kwaad gespin,
van zijde en wolle
en werk gegeven,
met hier en daar
een blomken in.

En, zittende op
mijn krank getouwe,
zoo weve en werke
ik, dag en nacht,
aanziende, vol
goe hope en rouwe,
den Heere, die
mijn werk verwacht.

24/12/'96.

Courtrai!^{aant.}

Het vierig gedrochte,
 geklauwd in de schenen,
 geweldig geschuifel
 ontlatende, vliegt,
 van Lendlee, te Leye- en
 te Kortrijkwaard henen,
 met mij in zijn lanken,
 gehutst en gewiegd.
 Daar zitte en aanschouwe ik,
 in 't wolklooze westen,
 de zonne, de groote,
 de roode, die vaart,
 zoo vast als ik vare, en
 die de uiterste vesten
 des werelds in brande
 steekt. Alles, of waar 't,
 doorberst en doorberrent
 zij: huizen en koten,
 en kerken ontsteekt zij,
 en laat ze, in nen niet,
 weêr duister, om, verder
 en verder geschoten,
 naar Kortrijk te varen.
 - Wat is er geschied?
 'k en zie mij noch zonne,
 noch boomen meer branden:
 is 't vaartuig aan 't zinken,
 met allen aan boord?
 Wat hoore ik voor vreemde
 geruchten? - Wij landen:
 'Courtrai!' 't Is al schuiflen
 en fransch, van nu voort!

10/7/'95.

Laat worden^{aant.}

Waarom niet uw geweld gestaakt,
o menschdom, en, onaangeraakt
het boomgewas gelaten;
dat, gauwloos, Gods bewegen weet
en volgt, terwijl 't, aan u besteed,
zou sterven, achter straten?

Gekort, gekapt, gekandelaard,
van jongs, zoo zaan er zap in vaart;
gedwongen, dwaasgenepen,
en kan 't, alzoo 't te groeien poogt,
niet groeien; en 't moet, uitgedroogd,
zijn lamme lenden slepen.

Laat vrij den boom zijn' wegen gaan;
ten gronde uit, in den hemel slaan;
zijn' takken henenstrekken;
zijn' blâren, onder 't zonnlicht
ontloken, laat ze, onafgericht,
hem lijf en leden dekken.

Laat op-, dat op-, laat neêr-, dat neêr
wilt wassen, wassen: heen en weêr
geslingerd door de vlagen;
gekitteld door de zonne, zal
het, onbesneden, schoonst van al
zijne eigen schoonheid dragen.

Geen mensch en is 't ook, wille en zin
bezittende; geen' ziel daarin
en woont er, die kan razen,
en bijster loopen, 't spoor gemist;
geen ongewillig mensch en is 't,
zo gij zijt, arme dwazen!

Laat worden dan den schoonen boom,
zoo God hem schiep; der winden stroom,
vrij zonne- en bronneteugen
laat hebben hem: en Gods geweld,
die 't aardrijk al vol boomen stelt,
zal 't boomgewas doen deugen.

20/9/'96.

't Groeit... aant.

't Groeit overal entwat:
 tot op de blauwe schorren,
 maalt, onbemerkt, het mos,
 bij kleene kleene porren,
 zijn platte penningen,
 die, groene en grauw gedaan,
 of geluw, op 't gelent
 van de oude bruggen staan.

De zonne valt daarop,
 de regen valt daaroppe;
 ze groeien zijwaards uit,
 ze zetten, doppe, doppe,
 een dopken hier en daar,
 dat, zoo en zus geleid,
 aan elke schorre geeft
 heur' schoone uitwendigheid.

Gaat kijkt ernaar entwie,
 die oogen heeft, en staat er
 een stonde wijlend bij,
 daar zonne valt en water;
 en toogt mij dan tapijt,
 of legwerk, of 't zij wat,
 dat kunstiger gewrocht,
 en schoonder, is als dat!

Laat mieren nu daarbij,
 daarin, daaroverhenen,
 of muggen reppen hun'
 't zij hooge of leege schenen;
 laat vlerken, hel als glas,
 vol regenboogsch gepraal,
 daarbij zijn, ach, hoe schoon,
 hoe lief is 't altemaal!

't Leeft overal entwat:
 't zij op, 't zij onder 't vloeien
 des waters; op de veurst
 gezaaide blommen bloeien;
 de pannen, levenloos
 'n zijn zij; noch in 't stroo
 van 't schamel dak en weunt
 het schamel blomke noo.

't Zijn spaken in den wand,
 't zijn gerren in de pelen
 der boomen, daar hun spel
 de varentjes in spelen,
 die, boom- en wortelvast,
 nog tieren in den schoot,
 die, jaren leên, is hout-
 en stam- en worteldood.

Geen moes en gaat te kwist,
 geen veite, entwaar, bedorven,
 of 't leven kruipt erin
 terug, al is 't gestorven;
 geen hout en is zoo voos,
 geen mesch, of, stap aan steê,
 zit wulvenkaas erop,
 met paddestoelen meê.

Waar is, van Leye tot
 aan Schelde, aan zee, in zande,
 op huis, op stake, entwaar
 een plekke, in onzen lande,
 daar niemendalle en leeft,
 van blommen of van blad,
 dat lief is? Overal,
 't groeit overal entwat.

15/10/'96.

Wit en zwart^{aant.}

Hoe helder, zwart op wit, die koe
gemazeld is, en weet ik hoe
te malen noch te melden:
ik zie ze, varings heengevoerd,
en 't groene veld voorbijgesnoerd,
te schielijk en te zelden.

Zoo wit is ze als de snee, die, versch
gevallen over 't wintergers,
te blinken ligt; met vlekken,
die, zwart alzo de rave, of wel
nog zwarter, in heur sneeuw wit vel
gemingelmangeld, blekken.

Daar staat ze mij nu, mooi en malsch,
te grondewaard den schoonen hals
gebogen...en, verdwenen,
zoo drage ik, verre weg, eensgangs,
heur' witte en zwarte schoonheid, langs
de ratelende schenen.

9/9/'96.

Casselkoeien^{aant.}

Aanschouwt mij, hier en daar,
 die bende Casselkoeien;
 die, louter bruin van haar,
 als zooveel blommen bloeien,
 in 't gers en in de zon, die, zinkend henentiet:
 die, rood, het roode veld vol roode vonken giet.

't Is prachtig overal,
 't is prachtig, hoe de huiden
 dier koeien liefgetal
 van vouwe en verwen luiden;
 't is prachtig, hoe ze staan, gebeiteld en gesneên,
 lijk beelden, over heel die wijde weide heen.

Daar zijnder, roode als vier;
 castanjebruin geboende;
 naar donkerbaaide bier,
 naar bijkans zwart bier doende;
 beglinsterd en beglansd: van vel en verwigheid,
 gelijk en ongelijk, - terwijl de zonne beidt.

Al langzaam langer speelt,
 dwersdeur de weidegronden,
 't zij welker koe een beeld
 van schaduw bijgebonden;
 en, wangedrochtig groot, in 't donker gers, voortaan,
 zie 'k zwarte spoken van gevlerkte koeien staan.

Goên nacht! De zonne beet
 ten neste neêr: tot morgen
 is al dat verwe heet,
 en oogen aast, verborgen:
 de koeien zijn voorbij, gedelgd en uitgedoofd,
 en...morgen weêr, ontwekt ze 't blinkend zonnehoofd.

13/9/'96.

De zaaidhede^{aant.}

Aarde, laat uw' lenden open-,
 onder scharre en riester, gaan;
 laat de zaaite, erin gedropen,
 regen, locht en zonne nopen
 om, gekeend, weêr op te staan.

Doch, wat zal 't der zaaiten baten,
 regen, locht en zonneshijn;
 arbeid, in en uit der maten;
 's menschen doen en 's menschen laten,
 heet ze God niet leefbaar zijn!

Grimme nachten, bange dagen,
 nat en drooge, koud en heet,
 wolkenbreuken, donderslagen,
 musschen, wormen, hagelvlagen
 staan, onwillig, al gereed.

Hoe dan zult gij, arme kenen,
 leven kunnen, ongestoord,
 die nu zit in 't land verdwenen,
 vast en veilig, als gij henen-,
 eenmaal, uit der molden boort?

Heere God, die hebt geschapen
 levinge ons, in de aarde, 'n laat
 niet, wanneer de zaaiers slapen,
 over nacht, des vijands knapen
 deren 't ingezaaide zaad!

Vogelnebben, hoenderteenen,
 wormen, onkruid, allertier;
 hagelslag en dondersteenen,
 grijmtauwe, ate en roest, medeenen,
 scha van water, scha van vier:

Al zoo waar als God, verreezen
van de dood, is opgestaan,
moet het altemaal, nadezen,
krachtloos op dit kooren wezen,
't geen de vijand heeft gedaan.

17/4/'95.

Tranen^{aant.}

't Is nevelkoud,
 en, 's halfvoornoens, nog
 duister in de lanen;
 de boomen, die 'k
 nog nauwlijks zien kan,
 weenen dikke tranen.

't En regent niet,
 maar 't zeevert...van die
 fijngezichte, natte
 schiervatbaarheid,
 die stof gelijkt, en
 wolke en wulle en watte.

't Is aschgrauw al,
 beneên, omhooge, in
 't veld en langs de lanen:
 de boomen, die 'k
 nog nauwlijks zien kan,
 weenen dikke tranen.

27-28/1/'97.

Het hazegrauw^{aant}

Vroeg avondt het: geleden
 een stonde of twee,
 is 't zonnevier beneden
 de kimme alree.

Niet heel en al verloren
 het licht en is;
 noch teenemaal geboren
 de duisternis.

Het hazegrauw: de lanen,
 vol licht weleer,
 de wegels en de banen
 en ziet men meer.

Zoo stille staan als beelden,
 de boomen nu;
 die roerden en die speelden,
 ze droomen nu.

Die ruischten en die riepen
 de boomen, nu,
 ze doen alsof ze slapen:
 ze droomen nu.

De takken en de blâren,
 de stammen zijn,
 die menigwendig waren,
 nu eens, in schijn.

Van verwen en van voeren
 al eensgedaan,
 en reppen noch en roeren
 ze 'n lid, voortaan.

't Is vochtig en, gekropen
uit de eerde, vaart
de wadem, op en open,
omhoogewaard.

De nevel valt, van boven
beneên gespreid;
gesponnen en gewoven,
vol duisterheid.

Gepelderd en gewonden,
elk hout nu staat;
gebunseld en gebonden,
in lijkgewaad.

Gestorven zijn de boomen:
één grafsteê, al
van dampen en van doomen,
ze bergen zal.

God geve aan oud-en jongen
nu roe' en rust:
de lijkdienst is gezongen,
en 't licht gebluscht.

1/11/'96.

Vertijloosheid^{aant.}

Vertijloos, al den dag,
 en zie 'k, in 't nauw gesteken,
 geen' blijden zonnengang
 de duistere wolken breken;
 en zie 'k noch bol noch boom,
 noch hout noch iet dat groent
 en, met den kwaden dag,
 mijn' kwaden zin verzoent!

Het wintert, zonder ijs
 of sneeuw! Ach, of het snerpen
 des Noordens nog een' sneê
 mij liete in 't water scherpen,
 dat stijfgeworden ligt
 en glad!... Wach arme, 't stinkt,
 van 't smoorend smokkelweêr,
 dat zon noch mane 'n dwingt!

'k Wille uit en blijde zijn!
 Ach, blijde zijn leert even
 dat schier gestorven was
 weêr daden doen en leven!...
 Ik adem, ja, genoeg
 om lijf- en longertocht
 te halen, maar mijn hert,
 is lam en zonder locht!

o Kwame 't wederom,
 o kwame 't lang verleden,
 't verkwikkend zonneweêr
 te mijner hulp getreden;
 dat, hier en daar weleer,
 dat, zoo en zulk nen dag,
 ik, jong zijnde, ei, hoe lief,
 hoe dikwijls, dagen zag!

't En gaat niet meer zoo 't ging
in 't eerste! En, zijn de dagen
u, jongens, veel te kort,
mij dunk' het dat ze tragen
 en roekloos wederstaan
 mijn ongeduldig hert,
 dat hunkert naar den nacht,
 en 't eenzaam kisteberd.

Moet zoo het leven zijn!
Moet zoo veel zwoegend pogen,
door dik en dun, op 't eind,
beloond zijn en bedrogen
 met weemoed en verdriet!
 Of hongert, inderdaad,
 dit hongerend herte mij,
 om nooit te zijn verzaad?

Mijn Redder, Gij, gij leeft;
en, moet ik, heengedreven,
ook eens het ergste zien
van dit ellendig leven;
 Gij zijt daar, die mij wacht
 en mij den teug bereidt,
 wanneer ik sterven zal,
 van uwe onsterfelijkheid!

Dan zal de duistere wolk,
het graf, de kerker scheuren;
dan zal de zon heur' gang
weêr blij ten hemel beuren;
 dan zal 't weêr zomer zijn,
 weêr dag, weêr alles: dan,
 weêr eindloos meer als iet
 dat blijdschap heeten kan!

23/1/'94.

Op krukken^{aant.}

Waarom, waarom
 en wete ik niet,
 het kwelt mij, al
 te onzelden,
 een zwaarigheid,
 die 'k nooit en kan,
 wat poge ik doe,
 vermelden.

Daar hapert iets
 aan ziele, aan lijf,
 aan bei misschien
 te zamen,
 daarvan ik dit
 noch dat en weet
 beseffelijk
 te namen.

Als 't avond is,
 't zou middag of
 't zou morgen zijn
 mij moeten;
 als 't morgent weêr,
 of noent, 't en geeft
 mij geen, of kleen,
 verzoeten.

't Is winter: 'Of
 het zomer ware,
 of lang en schoon
 de dagen!
 Des zomers: 'Ach,
 hoe lange ik naar...
 hoe lusten mij
 de vlagen!'

't Verdriet mij, in
de steê, en 'k ga
te lande, om lust
en leven.

Te lande: "t Doet
mij deugd in stad,
och, ware ik daar
gebleven!"

Ze komen en
ze zoeken en
ze vinden mij,
de dezen,
daar verre ik van
begere, en bij
geene zulke meer,
te wezen.

Alleene en is 't
niet houdelijk:
'Och, mochte ik mij
één vinden,
die 't kluwen van
mijn herte hielp
mij, heel en al,
ontwinden!"

Als alles mij
te monde gaat
en meê, naar mijn
verlangen,
dan is het, dat
ik, lui en lam
en lusteloos,
blijf hangen.

Waarom het is
en wete ik niet,
noch hoe het is
en wete ik:

maar dát het is,
en 't lastig is,
om lijdene, 'n
vergete ik!

't En helpt al niet
te zitten en
te snuisteren
in boeken;
't en zijn voor dit
mijn ongemak
geen kruidekens
te zoeken.

't Moet ievers iets,
onvindbaar nu,
toch vindbaar zijn
mij, mensche;
die, half verzaad,
her, altijd her,
geheel verzaad
mij wensche.

't Zal beter, als
de spa gevaagd
is, eenmaal, ééns
gelukken:
naar hooger goed
als wereldsch goed,
hier springen wij...
op krukken.

22/1/'97.

Slapende botten^{aant.}

Ten halven afgewrocht,
ontvangen, niet geboren;
gevonden algeheel,
noch algeheel verloren,
zoo ligt er menig rijm
onvast in mij, en beidt
den aangenamen tijd
van volle uitspreekbaarheid.

Zoo slaapt de botte in 't hout,
verdonkerd en verdoken;
geen blomme en is er ooit,
geen blad eruit gebroken;
maar blad en blomme en al,
het ligt erin, en beidt
den dag, den dageraad...
de barensveerdigheid.

Jam sol recedit^{aant.}

Heel 't westen zit gekibbelkappeld,
gewaggelwolkt, al hil en dal;
't zit blauw en groen en geluw g'appeld;
te morgen nog volstormde 't al,
en stille is 't nu! De zonne, aan 't zinken,
doet hier en daar een splete blinken,
en kijkt erdeure, nu en dan.
Heel 't westen bleust en blinkt ervan...!
Zoo heerlijk is 't, als of er zoude
een reuzenpenning, rood van goude,
den reuzenspaarpot vallen in
der slapengaande zeevorstin.

Ongebundelde gedichten

Aen mynheer Julius^{aant.}

"k Wil van dat priestersch jok bevryd!
 Zoo spraekt ge, gy die Vlaming zyt,
 Doch waret gy van vlaemsche zeden
 Zoo wistet gy dat men nog heden
 In Vlaendren, zyner vaden weerd,
 Kan stryden met het vlaemsche zweerd
 Tot dat men sterve of zegeprale
 Voor God, voor Vlaendren en zyn' tale.

De vlaming blyft zyn tael getrouw,
 En d'helsche magten zyn te flauw,
 Om hem zyn godsdienst af te rukken,
 Noch zal hy voor den vreemde bukken!
 Hy werkt, hy strydt met hert en hand
 Tot dat hy, haters van ons land,
 U welverdienden loon betale
 Voor God, voor Vlaendren en zyn' tale.

Ontwaek gy! ware Vlaenderling,
 Verhef de vlaemsche stemme, zing
 De Almogendheid van God den Heere,
 Uw land en uwe tael ter eere,
 En laet geen vreemdelings venyn
 Uw vlaemschen boezem meester zyn,
 Maer zing en dat men 't lied herhale:
 Voor God, voor Vlaendren en onz' tale!

't Er viel 'ne keer^{aant}

Herinnering aan Beethoven's Septuor.^(a)

't Er viel 'ne keer een bladjen op
 het water
 't Er lag 'ne keer een bladjen op
 het water
 En vloeijen op het bladje dei
 dat water
 En vloeijen dei het bladjen op
 het water
 En wentelen winkelwentelen
 in 't water
 Want 't bladje was geworden lyk
 het water
 Zoo plooibaer en zoo vloeijbaer als
 het water
 Zoo lyzig en zoo leutig als
 het water
 Zoo rap was 't en gezwindig als
 het water
 Zoo rompelend en zoo rimpelend
 als water
 Zoo lag 't gevallen bladjen op
 het water
 En m' ha' gezeid het bladjen ende
 'et water
 't En was niet 't een een bladje en 't an-
 der water
 Maer water was het bladje en 't bla-
 dje water
 En 't viel 'ne keer een bladjen op
 het water
 Als 't water liep het bladje liep
 als 't water
 Bleeft staen, het bladje stond daer op
 het water
 En rees het water 't bladje rees

(a) 't Was op een 'Concert' in 't Kleen Seminarie te Rousselaere dat Mynheer Gezelle dien Septuor hoorde. Het stuk was gearrangeerd voor Piano en Harmonium. -

en 't water
 En daelde niet of 't bladje daelde
 en 't water
 En dei niet of het bladje dei 't
 in 't water
 Zoo viel der eens een bladjen op
 het water
 En blauw was 't aen den Hemel end'
 in 't water
 En blauw en blank en groene blonk
 het water
 En 't bladje loech en lachen dei
 het water
 Maer 't bladje en wa' geen bladje neen
 en 't water
 En was nie' méér als 't bladjen ook
 geen water
 Myn ziele was dat bladjen: en
 dat water? -
 Het klinken van twee harpen wa'
 dat water
 En blinkend in de blauwte en in
 dat water
 Zoo lag ik in den Hemel van
 dat water
 Den blauwen blyden Hemel van
 dat water!
 En 't viel 'ne keer een bladjen op
 het water
 En 't lag 'ne keer een bladjen op
 het water.

IXΘΟΥΣ ΕΙΣ ΑΕΙ

R[ousse]laere St. Leo/59.

**Aan jufvrouw Eugenie Haessebroucq
ter gelegenheid harer professie gedaan in het prinselijk beggijnhof
den 18 mei 1886.**^{aant}

'T is zeven jaar geleên bijkans, waar gaan de tijden!
Dat dit Beggijnhof hier Louisa kwam verblijden,
En dat mijn beste vriend De Bo, God heb' de ziel!
Met zijnen bloementruisch hier dichtte en feestdag hiel.
'T is zeven jaar eilaas, en gij, eerweerde Deken,
Zijt uit dit aardsch verdriet naar betere hemelstreken
Verhuisd en weggegaan, ons latende, edelen prooi,
Voor erfenis den schat van al uw blomgestrooi!
Gij leeft nog, en gij spreekt in al die schoone woorden,
Gedicht of ongedicht, die uwe vrienden hoorden,
Die gij gezongen hebt, vergaard of uitgeleid;
Zij spreken meer als ooit nog uwe onsterfelijkheid.
Wel ja, de wijngaard bloeit dien uw gedacht omsierde,
Wanneer Louisa hier met u den ingang vierde,
En de eere valt mij toe om, weerdig, weer den klank
Te vatten dien gij zongt op heuren binnengang.
Wat zal ik zeggen, gij hebt het voorgezongen?
Hoe beteren 't geen uw lied, zoo lief, zoo ongedwongen,
Verkonde van dit huis, dat vlaamsch is uit ende in
Van oorsprong, van bedrijf, van ouden godvruchtzin,
Van blijdschap in den Heer, van liefde tot de menschen,
Van welberaamde deugd, van hooge hemelwenschen!
Ach, waarheid is 't genoeg, maar wie, wie zoekt, eilaas!
De waarheid of heur glans in 's werlds boos geraas?
Wie loopt niet liever ver van God den leugen vinden
En valschen schijn van goed met gragen list verslinden,
En doolt den moeden wegel der wereld t' enden af
Tot aan een onbekend en ongezegend graf?
Zoo doet gij niet, o Maagd, uit ouden stam geboren
En voor dit wijngaardspark van kindsbeen uitverkoren,
Ge'n volgtet gij den drift niet die de wereld stoot
Van 't stervend leven in de onsterfelijke dood,
Gij wildet leven hier voor God, gij wildet streven
Om nog hiernamaals en met God vereend te leven,

Beginnend op der aard, volendend in den troon,
Den kampstrijd die God zelf voor doel heeft en voor loon.
Zijt welkom, EUGENIE, 't is hier dat, vrij van schanden,
Gij op den altaar zult vrijwillig 't offer branden
Van al dat gij van God gekregen hebt of zijt,
Aan Hem, aan God alleen, voor eeuwig toegewijd;
Zijt welkom en de geur van 't sacrificie dringe
Tot waar het eerst aan God de schuldige eere bringe;
Dan, spreidend rondom ons, als reukwerk aangenaam,
Verblijde 't eerst u zelf en dan ons al te saam,
Verblijde 't uwen stam, uw broeders, zusters, magen,
Uw moeder, en dien God heur nam, ga 't blijdschap dragen,
Verblijde 't iedereen die ooit u kende of zag
Of bidt voor u tot God op dezen blijden dag.
'T begin is schoon; zij 't end nog beter en nog schoonder
En worde Hij, die EERST en LAATST is, uw bekroonder,
Wanneer, uw wijngaardwerk eens vol en afgedaan,
Gij moogt om uwen loon bij 's wijngaards meester gaan.

**Ter blijde gedachtenis van den 25sten verjaardag van het H.
priesterdom ontvangen door den eerw. heer Hendrik Rembry in
de kerke van 't groot seminarie, te Brugge, op 18 december 1862.**

aant.

't Is vijf-en-twintig jaar dat ik
den altaar op mag treden
en zeggen: Gij verblijdt, o God,
mijn' jeugd met vroolikheden.

Heb dank o Heer, en laat gij mij
nog korte of lange tijden
uw' Priester, wilt mijn Priesterdom
eens eeuwiglijk verblijden!

18 December 1887.

Nen torre bouwen^{aant.}

Aan Pastor Leo, van 'Sente-Eloy,' tot Kortrijk

Nen torre bouwen, weet gij wat
 een werk dat is, in dorp of stad?
 nen hoogen torre, pijlerecht,
 die altijd *sursum corda* zegt;
 't zij dat er droeve of blijde maar
 gebeld wordt, uit zijn' klokken klaar;
 't zij dat een mensch, in lijke onthaald,
 den dooven Dood zijn schuld betaalt;
 't zij dat een jong geboren kroost,
 van eedlen stam, de prochie troost;
 't zij dat men vast, of spijs laat;
 't zij dat men trouwt of bidden gaat;
 't is altijd uit den torre dat
 't vermaan valt over dorp en stad!
 Nen torre bouwen hemelwaard,
 't is 't werk van een die niets en spaart,
 om 't volk, dat hem als Pastor groet,
 te wijzen naar 't onsterflijk goed.
 De mensch is zwaar, en 't lastig lijf
 te grondewaards beweegt hem stijf;
 de vijand trekt, met kwellend hand,
 gestadig hem al zijnen kant;
 't gebruik, 't gewend zijn, 't voorbeeld van
 zoo menig groot- of kleenen man
 is schaars weêrstaanbaar: alles dwingt
 omleegewaards de ziele! Springt
 een scherppgepinde torre en kruis,
 met hane en vane en klokkenhuis,
 dan fluks omhooge, uit 't kerkenvat,
 wat schoon en leerzaam werk is dat!
 Omhooge, zegt hij, mensch, die traagt,
 en rekhalst, en om hulpe vraagt,
 bestorven schier van last en druk;
 die gaat, op hout- of gouden kruk,
 den weg des levens, gravenwaard,

waar al dat mensch is henenvaart:
omhooge, omhooge, en neêrwaards niet,
o kersten mensch, het kruise aanziet;
omhooge en door de wolken heen,
waar eertijds God de Zoon verdween,
die zei: komt achter, volgt en doet
dat ik gedaan heb, vrij en vroed.
Omhoogewaards! daar rust gij, daar
ontsnapt gij aan het helsch gevaar,
en blijft, alzoo gij mij nu ziet,
verheerlijkt, na dit lang verdriet,
voor eeuwig! Pastor, duistmaal dank;
verleene u God een leven lang
en kloek genoeg, om mei en kruis
te groeten op ons Heeren huis;
te groeten op den mast van 't schip,
dat, zielenvol, door zee en klip,
ten hemel vaart, met ons en u,
o Pastor, voor geen schipbraak schuw!
Omhoogewaards en *sursum* zij
ons woord! Elk zegge er *amen* bij!

10sten in Weedemaand 1890.

[De haerne, al wierd ik blind, nog nauwelijks geboren]^{aant.}

DE HAERNE, al wierd ik blind, nog nauwelijks geboren,
 mijn vingers vinden u, al vindt mijn ooge u niet;
 ofschoon ik 't leven heb, schier met het licht, verloren,
 toch woont een herte in mij, dat u gevoelt en ziet.

De dankbaarheid heeft hier, van duizenden, verheven
 dit edel beeld van u, De Haerne; 't blijve staan,
 en, stom, van steen gebouwd, het spreke aan al die leven,
 na dezen blijden dag, en hier voorbij u gaan:

Den stommen gaf hij taal, gehoor gaf hij den dooven,
 de blinden zagen hem verwonderd: wie, wie dan
 zal durven ooit den krans van dankbaarheid ontrooven,
 dien 't volk geschonken heeft, aan Kortrijks grooten man?

Geen een! Maar eeuwig zal De Haerne's beeld verheven
 hier leeren: Volgt hem na, gij dankbaar nageslacht,
 waar hij den weg u wees, in dit en 't ander leven,
 waar zijne priesterhand u met de kroon verwacht!

Gelezen vóór 't beeld van De Haerne, te Kortrijk, op den 19sten in Koorenmaand 1895, door Gustaf VERHAEGHE, leerling in het *Institut Royal des Sourds-Muets & des Aveugles, Avenue Georges-Henri*, te Brussel verbeidend; leeraar, voor blinden, van Vlaamsch, Fransch, lezen, schrijven, enz., van Piano, Orgel; Pianozetter, enz., in de *Proostdijstr., 12, KORTRIJK, Westvlaanderen, Belgenland*.

[Tot Vleteren]^{aant.}

Tot Vleteren,
 'k en kan het niet gebeteren,
 dient ook een woord in 't vlaamsch gezeid,
 by deze onvlaamsche plechtigheid.

Neen, Vlanderen,
 geen wet en zal 't veranderen,
 het vonnis der Geschiedenis,
 dat Jacop Meyer Vlaming is.

Zyn wiegelied
 was vlaamsch, gelyk de moeder, die 't
 hem zong, en voor hem zorge droeg,
 die wakker lag en schreide of loech.

Een Vlaming was 't
 nadien, van woord en wille vast,
 om bate aan land en volk en vorst
 te doen, als een die durven dorst.

Hy ging zyn' gang,
 aan God getrouw, zyn leven lang,
 als priester, burger, leeraar, vriend
 van al dat eere en lof verdient.

O Bruggestad,
 zyn graf heeft u vereerd, tot dat
 men, wild en woest, in stukken sloeg
 den steen, die zynen name droeg.

In stukken slaan
 en mocht men 't geen, van hem gedaan,
 onsterfelyk, door alle eeuwen pal,
 't geschiedniswoord bewaren zal.

O Herder van
 't geboortedorpken, daar de man

van Vleteren zyn' name ontving,
ik groete u, vol bewondering.

Uw doen is 't, dat
uw' schoone kerke een beeld bevat,
en steenvast een' gedenkenis
van hem, die u een weêrgade is.

De Meyer, dien
vergaten vlaamsche en vreemde liên,
herleven zal, en gy, voortaan.
zult naast hem onvergeten staan.

Kortryk-Vleteren, 24 September 1895.

**Op het vijf-en-twintigste verjaren in 't heilig priesterdom, van den
zeer eerweerden heer Kanonik Soenen Beleeder van 't gasthuis
Sint-Jelijns-ten-Dullen binnen Brugge, 't jaar ons heeren 1895.^{aant.}**

Eerwaardigheid des Priesters, steun en staf
van 't kranke mensdome, in dit kranke leven,
hoe ginge 't, waar' Hij eens ontrouw gebleven,
die ons den Priester gaf?

Het leven van den mensch, hoe onbestand
het wezen moge, dreigt nog allerhande
gevaar, bij dag en nacht, van scha en schande,
ten allen kant.

De ziekte zoekt alom heur erg venijn
te gieten in 't geheel van herte en ader;
't geweld des oorlogs pleegt al kwaad- en kwader,
elk jaar, te zijn.

De zee, die schepen draagt en menschen eet,
hoe menig mensch al, in heur' diepe gronden
geschipbreukt, hebbe een naamloos graf gevonden,
wie is 't, die 't weet?

De donder dwingt en huis en eeke, en al
dat immer staande was, zijn zweerd te zwichten;
wie is 't die 't vinnig scherp der wolkenschichten
ontvluchten zal?

Geen dier of 't wet zijn' wapens nu op hem,
die, koning eens van al dat haaide en keerde,
de wilde boschbewoners beven leerde
vóór zijne stem.

't Ligt alles, lucht en vier en aarde, en 't vocht
dat uit den zoeten hemel leekt, aan 't loeren
om, vijandig gezind, ons af te voeren
den levenstocht.

De mensch is een gevaar den mensche, alom:
daar immer menschen God heeft lijf gegeven,
is ieder mensch elkaar, in 't samenleven,
onwillekom.

't Geloove doet men dood; de waarheid zal
men leugentale heeten; onbezonnen,
verstoppen kwade liên de levensbronnen,
in 's werelds dal.

De liefde in haat en nijd verandert elk;
geen' hope meer en laat men iemand vromen,
van ievers eenig heil nabij te komen,
't zij waar, 't zij welk.

Geen wonder, is 't ontstelde licht gedwaasd,
van menschen die aan zoo veel rampen lijden;
geen wonder, of om ons, op alle zijden,
de wanhoop raast.

Aanschouwt, o Priester Gods... Maar liever niet
aanschouwd, op dezen dag, die weegebouwen,
daar menschen, heel ontmenscht, de wonden klauwen
van hun verdriet!

Eerwaardigheid des Priesters, heilig zout,
en zalve, die 't bederf der kwade zeden,
en 't booren van 't venijn door land en steden,
nog tegenhoudt,

wat was de wereld al een' wildernis,
en ware God ons niet ter hulp gekomen;
en had Hij uit de Maagd het vleesch genomen,
dat zuiver is!

En had Hij, op Calvarieberg, de dood
niet uitgestaan; en was Hij sterk, na dezen,
verwinnaar, uit het graf niet opgerezen,
dat hem besloot.

En had Hij, Priester zelf, van God gezeid,
geen priesterschap na hem bij ons gelaten,
wat zou zijn' goedheid ons, zijn' liefde baten,
ter zaligheid?

'Zoo ik heb voorgedaan, zoo zult gij, na,
gesteund' zoo sprak Hij, 'elk op mij, verrichten,
en doen de helsche macht voor 't wonder zwichten
van Gods gena.'

Zoo deed de Kerke Gods, veel eeuwen al;
zoo doet ze, op dezen dag; zoo zal zij, morgen,
nog doende zijn, en alle vleesch bezorgen,
dat lijden zal.

Dat doet gij, Priester Gods, die ons behoedt;
dat doet gij, vast al vijf-en-twintig jaren,
alsof die lijden al uw' kinders waren,
uw eigen bloed.

God zond u henen, zeggend: 'Heden zijt
gij mij, zoo nauw als lijf en ziel, verbonden;
mijn arme, kranke leên ter hulp gezonden,
en toegewijd.'

Gedoogt het dan, eerweerde Priester, dat
wijlieden u, van verre volgend, wenschen,
ter eere Gods, ter hulp van onze menschen,
Proficiat!

Twijfelzonnig^{aant.}

Maar twijfelzonnig lente en is 't,
 de wind en wilt niet zoeten;
 't geboren loof zijn moeder mist
 en wachten zal 't mij moeten,
 zoo lange er buien bovenslaan,
 om schielijk weêr zijn gang te gaan.

Zijn gang te gaan, in weide en bosch,
 in heesters en in hoven,
 begeert het, alle boeien los
 en alle buien boven;
 dan zal het al vol zonne zijn,
 vol wellust en vol wonne zijn.

Vol wonne zijn mijn herte zal,
 herlachen en herleven;
 voor winden noch voor ongeval
 van bange buien beven.
 Och Lente, weest mij willekom
 en werkt uw edel werk weêrom!

Uw edel werk zoo wille ik dan
 een liedeken vereeren,
 daar 't vogelvolk niet aan en kan,
 en zingen 't, duizend keeren;
 maar, ál zoo lang 't uw wonne mist,
 mijn herte, twijfelzonnig is 't!

Kortrijk, 18/4/'97.

Jantje^{aant.}

Op en neêre, in de elzentronden;
 neêre en op, gewiegewaagd;
 toutert Jantje en, omgezonden,
 raakt de stam, die Jantje draagt,
 de aarde bijkans: op en neder
 rijst het weg en zinkt het weder.

Op en neêre, in 's levens wegen,
 Jantje, zal 't bij beurten gaan;
 lief en leed zal vóór en tegen
 't herte u en de schenen slaan:
 Wiegewagen zult ge, en dansen,
 tusschen goede en kwade kansen.

Breekt de tak, dan zie 'k u vallen
 diepe in 't goor, beneên u daar:
 Zwicht u, en, bezien ze u allen,
 helpende u met handgebaar,
 om nog hooger op te schrijden,
 zwicht u, Jantje, en rust in tijden!

Kortrijk, 21-22 April 1897.

Gierzwaluwen
(*Cypselus Apus*)^{aant.}

'Zie, zie, zie,
 zie! zie! zie!
 zie!! zie!! zie!!
 zie!!!'
 tieren de
 zwaluwen,
 twee- driemaal
 drie,
 zwierende en
 gierende:
 'Niemand, die...
 die
 bieden den
 stiet ons zal!
 Wie? wie? wie??
 wie???'

Piepende en
 kriepende,
 zwak en ge-
 zwind;
 haaiende en
 draaiende,
 rap als de
 wind;
 wiegende en
 vliegende,
 vlug op de
 vlerk,
 spoeien en
 roeien ze
 ringsom de
 kerk.

Leege nu
zweven ze, en
geven ze
 bucht;
hooge nu
hemelt hun'
vlerke, in de
 lucht:
amper nog
hoore ik... en,
die 'k niet en
 zie,
lijvelijk
zingen ze:
'Wie??? wie?? wie?
 wie...'

25/5/'97.

[Gij zijt de bergen opgeklommen]^{aant.}

Geloofd zij Jesus-Christus! Amen.

TER BLIJDE INDACHTIGHEID. - 'Den 16sten in Herfstm., 1897, vertrok ik naar Dardjieling, nabij Kurseong, daar Aartsbisschop Goethals, van Calcutta, mij verwachtte. Den 17sten wierd ik Onderdiaken, den 18sten Diaken, den 19sten Priester, in de Kerke van o.L.v. Onbevl. 's Avonds deed ik Lof, te Kurseong, in 't Seminarie; en den 20sten, mijne eerste Misse, in het kerkske van onze inlandsche Christenen, dat S. Jan-Berchmans toegewijd is. - Verheugt u allen met mij, want de Heere heeft groote dingen voor mij gedaan!

R. LOUWYCK, S.J., GELOOFSZENDELING.'

Gij zijt de bergen op-
geklommen, in de landen,
daar aâm en aderslag
vergaan, in 't zonnebranden;
in 's Heeren bergsteê rust
gij nu, en zegepraalt,
terwijl, in uwe hand,
God zelve zonnestraalt.

Hij trok u weg van ons,
wij bleven in de dalen:
wij wrochten, en gij gingt
voor ons den zegen halen,
gewonnen in den dienst
van Hem, die alles ziet
en diepe, in 't diepste dal
der aarde ook gunsten giet.

Wij minnen Hem, dien gij
verkondigt, en wij hopen,
daar gij gevlogen gaat,
te volgen u, gekropen:
gij langs de bergen, wij,
beneên de bergen, tot
dat wij u vinden eens,
en wederzien, in God!

'Mijne twee Priesters, weest mij indachtig, aan den altaar des Heeren, al de dagen van uw leven!' - Op de gedachtenissen van zaliger Vrouw Louwyck.

DEO GRATIAS!

Serenum erit^{aant}

Matth. xvi, 2.

Al rood is 't, dat ik zie:
 één ovenvier heel 't westen,
 daarin de zonne zonk
 en 's werelds oude vesten
 in gloeien zette. Laai
 noch glans en is er: niet
 als enkel rood en, deur
 de losse wolken, iet
 dat eer aan bloed gelijkt,
 of aan onmeetbaarheden
 van omgehouden stier-
 en huidlooze ossenleden,
 die, drijvende overal,
 met vil- en slachthuisvee,
 de diepten vullen van
 de westerwereldzee.
 De zwarte hagen staan
 vol oogen, als van dieren
 en ongedaanten, die
 hun roode blikken stieren
 te mijwaard, daar ik sta,
 van hoofde tot den voet
 bespeit, ik zelve, en diepe
 in 't schijnbaar zonnenbloed.
 Hoe zal 't te morgen gaan:
 zal 't regenen, zal 't ruischen;
 gebouwen af- en al
 dat boom is ommebuischen?
 Zal 't hagelslaan? In al
 dat hemelsch bloedgeweld,
 is ons de jongste dag
 des werelds vóórgespeld?
 Toch neen-hij! Morgen zal,
 ten oosten uitgeklimmen,

een nieuwe dageraad,
een nieuwe zonne kommen
de menschen, blank en blij,
begroeten, die nu staan
en, rood van aangezicht,
den avond gadeslaan.

Kortrijk, den 28sten in Zaaimaand 1894 [1897].

Hebt meêlijen^{aant.}

Hebt meêlijen met de boomen, laat
 den bast hun ongeschonden;
 bewaart ze voor de nijdigheid
 der kwade nagelwonden;
 geen onbermhertig menschenkind
 ze dood en kwelle: geeft
 de vrijheid aan des Scheppers hand,
 die in hun lenden leeft.

Hoe schandelijk ontmaakselt en
 ontmooit gij mij de vrome,
 de vrije en blijde boomen, die 'k
 zoo geren tegenkome
 omtrent uw huis en hof, o gij,
 dien God met herte en oog
 heeft toegerust, om Hem te zien
 in 't heerlijk boomvertoog.

'k Zie halfverroeste pikken, moe
 van kappen en van kerven,
 gehamerd om den esschenboom,
 den esschenboom bederven,
 daaraan het hekken vastgehaakt
 de bilken sluit, en 't vee
 belemmert, dat zijn vulte zoekt,
 en voedsel, in de wee.

'k Zie boomen, die gebonden staan,
 in 's dwingers booze handen,
 die nooit geen duimbreed af en laat
 zijne ijzervaste banden,
 maar, spannende en onroerbaar, al
 dat leeft en roert in 't lijf
 der boomen doet misdragen tot
 een eerloos wanbeklijf.

Gebulte boomen zie 'k, en die,
doorhakkeld en dooreten,
vol krammen en vol haken staan
gespijkerd en gesmeten;
die werken, zoo Gods wet hun wijst,
die tranen en die bloên,
o mensche, om eenmaal vrij te zijn
van al uw dertel doen.

Of staan ze meer niet vast genoeg,
de wortelvaste boomen?
en vreest gij dat ze henen-gaan
en meê met 't water stroomen;
of vliegen in de lucht, omdat
gij scherpe draden spint,
en lange reken boomen al
in snijdend garen windt?

Och arme, en is 't genoeg u niet,
dat, schier nog ongeboren,
het hout alreê geknipt moet zijn,
geschonden en geschoren,
dat 't, galoos en tot alles dat
het niet en is gepraamd,
wordt '*gloriette*' en '*pyramide*'
en '*espalier*' genaamd?

Hebt meêlijen met de boomen, laat
hun schoonheid ongeschonden,
die schoonder is, onaangeroerd,
onvast en ongebonden,
zoo God ze liet gewassen zijn,
gewonnen en gebaard,
als al hetgene gij, o mensch,
verzint en hebt vergaard.

Kortrijk, 1/11/'97.

De dageraad^{aant.}

In 't blauwe van den hemel doekt
 een kleene, witte wolke
 de zonne mij;
 en 't witte van die wolke en komt
 geen vlekkelooze molke,
 geen wolle bij;

geen witgewasschen wolle, noch,
 geen snee', die, versch gevallen,
 te gronde ligt;
 zóó wit is, op de boorden van
 die witte wolke, 't brallen
 van 't zonnlicht.

'k En kan 't niet meer bezien bijkans,
 mijne oogen willen dolen:
 't is vermiljoen,
 dat, zwart in mijnen boek gedrukt,
 zoo zwart was als de kolen,
 en 't rood is groen.

De Leye, die daar stille ligt,
 het water in de beken
 is rood voortaan;
 terwijl, van top tot tee'n, mij als
 van 't morgenrood ontsteken
 de boomen staan.

Het schemert hooge en leege nu,
 en, diepe in 's hemels gronden,
 vandage staat,
 beneên dien witten zonnedoek,
 in 's middags hooge stonden,
 de dageraad.

Kortrijk 8-9/3/'98.

Duc nos quo tendimus^{aant.}

Wilt ge een hof vol beukenboomen,
 zwarte en groene, als daken dicht,
 ondoorstroomd, de volle stroomen
 vangen zien van 't zonnelicht;
 wilt ge een kermesse aan uwe oogen
 geven, 'k ga den weg u toegen.

Wilt ge geurig gers gerieken,
 versch gezeisend; dóór de wee'n,
 op en af de houten rieken,
 't hooi zien dansen, al deureen;
 komt en laat, in 't park getreden,
 vóór u gaan, of na, mij heden.

Uit en in de schaduwsluipen,
 te over 't hoofd in 't donker groen,
 wilt ge heen- en wederkruipen,
 duikske-weg, u zoeken doen;
 wilt ge vrij van zorgen leven,
 komt, ik ga de keure u geven.

Wilt ge, tien en twintig malen
 daags, het dampend reuzenros
 hooren zijnen asem halen,
 door end door den iepenbosch,
 slaande weg naar vreemde kusten,
 komt nabij dien berk wat rusten.

Henen is 't, en weêr een ander
 drakendier de bane bijt,
 bachten ons: een binnenlander
 is het nu, die henenrijdt!...
 Horkt hoe weêr de wielen ronken:
 't davert tot in de elzentronken.

Zich! Daar springt een haze! Och arme,
 laten moet hij noo' den schat,

dien hij, diepe in 't hooi, in 't warme
woekernest, geborgen had:
't staat hem op den hals en sterven
moet hij of zijn jongskes derven.

Groot van oogen, grauw van velle,
lang van ooren, krom van been,
zitten nu de lieve, snelle
jongskes op mijn hand, getween,
weteloos of, weggedreven,
vader nog en moeder leven!

Meermaals hoore ik menschen kouten,
hoe verkeersels, wis en waar,
hoe ze goede en kwa' kabouten
tegenkwamen, hier of daar;
zijnder geesten hier, die dwalen
's nachts, het zijn de nachtegalen.

't Doet: er komen goede geesten
hier verkeerem, af en aan;
lichaamlooze zielenleesten,
uit het graf heropgestaan,
daar ze, veel of luttel jaren
voortijds, in begraven waren.

Hautscilt en de oude Eeckhoute-abten
komen hier en doen alsof
ze elkeen met elkander klaptten,
stemmeloos, in 't wandelhof,
van 't oud huiswerk, dat, voorheden,
hier end daar, zij bouwen deden.

't Is al weg nu, zoo zij zelven
weg zijn: weide en waterland,
boomen zijn 't nu, boschgewelven,
gulzig gers en zuiver zand.
Henen zijn ze, en andere ontzielden
komen, daar zij dagvaart hielden.

Welby Pugin en, daarnevens,
 Jan Bethune, zijn gebroêr,
 die, den langen dag huns levens,
 trokken een en 't zelve snoer,
 hoore ik nu, al zoetjes spreken,
 't beeld van een gebouw uitsteken.

'Dààr het ziedhuis, dààr het water,
 zus en zoo den trap gezet.
 's Zomers, noord de slaapsteê; later,
 wordt het koud, alhier het bed.
 Tenden zij, om God te loven,
 nog een bidsteê bijgeschoven.'

'Michaël zal 't huis bewaken,
 met zijn zweerd. Wie is als God?'
 hoore ik in de samenspraken
 slaan van de edele twee; 'en 't slot
 zal Maria, zonder vlekken
 maagd, met heuren mantel dekken.'

'Jan-Baptiste moet hier hebben,
 nacht en dag, zijne eere, want
 zuiver water doet hij ebben,
 uit der aarde en over 't land.
 Naast Maria moet, nadezen,
 Joseph hier gediend ook wezen.'

'Donatiaan, met zeven lichten,
 ringsom, op een wiel gepint,
 zal de vijandschap doen zwichten,
 van die alles uitverzint,
 's nachts, om in de terruwstruiken
 harik en vergif te duiken.'

Weêrom zijn ze weg, verdwenen!
 Al met eenen keer, zoo staan
 huis en hof mij daar verschenen:
 dag is 't, en de hooiers gaan
 overal, bij zware slagen,
 't geurig gers omverrevagen.

Wee is mij! Waar zijn mijn zinnen?

Dorst ik, in zijn eigen huis,
dichten, bij den Bisschop binnen?

Neen! *'Duc nos quó tendimus!'*
hadde ik liever zeggen moeten,
neêrgekniel, aan 's Leeraars voeten.

Sint-Michiels, bij Brugge, 29/6/'98.

Nagelaten gedichten

12 Julii 1858.^{aant.}

Uw hert en mond
 een enklen stond
 verschillend ooit
 en vond ik; nooit!
 Maer altyd een
 Zyn z'hunnen tweën
 Noch lief of leed
 z'ooit liegen deed
 Uw tale is zoet
 uw herte is goed
 en spreekt opregt
 alwat gy zegt
 geen vier ontbreekt
 Uw oog, zy spreekt
 En glanzend spruit
 Uw ziele eruit
 Uw hert, uw hand
 Staen in verband
 met mond en tael
 en altemael
 En zie 'k een traen
 Uw ooge laên
 Ik peize bly
 Niet valsch is hy!
 Dat altyd voort,
 Myn kind, uw woord
 En werk gelyk
 En 't zelve blyk'
 Maer houdt aen Hem
 die hert en stem
 En ziel en al
 bewaren zal
 Die weet en ziet
 Wat goed of niet
 Wat leugen spreekt
 of waerheid breekt
 dat wensch ik uit

myn herte en sluit
dit kleen gedicht
tot u gerigt,
Maer als ik mag,
Uw blyden dag
Besteke ik met
een goê gebed,
want anders iet
begeert gy niet:
Gy weet het wel
'K en heb niet el
al lang geleên
Ist u gegeen,
Myn hert en wat
Myn hert bevat
gy hebt het en
gy moogt het hên
Zoo lang het heeft
een sperk die leeft
gegroot zy dan
geliefde, van
Een dien, gy kind,
Als vader mint
En die van u
moet scheiden nu
Het spyt hem fel
Maer toch! vaerwel!

[Dit voetjen en dat voetje]^{aant.}

Dit voetjen en dat voetje
gingen te gare de kalvekes wachten

Dit voetjen
en dat voetje
gingen te gare de kalvekes wachten
De kalvekes liepen in 't kooren
Dit voetjen
En dat voetje
ze liepen al zeere voeren

Dit voetjen
En dat voetje
Zal ik te gare in het waterke wasschen
Het waterke zal ze spoelen
Dit voetje
en dat voetje
{Het waterke zal ze} koelen
{zullen in 't waterke}

Ze zullen zoo rood als een roozeke blinken
ze zullen zoo wit als de melk zyn

In de blanke lonken^{aant.}

in de blanke lonken
 van de maen
 Zat ik neer gezonken
 langs de baen
 En ik schouwde verre
 met myn oog
 Schouwde naer een sterre
 Daer omhoog
 en de sterre beefde en
 en lonkte op my
 't was alsof ze leefde
 en lonkte zy
 en ik zelve beefde en
 en lonkte op haer
 peizend dat ik leefde
 nauwlyks maer
 peisde dat ik daer zat
 daer omhoog
 waer die sterre klaer zat
 voor myn oog
 verre
 dat ik hoorde wemelen
 ongehoord
 {het gezang der} Hemelen
 {t zingen van [de]}
 altyd voort

dat
 dat ik hoorde weemlen
 't luide akkoord
 {'t zingen van de} He[e]mlen
 {'t zinggeluid der}
 ongehoord
 Spreken hoorde ik Engelen
 tot malkaer
 en hun stem mengelen
 altegaer

'k zag de Hemelbollen
op en neer
naer de voeten rollen
van den Heer
't zand en loopt zoo digt niet
{uit het glas}
{aen den duim}
't glas en loopt zoo licht niet
of zoo ras

Op de speije, by nachte^{aant.}

G'hebt dan weêr een stem gekregen
 Ruischende buischende Mandel; Kom!
 Blyve wie dood of in slaep gelegen
 - Wy niet die leven en waken - stom.
 Blinkende ziet gy de maen daerboven
 Ziet gy de sterre daar neffens staen
 Klampt uwen orgel, om God te loven
 laet ons by nachte te {gare} gaen.
 {choore}

Gy met uw grondige watertale
 De aerde die dreunt en het bevend hout,
 Boschen en bemden en al te male
 Dat onze tale verduizendvoudt!
 't Herte dat in dien boezem bevend
 Loopt op uw lymende spiegelnat
 Zingt o zoo zoete zoo zelfontgevend
 Lillende of ware 't een wilgenblad.
 Bonst, o Mandele {en} 'k hoore {t} geren
 {ik} {u}

'K lig med' u in den maneschyn
 Al onder een en ik wentelwere en
 't Dunkt... en 't dunkt my zoo waer te zyn
 Is al 't gone de Hand des Heeren
 Miek en de mensche nooit geen deel in had,
 Is 't al wonder en schoon! 'K wilt leeren
 Ruischende Mandele och leer my dat!

's Avonds^{aant.}

't Wordt al sterre dat men ziet
In dat hoog en blauw verschiet daer,
Blyde sterren, anders niet,
In dat hoog en blauw verschiet.

't Wordt hier altyd al verdriet,
Van dat oud en zwart verdriet daer,
't Wordt hier altyd anders niet
Als dat oud en zwart verdriet.

Laet my, laet my, in 't verdriet,
Vliegen naer dat hoog verschiet daer,
Waer men al die sterren ziet,
Al die sterren,...anders niet!

[Het water is een wonder ding]^{aant.}

Het water is een wonder ding
 Een wonderding
 Om hooren
 't Kan de ooren
 bekooren

Dat water is een wonderding
 Het zingt het blinkt het klinkt

't Water dat van de daken loopt
 De daken loopt
 In beken
 Die leken
 En spreken

Dat water is zulk een wonderding
 Het blinkt het klinkt het zingt

Het water dat in de beke vliet
 De beke vliet
 Zoo zachtjes
 Vol lachjes
 en klagtjes

Dat water is zulk een wonderding
 Het klinkt het zingt het blinkt

Het water dat in den beker blinkt
 Den beker blinkt
 Den klaren
 Den waren
 Den raren

Dat water is zulk een wonderding
 Bezonderlyk als m'et drinkt.

Roussel[ae]re] Vig. St. Laurentii A.D. 1860

Nieuwjaarkaarte^{aant.}

Ik, de al oude verzenvinder,
die, op rijm van hier en ginder,
menig reke, rijpe en rond,
lijk gevonden vruchten vond,
wensche u vrij, nu dat het jaar is
op nen nieuwen inventaris
vij'-zes posten voortgetreên,
veel geluks en zaligheên!

[Waar' 't leven een gedicht]^{aant.}

Waar' 't leven een gedicht,
o kind, gij zoudet leven....
 Wat zeg ik? Maar, gij leeft,
 of leve ik zelf niet meer,
die 't leven, dat, dóór mij
van God wierd eerst gegeven
 weêrom ter Bronnen zie
 teruggekeerd, o Heer?

Leef eeuwig, kind, en waar
gij zijt, verbeeld ons beiden,
 die, zoekend 't geen gij hebt
 in volle mate alreê,
verlangen, ver van u,
aan 't lastig voorbereiden
 der ruste, die ons wacht
 na deze wereldzee!

['t En is van u]^{aant.}

't En is van u
 hiernederwaard,
 geschilderd of
 geschreven,
 mij, moederken
 geen beeltenis
 geen beeld van u
 gebleven.

Geen teekening
 geen lichtdrukmaal
 geen beitelwerk
 van steene
 't en zij dat beeld
 in mij, dat gij
 gelaten hebt
 alleene.

o Moge ik, u
 onweerdig, nooit
 die beeltenis
 bederven,
 maar eerzaam laat
 ze leven in
 mij, eerzaam in
 mij sterven.

Kortrijk, 4/5/'91.

Sint Jans vier^{aant}

(Men maakt hedendaags nog *Sint Jans vier*, te Kortrijk, te midzomer, op Sint Jan-Baptis-tendag; men danst en men zingt erbij oude volksliederen.)

Nu zit de zonne
hooge in den hemelstoel,
nu zit de zonne
hooge over al.

Haalt hout en helpt ons,
hoopt het te gare alhier;
haalt hout en helpt ons
mede, altemaal!

Vliegende vlamme,
vlerke van 't zonnewel,
vliegende vlamme,
vlucht in den hoop!

Ziet, hoe de vlamme bijt;
ziet, hoe heur tonge laait;
ziet, hoe de vlamme bijt,
binnen in 't hout!

Haalt hout enz.

Danst nu den zomerdans,
danst deur de vlammen heen;
danst nu den zomerdans,
gij, gasten, te gaar,
gij, gasten, te gaar!

Haalt hout enz.

Laat ons een liêken,
 dansend den zomerdans,
 laat ons een liêken
 zingen daartoe!
 Zoo zal, eer 't avond wordt,
 leutig ons zomervier
 sperken en sparken, om-
 hooge in den hemel slaan,
 en leve Sint Jan!
 hoe langer
 hoe liever,
 hoe langer
 hoe liever,
 ja, leve Sint Jan!

Haalt hout enz.

Ziet hoe de sterren,
 diepe in den hemel daar,
 lonken en linken
 naar ons gedans!
 Stokken en sterren,
 heerdvier en hemelvier,
 herten die jong zijt,
 al ondereen;
 eer wij gaan slapen,
 nog eens geroepen nu:
 Leve Sint Jan!

Haalt hout enz.

Octoberboomen^{aant.}

Hoe schoone, och, hoe veel schoonder is,
 al moete 't nu gaan sterven
 eer langen tijd van hier, hoe schoon,
 en schoonder duizendwerven,
 als vroeger, 't najaarsch loofgewas,
 wanneer het lente en zomer was.

't Is lief en lustig, diepe nu
 en dóór den bosch te dwalen;
 te zien hoe de oude boomen al
 hunne oude schoonheid halen
 te schranken uit! Wat tijd beleeft
 gij, vrienden, die zoo'n vreugde u geeft?

Verlangt gij, zoo de ziel verlangt,
 die, vrij van alle schulden,
 van monde vaart ten hemel, en,
 verlost van 't eeuwig dulden,
 het leven, in dit tranendal,
 nu, ketenloos, verlaten zal?

Is dáárom al uw loof zoo lief
 gepint? Zijn al uw' blâren
 veranderd in een bruiloftkleed,
 om eindlijk heen te varen
 te ruste? Stervend najaarblad,
 Octoberboomen, leert mij dat!

15/10/'95.

[Ik droome alreê van u, mijn kind]^{aant.}

Ik droome alreê van u, mijn kind,
 en van de blijde dagen, de dagen,
 dat samen wij, en welgezind,
 vliegt dagen vliegt voorbij gezwind,
 ons lief en leed gaan dragen.

Ik droome alreê van u, mijn kind,
 noch late ik mij gelegen, gelegen
 aan al dat aardsch en bitter smaakt,
 dat 't lijf en 't lijf alleene raakt,
 en daar de geest kan tegen.

Ik droome alreê van u, mijn kind,
 gij hebt hem doorgestreden, gestreden
 den nacht dien 's vijands booze hand
 gespreid had om 't beloofde land:
 gij zijt erin getreden.

Ik droome alreê van u, mijn kind,
 en, ga ik langs de straten, de straten
 daar heemlijk in mijn herte weunt
 't gedacht, daar al mijn hope op steunt:
 God zal u mij toch laten!

Aan Eug. Van Oye

.....
 12/2/'97.

Zegepraal^{aant.}

De zonne vecht! Het noordervolk
 komt woedend opgestoven,
 de diepten uit, afgrijselijk
 verbolgen. Bergen boven
 malkanderen zij werpen gaan,
 in 's hemels aangezicht:
 den al te schoonen dag uitdoen,
 en dooden 't zonnlicht!

Het spettert, uit de wolken, vier
 en vlamme; kwade steenen,
 van rammelenden hagelslag,
 en bliksem, al met eenen,
 vergêren mij de reuzen in
 hun vuisten vol geweld,
 en ruïen ze, onbermhertiglijk,
 daarheen, in 't zonneveld.

't Is donker nu, 't is donkerder,
 nog donkerder! Gevaren,
 als machtig, overmachtig groote,
 en mammothsche adelaren,
 omslaan de wolken alles, en,
 voor 't nachtelijk bedwang,
 onthemelt al dat hemel is,
 in 's hemels zwart gevang.

't Is donker! Zal 't verwonnen zijn,
 dat overheerlijk blaken,
 dat altijd even schoone van
 de schoone zonnekaken?
 't Is nacht! En zijt voor goed nu gij
 gedompt en doodgedaan?
 gij, beeld des Alderhoogsten, zult
 gij, stervend, ondergaan?

Staat op! Het worde dag weerom!

Staat op, en slaat die booze,
die duistere onbedachten, gij,
des hemels schoone rooze;
gij, onvercrachte lichtvorstin,
staat op, uit uwen schans,
en plettert, onbermhertiglijk,
die domme reuzen gansch!

De zonne vecht! Zij duwt den spiet,
den onverwonnen gaffel
des zonnlichts, de reuzen in
den zwartgezwollen naffel;
ze bersten, en ze bulderen
malkander slaande, intween;
en, hersens in de kele, valt
het reuzenrot ineen.

Ze pletteren te grondewaard,
ze pletsen en ze plassen,
dat 't bommelt in de lucht alom:
lijk honden zijn 't die bassen.
De wereld stroomt, afgrijzelijk,
van 't bloed alsof het waar',
van de eindelijk verwonnen, en
verwenschte reuzenschaar.

Ze 'n zijn niet meer,.... ze 'n zijn niet meer.
Ze waren!.... In hun stede
komt helderheid, komt hemelsblauw,
komt goud, dat schittert, mede.
De zonne vocht, de zonne won,
en, tierende overluid:
'Hier ben ik!' roept ons zonneken,
'des vijands vonke is uit!'

Kortrijk, 12/3/'97.

In speculo^{aant.}

Hoe kan dat zijn,
 o Schepper van hierboven,
 dat ik U maar
 en zie als in een' glans;
 als in een glas,
 te zelden onbestoven
 van doom en stof:
 en nooit geheel en gansch?

Zoo Gij bestaat,
 en God zijt, moet het wezen,
 dat ik U zie;
 dat, zonder doek, entwaar,
 ik schouwen kan,
 en, schouwende, in 't nadezen,
 van bij U zie
 en eeuwig op U staar!

Hoe kan dat zijn:
 om niet en is gegeven,
 uit uwe hand,
 het leefvermogen, dat
 mij zuchten doet,
 en zoeken, naar een leven,
 dat alle goed,
 in 't zien van U, bevat!

Daar komt toch eens,
 ten oosten uit, een dagen,
 een dageraad,
 eene eeuwigheid, die niet

meer weg en kan
noch weder, noch vertragen
het zielgezucht,
dat zoekt en niet en ziet.

Mijne ooge zal
eens vol U zien, en varen
zoo 't druppelken
in zee, dat is vermoord:
zij zal U zien,
verafgrond in de baren
der ziende zee,
die bedde en heeft noch boord!

Kortrijk
16/4/'97.

Zwart^{aant.}

Hoe zwart, hoe zwart, is, ommetomme,
 dat zwellend hout, in 't boomenland;
 noch blad en leeft er nu, noch blomme,
 maar geilheid in en spon, dat spant:
 geliggen zal 't, en groene vlagen,
 van schoonheid en van schaduw, dragen.

Hoe zwart, hoe zwart nu, allenthenen,
 hoe donkerbruin is 't lindenhout,
 dat kenen wilt, dat is aan 't kenen,
 tienduizendmaal tienduizendvoud!
 't Zal, schier of morgen, groen bedijgen,
 dat zwart is nu, en blâren krijgen.

Hoe zwart, hoe zwart! Onzwarter rijzen
 de wolken zwart, in 't luchtgebied;
 maar hemelsteen- en hagelbijzen
 en werpen ons de boomen niet:
 één vlage zal 't, eer lang nadezen,
 één storm van al dat groen is, wezen.

Hoe zwart, hoe zwart is, heind en verre,
 't wijduitgestrekte boomenland;
 maar nauwlijks heeft de 'middagsterre'
 des Winters vaarttuig afgebrand,
 of seffens gaan, uit al hun' knopen,
 de boomen en de blijdschap open.

't Zal regenen dan reuke, alomme,
't zal wierookwerk en honingdauw;
van ieder blad, uit ieder' blomme;
zoo, 's heiligdags, in Gods gebouw,
het volk ontvangt den hoogtijdszegen,
in spaarsvat- en in wierookregen.

19/4/'97.

En daarmee al^{aant.}

'k En heb vandage, o levensbronne,
 geen eenen keer gezien u, zonne,
 't en zij te noene, en bij geval,
 een witte plekke, en daarmee al.

Een witte plekke, in 't grauw gesteken,
 der blind gedoekte hemelstreken:
 hoe is 't dat ik u heeten zal?
 een witte plekke, en daarmee al!

't Is duister ommetomme en 't leven
 van 's werelds ooge is uitgewreven
 op, over mij en 't aardsche dal,
 een witte plekke, en daarmee al!

En, krijge ik, nu, dat Paasschen hier is,
 dat levenslustig mensche en miere is,
 voor oosterlied en lofgeschal,
 een witte plekke, en daarmee al?

Het deert mij zoo de zonne moeten
 zien uitgaan en goenavond groeten,
 mij dezen dag! o, al te smal:
 een witte plekke, en daarmee al!

Maar moet het zoo, heropgerezen
 laat, morgen vroeg, uw aanschijn wezen
 mij zoete, o zonne, en liefgetal:
 geen witte plekke, en, daarmee al!

19/4/'97.

Mietje^{aant.}

't Meiske, met zijn' teele melk,
 op zijn bloote voetjes,
 lang, gelijk nen terruwstelk,
 zoetjes, zoetjes, zoetjes
 terdt het voort, en anders niet
 als zijn teele melk en ziet 't.

't Meisken hoorde: 'Goedendag!
 zeggen, zoetjes, zoetjes:
 'Mietje!' 't Meisken ommezag...
 Op zijn bloote voetjes
 viel de melk en, vol verdriet,
 wie dat 't was en wist het niet.

Meiske, meiske, meiske snel,
 op uw bloote voetjes,
 melk aan 't dragen, wacht u wel:
 zoetjes, zoetjes, zoetjes,
 mijdt u, meiske, en hoort gij iet,
 vóór u, maar niet omme ziet!

20/5/'97.

[Zilverblanke zwanen, 'k groete u]^{aant.}

Zilverblanke zwanen, 'k groete u
 'k groete u met den groet des dichters
 met eens menschengroet gebroederen
 die gebroeders, die gezusters
 ziet in u en kinders van den
 God die alles schiep dat iets is,
 zwanen twee beminde vrienden
 komt en wilt van mij gegroet zijn
 zilverblanke zwanen 'k groete u

Elpen vaten in den spiegel
 's waters en 't krystaal {gezonken}
 {herwezend}
 dat uw blanke schoonheid weergeeft
 borst en borst tweevoudig {weergeeft}
 {afbeeldt}
 zoo [van boven], zoo beneden
 dat gij tweelings de een aan de ander
 schijnt gegroeid en tweemaal een zijt
 de eene omleege en de ander {boven}
 {opwaard}
 zilverblanke zwanen 'k groete u

Cytisus laburnum^{aant.}

Gevlerikt, na der vliegen aard;
 gereesemd, al omleegewaard;
 eenvervig, en van goude fijn,
 des goudenregens blommen zijn.

Zij staan in krabben, lang en smal
 van lijve; en recht een regenval
 gelijken zij, van goude,...neen,
 van zijde en licht en edelsteen.

't En is van al dat bloeit entwat
 zoo geluw, in geen blommenstad;
 't is geluw, naast aan 't groen,...'t en doet
 't is groen, ten geel'wen uitzoet.

Als, ievers in den hof gestaan,
 de goudenregens opengaan,
 de duisterheid van 't groen verdwijnt,
 'het regent en de zonne schijnt.'

Hoe jammer dat zoo gauw voorbij,
 uw vlagen gaan van goude, en gij,
 o gulden regen, al te broos
 van leven zijt ge, en tijdeloos!

Gij strooit den weg, nen dag nadien,
 of twee, dat wij u open zien:
 zoo derf is dan uw dood gelaat,
 als kaf, daarop de vlegel slaat!

En, eens dat eene aan 't vallen is,
 de stervenstijd van allen is
 gekomen: geen een blomme en kan't
 meer houden: 't goud is uitgebrand.

O goudenregen, heel en al
het jaar, zoo heet gij regenval;
doch regenval van goude, alee
het meien zal, en zijt gij meer.

'k Verlange al, eer de maand daar is
weêromme, en tend de hoven, frisch,
vol goudeware en zonneschijn
geregend door uw' blommen, zijn.

24/5/'97.

[Mocht zulk een tale eilaas]^{aant.}

Mocht zulk een tale eilaas
geen enkel tale wezen,
geen woorden, waarheid en
onnagemaakte smert
op willensvoet gesteund
op biddensvlerk gerezen
tot naast het evenbeeld
der wenschen van Gods hert,
dan zou wellicht de baan
de duistere baan des levens
Verlichten in den glans
Van Hem die u bemint
Van Hem, die naar u wacht
Van Jesus, dien gij, tevens,
Al waart gij nog zoo boos
toch geren ziet, mijn kind

Lentegroen^{aant.}

Hoe lief is, op het donker blauw
 der zwanger gaande wolken,
 die donderduwen dreigen dra,
 het lieve lentegroen,
 daar schielijk, uit de zuiderlucht,
 de middendaagsche dolken
 der zonne 't lustig meievier
 een deuntje op dansen doen!

't Is groen, dat diepe in 't blauwe bijt,
 zoo hel en zoo doorschijnend,
 of schier het uit den regenboog
 geboren ware; en blauw,
 dat dieper nog als hemelsch blauw
 des avonds is, verdwijnend
 in 't zwanger gaande duister van
 de wolken, gram en grauw.

De zonne loopt daar smijten in
 heur middendaagsche dolken,
 die speiten zoo geweldig op
 het lieve lentegroen,
 dat 't pinkelt en dat 't pierelt op
 de blauwheid van de wolken,
 die, zwanger gaande, dreigen dra
 nen donderduw te doen.

Kortrijk, 3/5/'98.

In 't riet^{aant}

Gedoken half, in 't riet,
 half zichtbaar, deur de rieten,
 aanschouwt de koeien mij,
 die, versch uit hunne slieten
 en vaste veters, nu
 op vrije voeten gaan
 en gaande, 's morgens, vroeg,
 hun lange steerten slaan.

Omhooghe heffen zij
 hun hoofd en doen de stalen
 van 't omgebogen riet
 hun tongen nederhalen
 te mondewaards; de zwakke,
 ontgroende staven riet
 men rijzen, toppeloos,
 en recht omhooghe ziet.

Ze stampen dat het kraakt,
 en 't water, van beneden
 hun' voeten, spettert op
 en speit hen om de leden;
 de koeier djakt zijn djakke
 en, djakkend, rechtevoort
 hij koeiers overal
 hem tegendjakken hoort.

De dazen zijn daar aan
 en bij: bij bijzen weven
 zij, rings om elke koe,
 hun' zidderende schreven;

ze zuipen zuiver bloed,
bij volle zeupen, uit
de malsche bronnen van
de diepe koeienhuid.

Vaart henen, zonne, weêr
ten avondwaard: de koeien
en kunnen 't herden noch
gedragen meer: ze loeien
om vrij te zijn van 't zog,
dat hun den uier spant;
om vrij te zijn van 't vier
dat hun de balgen brandt.

'Naar huis, allei-alla!
zoo luidt het en, geladen
aan de ongevalschte gift
huns overvloeds, zoo waden
de koeien uit het riet
en uit den meersch, verbeid
weêrom te stallewaards
en in de stilligheid.

Zillebeke
27/9/'98.

Sorbus aucuparia I. ^{aant.}

Nen zwicht van bloeroo bezekens,
 de weêrga van coraal,
 zie 'k hooge, op de averesschen staan
 en blinken altemaal;
 de najaarszonne vonkelt op
 dien ongetelden pereldrop.

De blâren zijn al afgewaaid
 en 't hout is, heel ontkleed,
 met honderdduizend beierkens,
 behangen, wijd en breed.
 'En hoe, o lustig lijsterdier,
 en plukt ge mij die perels niet?'

- 'Gij draagt misschien een roer, dat ons
 het leven rooven moet;
 of peerdshaar hebt gij meêgebracht,
 bestemd voor onzen voet?
 Verlaat ons, want we leven, wij,
 van al dat man of maag is vrij!' -

'Sa, merel, lijster, kwalster, al
 dat averesschenooft
 veroorbaart, hier! en dapper u
 nen vollen buik geroofd:
 geen mensche en ziet u, rep noch zeg
 en hoore ik meer, 't gevaar is weg!'

't Is menig, menig vogel zat
 gaan slapen en, voortaan,
 de zonne is, in den oosten, en
 de dag weêr opgestaan:

geene averessche, of, ongeminkt,
hij nog vol bloeroo bezen blinkt.

En avereschhout staat er, met
de macht, dat, ongekrankt,
vol bezen, tusschen 't ander hout,
en boven 't ander, hangt;
maar, wie die al de perels van
die trotsche toppen tellen kan?

Tot Iper, op de 'werken', staat
dit wonder, ongekend;
en menig weet zooveel daarvan
of waar hij stekeblend:
dat schoone is, en geen bate en bringt,
is goed voor - een die liedtjes zingt.

Zillebeke,
2/10/'98.

Ego flos...^{aant.}*Cant. II. 1*

Ik ben een blomme
 en bloeie vóór uwe oogen,
 geweldig zonnelicht,
 dat, eeuwig onontaard,
 mij, nietig schepselken,
 in 't leven wilt gedoogen
 en, na dit leven, mij
 het eeuwig leven spaart.

Ik ben een blomme
 en doe des morgens open,
 des avonds toe mijn blad,
 om beurtelings, nadien,
 wanneer gij, zonne, zult,
 heropgestaan, mij nopen,
 te ontwaken nog eens of
 mijn hoofd den slaap te biên.

Mijn leven is
 uw licht: mijn doen, mijn derven,
 mijn' hope, mijn geluk
 mijn ééningste en mijn al;
 wat kan ik, zonder u,
 als eeuwig, eeuwig sterven;
 wat heb ik, zonder u,
 dat ik beminnen zal?

'k Ben ver van u,
 ofschoon gij, zoete bronne
 van al dat leven is
 of immer leven doet,
 mij naast van al genaakt

en zendt, o lieve zonne,
 tot in mijn diepste diep
 {{'t geschut} van uwen} gloed.
 {{de kracht} }
 {uw aldoorgaanden }

Haalt op, haalt af!...
 onbindt mijne aardsche boeien;
 ontwortelt mij, ontdeeft
 mij!... Henen laat mij,... laat
 daar 't altijd zomer is
 en zonnelicht mij spoeien
 en daar gij, eeuwige, ééne,
 alschoone blomme, staat.

Laat alles zijn
 voorbij, gedaan, verleden,
 dat afscheid tusschen ons
 en diepe kloven spant;
 laat morgen, avond, al
 dat heenmoet henen treden
 {en} uw oneindig licht
 {laat}
 mij zien, in 't Vaderland!

Dan zal ik vóór...
 o neen, niet vóór uwe oogen
 maar naast u, nevens u,
 maar in u bloeien zaan;
 zoo gij mij, schepselken,
 in 't leven wilt gedoogen;
 zoo in uw eeuwig licht
 me gij laat binnengaan!

Kortrijk
 17/11/'98.

Platanus orientalis I.^{aant.}

Alhier, aldaar, wijd uit, wijd om,
 wijd afgevallen blaren
 bezabberen mij 't wandelpad,
 alsof het vagen waren
 van verwers handen, geelwe of groen,
 die 't grauw der aarde blinken doen.

Een zure wind is opgestaan,
 die 't schoone der platanen,
 zijns ondanks, al te langen tijd
 zag schaduwen de banen
 van 't zomerhof. 't Is winter haast
 en 't oud, afjunstig noorden blaast.

Die zatgezopen, zooveel tijd,
 aan 't zalig zonneleven,
 daar stonden, ei! zoo roekeloos
 en 't hoofd omhooggeheven,
 gevallen zie 'k nu, los en loom,
 beneden den plataneboom.

Zoo valt, die op de winden schreed,
 ééns bliksemens, doorschoten,
 de vogel, bei zijn slagers af
 en langzaam neêrgevloten,
 in 't zand des wegs: met borst en klauw
 vergeefs gewend naar 't hemelsblauw.

Plataneboomen, 't deert mij, dat
 ik, wandelende, 't zoete
 geweeffel van uw schaduwkleed,
 in 't stof betreden moete;
 dat eens zijn bergzaam looverdak
 mij bood, wanneer de zonne stak.

Dat eens mij zoete zangen zong,
 wanneer, te lossen toome,

de bolle wind zijn' sprongen sprong
en liep van boom te boome;
al zuchtende...o, zoo schoon en kweelt
geen vinder, die de harpe speelt.

Dat eens!... Maar nu is 't veeg en 't valt
in 't graf: de winden loeien
zijn lijkgezang! Platanenloof
te zomer zal 't hergroeien
en wederom den zonnenschijn
mij zichtend voor de voeten zijn.

Kortrijk
20/11/'98.

Proza

<Brief aan E. van Oye, 28 februari? 1858>^{aant.}

[5] In festo Sti Oswaldi A.D. 1858

[7] Myn dierbaer Kind in J.C.

[9] Ofschoon ik verschillige brieven te schryven hebbe, eerst kom ik naer u die
 [10] my in herte en zin en gevoelens zoo naby komt, zelfs tot in de gebreken toe,
 [11] 't geen zeker het flauwste snoer der vriendschap niet en is. Ik zegge zoo naby
 [12] alreê, en mogt ik hopen op nog *nader* in dagelyks sterker overtuiging, ster-
 [13] ker kracht des willen en, wie weet! misschien ook éénmael ééns *nader* *nog* in
 [14] 't heilig priesterdom des Heeren Jesu Christi. laet het nogthans vooralsnu
 [15] daerby blyven en hier komt de herhalinge van 't gene ik u gister avond ge-
 [16] schreven hebbe. Daer is, en 't is 't gevoelen van Mheer Vanhove, veel gemak
 [17] en vloeibaerheid aen versificatie in uw 'Vlaemsche Maegd' gy zyt allerge-
 [18] voeligst voor wat schoon en goed is en ghebt alreê wel genoeg uw tale by
 [19] d'hand om 't gene gy schouwt of gevoelt, bekoorlyker wyze in te kleeden.
 [20] *Nogthans*, dat en had ik u niet geern gezeid eer het stuk gelezen was, anders
 [21] had gy het welligt niet willen lezen; *nogthans* de stoffe zelve is te *ydel beeld-*
 [22] *achtig*, daer is geen lyf en leven genoeg in, 't is te waeijerig, te luchtig. Niet
 [23] dat het van uwe keus afhangt of van de stoffe zelve, maer neemt welke stoffe
 [24] gy ook wilt, *gy* zult er den phantastieken kant van aenschouwen by voor-
 [25] keur op alle andere. Van jongs af ingenomen door onze *Nieuw Belgisch*
 [26] *Vlaemsche* 25! *jaer oude* litteratuer hebt gy de modellen die gy tot nu toe
 [27] voor oogen gehad hebt zoo ingedronken dat ze byna één en 't zelve dingen
 [28] met u geworden zyn; en wat is onze litteratuer tenzy een aerdig *iets* een
 [29] handvol laet my het zeggen artificiele bloemen byeen geflikt door eenthoe-
 [30] veel mannen zonder studie; wat is ze toch inderdaed al anders veel of ten zy
 [31] JONGfransch Romantisme, Schwärmerei en Religiosität &c in ongepaste
 [32] vlaemsche *woorden* woorden *ja*, maer in geen vlaemsche *sprake*. Voor 't
 [33] schilderen hebben onze talenten het beter vast, zy mispryzen de oudheid
 [34] niet en dan, men moet noch latyn noch grieksch kunnen om grieksche
 [35] standbeelden en Roomsche bas-relievos te gaen zien en nadoen; doet dan
 [36] ook zoo, laet *onze* nieuwe kristen vlaemsche dichterschool de oude voor-
 [37] beelden niet verstooten, laet ons ook onze reis naer Roomen doen ik zoo
 [38] wel als gy, en de heidensche kunst, zy heete nu alzo, aen Kristus & aen
 [39] Vlaendren onder den voet brengen. Meestendeels bevatten de jongens niet
 [40] waerom men Latyn & Grieksch moet leeren, om *hunzelven* niet, maer als
 [41] sleutel tot de toegangen van het dichterlyk schoone, tot beschaving van

[1] onze, eertyds barbaersch gewezen spraken en zoo Bossuet & Racine met
 [2] Homeer Virgile &c voor leidstok en voorbeeld uit zulk een verhakkeld
 [3] speeltuig als de fransche tale zulkdanige toonen wisten te halen, wat zullen
 [4] wy niet doen met een tale die van mond tot mond zonder onderbreken zon-
 [5] der mengelen, van allereerste en allerzuiverste bronnen tot ons is komen
 [6] gevloeid? Met een tale die een tale *is* en geen soort van *pétaelsysteem*, lyk
 [7] dat der zuiderschen. 't *gedacht* van den mensche is vry en ongebonden, het
 [8] huist in het *woord* van den mensch, als de *ziel* in 't *lichaem*, als het *lichaem*
 [9] in 't *kleed*, als de *boom* in zyn *schorsse*, dat *woord* moet buig- en plooi-
 [10] baer zyn, of 't *gedacht*, het *denken* verliest zyn vryheid, verkrimpt, groeit dobbel,
 [11] wordt verminkt; lyk de *ziel* in een *mismaekt*, *misgeboren*, *misbezorgd*
 [12] *lichaem*, lyk 't *lichaem* onder den vernypenden *corset*; hoe heet men dat in 't
 [13] *vlaemsch*! lyk den voet der Sineesche vrouw in haren dwangschoe; een die
 [14] *stom* is, die geen *tael* heeft, heeft maer *gedachten* naer mate hy zelf teekens
 [15] *uitvindt* en daerin hebben ze 't met alle de hulp der medelydende medemen-
 [16] *schen*, maer zoo ver gebragt dat ze hun leven lang half kind blyven, wel, die
 [17] maer een halve *tael* en heeft kan onmogelyk met die *alléén* maer half ont-
 [18] *wikkelde* *gedachten* hebben, de *ziele*, de *denkende* *ziele* schiet in 't *ronde* op
 [19] hare *brandende* *vlerken* maer zy botst af lyk de *gevangen* *vogel* tegen de rui-
 [20] *ten* van myn *kamervenster*. 't *gedacht* gevoelt dat het moet kunnen zeggen:
 [21] *God* *Goddelyk* *Godachtig* af *God* *ongoddelyk* ver *Goden* *vergodelyken* enz.
 [22] *Ze wil* het zeggen 't zy in wat *tale* ook: *Dieu*, *Dieueux*, *Dieuâtre* in *Dieu*
 [23] *Dieuer* *endieuer!* daer loopt men zes mael te reke de *neus* te bloeden, alle
 [24] *jagt* allen *hael élan* is benomen en tegengehouden, overal staet er een *police*
 [25] *man* in de *kleeding* van een van de *veertig academici* waervan Scarron zei *ils*
 [26] *sont 40 là bas qui ont de l'esprit comme quatre* en belet den weg met zyn
 [27] *onverbiddelek* *on n'passe pas!* laet ons *vry gaen baden* in die *vrye talen* van
 [28] eertyds en daeronder reken ik ook de *onze*, schoon ze zoo oneindig lange
 [29] *jaren* *onbeoefend* zy geweest. De *talen* zyn *schoonst* *by* haren *oorsprong*,
 [30] maer van al de *ouden* (ten tyde van *Homéér* leefden *onze vaders* doch ook)
 [31] zyn 't maer die *Grieksch* of *latyn* *gesproken* hebben die wy *nog* kunnen
 [32] *hooren spreken* in de *schriften* die *God* ons door zyne *eigene priesters* om
 [33] *vele hooge redens* bewaerd heeft.

[34] Hier stake ik maer moet, *myn beste* Eug. eerst aen den wensch myns herten
 [35] *voldoen* en u gezamentlyk met den *Zegen* des *priesters* het herte des *vlaem-*
 [36] *schen vriends* toezenden en blyve

[38] Ul. toegenegen dienaer & vriend in J.C.

[40] Daer zyn nog al veel dingen die ik u zou willen zeggen en die 'k u in den geest
 [41] al dikwyls zegge als ik in de *zoete!* *alleenheid* ben, immers evenals er bloe-

[1] men zyn die overal by malkaer wassen, wier geuren by malkaer beter rieken
[2] als verscheen, wier kleuren by malkaer schoonder pryken als verscheen
[3] waervan de eene onderlinge de schaduwing en de grond is van de andere wel
[4] zoo zynder, denk ik, ook menschen. Geve de bermhertige God dat zy eerst
[5] *Hem* mogen kennen beminnen en weten dat buiten hem en zonder *hem*
[6] niets goed noch zoet kan zyn en dat met hem *alles* zoet wordt en wat is 't dan
[7] van de *zoete* vriendenbanden wanneer zy *in Hem* en *door Hem* onwrikbaer
[8] en voor immer gesloten zyn?

[10] O Eug. laet het niet vergaen of verkwynen of geroofd worden of 't gene God
[11] u in 't herte gesteld heeft kind, houdt het weigerlyk weg voor nydige oogen
[12] maer weest zeker dat gy later zult werken op anderen; ander zielen zullen
[13] aen u kleven lyk die bien aen de roozen, lyk een welklinkend speeltuig ande-
[14] ren in stemming stelt zoo zult ge 't ook doen. Gy zult nooit alleen goet zyn o
[15] blyft ge goed, noch alleen kwaed moest Gy! God beware, 't heiligdom uws
[16] herten bevlecken en nu zult gy peize ik al verstaen hebben om wat reden ik
[17] zegge *dierbaer* kind om u niet noch om myn voldoening, maer om God
[18] wiens wille en welbehagen immer en altyd voortaan het uwe en het myne
[19] moge wezen.

[21] Guido G.

<Brief aan E. van Oye, 22 juni 1858>^{aant.}

[5] Sinte Paulinus-dag A.D. 1858

[7] Myn dierbare Kind in J.C.,

[9] Hebt ge somtyds niet belet dat de bloemen, als ze zat gedronken zyn aen de
 [10] stralen van eenen langen zomerschen dag, en als ze eindelyk, 's avonds
 [11] mogen hunne roode lippen sluiten, hun hoofden buigen en in slaep vallen,
 [12] hebt ge nooit belet hoe zy dan rusten en vryen asem halen *per amica silentia*
 [13] *lunae*? Hebt ge 's avonds al te mets byna niet benauwd geweest van door de
 [14] lucht te gaen, die rondom u vol hong van uitdampende bloemreuken? en is
 [15] 't u ook niet gebeurd, van even als de bloemen, na lange uren smachtende
 [16] hitte en geestbedruktheid, eindelyk den zoeten koelen avond te voelen dalen
 [17] rondom uwe ziele met zynen dauw; met zyn stervende windwalmen; met
 [18] zyn verre verre klokgeluid?, hebt gy dan ook niet ondervonden dat uw ziele
 [19] allengskens asem krygt dat uw herte vol *sprake* komt, vol zoete sprake die
 [20] naer buiten wil, lyk den asem der slapende bloeme? Hebt gy dan somtyds
 [21] niet rondom u gezien, om te weten of niemand naby was in wiens herte gy
 [22] de volheid uwer borst mogtet uitboezemen en ontlasten? Is 't niet waer dat
 [23] men dan de boomen, de bloemen, de vogels, de wolken zelve zou aengaen
 [24] en zeggen: luistert! is 't niet waer dat gy dan bidt en tot den '*nahen*' God
 [25] spreekt zonder het te weten? Zoo is het u dikwyls, is 't dat ik wel *iets* van uw
 [26] herte wete, en zoo was het my onlangs, te weten den morgen van Sinte Julia-
 [27] nas dag jongstleden; zoo was het my, en ik sprak inwendig zoo menige din-
 [28] gen, waerboven ik eertyds blindelinge zou voor titel gezet hebben '*Aen nie-*
 [29] *mand*' maer die 'k nu aen God gewyd hebbe, en aen U, myn christelyke en
 [30] zoo veel te onschatbaerder vriend, voor zoo vele ik nog kan, herhalen wil.

[31] Juliana! zuivere Maegd, die op het sterfbedde Jesum niet kunnende ont-
 [32] vangen, om dat de kwade ziekte Hem den weg Uws herten sloot, zoodanig
 [33] naer Hem verlangdet, dat Jesus de handen zyns priester verliet en, wonder-
 [34] lyk, als hy eertyds dóór den steen van 't graf ging, dóór uwe borst, tot in uw
 [35] brandend herte schoot; Juliana! verheven patroonesse der geestelyke Com-
 [36] munie, u aenriep ik in myn moedeloosheid en Gy kwaemt my ter hulpe!
 [37] Hoe kan men toch mistroostig zyn, dierbare, zoo lang onze boosheid den
 [38] grooten God van Liefde nog uit onze tabernakels niet gejaegd heeft en zoo
 [39] lang een Christene ziele vlerken draegt om er naer toe te vliegen! troostend
 [40] gedacht, dat, wat er ook in ons omga, van lichaem of zielen krankheden,
 [41] wat ook het gewigte der keten zy, die wy slepen moeten; hoe onbeminnellyk

[1] wy zyn en hoe wenig wy beminnen, hoe grooten haet wy somtyds ons zelve[n]
 [2] toedragen, hoe genegen wy ons voelen tot kwaed en hoe afkeerig van al dat
 [3] goed is, dat dáer iemand woont die ons nóg beminnen kan, als alles ons
 [4] haten zou, als wy ons zelve[n] hatelyk, ja, onverdragelyk zyn, dat *Hy*, achter
 [5] al de andere dingen, aen dewelke wy aerdschen troost vragen, dat *Hy* *achter*
 [6] *al 't andere* nog zucht naer den oogenblik dat wy eindelyk naer Hem keeren,
 [7] al was 't maer met één enkel gedacht; dat *Hy* verlangt ons te mogen bemin-
 [8] nen zonder van ons dikwyls weêr bemind te zyn. O hebt gy zóó nooit alleen,
 [9] zonder lichamelyk te verroeren, aen de voeten van uwen God gevallen, en
 [10] uw hoofd geborgen om nog te kunnen weenen? En is er vergelyking tuschen
 [11] dien liefdezang des boetzuchtigen Christen, en de oude liefdezangen die gy
 [12] kent. Jesus in het H. Sakrament is *myn!* in één oogenblik één gedacht heb ik
 [13] meer rykdom in *myn* hert dan ooit iemand bezeten heeft; dit kan *ik* doen,
 [14] daer is *myn* kracht *myn* poesis; daer is de onzienelyke werking *myner* ziele.
 [15] Hebt gy ooit gepeisd hoe veel dichterlykheid er gelegen is in 't gene de goede
 [16] *Moeder* aen alle verstanden, zelfs de minste, voorenhoudt, onder den name
 [17] van *Geestelyke Communie*? Verstaet gy hoeverre onze hedendaegsche dich-
 [18] ters en critici beneden ons zyn, wanneer zy uit komen, spitsgewyze met den
 [19] *mysticisme! Marianisme!* van onze christen dichters? zoo als Jacopone en
 [20] anderen.

[21] O Hadde ik naer myn spokende vrienden van eertyds moeten luisteren,
 [22] lange ware 'k al gespeend geweest en van de borsten geworpen der H. Reli-
 [23] gie, de koesterende schoot der H. Moeder hadde ik lange verlaten, eer ik
 [24] ooit hadde kunnen verstaen, hoe noodig de eenvoudige leering is, de melk
 [25] en de honing die *Zy* hare *ootmoedige* kinders toedient! lange ware de bron
 [26] *myner* kinderlykheid opgedroogd lange hadde ik vaerwel geroepen aen
 [27] 't heilig land der christelyke poëzy om goud te gaen delven en rykdom, die
 [28] niet *op* het land en *in* de *vrye* lucht hangt te bloeijen en te blinken, maer
 [29] diepe in de aerde zit *in* 't land der dooden en naby de streke der Helle.

[30] O de begoocheling der Poezy en de *réalité de la vie!* Laet ze roepen,
 [31] begoocheling is zy niet maer wezentlyke - wezentlykheid! Zoo wezentlyk
 [32] als Religie zelve. Gy zyt begoocheld en onder een illusie die zoekt wat u niet
 [33] ryk maken kan; die aenbidt '*wat diende uw slaef te zyn*', die eet wat geen
 [34] voedsel - die drinkt wat geen drank is; Gy zyt bedrogen, *wy* slachten Tobias'
 [35] goeden Engel Raphaël: videbar, quidem *vobiscum* manducare et bibere: *sed*
 [36] *ego cibo invisibili & potu qui ab hominibus videri non potest utor!* Tob.
 [37] XII. 19. Ah! poesis begoocheling! *Myn* Poesis begoocheling en hertver-
 [38] blindheid die men haestig uitschudden moet, wil men de menschen beha-
 [39] gen, neen toch, maer Poesis-Religie Religie-Poesis; Poesis-Engel Raphael
 [40] qui ducit et reducit! leidt my! leidt my waer ik zyn moete, leidt my door 't
 [41] onbekende land des levens, en moet het een harde reize zyn dat het zoo zy,

[1] moet het eene gedurige oefening zyn 't zy dan eene dichtoefeninge! oefen-
 [2] ninge met hoofde ende borst met zweeten en zwoegen tot den laetsten dag.
 [3] Maer! Zy de dood my dan 't openslaen van die zale waer wy allen, oefen-
 [4] naers! geroepen zyn om stemme te voeren in den grooten lofzang! Dan,
 [5] geen oefeninge meer, gééne, maer vrybewegend losbreken der Hymne van
 [6] Liefde! Snoert maer de keten, schroeft de banden toe, moet ik er dragen. Zy
 [7] breken wel eens als ik vry van alle boeijen en kluisters, maer eenen band
 [8] meer lyden zal, één keten van God zelve, uit goud geslegen, één keten, die,
 [9] als 't wapentuig van Achilles, optrekt en verheft ten hemelwaerd! een keten
 [10] van oneindig *beminnen en bemind zyn* van den Heere Jesu!

[11] Daer zyn, dierbare Eugene, voor zoo veel penne en papier er achter kan,
 [12] eenige reukwasems, zyn ze u aengenaem, peist op de bloem niet, maer op
 [13] Hem die bloeme en plante miek; op Hem aen wien alles in *uw herte* en in *het*
 [14] *myne* voor eeuwig moge toebehooren?

[15] Ontvangt daerby myn allervriendelykste genegenheid en bidt voor

[17] Guido Gezelle

Tot de studenten van 't klein seminarie te Rousselaere^{aant.}

[5]

[6] Is er, naar oud gebruik, eene opdracht noodig en eene voorreden aan deze
 [7] mijne Vlaamsche Dichtoefeningen, zoo is 't bij rechte naar u dat ik mij wen-
 [8] den moet, beminde en dierbare Leerlingen; voor u, naast God, zijn ze ge-
 [9] maakt en uitgegeven, aan u ook, naast Hem, ben ik ze bij dezen opdra-
 [10] gende.

[11] Oefeningen zijn het en pogingen, onvoldoende genoeg, 't is waar, maar
 [12] toch goed van meeninge en oprecht van inzicht, om het aanschouwen van
 [13] natuurlijke, zedelijke en christelijke schoonheid, dat uwe en mijne ziele
 [14] voorenzweeft, zoo getrouw als 't zijn kan, in onze tale en mondsprake, af te
 [15] schetsen en te verbeelden.

[16] Pogingen zijn het om ons vlaamsch vooren te staan en te doen gelden,
 [17] als meêgerechtigd om deel te maken van de tale **des grooten Dietschspre-**
 [18] **kenden Vaderlands**, tale waarvan de woordenschat nog niet verzameld en
 [19] is, waarvan de spraakwetten alledage nauwkeuriger uitgezocht ende ge-
 [20] boekt worden.

[21] Pogingen om u, studeerende Jonkheid, dichterlijke en altijd beminne-
 [22] lijke jeugd en jongelingschap van Vlanderen, tot gelijkdanige, ja treffender
 [23] krachtinspanning aan te sperken en te bewegen; immers rondom ons wordt
 [24] het van langst om wijder en grooter; gedachten, menschen en zaken vliegen,
 [25] met de snelheid van den bliksem, over end weder, 't roert alles en 't waagt
 [26] dat er is: zoo behooren wij dan ook sterker hand te slaan en gesloten te hou-
 [27] den aan al wat er nog vlaamsch is: aan vlaamsche taal, aan vlaamsche
 [28] zeden, aan vlaamschen, dat is katholijken Godsdienst en Christene God-
 [29] vruchtigheid.

[30] Wij weten 't wel, anderen verstaan het zoo niet, en, terwijl zij de Moe-
 [31] dertale voorenstaan, zoeken zij de Religie der Vaderen leed te doen, zoo dit
 [32] niet eerder hun eigen zelve leed en schande bereiden is; ja, zij hangen er een
 [33] vlaamsch tapijt vooren waar zij zitten werken, in 't donker, de valsche mun-
 [34] tenaars! Vlaamsch is het aanzichte wel dat gij op uwe munte slaat, vlaamsch
 [35] luidt het opschrift, maar vlaamsch en is het herte niet, noch vlaamsch het
 [36] binnenste: 't is valsche munte die gij slaat, en die, volgens oud gebruik, met
 [37] 'nen nagel aan den toog moet:

Slaet al wat Kwaepenninck is,
 Slaet Kwaepenninck aen den disch;
 Dat, van Brugghe tot in Ghent,
 Heer Kwaepenninck stae bekent
 5 Als dat hij Kwaepenninck is:
 Slaet Kwaepenninck aen den disch!

[8] Alzoo luidt het lied, en vlaamsche munte, wil zij deugen, moet gangbaar zijn
 [9] tot Roomen toe.

[10] Eindelijk, pogingen zijn het, om, al waar 't maar een ijzeren, toch ééne
 [11] schakel te meer aan de keten te doen van zoo veel treffelijke en christelijke
 [12] taalofenaars, die eertijds, hier in Westvlanderen, zoo wel als in andere stre-
 [13] ken waar men Dietsch hoort, eene vrije, ongeborgde en onverwongene taal
 [14] spraken en schreven.

[15] Hope in tusschentijd, beminde en dierbare Leerlingen, dat gij lieden
 [16] ook wel uw deel zult doen en uwen kant keeren: want 't is er onder u, zoo
 [17] God hun het leven geeft en zijn heilige gratie, die gouden schakels misschien
 [18] aan de keten zullen toevoegen, als zij komen te verstaan hoe katholijk, hoe
 [19] recht, hoe zeedbaar en hoe dichterlijk ons Vlanderen nog is, en hoe schoon,
 [20] hoe schoon zijn tale, ja,

In Vlanderen blinkt de Hemel blauw,
 gelijk op alle stranden;
 in Vlanderen straalt de morgendauw,
 25 gelijk in andere landen.

In Vlanderen slaat de beek heur lied,
 al zwemt er geen *Naiaden*;
 30 en zuutjes ruischt de wind in 't riet,
 ofschoon we *Eool* versmiden.

De Maan bij ons is geen Godin,
 35 maar 't beeld der zuivere Maged,
 de Moeder van de zoete Min,
 wier 't vlaamsche hert behaget.

40 Lijk elders riekt de roos hier goed,
 hier klinkt der vogelen tale,

en *Philomele* zingt er zoet,
al heet zij Nachtegale.

5 De jonge wiedster galmt heur lied,
van 's morgens vroeg aan 't polken,
en ze antwoordt dien ze niet en ziet:
den leeuwerke in de wolken.

10 Den Vlaming, onder 't dak van strooi,
en valt geen wijn te drinken,
toch ziet hij, rond zijn veugelkooi
zijn rijpe druiven blinken.

15 En haalt men uit die druive alhier
geen wijn, voor valsche Goden,
in Vlanderen pinkelt 't vlaamsche bier,
20 uit edel zaad gezoden.

Het bietje brengt, uit veld en wee,
den honing in de buiken,
25 en de olie, 't zeem, het was, de mee:
't groeit in onz' koolzastruiken.

o Landeken! o zijt maar klein:
30 niet meerder zou 'k u geren;
en 'k zie u - zulk en is er géén -
en 'k zie u toch zoo geren!

Mijn Vlanderen! dat en moogt gij, noch
35 en zult gij nooit veranderen,
onleugenachtig heet gij nog:
'het Katholike Vlanderen!'

40 En nievers, in géén ander land,
hoe vruchtbaar 't moge wezen,

kan JESUS, in zijn blinkend hand,
meer Hemelblomkes lezen.

5 o Landeke! ja zijt maar klein;
niet grooter zou 'k u geren;
en 'k zie u - en 't en is maar één -
en 'k zie u toch zoo geren!

10
Mijn Vlanderen spreekt een eigen taal;
God gaf elk land de zijne,
en, laat ze rijk zijn, laat ze kaal:
ze is vlaamsch, en ze is de mijne!

15
Ze is vlaamsch, en die zijn vlaamsch veracht,
de taal van dien verdwijne,
verdwijs' hem, met de sprekenkracht:
20 ze is vlaamsch, en ze is de mijne!

Staat op dan! 't Vrije vlaamsche lied!
geen valsche dichtpatroonen,
25 geen vreemde, oneigen klanken: niet
als Christen-Vlaamsche toonen!

[28] Voor alear deze voorreden te sluiten moet ik, met onzen ouden Maerlant,

[29] 'den Vader Vlaamscher Dichtren al te gader' verschooninge vragen over

[30] die weinige plaatsen waar mijn schrijf-of spelgebruik van dit van andere

[31] zou kunnen verschillend zijn:

Ende omdat ic Vlaminc ben,
met goeder herte biddic hen
35 die dit Dietsche sullen lesen,
dat si mijns genadich wesen;
ende lese sire in somich woort,
dat in haer land es ongehoort⁽¹⁾

[40]

(1) Jacob v. Maerlant, *Leven van Sint Franciscus*, v. 125-131.

[1] zoo gelieven zij om uitleg en verantwoordinge de woordenlijst te rade te
[2] gaan.

[4] Rousselaere, in 't Kleen Seminarie, op O.H. Hemelvaart, A.D. 1858.

[6] G.G.

De varende vrouwe^{aant}

[5] dat is de wind. 'T gebeurt al te mets, als 't water geweldig stroomt, dat er
 [6] draeiputten in komen; dat gebeurt met den wind ook: van 't danig geweld
 [7] komen er draeiwinden in, en gelyk de draeiputten het slyk uit den grond
 [8] naer boven malen, zoo maelt de draeiwind stof, bladeren, takkelingen,
 [9] hooi, vlas, water, steenen, huizen, beesten, menschen, meulens zelfs, op-
 [10] waerds en voert ze meê met een onbeschryvelyk geweld en een vervaerlyk
 [11] geruchte. Verstaet wel: als men een vyze of schroeve in 't hout draeit, de vyze
 [12] trekt *omleegewaerd*; als de steert of schroeve van een schroefschip in
 [13] 't water draeit, ze dryft dat schip *voorwaerd*; als een draei-of schroefwind
 [14] tegen de aerde draeit, hy kan er niet in, maar hy dwingt al dat er van los kan
 [15] *opwaerd*. Alzoo gebeurt het dat er water met puidshoofden, ja, met volwas-
 [16] sen puiden daerin, opgemalen wordt en elders nedervalt; toen zeggen de
 [17] menschen: het regent puiden; komt de draeiwind op eenen sperrebosch die
 [18] in bloei staet, het geluw stof uit de sperrebloeisels vaert meê in de lucht, valt,
 [19] misschien uren verre van daer, omleeege, en de menschen roepen toen: Kykt!
 [20] het regent sulfer! aldus kan 't altemets, zonder mirakel of toovery, alle soor-
 [21] ten van dingen regenen. Zoo weet men, om eenige voorbeelden by te halen,
 [22] te spreken van geheele straten boomen die afgevrongen en in de lucht
 [23] gevoerd geweest zyn, dat men ze niet meer en zag; van stroodaken die afge-
 [24] rukt en t'hoope gerold zyn, gelyk een donk werk; van honden, schapen, kal-
 [25] vers die opgenomen zyn en weggevoerd: van vlas dat gekapeld stond langs
 [26] de Leye, en, een oogenblik daarna, honderd voeten hooge in de lucht aen
 [27] 't draeijen was; van een kanon dat te Dermonde van de vesten opgepakt en
 [28] weggedragen wierd; van een jongheid die, in den grooten storm te Meessen,
 [29] over eenigte jaren, subitelyk eene wandeling in de lucht ging doen, met de
 [30] varende vrouwe, en, gevrongen gelyk ne scheuteldoek, naer beneên kwam;
 [31] eindelyk van dat konvooi dat opgepakt en wederom neêrgezét werd op
 [32] eenen tamelyken afstand; maer dat was in Amerika, waer alles in 't groote
 [33] gaet. 't Is alshands genoeg en zoovele dat de wervelwind een schrikkelyk
 [34] dingen is, zelfs voor geleerde christen menschen van onzen tyd, die geheel
 [35] wel weten wat dat het eigenlyk is.

[36] Maer het christendom en de geleerdheid zyn maer late ingekomen; over
 [37] 700 jaar was er hier in Vlaenderen veel min als nu; en, over wat meer als
 [38] duist jaer, was er hier hoegenaemd noch 't een noch 't ander; al dat er hier
 [39] woonde was wild en heidensch; geen boeken, geen geleerdheid, niet, ten zy
 [40] het wild gedacht en de kranke nature van ongedoopte Adamskinderen. Wat

[1] moesten *die* gasten peizen van den schrikkelyken draeiwind die toen zoo
 [2] wel bestond als nu? Zy verstonden er in 't geheele niets van, en daer men
 [3] niets van weet, peist men al van dat men wil; 't eene dit, 't ander dat. Onze
 [4] voorouders, ondertusschen, kwamen nog al overeen in hun maniere van
 [5] den wervelwind uit te leggen: Ze wisten dat er boven ons en boven alles een
 [6] God is: dat was de troost, de gerustheid en de toevlugt van hun inwendig
 [7] wezen: God! 't kwam altyd daerop uit, en, van als zy iets hoorden of zagen
 [8] dat boven hun verstand ging: God! dat was de antwoorde en de uitleg van
 [9] alles. Zoo moet het zyn, *daer* lag hun misslag niet, maer waer christen men-
 [10] schen zouden zeggen: dat komt van God, God laet dat toe, onze heidensche
 [11] voorouders zeiden: dat *is* God! dit is zulk een god, en dat is zulk een.

[12] Een van die afgoden, van hun eigen maeksel, was 'Woen,' de storm-
 [13] wind, van waer wy nog het heidensch woord *Woens-dag* en *Woens-wagen*
 [14] of *Helle-wagen* bewaerd hebben. Dat was een schrikkelyke reuze, zeiden ze,
 [15] die, in een twee drie, honderd uren verre was; hy was dikwyls op jagt, meest
 [16] by nachte, en, in de novembersche avonden, kon men, hooge in de lucht,
 [17] hem hooren schuifelen naer zyne honden, enz. enz., 't ware te lang.

[18] Men hoort hedendaegs nog spreken van '*den wilden jager*' of '*den*
 [19] *eeuwigen jager*,' zoo men zegt: die '*wilde*' of '*eeuwige*' jager is eigentlyk
 [20] niemand anders als de afgod 'Woen' van de oudvlaemsche heidenen, en de
 [21] afgod '*Woen*' is niet anders als een simpel schepsel Gods, te weten: de
 [22] wind. Van den voortrukkenden jagenden wind maekten zy, naer hun eigen
 [23] beeld en gelykenis, eenen *mannelyken* god; van den zotten, rondraeienden,
 [24] dansenden wervelwind maekten zy, natuerlyk genoeg, eene *vrouwelyke*
 [25] godheid, met name '*Woe*, *Wode*, *Holde* of *Helde*'. De die wierd meest van
 [26] de vrouwen, en besonderlyk van de spinsters, vereerd; ze was schrikkelyk
 [27] groot van gestalte, zeiden onze arme heidensche voorouders, ze droeg een
 [28] spinrokke, en die lange witte kobbenetdraden die 's zomers uit de lucht val-
 [29] len, dat was haer spingaren; ze nam de zielen van de kleene kinders meê met
 [30] heur en de moeders zeiden: '*Vrouw Holde gaet u pakken!*' Als er ievers
 [31] eene spinster te lange sliep, ze kwam en verbrodde heur garen; de neerstige
 [32] bragt zy geschenken door de kave, by nachte; als zy 't op iemand gezien had,
 [33] ze kwam en voerde hem meê, al draeijen in de lucht, en liet hem dan vallen,
 [34] en, zeiden de menschen: nooit van zyn leven en had hy geen gezonde ure
 [35] meer; wilde men ze verjagen, men lei een mes, of een happe, ievers met de
 [36] sneê omhoog, daer kwam zy nooit over, en dat doen hedendaegs sommige
 [37] boomvelders nog, niet wetende dat het dwaze heidensche superstitie is.
 [38] Grooten kinders waren toch onze voorouders eer zy Christen waren! Maer
 [39] zy wisten niet beter. Den heidenschen name 'Woe' of 'Holde' hebben onze
 [40] eerste priesters, byvoorbeeld Sint Eloï, Sint Trudo, en anderen, op zonde

[1] verboden uit te spreken, en daerom is 't dat, uitgeweerd de afgodsnamen
 [2] van de dagen van de weke, meest al die namen uit de tale verdwenen zyn;
 [3] maer die den waren naem niet meer dorsten zeggen, zeiden hem gebroken
 [4] en verkeerd, gelyk, dat nu nog gaet met sommige vloeken; alzoo is 't dat
 [5] men heden nog, zonder te weten en zonder erg, van die afgodinne 'Woe' of
 [6] 'Holde' hoort spreken te weten als men spreekt van '*de varende vrouwe.*'

[7] Door toedoen van de missionarissen in ons land is geheel dat verdicht
 [8] oud geloove van de heidensche vlamingen allengskes ontaerd in kinderver-
 [9] telsels en zulkdanigen praet, die eindelyk geheel en gansch zal uitsterven.
 [10] Sommige van die duistere en oude inbeeldingen zyn met christelyke waarhe-
 [11] den vernesteld geraekt, en hebben alzoo te langer vast gezeten in de hoofden
 [12] van ongeleerde menschen.

[13] '*De varende vrouwe,*' vertellen sommige, was een vorstinne, en ze
 [14] hadde een kind verkregen, op conditie dat noch zy noch haer man, voor een
 [15] zekeren tyd, malkaer in de oogen zouden gezien hebben, anders zou er wat
 [16] gebeuren! Wat doen zy my? De man sluit zyn vrouwe en haer kind in eenen
 [17] torre, en blyft er zelf buiten wonen. Ja maer, hy hadde zoo geern toch een
 [18] keer zyn kind gezien, en zóó geern en zóó geern, tot dat hy eindelyk te rade
 [19] wierd en peisde: 'k zou moeten door 't sleutergat gaen kyken! 'k zal mis-
 [20] schien myn kind zien en 't zou al wel moeten passen dat ik myn vrouwe regt
 [21] in haer oogen zage? Zoo hy gaet er naer toe; maer, na mate dat hy nader
 [22] kwam klopte zyn herte zoo danig styf dat men 't kost hooren, wel tien stap-
 [23] pen verre. Peist de prinsesse in haer eigen zelve: wat klopt er daer alzoo? en
 [24] ze kykt door 't sleutergat, hy, van den anderen kant, kykt juist ook door
 [25] 't sleutergat, ze zagen malkaer in de oogen, en de vrouwe vloog, verwenscht
 [26] en al draeijen, in de lucht, en ze vliegt nog: dat is '*de varende vrouwe,*' of
 [27] '*de vâre en de vrouwe.*'

[28] Neen! zeggen andere 't is '*de barende vrouwe,*' en dat is een vrouwe
 [29] die, met doodzonde, in barensnood, gestorven is; daerom moet ze vliegen
 [30] tusschen hemel en aerde, tot in der eeuwigheid!

[31] Andere, en nu wordt het min of meer christelyk, willen 't wederom
 [32] beter weten; 't is die leelyke danseresse, zeggen ze, die danste voor Herodes
 [33] den koning, en hy zei tegen haer, om dat zy alzoo kost dansen: vraegt de
 [34] helft van myn koningryk, gy zult het hebben, daer! En, die deugeniete, neen,
 [35] zei ze, maer geeft my 't hoofd van sint Jan-Baptiste in eenen schotel! ge moet
 [36] weten, sint Jan had haer eentwaer te na gesproken; en Herodes deed hem
 [37] onthoofden en gaf haer het hoofd. (Tot hier is 't goed, nu komt de heiden-
 [38] sche valsheid er by). En als zy dat hoofd hadde, op die schotel, ze keek er
 [39] naer en bezag het in de oogen, en sint Jan, dat niet kunnende verdragen, al is
 [40] 't dat hy dood was, gaf eenen blaes met zynen mond, en seffens vloog zy, al

[1] wentelen en draeijen en dansen, achterover weg, de wyde wereld rond, en ze
[2] zal vlieden tot den laetsten dag des oordeels: dat is nu eigentlyk 'de varende
[3] vrouwe!' en haer name is *Ver-Helde*, in 't latyn *Pharaïldis*.*

[4] Die drie vertelsels zy 't een ouder als 't ander en alle drie even waer; 't is
[5] te zeggen, alzoo fabelden onze oude voorouders, die weinig of niets wisten
[6] van de nature en den oorsprong van den wervelwind en nog veel min,
[7] eilaes!, van Christus, den weg, de waerheid en het leven. Om hier nu een
[8] einde aen te stellen gelooven wy de belofte goed gemaekt te hebben in onzen
[9] voorigen en in onzen eersten numero gedaen, te weten van al te mets te spre-
[10] ken van de oude valsche religie der Vlamingen en van te zeggen 't gene wy te
[11] zeggen hadden van de 'varende vrouwe.'

* *Ver Helde* is *Vrouw Helde*, gelijk *Veranneman Vrouw Anneman*, *Veraegtenseune Vrouw Agata's* zoon beteekent; van *Ver-Helde* heeft men '*Pharaïldis*' gemaekt.

Tale^{aant.}

[5] Niets is zoo verzettend als iemand, met der oore, bespieden, die niet anders
 [6] spreken en kan als zijne eigene natuurlijke tale, de ongedwongen vrucht van
 [7] zijne spraakbegaafdheid. Geleerden hebben van over lang daarin vermaak
 [8] gevonden, 't is gelijk voor welke geleerde tale; ze hebben 't eene bij 't andere
 [9] vergeleken dat zij bemerkten hadden, en regels of wetten daarvan gemaakt,
 [10] hermaakt en verbeterd, om, met die regels, een die de tale niet machtig en is
 [11] taalveerdig te maken. Of dit mogelijk zij zou ik durven in twijfel trekken.
 [12] Wat, bij voorbeeld, de Latijnsche taal moet geweest zijn, in heur geheele,
 [13] 't schepsel Gods, zoo 't God gewild en zoo 't bestaan heeft, en kunnen wij
 [14] zeker niet meer wijs worden, met al de boeken en de geleerdheid van de
 [15] wereld. Immers de tale en vangt men niet, de tale vliet, lijk de ziele, in een
 [16] levend lichaam, ontrefbaar; zij bewoont en beweegt de woorden met iets
 [17] dat van den Schepper is; de talen sterven, in den waren en vollen zin des
 [18] woords, en 't Latijn is eene doodgestorven tale. Zoo en is het niet met ons
 [19] eigen Vlaamsch: wij leven en wij spreken eene levende tale. Velen zijnder
 [20] onder ons, 't is waar, die van jongs af geleerd hebben hunne *Flandricismes*
 [21] achterlaten, anders gezeid, hun Vlaamsch ontleeren en dood doen, om eene
 [22] andere sprake, bij regel en oefening, aan te leeren, naderhand, wanneer die
 [23] Vlaamsch te spreken hebben, anders en doen zij niet als *vertalen*, in de
 [24] plaatse van uit hunne eigene taalveerdigheid te *spreken*. Geleerden bijzon-
 [25] derlijk zijn in dit geval, en velen, die in den omgang met de menschen nooit
 [26] een woord Vlaamsch en spreken, staan nochthans bekend als kundig in der
 [27] tale, als Vlamingen, of, met een onvlaamsch woord gezeid als Flamingan-
 [28] ten. De gemeene manier van leeren, te weten bij ondervinding en beschou-
 [29] wing van 't gene dat is, liever als bij aanname van 't gene dat gezeid wordt
 [30] dat het is, komt allengskens ook toegepast te worden op de taalbetrach-
 [31] tende studie. Men ondervraagt van langs om meer de tale zelve, liever als
 [32] naar overgeleverde wetten te luisteren, die tot nu toe meer uit het Latijn of
 [33] andere talen gehaald waren als uit de tale zoo zij uit de bronne vloeit, het
 [34] herte en de mond des volks. Hier en daar een kan zijn spreken ontleerd en
 [35] verbasterd hebben, maar 't gene verbasterd is houdt geen streke, zet niet
 [36] voort: men vindt het echte weder, zoo men zoeken wil, en daar is 't dat zij
 [37] naartoe willen die 't volk die tale trachten af te luisteren die het alle dagen
 [38] spreekt.

Tale^{aant.}

[5] Verre het meeste getal van ons allen die heden daags min of meer onderwe-
 [6] zen zijn, hebben op schole eene dagelijksche bewerking ondergaan waarbij
 [7] wij geleerd hebben onze kindergedachten, die wij in het Vlaamsch eerst uit-
 [8] spraken, in eenen Franschen vorm over gieten; daarbij hebben wij een zeker
 [9] getal gedachten en wetendheden aangeworven die wij in Fransche woorden
 [10] eerst ontvangen en sedert dien in Fransche woorden bewaard en onthouden
 [11] hebben. Als wij nu begeren of genoodzaakt zijn onze eerste gedachten voor
 [12] Vlamingen verstaanbaar uit te spreken dan moeten wij die ontkleeden en
 [13] wederom het oud vergeten Vlaamsch kleed zien aan te passen; onze andere,
 [14] die 'k mag heeten onze Fransche gedachten, als 't is dat wij die nog los kun-
 [15] nen krijgen uit het kleed waarin zij de onze geworden zijn, hebben wij te
 [16] bergen onder dien bitter kleenen voorraad eigen Vlaamsche gedachtvorms,
 [17] die ons nog overblijven van in vroegere jaren. En zoo krasselen wij!
 [18] Vlaamsch spreken, dat, voor den Vlaming van eender tale, een lustig spel
 [19] moet zijn en een soort van vermaak, gelijk aan het schuifelen, voor de
 [20] vogels, wordt voor ons een lastig in- en uitkruipen, een pijnlijk over end
 [21] weder dwingen van 't gedacht in tweederlei stellen van taalvormen, woor-
 [22] den en wendingen, die ons de eene vreemd geworden, de andere altijd
 [23] vreemd geweest zijn.

[24] Die niet oplettend van geest is, of door oefening oplettend geworden op
 [25] zaken die tale aangaan, laat alle zorge varen en spreekt zonder achterden-
 [26] ken of wel Vlaamsche gedachten in Fransche woordenkleeding, of wel
 [27] Fransche gedachten vermomd en vermaskerd in het Vlaamsch. De eene zeg-
 [28] gen: '*k en hê geen benauw*,' en de andere: '*je ne suis pas peur*,' om twee,
 [29] en maar twee van de groefste voorbeelden aan te halen. Zoo, ten besten
 [30] genomen, voor die oplet en wel wil spreken is 't een gedurig wisselen, een
 [31] nimmer vast staan noch zeker zijn van 't last en grepe, en, zoodanig zijn wij
 [32] die onvastheid van taalgebruik gewend, dat, bij velen, de oneigenheid zelve
 [33] alleen nog eigen blijft. Wat een verschil als men bij iemand komt wiens eene
 [34] en eigene tale Engelsch, Duitsch, Fransch of Hollandsch is! Wat een gemak
 [35] en wat sierlijkheid in 't spreken, wat eene veerdigheid om alles te zeggen, en
 [36] zoo te zeggen, dat de aangewende sprake net op de aangeduide zake past,
 en

[37] dat het woord, de weerprinte en de weerklank van 't gedacht, den hoorder
 [38] als in de alomtegenwoordigheid stelt van gansch datgene dat in den geest
 [39] des sprekers omgaat en aanwezig is. Men moet zulks gehoord en ondervon-
 [40] den hebben om gewaar te worden hoe gebrekkig wijlieden zijn, niet in het
 [41] recht spellen of in het wel uitspreken, niet in het weten van woorden ofte in

[1] het wisselen van de gedaanten daarvan, neen, dat *leert* men in boeken en
[2] met tijd van jaren, maar in het *spreken* - die edele dicht- en schilderkonst,
[3] die tot zulke wonderlijke volmaaktheid groeit, bij lieden die, op de natuur-
[4] lijke wijze die God beschikt, onverweets en onverwachts, kunstenaars
[5] geworden zijn uit eigen begaafdheid en door den omgang met anderen van
[6] eender tale.

[7] Dit en leert men in de boeken niet!

Winterschilderijtjes^{aant.}

[5] 'Ghebenedijt den Heere vorst ende coude, ghebenedijt den Heere ijs ende
[6] sneeu!' dat bidden wij den priester geerne meê, als wij denken op de aange-
[7] name gewaarwordingen en op de gezonde oefeningen van lichaams- en zie-
[8] lenkracht die de winter ons verschaffen kan.

[9] Schoon is het in de onpeilbare lucht te schouwen, naar die duizende en
[10] duizende sneeuwvlokskes die daar dooreen hangen te krinkelen, en zacht-
[11] jes, zonder val, bij malkander liggende, de aarde toedekken en in slaap
[12] doffelen.

[13] Schoone is het de sperreboomen te zien staan, den top alleen nog
[14] trotsch en onbedwongen, de takken allemaal gebogen en gezwakt onder
[15] den witten last, die weegt zonder te overwegen en die 't edel geboomte eene
[16] gratie bijzet die 's winters alleen te aanschouwen is.

[17] Wonderlijk is het de klank van de klokke, als ze, half besneeuwd, klaagt
[18] gelijk een die sterven gaat, en woorden spreekt die, nauwelijks hoorbaar,
[19] niemand en verstaat.

[20] Aardig luidt de stemme des menschen over de ingesneeuwde velden,
[21] verre verre, en 't schijnt dat de gesproken woorden wel nog zo onwederroe-
[22] pelijk zijn als bij zomertijde.

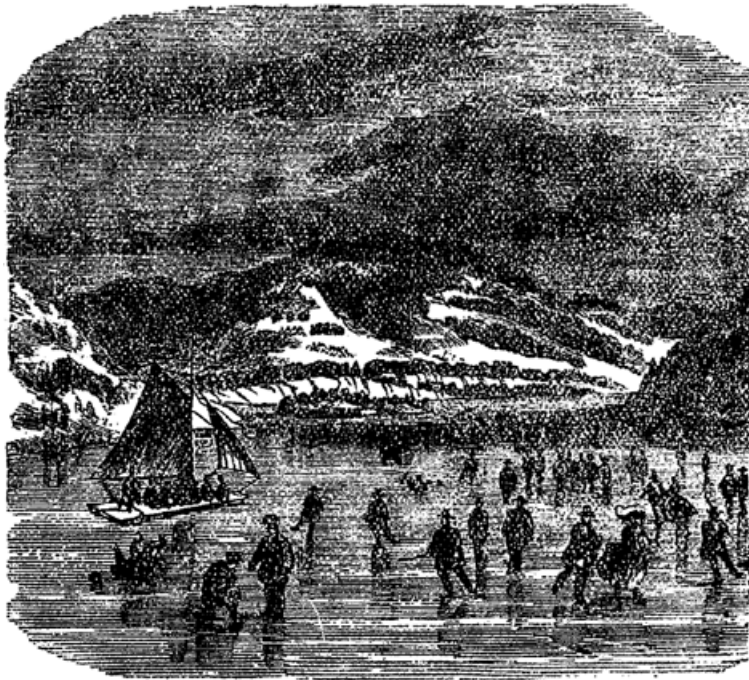
[23] Eigen is 't gekriep van de noodlijdende vogelscheppinge, als zij, tem van
[24] den hongersnood, de menschen durven betrouwen, die vrede koningen
[25] aller schepselen, en bedelen gaan, - eene net gekleede schooiersbende! - tot
[26] voor de deure en op de vensterbank.

[27] De reuke des winters is geen reuk van versch omroerden grond noch
[28] wondgetordten kruid der aarde, 't is geen asem van blommen noch geen *fra-*
[29] *gor* - hoe zegt men dat? - van rijpgeplukte vruchten; de winter riekt naar
[30] turf en gloeienden derink, naar sperrenwierook en steenkooldamp: de
[31] reuke des winters is *odor ignis*, de reuke des viers, die zelfs in de kleeren niet
[32] en zat van de drie Schriftuurkinderen in den gloeienden oven te Babilon.

[33] 't Gevoelen! O krachtige koude, die de zenuwen snoert en spannen
[34] doet, die, gevreesd en ontgaan, eene plage en eene ziekte zijt, die, getrot-
[35] seerd en met den voet getreden, het bloed verschrikt, maar doet terug
[36] komen gestroomd, met dien winterschen gloei die het gansche lijf verwarmt
[37] en doortintelt met blijdzame gezondheid.

[38] O welgekomen winter, als het water versteend en gevangen ligt, als de
[39] beken straten geworden zijn waar de menschen met stalen voet op wande-
[40] len, tusschen hemel en aarde, boven water, op 't gladdige ijs.

[41] Ghebenedijde winter, die uit het kellig noorden komt, waar 't altijd

Ijsboot en schaatsenrijders op de Hudson rivier

Sleêvaart in Amerika

[1] winter is en het rendier tegen den hond om 't zeerst loopt, aan den wagen
 [2] zonder wiel van zijnen te kleen gegroeiden meester! O noordsche vader
 [3] winter, komt bezoekt en leert ons blijdzaam zijn.

[4] Vergeet ons niet, o winter, wanneer gij van uwen hoogen zetel komt,
 [5] met de poolsterre over uw hoofd, sneeuw zachtende uit uwe koude vingers,
 [6] stijft de aderen des lands, maar de aderen niet des lichaams noch den bloed-
 [7] tocht in de moedige Vlaamse herten!

[8] Leert ons de kunst des Noorwegers die op zijne slede uit de hemelhooge
 [9] bergen komt neergestort in eene wolke van sneeuw!

[10] Leert ons hoe de wilde Americaander zijne sneeuwschoen aanriemt en
 [11] op jacht loopt waar geen van ons hem volgen zou.

[12] Leert ons hoe in Vriesland de vrouwen, met hun oosterschen dracht,
 [13] tienmaal weg en weder de vaart flikkeren, en den prijs wegdragen van het
 [14] kunstige schaatsenrijden.

[15] Leert ons wat schrikschoen en slijdschoen zijn, wat krekels en ijspeer-
 [16] den, ijsmeulens, ijstoppen prekels en sleêgevaarten.

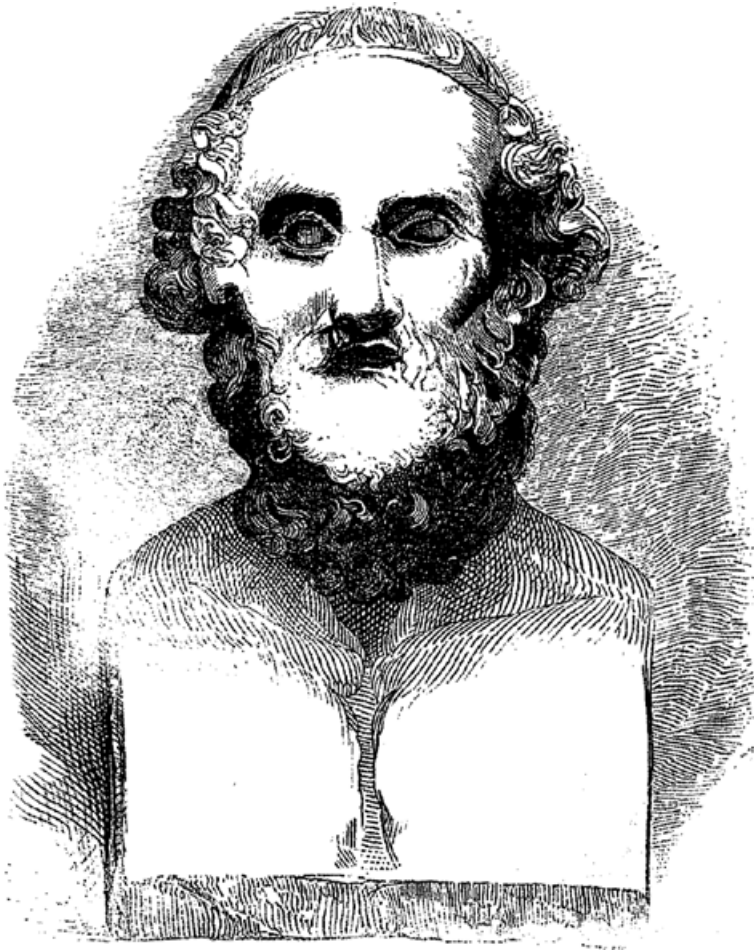
[17] Laat hem voorbij komen, zo niet in der daad ten minsten in verbeel-
 [18] dinge, en laat hem rond den heerd aanschouwbaar zijn, in prente en praat-
 [19] zieke woordentale, dien stoet van varende mannen en vrouwen en kinderen
 [20] die zoo haastig schijnen om het smeltbare ijs te betreden.

[21] Laat ze voorbij met hunnen ijsboot, die Americaanders daar, de eerste
 [22] en de stoutste aller uitvinders, die olie uit den grond halen, en hun middag-
 [23] maal nemen, rusten, slapen en weêropstaan in een vliegende stad waartegen
 [24] zij convoi zeggen.

[25] Laat ze voorbij, met bellen om den hals en bellen om het lichaam, die
 [26] ten ijs beslegen prachtpeerden! hunnen meester en hunne meesteresse voe-
 [27] ren ze, in stalen wiegen, waar tiger en leeuw, panther en liebaart, vos en das
 [28] hunne huiden op gespreid hebben, ten dienste der geldhebbende menschen
 [29] kinderen: daar vliegen ze! pelsmutse, moffel en boa beschudden hals en
 [30] hoofd; 't peerd is snel, de wagen is kloek gebouwd, de riviere is ijs en boven
 [31] snerpt de winter. Geen *gevaar!* 't en zij juist genoeg *gevaarlijkheid*, in den
 [32] ongetemden loop, om de blijdschap van het rijden zooveel te krachtiger en
 [33] zooveel te wellustiger te doen gevoelen.

[34] 'Ghebenedijt den Heere, vorst ende coude, ghebenedijt den Heere, ijs
 [35] ende sneeu.'

Homeros^{aant.}

ΟΜΗΡΟΣ

[5] De kunste van drukken dient hedendaags om een onvergankelijk bestaan te
 [6] geven aan de gedachten en de gezegden van de menschen, en alzoo komt het
 [7] dat er nu veel onbeduidende, dwaze, verkeerde, kwaadstichtende gedach-
 [8] ten blijven voortbestaan, op het papier, en voort kwaad stichten, in het ver-
 [9] stand, het gevoelen en den wille van de menschen, die al lang dienden verge-
 [10] ten te zijn.

[11] Eertijds en nog bij plaatsen moest een gedacht ten eersten edel, schoon,
 [12] goed en treffend zijn, ten tweeden in dichterlijk schoonen vorm uitgespro-
 [13] ken en voor den dag gebracht, om te blijven bestaan en zijnen oorsprong te
 [14] blijven overleven. Aldus staan veel volkspreuken op de tongen der men-
 [15] schen, zonder ooit geschreven of gedrukt geweest te zijn, rijmkens en deun-
 [16] tjes van alle slach, en van verschillige langde. Op de eilanden Ferö, ofte
 [17] schaapeilanden, benoorden Schotland, waar druk- en schrijfkunst weinig in
 [18] gebruik zijn, zeggen de ongeleerdste lieden nog geheele boeken verzen op,
 [19] die zij niet gemaakt, maar hoorende geleerd hebben van hunne voorouders.
 [20] 't En is nog niet lang geleden dat die alleroudste gedichten, van zekere
 [21] geleerde lieden op het papier gezet zijn en uitgegeven. In Vlaanderen begint
 [22] men ook meer achtinge te hebben voor de oude ongeschreven volkswijs-
 [23] heid, en hier en daar ken ik er die 't hunne moeite niet onweerd en achten
 [24] 't een en 't ander daarvan op te teekenen.

[25] Die ongeschreven wijsheid dan, voor zooveel zij in onze landen nog be-
 [26] staat, en is maar de na-galm van eene algemeenheid van zangen en gedich-
 [27] ten, die vergaan zijn in de oudheid, en die, met het invoeren der beschaafd-
 [28] heid, nog dagelijks vergaan hier en daar bij de volkeren. De Araben
 [29] behouden hunne oorspronkelijke maniere van dichtoverlevering, en 't en is
 [30] ook nog niet teenemaal uit ons gebruik gegaan van 't gene wij onthouden
 [31] willen op rijm te zetten:

[32] Bovenal bemint eenen *God*

[33] IJdelijk en zweert noch en *spot.* enz.

[34] diene tot voorbeeld.

[35] Zou de rijm- en dichtkunst aan de krankheid van ons onthouden haren

[36] oorsprong niet schuldig zijn?

[37] Hoe dat ook zij, de oudste geschiedenissen, de oudste wetverzamelin-
 [38] gen, de oudste berichten over afgodenkennis en dienst komen ons al van de
 [39] dichters. Wat schatten zouden wij hebben hadden al die ooit aan Konings
 [40] tafelen en gastmalen hunne gedichten opzegden of zongen de kanse gehad
 [41] die een hunner alleen gehad heeft, buiten alle andere, te weten Homeros, de
 [42] vader aller dichteren!

[1] Homeros immers, - wiens zoon hij ook geweest zij en waar ooit gebo-
 [2] ren, - hadde in zijn hoofd al het weten en de overlevering, de schoone en de
 [3] groote gedachten van zijn volk, hun strijden en lijden, vechten en winnen,
 [4] alles bijeen verzameld en geleerd, 'en van zijne tonge rolde dit altemaal,
 [5] zoeter gezeid en gezongen als honing.' Op menige bijeenkomste zong hij,
 [6] duizenden en duizenden verrukte hij, en 't gebeurde zoo, God wilde 't, dat,
 [7] onder die duizenden die hem hoorden of na hem leerden, er gevonden wier-
 [8] den die, met de nieuwingebrachte kunst van letters te schrijven Homeros
 [9] zoetvloeiende gedichten een schriftelijk bestaan gaven. De perkamenten, de
 [10] *papyrus*, of 't zij waarop die kostelijke gedichten stonden, en vergingen niet,
 [11] noch in 's lezers handen, noch in 't water, noch in 't vier, gelijk zooveel
 [12] andere; Homeros zangen wierden nogmaals en nogmaals afgeschreven en
 [13] herafgeschreven; Homeros was dood, iedereen las hem levend, hij was
 [14] begraven en hij sprak nog, op het perkament.

[15] God wilde het zoo.

[16] De groote overstroming van Barbaren rolde over Europa, ontelbare
 [17] schriften vergongen in dien zondvloed, maar daar was eene reddende arke
 [18] en in die arke priesters en monikshanden die Homeros afschreven en
 [19] afschrijvend voort hielpen leven. De drukkunst kwam, en, zoo lange als de
 [20] wereld gaat, zal men, dank aan de drukkunst, Homeros blijven lezen en
 [21] bewonderen.

[22] Die hun de moeite getroosten de tale te leeren van den grooten dichter,
 [23] de tale die de heilige Kerke bewaard en geheiligd heeft, die verdienen meer
 [24] van Homeros te weten als hier geschreven staat. In zijne schriften staat
 [25] immers de man geheel en gansch, schoon hij nooit geen woord van zijn
 [26] eigen geschreven en hebbe.

[27] Homeros gelijkenisse en heeft nooit iemand gemaekt, na het levend
 [28] model, maar, geheel de wereld, zelfs die geen grieksch en kunnen, weten van
 [29] zijne spreuken, 'uit zijne volheid hebben wij al ontvangen,' de grieken dan,
 [30] kinderen van zijnen geest, als zij later bedreven wierden in de kunste van
 [31] marbelen beelden te scheppen, hebben Homeros gebeiteld uit het wit mar-
 [32] bel, onder de gedaante van eenen ouden man, al hoofd en hert, geen
 [33] lichaam, gedaagde wijsheid, inwendig ziende ooge, kalmte, tevredenheid,
 [34] onsterfelijkheid.

[35] Paus Clemens XIII gaf drie Engelschen oorlof, mits betalen, om keizer
 [36] Hadriaans landgoed om te graven, te Tivoli, waar men wist dat die Room-
 [37] sche machthebber zijne beeldhouwerij hield; men zocht en men vond, bij
 [38] veel andere, Homeros borstbeeld; mijnheer Townley kocht het en liet het bij
 [39] zijn aflijvig worden zijne erfgenamen achter, die verkochten 't aan 't Britisch
 [40] gouvernement, en 't staat nu onder de '*Townley Collection*' te zien, in
 [41] 't *British Museum* te Londen.

<Kerstmis>^{aant.}

[5] [DIJSENDAG, 25. Ons Heeren geboorte ofte Kerstdag. Leest het eerste
[6] jaar, bladz. 25.]

[7] De nacht waaruit Kerstdag, met de zonne, heden geboren wordt, hiet
[8] bij de heidenen *moedernacht*, en 't is vandage, zoo 't altijd geweest is, bur-
[9] gerlijk, niet geheel te gansch sterrekundig gesproken, het *Solstitium Hiber-*
[10] *nale*, ofte de Winterzonnewende. Dat is te zeggen dat de zonne, na haren
[11] kortsten dag, Sint Thomasdag, eenige dagen schijnt op te houden van hare
[12] bezoeken te verkorten, en dan eindelijk, met Kerstdag, wederom 'op-
[13] springt,' zoo David zegt, 'als een reuze om hare bane af te loopen,' en de
[14] dagen van langs om langer te meten.

[15] Bij ons, die, om zoo te zeggen, buiten Gods nature en in de werken
[16] onzer handen leven, verblind door onze verwaandheid, en wekken de na-
[17] tuurverschijnsels van zonne, mane en sterren bijkans noch ontroeringe
[18] noch aandacht meer. Wij genieten Gods gaven zonder ze te erkennen, 'God
[19] schept den dag en wij gaan er deure,' zoo 't spreekwoord zegt. Aldus en
[20] ging het bij de voorouders niet, wien de hemel en de aarde een bibel was en
[21] een boek om dagelijks te lezen, en eilaas, dolend te bewonderen.

[22] Aldus vertelt Procopius, *de Bello Gothico II*, 15, van de Thuliten, de
[23] noorderste van de hem bekende volkeren: 'te Winterzonnewende is dat
[24] eiland veertig dagen zonder zonne; als het volk dat vijf-en-dertig dagen uit-
[25] gestaan heeft, zoo zijn er die op de toppen van de bergen gaan, en, zien ze
[26] daar een enkel priemke zonnlicht, ze doen teeken (*met vier*) aan die
[27] omleege zijn, dat, binnen vijf dagen, de zonne zal weêr uitkomen; en dan
[28] houden ze leute bij donkerlinge, en dat is jaarlijks hunne grootste feeste van
[29] al.'

[30] 'De oude Engelsche volkeren begosten 't jaar,' zegt *Venerabilis Beda*,
[31] 'acht dagen voor den eersten Januarij, wanneer wijlieden nu de geboorte
[32] Christi vieren, en dien nacht, nu allerheiligst, hieten zij, met een heidensch
[33] woord, *modranecht*, dat is moedernacht, ter oorzake, meene ik, van de
[34] plechtigheden die zij wakend plachten te verrichten.'

[35] 't Is al wel voor ons bij de kachel of in bed den blijden Kerstdag ver-
[36] wachten; onzer voorouderen leven en lijden, treuren en blij zijn hong aan de
[37] nature vastgeknoopt, en, als na lange dalen en weggaan, de zonne weêrom
[38] stil hield en terug kwam, ge kunt peizen welke vreugde het was.

[39] Het spoor van die vreugde en den oorsprong van die feeste hebt gij in
[40] uwe tale, o Vlaming.

[41] *Woelen, boelen, woelstok, hoelstok* kent gij toch, en dat zoude men eer-

[1] tijds ook *joel* en *joelen* uitgesproken hebben; daarvan hebben de franschen
 [2] *joli* gemaakt, en wijlieden *jolijt*, dat is te zeggen blijdschap, in de oude tale.
 [3] *Joelen* dat is draeien, dan, het draeiende joel, woel of wiel, dan joel- of wiel-
 [4] feeste, dat is zonnefeeste, die 't wiel van Vroo den vreugdegod zijnen wagen
 [5] was, meenden de heidenen; en daarom hieten ze de winterzonnewende Joel,
 [6] Joeldag, zoo men 't nu nog hedendaags op zijn Engelsch zegt.

[7] Twaalf dagen lang was 't open hof toen bij de voorouders, ter eere van
 [8] de twaalf komende maanden, geen deure en mocht toe, geen disch ongedekt
 [9] blijven staan, de goden wandelden, onverkennelijk, en die er eenen her-
 [10] bergde ging wonderlijk beloond zijn, eenen gouden deurstijl of een zilveren
 [11] kanne, of wat weet ik nog al krijgen.

[12] Verzucht uw herte niet uit compassie, gij die de nature gevierd en den
 [13] Vader der nature, den heiligmaker des werelds, Christus vergeten vindt bij
 [14] de oude en nieuwe heidenen?

[15] Zoo was 't met de zendelingen die hier kwamen, en, verre van de een-
 [16] voudige natuurfeesten die zij vonden af te schaffen, pasten zij zorgvuldig
 [17] den helderen diamant van de waarheid in het goud en zilver dat het dolend
 [18] heidendom hem bereid had, en beide te samen wierden dat prachtkuweel in
 [19] de kerkelijke jaarkroone, de wonderlijke Kerstdag.

[20] 'Nu dat gij vertrekt naar Engeland,' schrijft Paus Gregoris de groote
 [21] naar Mellitus, zijnen geloofszending, 'gaat zegt aan bisschop Augustijn,
 [22] die daar is, dat de heidensche tempels bij dat volk in 't geheele niet en moe-
 [23] ten gebroken worden. Breekt en verdoet de afgodsbeelden, maakt wijwater,
 [24] bespeert er de tempels meê, bouwt autaren, doet er reliquien in...en,
 [25] omdat ze daar veel ossen plegen te slachten ter eere van de duivelen, in die
 [26] zake zullen ze moeten hunne jaarlijksche feeste wat veranderen. Laat ze
 [27] dan, op de feestdagen tenten bouwen van takken rond die tempels, en in
 [28] christelijke feesten hunne jaarlijksche blijdschap vieren, zoodanig dat ze,
 [29] met het uitwendig verzet niet ontzeid te worden, beter smake vinden in de
 [30] inwendige vroolijkheid des herten.'

[31] Aldus is Joeldag hier en elders allengskens Kerstmisse geworden.

[32] 'Ende daar zal eene roede uitgaan,' voorspelt Isaias,' uit de wortele
 [33] Jesse, ende eene blomme zal uit hare wortele opgaan, ende op Hem zal rus-
 [34] ten de Geest des Heeren...Ende de rechtveerdigheid zal de gordele zijner
 [35] lenden wezen, ende 't geloove een riem zijner nieren. De wolf zal met den
 [36] lamme wonen, ende de liebaart met den jongen bokken. Het kalf en de
 [37] leeuw en het schaap zullen t'samen zijn en een klein kind zal ze wachten; het
 [38] rund en de beer zullen ter weiden loopen, hunne jongen zullen bijeen liggen,
 [39] ende de leeuw zal schrooling eten slacht den osse...zij en zullen geen hinder
 [40] doen nocte dooden op mijnen geheelen heiligen berg, want de eerde is ver-
 [41] vuld met de kennisse des Heeren.'

[1] Aldus beschrijft Isaias, in beelden meer als in woorden, de komste en
 [2] het verblijf des Heeren en der heilige Kerke Christi onder de volkeren, en
 [3] 't gene de volkeren naderhand daarop gedicht en verdicht hebben komt die
 [4] prophetentale zeer nabij in kinderlijke schoonheid:

[5] Luistert!

[6] Te middernacht, op de heilige stonde, als Hemel en aarde malkaar den
 [7] kus van vrede en verzoening gaven, en dat het heilig kerstenkind het stroo
 [8] zijner krebbe gemaakt en zijne oogen open deed, dan stond plotselijk alles
 [9] stille door geheel de wereld, en 't luisterde al dat er was naar de blijde Engel-
 [10] boodschap; de herders niet alleen, maar de vogels en de dieren: de vallende
 [11] waters bleeven aan de rotsen hangen, de rivieren stutten hunnen loop en
 [12] zweegen, de armen van die vochten of wrochten bleeven roerloos staan:
 [13] - 't was vrede en stilte door 't geheel al.

[14] 'De nacht was te midden haren loop en alles lag stille, als uw almachtig
 [15] Woord van de koninklijke zetelen afgekomen is!' zoo zingt de heilige Kerke.

[16] Zoo bij de dood zoo ook bij de geboorte Christi, dicht de christelijke
 [17] legende voort, volgde er, na de stilte, eene ontroeringe door de gansche
 [18] wereld; de Egyptische afgoden stortten omverre: ontelbare waterbronnen
 [19] sprongen los, om nooit meer uit te droogen; 't wierd helder klaar licht, zoo
 [20] 't nog nooit geen dag geweest en was; alle boomen kreegen bladeren, en bot-
 [21] ten, en blommen, en vruchten, binst dien heiligen nacht; immers de schuld
 [22] die om de vrucht van eenen boom was aanveerd geweest wierd nu hersteld
 [23] in de vrucht des lichaams, Jesus! de wereld was wederom een aardsch para-
 [24] dijs.

[25] Daarom is 't dat men in christen huisgezinnen den nacht en de koude
 [26] uitsluit, met den lang aanliggenden kerstblok, met de twaalf keersen over
 [27] tafel, met den kerstboom, waarvan honderd lichten de beladen groene tak-
 [28] ken doortintelen, en de gouden oranje appels laten zien die de verloren
 [29] vrucht verbeelden des onsterfelijken levens. Daarom nog snijdt men op Sint
 [30] Lucia of Sint Barbara dag den tak van den appel- of keezelaar en men zet
 [31] hem rond den heerd in een kruike water, en men verblijdt als m'er op Kerst-
 [32] dag blommen aan ziet; daarom nog - waar is 't einde der wonderen? -
 [33] toogde men mij eertijds op kerstnacht de Jerichorooze ofte *Anastatica*, dat
 [34] oostersch plantjen, dat droog en ineen gekrompen, in water of onder den
 [35] asem weêrom ontluikt en openspreidt, en men zeide mij dat de doornhage
 [36] waar Maria Christi luieren op droogde zulke roozen heeft voortgebracht,
 [37] die nog t'elken kerstnacht opengaan.

[38] In dien heiligen nacht reunen de dieren op 't stal van toekomende din-
 [39] gen, in menschelijker tale, want zij hebben Christum beasemt, en menige
 [40] ongeleerde Bortoen neemt de christene legende of dichtspraak voor taste-
 [41] lijke waarheid, en ligt te luisteren, in zijnen stal op 't slag van middelkerst-

[1] nacht. Het regent honing uit den Hemel, *Hodie melliflui facti sunt coeli*; alle
 [2] water wordt wijn, brood buiten gesteld en bederft niet meer: want die onder
 [3] den schijn van brood rust is geboren te Bethlehem, het huis des broods.

[4] Ja, de oude offeranden van eertijds en zijn nog niet geheel vergeten,
 [5] maar nu Hem gewijd die offerlam voor ons gewonnen en geboren is.

[6] Menschen waren de eerste offeranden der heidenen, dieren vervongen
 [7] de menschen, en het heidensch woord 'zende' dat zwijnoffer bediedde,
 [8] gebruiken wij hedendaags nog. Na de dieren, die natuurlijker wijze schaar-
 [9] scher en schaarscher wierden, offerde men nagemaakte dieren, zwijnen van
 [10] gebakken deeg, die men den afgod Vol opdroeg, en zoo hiet men ze 'Vol-
 [11] laards'. Die hebben wij bewaard in Vlaanderen: hunne eigene gedaante en
 [12] naam zal men moeilijk anders uitleggen: ja maar, zij zijn kersten gedaan,
 [13] gelijk al 't andere, nu heet men ze Engel- of *coquille* koeken, om de
 [14] *coquilles*, de schelpen, de boonen, of het geld, die erin of erop gebakken
 [15] zijn, en 't kindeken verwacht dat den Engel van de boodschap ze hem zal op
 [16] de peluw van zijn hoofdende leggen, als 't is dat het kerstavond genoeg
 [17] gebeden heeft:

Engeltjen Engeltje Gabriëel,
 Bringt e koekske naar mijn kasteel;
 20 Mijn kasteel in Spanjen,
 Appeltjes van Oranjen;
 Appeltjes van Condé Condé,
 Bringt er tiene of twaalve mée;
 Mijn kasteel alleene,
 25 Bring me e koekske kleene,
 Bring me e koekske groot,
 Leg het in Marias schoot,
 Jesuke zal 't wel beuteren,
 En Jantje zal 't wel sneukelen!

[30] Mijn kasteel in Spanjen! Gelukkige kasteelen die de onnoozele kinde-
 [31] ren in de lucht, ja in den hoogen Hemel bouwen, en waerin hunne onschul-
 [32] digheid zoo veel beter bewaard wordt als onder den verpestenden leerstoel
 [33] van het nieuwerwetsch heidendom.

De flieflodder^{aant}

[5] Na het lam is het zeker van den flieflodder* dat men te Paaschen spreken
 [6] moet; immers daar is iets zo wonderlijks in het leven en herleven van den
 [7] flieflodder dat hij als met opzet gemaakt schijnt, en van over ouds aangeno-
 [8] men is geweest, tot beeld van de onsterfelijkheid en van de verrijzenis die
 [9] ons allen bestemd is. De flieflodder is eerst een ei, een zaad, zou men zeggen,
 [10] van kleente, dat juist *daar* geleid is waar het, op gestelden dag en ure, moet
 [11] ontkenen en een worm worden. Is dan al drie levens: 1° het leven van
 [12] 't ongelegde ei, 2° het leven van het vrijgelaten ei, 3° het leven van den krui-
 [13] penden worm, van die worms namelijk, die, voorzien van pooten in groot
 [14] getal, somtijds hair, en dat wonderschoon en zacht, zulke eene vervaarlijke
 [15] schade kunnen veroorzaken aan de jonge groente, waarmeê zij geboren
 [16] worden en waarop zij meestendeels leven. Op gestelden tijd staakt de worm
 [17] zijn gulzig eten, hij vast en hij gaat een ander vierde leven in.

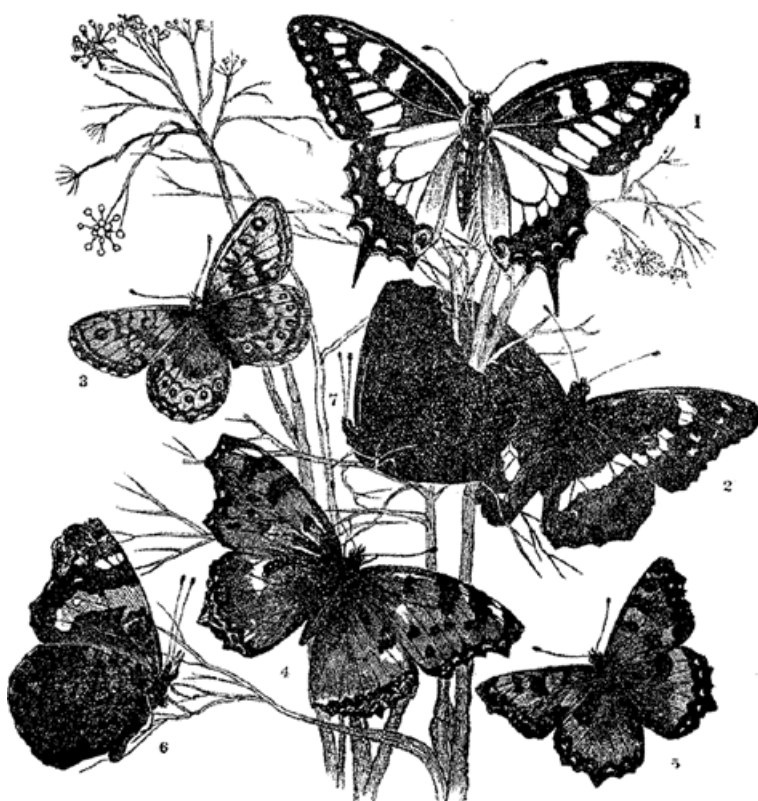
[18] Hoe wonderlijk is dat toch!

[19] Pooten, hair, wijde mond, sterke bijters, 't is al weg, uitgedroogd, ver-
 [20] gaan, maar 't wezen, 't leven, het lijf bestaat en ligt in eene schelpe, gelij-
 [21] kende aan eene Egyptische momie of lijkschrijne.

[22] Ziet gij die gekokerde puppe daar hangen, aan een draadjen, in eenen
 [23] droogen hoek, uit den wind en de beweginge? Daar hangt de worm in be-
 [24] graven, daaruit zal hij, op dag en ure, verrijzen, en van duister, groef, zwaar,
 [25] die fijne subtile flieflodder worden, waarvooren de tale geen liefelijke woor-
 [26] den genoeg en heeft om hem te namen.

[27] Hij is daar: de regenboge heeft hem bedauwd met zijne fijnste verwen;
 [28] hij beweegt en hij wimpelt onbelet, door de lichte lucht, al waar 't een onge-
 [29] stadig kindergedacht. En roert hem niet, believe 't u, of gij schendt hem:
 [30] blomme zelve, zoo leeft hij op, en in de blommen, hij geneert hem met den
 [31] asem, den geur en den dauw van de blommen, hij sterft met de blommen:

* 't Woord houde ik voor afkomstig van *vlieg-vlodder* even als *jof-frouw* van *jong-vrouw*, en voor nauw verwant met 't latijnsche *Papilio, papiliunculus*. 't Is wonder hoe dit diertje verschillig is van namen. Zoo bijvoorbeeld, Noordsch: *sommerfugt*; Duitsch: *pfeifholder, fifolter, tagfalter, lichtmotte, schmetterling*; Engelsch: *butterfly, moth*, bij plekken *barbowler*; Italiaansch: *farfalla*; 't Vlaamsch zegt: *fliefflouder, fifoutere, flieffoutere, beuterschite*; Kiliaan geeft ons: *vlieghwoutere, vyfwoutere, pepele, botervlieghe, en somer-voghel*; te Brugge zegt men: *motte*; in de kempen *flikketeer*; al 't Rousselaarsche: *uwele, ulege, ugele, uleke*; van Poperinghe komt de *hellekapelle*, en uit Holland het nederige *schoenlappertje* met den statigen, bij onze vlaamsche schrijvers alleenheerschenden - *vlinder*.

Uitstap in de Waranda

[26] maar, eer hij gestorven is, is hij weder geboren, en zijn sterfbedde heeft hij,
 [27] eiers leggend, de wiege gemaakt van wezens gelijk hij, die, ontelbaar, met de
 [28] naaste zomer zoelte, krielend zullen voor den dag kruipen.

[29] En de mensch en zou niet herleven, het wonderwerk van Gods hand!

[30] Neen! sterven is herboren worden en een beter leven ingaan, op de voet-
 [31] schreden diens eerstgeboren, die vandage de dood *verdestrueerd* heeft, en,
 [32] verrijzend, het leven verbeterd en vermaakt.

[33] *Amen! Hallelu-jah.*

[34] Men vindt dikwijls den flieflodder op christen grafsteden in de oudheid,
 [35] en op vele oudvlaamsche koperzerken, als ge wel wilt toezien, zult gij, tus-
 [36] schen de ranken en de bladeren, de onsterfelijke ziele door dat wonder dier-
 [37] ken verbeeld vinden.

[38] De flieflodders op de prente zijn 1, de zwaluwsteert, *papilio Machaon*;
 [39] 2, de keizer, *Apatura Iris*; 3, de geluwe Argus, *Hipparchia Megaera*; 4, de
 [40] *Vanessa Polychloros*; 5, de *Vanessa Urticae*; 6, de roode Admiraal, *Vanessa*
 [41] *Atalante*, 7 de Pauwooge, *Vanessa Iris*.

Bismarck^{aant.}

- [5] Bismarck is een groot man, een sterke kop, zoo men zegt, en niemand en
 [6] weet het beter dat Bismarck een groot man en een sterke kop is als Bismarck
 [7] zelve.
- [8] Groote mannen en sterke koppen durven groote daden en sterke ge-
 [9] dachten.
- [10] En alzoo is 't dat Bismarck langen tyd gedacht en gedroomd heeft van
 [11] een groot duitsch vaderland.
- [12] Om dat groot duitsch vaderland tot stand te brengen heeft Bismarck de
 [13] grenzen van Duitschland, noordwaerds, zuidwaerds en oostwaerds Dene-
 [14] marck, Oostenryk en Vrankryk, geweld aen gedaen.
- [15] Immers Duitschland, gelyk het was voor Bismarcks tyd, was te kleene
 [16] voor den grooten Bismarck.
- [17] Bismarck heeft veel groote mannen doen meêwerken en grooter wor-
 [18] den in dat grooter maken van Duitschland.
- [19] Eenen Willem, die koning was, heeft hy doen keizer worden.
- [20] Eenen Moltke, die generael was heeft hy *generalissimo* gemaekt, dat de
 [21] superlatif is van generael.
- [22] Zyn eigen zelve en heeft hy niet vergeten, en hy heeft zyn graefschap
 [23] veranderd in een prinsdom; zyn landgoed in een stuk van een provincie; en,
 [24] als hy uitydt, Bismarck rydt in eene koetse die espres voor zyne grootheid
 [25] gemaekt en getimmerd is.
- [26] Ja maer, de groote mannen die met hem niet en wilden meêwerken in
 [27] het groot maken van Duitschland en van zyn dierbaer eigen zelve, de die
 [28] heeft hy kleene gemaekt en over het lyf geloopt, zeggende in zyne gram-
 [29] schap: *Qu'est-ce-que je vous!* hetwelk eene letterlyke vertalinge is van het
 [30] latynsche: *Quos ego!*
- [31] Nu, daer was ne keer ne puid, die ook wilde groot worden en hy hield
 [32] zynen asem op en zynen mond toe, en hy wierd wel zoo groot als eene vuist.
- [33] En hy wilde nog grooter worden, en hy wierd wel zoo groot als eene
 [34] kleene beetrape, waarvan ze te Snaeskerke suiker maken.
- [35] En hy wilde toen nog grooter worden, en hy deed het aldergrootste
 [36] geweld, zoodanig dat hy abominabel scheel daarvan zag..., maer al met
 [37] eenen keer zyn herte keerde en hy borst open gelyk eene bâmespruime.
- [38] 't En is niet dat Bismarck ook gaet openbersten, 'k en wensche hem
 [39] natuerlyk zoovele niet, maer alle grootheid heeft hare palen en hare perken,
 [40] zoo ik meene.
- [41] Bismarck ligt te loeren naer de heilige Roomsche kerke, de moeder der

[1] volkeren, die grooter en dat *veel grooter* is als hare kinderen, byvoorbeeld
[2] Duitschland.

[3] En hy zou willen Duitschland ook zoo groot maken en hy zelve zoo
[4] groot zyn als het hoofd van de heilige Roomsche kerke de moeder der volke-
[5] ren, te weten zyne heiligheid de Paus.

[6] Bovendien het spyt hem erg dat Roomen de moeder, en de *wettelyke*
[7] moeder, van Duitschland is en hy zou willen die natuerlyke verbintenissen
[8] te niete doen; hy zou willen alle merkteekens en geboortemalen daarvan uit-
[9] vagen.

[10] Daerom houdt hy zynen asem op, of, in andere woorden, hy proeft om
[11] al die hem daerin helpen groot te maken en die hem tegenstaen kleene.

[12] Hy peist: Het zal gaen gelyk met Willem, Moltke en met my zelve, het
[13] zal gaen gelyk met Napoleon, Thiers en C^o.

[14] Maer al die hy wil groot maken, tegen Gods kerke, worden kleene, en
[15] die hy wilt kleene maken worden groot.

[16] Bisschop Reinkens is daer een voorbeeld van, die eertyds een groot Pro-
[17] fessor was en die nu een bitter kleen en voos bisschopken geworden is.

[18] Integendeel de vyf Bisschoppen, die hy wilde kleene maken en die hy,
[19] ten dien einde, in het kot deed steken, zyn, al met eenen keer groot gewor-
[20] den zoodanig dat hunne grootheid, te veinsteren en te deuren, uit hun kot
[21] breekt en geheel de gansche wereld in eerbiedige verbaesdheid stelt.

[22] En de menschen doen altyd meê met de ware grootheid, immers de
[23] grootheid gelykt aen de grootheid Gods.

[24] En Bismarck staet verwonderd dat de soldaten van de heilige Kerke niet
[25] en wyken, gelyk een hoop franschmans, en dat de pilaren van Gods huis niet
[26] omverre vallen, gelyk de muren van Parys en van zooveel andere steden.

[27] En Bismarck staet verwonderd en verbaesd.

[28] Dat hy 't koste herdoen 't gene hy gedaen heeft en Gods kerke gerust
[29] laten!

[30] Dat hy nu koste Gods kerke ter hulpe roepen om de grootheid van
[31] Duitschland te helpen vaste zetten, zoodanig dat zy niet en wankelt!

[32] Herte genoeg...! en hy weet wel, van nu voort, dat hy gefaeld heeft,
[33] anders en zou hy geen groot man, noch geen sterke kop zyn.

[34] Maer hy en kan niet meer achteruit.

[35] Bismarck is gescheept.

[36] Bismarck MOET varen.

[37] Maer hy zal aerdig varen, let er ne keer op.

Allenthenen^{aant.}

[5] Niets en is er beter, voor eenen liefhebber van onze oude vlaamsche land-
[6] tale, als werk en deel nemen in het verhandelen en te nutte brengen van zoo
[7] beschreven zoo gedrukt oud papier.

[8] Oude boeken en oud papier is eene lastige en veel plaats beslaande zol-
[9] dervulling, en zeer zorgelijk bovendien, om redenswille van schâvier- en
[10] brandgevaar.

[11] Wel, zoo zaan als de menschen geware worden dat zij ievers, om een
[12] kleen geld of anderszins, hunne oude boeken en versleten papieren kunnen
[13] kwijt geraken, zoo hebt gij al haast uwe handen en uw huis vol; zijt gij nu
[14] eenigszins liefhebber en hebt gij een paar liefhebbers oogen, gij ziet allichte
[15] of er in den hoop iets het sparen weerd is; gij zendt den overschot naar de
[16] papiermeulens, en gij maakt kennesse, op uw gemak, met den schat dien gij
[17] ontdekt hebt.

[18] 't Is alzoo dat ik onlangs uit eenen hoop ouden brol, die mij t'huis
[19] gebracht wierd, eene vodde gewezen wit pergament gevischt hebbe waarin,
[20] half ontnaaid, een schoon 12° boekske zat van 432 bladzijden, dragende
[21] ten voorhoofde hetgene hier volgt:

[22] *Ondervvijs der Godvruchtiger Siele tot het innich Ghebedt, Begrij-*
[23] *pende de Meditatie welke leyden tot het suyverende, verlichtende ende*
[24] *vereinigende leven, Midtsgaders de bysonderste Daden der H. Maget, met*
[25] *eenighe bereydinghe tot het H. Sacrament des Avtaers. Ghemaect door*
[26] *P. Thomas Villacastin, Ende uyt het Francois in onse sprake vertaelt door*
[27] *P. Iacobus SVSIVS, beyde Priesters der Societeyt Jesv.*

[28] *VVaect en bidt met vlyt.*

[29] *Ghy vveet uyr noch tyt.*

[30] *Tot Loven, By Henrick van Hastens. 1625. Met Privilegie.*

[31] Pastor De Bo kout van eenen *Surius*, waar hij de woorden uitgezant
[32] heeft die hem aanstonden, voor zijnen grooten woordenleesboek, hier
[33] hebbe ik nu eenen *Susius* bij de pele, of bij het pergament, en eivol zit hij
[34] schoonder talen, spraken ende woorden.

[35] Maar, wat baat het dat die oude woorden zoo eigen en zoo schoon zijn;
[36] wat baat het dat ze Pastor De Bo in zijnen *Idioticon* steekt of ik in mijnen
[37] woordentas, alwaar ze, pas ontdolven, wederom begraven, verwaarloosd
[38] en vergeten geraken?

[39] Wat baat het? Of hoe dat gedaan om van sommige onder die schoone
[40] oude woorden weer gangbare spreek- en schrijfmunte te maken?

[41] Een en keer getast, met een stuk of twee!

[1] Op bladzijde 83 van mijnen Susius staat er, weglatens de oude spellinge,

[2] als volgt:

[3] 'Gemerkt dat deze opperste Rechter macht ende heerschappije op alle

[4] gewesten ende plaats en heeft, zoo oordeelt hij ook *allenthenen* daar hij wilt,

[5] opdat...' enz.

[6] *Allenthenen* en heb ik nog nooit tegengekomen: de zin geeft uit dat

[7] *allenthenen* moet *overal* beteekenen, maar wat zou er Kiliaan van zeggen?

[8] De Bo heeft eenen *allentom* maar geen *allenthenen*.

[9] Horkt naar Kiliaan, Van Hasselts uitgave, eerste deel, bladzijde 19:

[10] '*Allenthalven, allenthenen.j. allerweghe. Ubique.*' zegt hij.

[11] Zoo *Allenthenen* is een edel, wijd en breed strekkend woord, dat, wie

[12] weet, gelijk zoo veel andere misschien nog wel ievers gesproken wordt en

[13] dat *ubique, undequaque, overal* te zeggen is.

[14] Wat een treffelijk rijm en ware dat ook niet, om te slaan op *verschenen*,

[15] *verdwenen* en diergelijke, waarmee de dichters altemets in 't nauwe ge-

[16] bracht, of integendeel tot schoone gedachten gevoerd worden!

[17] Waarom het niet eens gewaagd, beginnende met het woord en latende,

[18] zoo 't lukt, de stoffe van 's zelfs achter komen, 't een zal 't andere helpen.

[19] Zoo dus...

[20]

Overal en allenthenen,

waar de snelle wagenschenen

loopen van het stoomgerid

gaan de vierige asemjachten

25 van de ontgloeide waterkrachten

vergen dat men God aanbidd';

immers, Hij is 't die den tijd en

die de ruimt' heeft uit doen wijden;

Hij die beider pale en perk

30 houdt genaderd en gebonden

in de diepheid zonder gronden

van 't verstandig menschenwerk.

[34] Daar zijn al twaalf rijmreken en, hebben ze eenige weerde, ze zijn 't ver-

[35] schuldigd aan het schoon oud woord waarmee zij beginnen; stoffe en al, 't is

[36] uit een enkel woord gesproten, dat herleven moge en, met de schoone oude

[37] vlaamsche tale, dicht en dichter overleven. Amen.

<Toespraak bij het graf van L.-L. de Bo>^{aant.}

[5] Achtbare Heeren en Vrienden,

[7] Iederen keer dat mij de zake die ons hier vereenigt te binnen komt, valt mij
[8] ook het gedacht in van eene andere half blijde half droeve plechtigheid, die
[9] wij jaarlijks het geluk hebben van te mogen vieren.

[10] Ik wille spreken van Paaschavond.

[11] Jaarlijks, op Paaschavond, staat onze Moeder de heilige Kerke, gelijk
[12] wij dezen morgen, in de tegenwoordigheid en in het geestelijk aanschouwen
[13] van een nieuw steenen graf.

[14] Het Goddelijk lichaam van den Zaligmaker zou, docht het zijne vijan-
[15] den, met de lijken zijner twee galggenoten, met zijn kruis, met zijne wonde-
[16] ren, beneden den schandberg ievens, verrotten en te nieten gaan.

[17] En wat gebeurde er?

[18] Tegen den avond hebben twee eerwaardige mannen het lichaam van het
[19] kruis afgedaan en dat met groote eere geleid in een nieuw steenen graf.

[20] Die twee eerwaardige mannen, twee leerlingen van den goddelijken
[21] Meester, twee vreesachtige en bedekte vrienden van Hem, als Hij nog
[22] leefde, wierden al met eenen keer erfgenamen en navolgers van zijne kloek-
[23] moedigheid, na dat Hij gestorven was; zij vereerden hunnen Meester, zij
[24] schonken en zij bereidden Hem de grafstede waaruit Hij weer opstaan en
[25] verrijzen zou.

[26] *Sepulchrum ejus gloriosum!*

[27] Wij ook, wij hadden eenen meester, eenen vriend, en hij is gestorven; hij
[28] ook is begraven geworden, in het kerkhof te Poperinghe, en zijne rust-
[29] plaatse zou aldaar, gelijk veel andere rustplaatsen, welhaast met gers over-
[30] groeid, verduisterd en vergeten zijn.

[31] Maar eerbiedwaardige mannen, geen twee, meer wel twee honderd zie
[32] ik er hier, eer 't avond wierd en duister, bekostigden, bereidden en schonken
[33] Deken DE BO eene heerlijke grafstede!

[34] *Sepulchrum ejus gloriosum!*

[35] De vijanden des Zaligmakers, bedrogen door de sterkmoedigheid zijner
[36] twee eerwaardige vrienden en leerlingen, en gaven nochtans het spel niet op,
[37] noch hunnen dwazen kamp tegen de almachtigheid van den Verrijzer: zij
[38] stelden eene wacht, die hem bewaken, die 't Leven zelve beletten zou te her-
[39] leven en weêr op te staan.

[40] 't Waren slapende wakers, zegt sint Augustinus.

[41] Die slapende wakers en zullen wij niet nadoen, achtbare Heeren en

[1] Vrienden, maar wakker zullen wij zijn en den Vlaming spelen, zoo lange als
 [2] er Vlamingen zijn, rondom dit heerlijk graf van den trouwsten aller Vlamin-
 [3] gen!

[4] En het graf des Zaligmakers wierd gezegeld, met den zegel van den
 [5] schandelijken Roomschen stadhouder, die er zijne handen uit wiesch.

[6] Deken DE BO's graf zaliger is ook gezegeld, Achtbare Heeren en Vrien-
 [7] den, en daar staat een stempel op; maar, 't en is de stempel niet van den ja en
 [8] neen zeggenden, eere en recht miskennenden, menschendienaar, Godverra-
 [9] der Pilatus: 't is de stempel van onze eigene, ware, christene, onbedorvene
 [10] kunstveerdigheid. 't Is de onuitwisschbare en onmiskenbare stempel van den
 [11] grootsten Vlaamschen Kunstmeester van onzen tijd; 't is de stempel die
 [12] diepe ingeprent staat op de edelste en de schoonste gedenkstukken van
 [13] Engeland, Duitschland, Vrankrijk en Vlanderen; 't is de stempel van Jan
 [14] Bethune, onzen weledelen, welbeminden, Vlaamschen, Westvlaamschen,
 [15] maar bovenal christen en christelijken kunstmeester en Kunstminnaar!

[16] Achtbare Heeren en Vrienden, ik hebbe de uitstekende eere genoten,
 [17] van, namens u allen, den weledelen Heer Baron BETHUNE de hulpe te dur-
 [18] ven vragen van zijne veerdige hand in het ontwerpen van De Bo's graftee-
 [19] ken; op mij valt dus de plicht van hem wegens u allen te bedanken.

[20] Daartoe, achtbare Heeren en Vrienden, vrage ik oorlof, aan hem niet
 [21] maar aan u, om hier eenige dichtreken te lezen die ik, namens zijne kinderen
 [22] en kunstleerlingen alreeds gelezen hebbe op het casteel tot Marcke, bij
 [23] Kortrijk:

[25] OP DE SCHIERGULDEN BRUILOFT *van den weledelen Heer Mijn Heer*
 [26] Jan-B. Baron BETHUNE, *gelezen tot Marcke, 23 Julij 1885, en tot Pope-*
 [27] *ringhe, den 28 September 1887.*

[29] [*]

Mirakels^{aant.}

[5] Geen grooter mirakel als het mirakel van een arm koorgraantje.

[6] Hoe dat kleen, rond, langwerpig schepseldingsken een jaar lang op zol-
 [7] der ligt en van niet en gebaart en, van als 't in de aarde gezaaid is en, onder
 [8] Gods hemel, regen, wind en zonneschijn aan zijn eigen gelaten wordt, hoe
 [9] dat het begint te leven, te zwellen en open te gaan; hoe dat het onverander-
 [10] lijk zijne wortelkens omleege schiet, waar sap en voedsel te vinden is; en
 [11] zijne eerste bladpijlkens omhoog, waar het licht en lucht en zonneschijn
 [12] tegenkomt, dat is God bekend.

[13] Gij hebt wel te zeggen, o groote lanteerns van de landbouwkunde, dat
 [14] het komt door de *zelfbeginnende ontwikkeling* van de verborgene groei-
 [15] kracht, enz., enz., die, hier en daar en ginder; weet-je wat? al uw schoonen
 [16] praat kan ik zeggen in een woord en dat een schoon: 't is een mirakel Gods,
 [17] mijn fraaie mannen.

[18] En ware 't niet dat er, op elken zaaitijd en geheel 't jaar deure, bij hon-
 [19] derden en duizenden zulke mirakels gebeuren, geheel de wereld zou in ver-
 [20] bazing staan en mirakel roepen op het zien van de wonderbare ontwekking
 [21] van een koorgraantje!

[22] 't Is omdat de Man van hierboven (laat mij toch spreken gelijk de lands-
 [23] lieden) ziet dat de menschen de alledaagsche mirakels van zijne almogend-
 [24] heid te wel gewend worden en niet meer en achten dat het Hem liefd
 [25] heeft, op gestelde tijden, waar 't noodig was en waar het de menschen best
 [26] verdienen, ook nog andere mirakels te doen en uit te werken.

[27] De zonne staat op en gaat onder, zoo regelmatig dat de menschen dat
 [28] aanveerden alsof het God hun schuldig ware en op God zelfs, die zoo goed is
 [29] van zijn licht op recht en krom te laten vallen, niet meer en peizen.

[30] 't Is nogtans een dagelijksch mirakel of wonderwerk van zijne almach-
 [31] tige Voorzienigheid. Dat er een keer een heilig man kwame, die zegt: 'In
 [32] Gods naam, op zulken dag zal de zonne veranderen van gewente en twee
 [33] nachten aaneen onder blijven en niet verschijnen,' en 't zou alzo gebeuren,
 [34] de menschen zouden wel beginnen op God peizen en ingekeerd zijn en de
 [35] zaken van hun geweten effen stellen.

[36] Maar daar zijn bijkans alle dagen mirakels van die tweede sorte, bij-
 [37] zonderlijk rondom den Paus. Vele die gedaan zijn misschien ten voordeele
 [38] van een of twee personen en die, voor 't groot getal, onbekend blijven;
 [39] andere blijven teenemaal gedoken onder het dekkleed van de ootmoedig-
 [40] heid, en zijn de priesters en biechtvaders naast God alleen bekend; andere
 [41] nog worden nu, bijkans jaarlijks, door zijne Heiligheid den Paus zelve be-

[1] kend gemaakt aan de gansche wereld, als hij iemand heilig verklaart, 't gene
 [2] hij nogmaals staat te doen, en dat heel in 't korte, ter eere van eenen Bra-
 [3] bantschen gelukzalige, te weten den eerbiedwaardigen Jan Berchmans, van
 [4] Diest.

[5] Wat baat het?

[6] De menschen zijn nog altijd ongeloovig, op de wijze van sint Thomas:

[7] '*k Moet het zien om te gelooven,*' zeggen ze, en ze leven altijd voort, ge-
 [8] lijk....

[9] En toen nog de groote gazetten en de groote boeken, in een woord, dat

[10] eeuwigdurend drukken en drukken en drukken steekt ons den kop zoo vol

[11] andere dingen, dat er hedendaags bijkans geene plaats meer en is bij ons

[12] voor de kennis van de zaken die God aangaan.

[13] En de dwaze menschen zeggen toen: 't En gebeuren hedendaags geene

[14] mirakels meer!' en de godvruchtige en zeggen dat niet, maar zij en peizen

[15] 't niet te min!

[16] Weet-je wat dat er in de Schrifture staat?

[17] Dat er zullen valsche mirakels gedaan worden, en, indien 't mogelijk

[18] ware, dat ook de uitverkorenen daardoor zullen in twijfel gebracht worden.

[19] En inderdaad, *jaar-dertigers*, daar gebeuren, onder ons gezeid, valsche

[20] mirakels genoeg!

[21] Ziet een keer!

[22] Als ik den eersten keer den *vapeur* zag komen aangestormd ('t was op

[23] onze gewezen Vrijdagmarkt te Brugge), hewel, ik mag u verzekeren dat er

[24] mij iets door en door mijn lichaam kroop, gelijk een soort van godvreezende

[25] schrik!

[26] He ja! ge ziet dat daar komen, zonder peerd of entwat, en de aarde

[27] beeft, en de lucht riekt anders als gewente, en dat sleept mij daar zulk eenen

[28] langen reesem zwaar geladen karren en wagens en koetsen, al achter mal-

[29] kander, en gij en weet niet wat erin zit, en dat vier valt eruit, van onder, en de

[30] rook kuilt al boven en....

[31] 't Is waarachtig om mirakel te roepen voor die 't niet en kent, en ik ver-

[32] sta geheel wel dat de buitenlieden peizen dat het volk uit steê bijkans zoo

[33] sterk en zoo machtig zijn als....

[34] 't Is aardig om geheel en gansch te zeggen wat ik peize, maar al die

[35] nieuwe dingen die, nu vijftig jaar geleden, uitgevonden zijn, hebben den

[36] gemeenen man een al te groot gedacht gegeven van de menschelijke macht;

[37] hij zit er vol van, 't is geheele dagen, hij hoort het van alle kanten en God

[38] wordt bijkans vergeten, bijzonderlijk door zulke die er interest in hebben

[39] om Hem te vergeten.

[40] Dat waren mijn gedachten als ik een kind was en den ijzerenweg zag;

[41] zelfs heb ik op een zekeren keer eenen boerenkoeiwachter moeten van de

[1] schenen trekken of hij wierd overreden, klaar van verwondering op het zien
 [2] komen van den 'vierduvele', zoo hij het hiet. Hij en bezat zijn eigen zelve[n]
 [3] niet meer!

[4] Naderhand heb ik al dat getuig van bij gezien, en als 't vier uit was en
 [5] dat het op stal stond, dat brieschend ijzeren peerd. Mijn leermeester, een
 [6] eenvoudige priester die nu al dood en bij den Heer is, heeft mij dat al uiteen
 [7] gedaan, hoe dat die kokende waterdamp in den buik van den stoomwagen
 [8] uitwaards wil en eene schijve voortstuikt, en hoe aan die schijve een arm
 [9] vast ligt, en hoe 't'enden dien arm een elleboog-as zit die de as is van 't groot
 [10] wiel, welk groot wiel moet draaien door 't geweldig en geregeld duwen van
 [11] dien damp of stoom, die gevangen zit en door het vier getergd wordt in den
 [12] buik van den rollenden stoomwagen.

[13] Weet-je wat dat ik dan zei?

[14] Hé! ik zegde: 'Die dwaze menschen toch! En dat het 6000 jaar heeft
 [15] moeten duren eer dat zij zulk een eenvoudig ding uitgevonden hebben!'

[16] Hier is 't: de mensch heeft het *convoi* uitgevonden juist op dien dag en
 [17] op die ure dat God gewild heeft en dat het in zijne Voorzienigheid noodig
 [18] scheen voor zijne inzichten dat de menschen rapper als eertijds zouden kun-
 [19] nen bijeen komen en, verre weg van hier, Gods belangen gaan gadeslaan.

[20] Dat zijn toch dwaze menschen, die de hand niet en zien waaraan zij
 [21] geleid gaan en die altijd roepen: 'Kijk naar mij! kijk naar mij! hoe groot,
 [22] hoe wijs en hoe machtig dat ik ben!'

[23] 't Is genoeg en zoovele dat al die wondere menschenmirakels uitgeleid
 [24] en geprezen in de scholen, de gazetten, de boeken en overal, machtig veel
 [25] kwaad doen. Een middel wete ik er tegen: diepe geleerdheid, ware kennisse
 [26] van zaken, priesterlijke geleerdheid, geene dwaze wereldaanbidderij, geene
 [27] staatsafgoderij maar waarheid aan het volk toedienen; in plaats van zucht
 [28] naar drank en zottigheid te verwekken in het volk leerzuchtigheid doen ont-
 [29] staan, en die leerzuchtigheid in scholen, gazetten, boeken, gesprekken,
 [30] onderhandelingen, aanspraken, enz. op betamelijke wijze en naar den rech-
 [31] ten eisch, voldoen.

[32] Dat ware *progres*; dat wenschen en dat zoeken wij meer als gij, vrijheid-
 [33] en waarheidhaters, daar is ons doel, daar naartoe, om ter eerst!

[34] Durft gij 't aangaan?

[35] *Progres!*

[36] Daar is *een progres* dat merkweerdig is in de wereld; 't is dat hoe ouder
 [37] de wereld wordt en hoe ouder de menschen zijn, hoe schooner tanden dat ze
 [38] tegenwoordig dragen.... maar 't zijn valsche!

[39] En 't *progres* is ook alzo.

Hemelzang^{aant.}

[5] Alle zang die in de kerk gezongen wordt en is daarom geen kerkzang, gelijk
[6] al die in de kerk spreken daarom ook nog geen predikanten en zijn.

[7] Uit dier oorzaken ware 't beter gave men den waren kerkzang eenen
[8] anderen naam, eenen naam waaraan iedereen hem wel verkennen kon.

[9] Gingen of voeren onze voorouders uit om te *beden* of te bidden, zoo
[10] hieten zij hunne vaart, hunnen gang eene *beêvaart*, eenen *beêgang*.

[11] En, aangezien de zang dien men in de kerk pleegt maar en dient om de
[12] geloovigen te helpen te samen God loven, danken, smeeken en bidden, zoo
[13] verdiende hij wel beêzang, bidzang of bedezang geheeten te worden.

[14] Maar ik hebbe in Jan Rusbroec's werken, die Prior was te Groenendale
[15] bij Brussel, nog een schooner woord gevonden, en een bekwamer om de
[16] eigenheid van den kerkzang zijnen gepasten naam te geven.

[17] *Hemelzang* heet Jan Rusbroec 't gene wij nu kerkzang plegen te noe-
[18] men.

[19] En inderdaad, een *zingend gebed* of een *biddend gezang*, dat is *hemel-*
[20] *zang*, of ik en versta geen vlaamsch meer!

[21] *Hemelzang* is een pogen van den mensch om, op de aarde, met Gods
[22] hulp, te zingen en te bidden gelijk men in den hemel bidden en zingen zou.

[23] 'Uw wille geschiede op de aarde als in den hemel!'

[24] *Hemelzang* is de zang dien de heilige Kerk, op de aarde, van 's hemels-
[25] wege, ja, van Godswege, heeft ingericht en goedgekeurd.

[26] *Hemelzang* is die zang des gebeds, dat biddend zingen, dat den hemel
[27] open doet, *clavis est coeli*, 't is de hemelsleuter, gelijk het sint-Augustinus
[28] verstaat.

[29] Is 't geen *hemelzang* als de priester de woorden des hemels uitgalmt,
[30] zingende, gelijk de Engelen te Bethlehem: *Gloria in excelsis Deo?* - Eere zij
[31] God in den hemel!

[32] Is 't geen *hemelzang* als de priester zingt: *Sursum corda* - Hooge hemel-
[33] waarts uwe herten! - en dat al het volk eenpariglijk antwoordt: *Habemus*
[34] *ad Dominum* - Onze herten zijn al ten hemel opwaart?

[35] Dat is een schoon woord van Heer Jan Rusbroec, al is 't een oud! En,
[36] wilden 't de Vlamingen die vlaamsch schrijven of drukken aanveerden, het
[37] zou, na zes honderd jaar vergeten geweest te zijn, weêr ter tale en ter sprake
[38] komen, dunkt mij.

[39] Ach *hemelzang!*

[40] Ware 't al *hemelzang*, dat er in de kerk gezongen wordt!

[41] De kettters hebben willen den bijbel in het vlaamsch zetten, elk naar zijn

[1] gedacht en naar zijn eigen goeddunken; en sedert dien en is er geene dwaling
 [2] noch geene dwaasheid meer te vinden, of de ketters hebben ze in hunne bij-
 [3] bels gelezen.

[4] Zoo leeren ze, maar zij dolen.

[5] De ketters hebben 't gene de Kerk in het latijn bewaart en in het
 [6] vlaamsch eenpariglijk en met éénen zin aan het volk uitlegt, willen zelve
 [7] handhaven, elk zelve en naar zijnen zin verstaan, elk zelve en naar zijnen zin
 [8] vertalen, zingen en preken.

[9] Zooveel hoofden, zooveel zinnen.

[10] Zooveel zinnen, zooveel (verschillige) zang!

[11] De Kerk heeft de ketters haar huis ontzeid, en ze zijn elders gaan zingen,
 [12] leeren, preken en dolen, met al hun rampzalig mengelmoes.

[13] En, in die tijden, daar is eene groote stoornis gekomen zoo in het lezen
 [14] en in het leeren van den bijbel, zoo in het zingen van den ouden kerkelijk-
 [15] latijnschen *hemelzang*.

[16] Uit vreeze van kettersch bedrog heeft men voortaan alle vertaalde bij-
 [17] bels geschuwd en daar gelaten, vragende aan de onfaalbare Moeder zelve
 [18] hare leering, het verstand en het merg des bijbels, in den christelijken cate-
 [19] chismus; uit vreeze van valsch-ketterende noten en van wanluidenden
 [20] onklank, uit vreeze dat in de Kerk zelve een kettersche mond mochte open
 [21] gaan en 't waar geloove tegenzingen, heeft het christen en geloovig volk
 [22] voor eenigen tijd gezwegen.

[23] Eilaas! en met te zwijgen zijn de oude zangwijzen allengskens bij velen
 [24] vergeten gerocht; de opkomende jonkheden, die den ouden *hemelzang* nooit
 [25] gehoord en hadden, hebben beginnen te peizen dat hij misschien ongelijk
 [26] had, sint-Augustinus, als hij schreef:

[28] Qui bene cantat bis orat.

[30] Dat is: 'Die wel en betamelijk zingt in de kerk, bidt tweemaal;' en men heeft
 [31] het gouden snaartuig aan de boomen gehangen en men heeft gezwegen.

[32] En nog zwijgen sommigen. Ja, en als de Kerk eenparige stemmen
 [33] vraagt, durven zij hunne naast knielende en zingende geburen vermanen,
 [34] zeggende: 'Zwijgt, ik en kan niet bidden!'

[35]

[36] Qui bene cantat bis orat!

[38] ***

[40] Hij die klaar en duidelijk wist en zeggen kon wat *zang* is, zou zooveel te
 [41] beter verstaan en zeggen kunnen wat men bediedt als men zegt *hemelzang*.

[1] De ziele verneemt den *zang* door het gehoor, gelijk zij het *licht* verneemt
[2] door het *gezicht*, enz.

[3] Maar, al dat de ziele verneemt door het gehoor, dat en is daarom nog
[4] geen *zang*.

[5] Ik hoor de wagens over de straat rijden, ik hoor den hagel op de ruiten
[6] slaan, ik hoore een klamp stoelen omverre vallen in de kerk: dat is *geraas* en
[7] *gerucht*, maar 't en is noch klank noch *zang*.

[8] De klokke bongt, bomt, klopt en luidt, maar zij en *zingt* niet.

[9] De belle schelt en klinkt, maar zij en *zingt* niet.

[10] Klokken en bellen geven klank, geluid, gebommel; ze tribbelen, ze ram-
[11] melen en ze beiaarden, aangenaam genoeg en op kunstige maten, maar zij
[12] en zingen nooit.

[13] Beiaards, orgels, enz. *spelen*.

[14] De redelooze schepselen en zingen zelfs niet, al hebben zij stemmen; ze
[15] beurelen, ze bassen, ze meeuwen en ze neien, ze tierelieren en ze tureluten,
[16] maar zij en zingen niet.

[17] Hadde de koekoek eene ontletbare mondstemme, eene menschen-
[18] stemme, of stemde een redelijk mensch, met zijne doelmatige keel- en
[19] mondtale, den koekoek na, dat zou *gezang* zijn, allereenvoudigst gezang,
[20] maar toch gezang.

[21] Als de mensch twee of meer kunstmatige hoogende of leegende stem-
[22] men voortbrengt, hij *zingt*.

[23] Als ge uit den torre hoort: '*Het - brandt - in - de - Doornijk -*
[24] *strate - e'* dat is roepen. Daar en is geen kunstmatig hoogen of leegen bij.

[25]

[26] 'Al rijpe en rond,
[27] al rijpe en rond,
[28] nen dikken voor e heel pond.'

[30] zoo men dat te Kortrijk pleegt te hooren, dat hoogt en leegt, volgens zekere
[31] kunstmatige zangveerdigheden van den zingenden kriekenventer; men
[32] hoort het geerne en men wordt bekoord om het, inwendig of anderszins, na
[33] te zingen; men onthoudt het jaren lang; hoorde men het te Parijs, men
[34] peisde op Kortrijk... enz. Waarom? Omdat het *zang* is.

[35] De zanger gebruikt dan de eigenschap die zijne stemme heeft van te
[36] kunnen klimmen en dalen, op zekere afstanden van hoogte of leegte, om te
[37] zingen.

[38] Alle stemme nogtans die hoogt of leegt en is geen zangstemme, verre zij
[39] van daar.

[40] Schenkt eene pinte bier uit eene flesch, de stemme van die flesch zal
[41] regelmatig (maar niet kunstmatig) *leegen*; giet water in een pinteglas en

[1] slaat het op den boord, hoe hooger het water klimt hoe *hooger* de stemme
[2] van het aangetinkeld bierglas zal stijgen.

[3] Eh wel: noch het *leegen* van die fleschentale, noch het *hoogen* van den
[4] pintenklank en is zangstemme, ofschoon ze regelmatig hoogen en leegen
[5] doet.

[6] 't Moet een *kunstmatig* hoogen en leegen bij zijn, of 't en is geen zang.

[7] De stemafstanden bij het hoogen en het leegen van de stemme moeten
[8] met eene zekere *mate* gepegeld en gemeten zijn, en die *mate* moet eene
[9] kunstmate zijn: met zulk eene mate meten, dat kan de mensch alleen, de
[10] mensch alleen is kunstnaar.

[11] De zang, (de hemelzang zoowel als die zang die geen hemelzang, maar
[12] wereldzang en is), is dus eene afdeeling, een lid van de kunsten die de
[13] mensch kan, eene van de menschelijke kunstveerdigheden waarin hij, bij
[14] opvolgend en kunstmatig hoogen en leegen zijner stemme, den inwendigen
[15] toestand zijner ziel tracht verneembaar te maken.

[16] Wonderlijke begaafdheid, prachtige tale der zielen die, zonder woorden
[17] zelfs, en stemme zijnde alleen, verstaanbaren zin draagt, tot in het diepste en
[18] het alderbinnenste van den luisterenden mensch!

[19] Zonder woorden zelfs en zonder gesprokene tale, zegge ik, heeft de
[20] zang zijn bestaan, en de heilige Kerk levert daar voorbeelden van, in hare
[21] godsdienstige plechtigheden.

[22] 's Zondags, onder andere, tusschen den *hymnus* en den voorzang, of de
[23] *antiphona* van *Magnificat*, zingt men, eerst met woorden: *Dirigatur Domine*
[24] *oratio mea-a...!*

[25] Daarna, als in eene verrukking, die geene genoegzame woorden meer
[26] vinden en kan:

[27] *A-a-a-a-a-a-a-ah!*

[28] Het zelfste verschijnsel heeft plaats op het einde van den *Te Deum*. En
[29] dat heet de heilige Kerk eene ontboezeming, eene ontlasting, een *pneuma*, in
[30] het grieksch.

[31] En dat er menschen te vinden zijn die nooit hunne zangbegaafdheid te
[32] werke en stellen!

[33] 't Is jammer!

[34] Ook de heilige Kerke, die echte vriendinne en meesteres des mensch-
[35] doms, verschaft aan jong en oud, aan kleen en groot, aan edel en onedel de
[36] gelegenheid om, zonder veel inspanning of kosten van geleerdheid, den
[37] hoogsten zang te oefenen en te plegen dien men denken kan, en zij zegt tot
[38] hare kinderen: 'Zingt hemelzang!'

[40] Qui bene cantat bis orat!

De doolaards in Egypten^{aant.}

[5] De zandvlage

[8] Wij zetten eenen goeden stap vooruit, dien voornoene, altijd de zelve streke
 [9] houdende, gelijk daags te voeren. 't Was al zand; rond den noene nochtans
 [10] zagen wij wat palmboomen staan, in de verrente, en daar, zei Diphilus, lag
 [11] er een waterborreken, dat nooit, of toch zelden, drooge en lag. Wij bleven
 [12] eene stonde of twee rusten, onder de schaduwe van de grote waaierbladeren
 [13] van die palmen of dadelboomen, wij namen ons noenmaal op ons gemak,
 [14] en wij zetten dan wederom de reize voort.

[15] 't Weder en was niet meer lijk 's nuchtens. 't Was veel banger en beslo-
 [16] tener lucht als dat 't gewoonlijk is op zulken tijd. De kemels en waren op
 [17] hun gemak niet, en wij waren al zoo moê en zoo slap van leden, dat er ons
 [18] niets beter aan en stond als rusten, 't is gelijk hoe of waar, in 't herte van de
 [19] wildernisse.

[20] Diphilus keek altsan zuidwestwaard, en hij zag er ontevreden uit.

[21] 'Gaat 't stormen?' vroeg ik.

[22] 'Neen 't,' zei hij, kort af.

[23] 't Is al eventwel alsof er *iets* op handen ware;' zei moeder. 'Hoe stille
 [24] is de lucht! 'k En geloove niet dat ik ooit zulke eene doode windloosheid
 [25] ofte awind thuis geweten hebbe.'

[26] 'Wij en gaan dan maar voorwaards, doen wij niet, Baas? Wij en zijn al
 [27] zoo verre niet meer van onzen tweeden nachtleger, geloove ik; en, ware ik
 [28] erin, 't en zou mij bijlo niet spijten.'

[29] De zonne kwam leeger en leeger, maar de hitte hield aan. Daar zat lijk
 [30] een bruin-koperachtige verwe in den hemel, die ik nog nooit waargenomen
 [31] en hadde: de lucht was lijk een bakkers oven, die aan 't heeten is. Rondom
 [32] de tienste stonde kwam er een hof rond de zonne, 't midden daarvan was
 [33] derf, maar de uiterste boorden verkoperd en roodachtig van verwen.

[34] 'Wat is dat al te zeggen, Diphilus?' zei ik.

[35] 'Dat is te zeggen, Heere, dat wij ons te haasten hebben!' En wij haast-
 [36] ten ons, dat belove ik u. De oude man en had geen lust tot klappen meer, en
 [37] wij hielpen hem altemale zwijgen.

[38] 't Mocht alzo eene stonde voor zonnenondergang zijn, en 'k zag Dip-
 [39] hilus sterlinge in den zuidwesten kijken; ik keek ook. Beneden aan de kim-
 [40] me, daar hemel en aarde schijnen te daken, zat er een duisterbruine wolke,
 [41] niet rad afgeteekend aan de boorden, maar bij krulten en spruiten uite-

[1] waards willende, bij een aanhoudend wisselen van gedaante en van omtrek.
 [2] Ter zelve tijde, maar meer noordwaards, kwam de verheven grond, waar
 [3] dat ons nachtverblijf moest op staan, van langs om meer zichtbaar in de
 [4] ooge.

[5] Ik zag Diphilus herhaalde malen derwaard kijken, - dan naar de wolke,
 [6] - alsof hij meten wilde hoe verre 't eene nog wel van 't ander lag. Wij reden
 [7] altijd zeere voort, maar de wolke en kwam maar altijd opwaard en ons-
 [8] waard; en, al is het dat wij geen wind geware en wierden, gewis moest het
 [9] een geweldige storm zijn, die dat gevaarte naar ons toedreef. De neggen van
 [10] de wolke begonnen nu allengskes meer vaneen te scheuren en uit te stralen,
 [11] somtijds lijk krullen, andertijds lijk veders en takkelingen, en zoo voorts,
 [12] altijd hooger en hooger klimmende, en schrikkelijk wordende om zien.

[13] 'Wat mag dat zijn?' zei moeder, die elderwaards gekeken had.

[14] 't Is verloren, Diphilus,' zei vader, 'verder en kunnen wij niet: wat er
 [15] van kome of niet, wij moeten 't hier afwachten.'

[16] 'Ik vreeze van ja, Heere, nog eene stonde of twee verder nochtans, naar
 [17] 't westen, en 't vliegt ons voorbij.'

[18] 'Voorbij? Maar wat is 't?' zei moeder wederom.

[19] 'Eene zandvlage is 't,' zei vader eindelijk; 'wij hoopten ze te kunnen
 [20] ontgaan, maar wij moeten ze ons nu getroosten, vreeze ik; 't is te late.'

[21] 'Och, vader toch, wat gaat er van ons geworden?' zei Cyrilla.

[22] 't Zal genoeg gaan, is 't dat wij opletten,' zei vader. 't Ware best stille
 [23] houden, Diphilus, hier of wat verder, 't is nu omtrent gelijk.

[24] De kemels hielden in, en wij kwamen af. Nu had de wolke al een derde
 [25] des hemels ingenomen en overdekt. Zij had eenen schrikkelijken glans, half
 [26] zwart, half lijk vier, en geen licht en was erdoor zichtbaar. Cyrilla dook heur
 [27] aanzichte in heure handen; moeder verbleekte; Diphilus en vader stonden te
 [28] kijken naar de wolke die aankwam, en namen ze over, van boven tot bene-
 [29] den, met veel oplettendheid. Philips en ik stonden dichte bij malkaêr, en 'k
 [30] gevoelde dat Philips sterk aan 't beven was.

[31] 'Nu, vrouwe,' zei Diphilus, 'als ik het woord geve moet gij op uw aan-
 [32] zichte vallen, uwen mond zoo nabij den grond houden als mogelijk, en hem
 [33] van weêrkanten wel toe leggen, met beider handen, en dan zoo recht bene-
 [34] den de kemels blijven liggen als gij kunt.'

[35] 'Och, wij zullen versmachten!' riep Cyrilla.

[36] 'Wij en doen,' zei vader, 'dat en zullen wij, zoo God wil, niet; maar, gij
 [37] moet doen dat Diphilus voorenhoudt; ligt maar, ligt maar, want daar is 't al!
 [38] Kijkt! De kemels zelve steken al hunne neuze in 't zand.'

[39] 'Let op,' riep Diphilus, 'dat gij, om lijf- en om levenswillen, uw hoofd
 [40] niet op en heft, eer 't u geheeten wordt. Liggende zal 't u moeite kosten om

[41] asem te halen, staande zou 't nog tienmaal erger gaan.'

[1] 'Dat is nu ne keer inderdaad een schrikkelijk dingen,' zei moeder,
 [2] want, terwijl dat zij nog sprak, trok de negge van de wolke dweers over
 [3] 't aanschijn van de zonne, en de donkerheid kwam over de aarde.

[4] 'Nijpt uwe oogen toe, vrouwe, zoo 'k u wat raden mag, 't gezichte is
 [5] 't ergste: - in vijf stonden is alles voorbij.'

[6] De kemels hadden hunne hoofden al te hoope en op het zand geleid;
 [7] hun lijf lag vlagewaards. Moeder, Cyrilla en Philips lagen bijeen, onder aan
 [8] den balg van een van de kemels, met hunne aanzichten bijkans rakende.
 [9] Wij, die nog rechte bleven staan, keken, tot den laatsten stond, naar den
 [10] aankomenden *simoem*.

[11] Dat is het schrikkelijkste dat ik ooit gezien hebbe! De groote zwarte
 [12] balke kwam toegedruischt met een slag van zwaren ronk, - geen stevig
 [13] zwart dingen en was 't, al van een stuk, maar doornaid, hadt ge gezeid, met
 [14] gloeiende priemen, gelijk beken bloeds, - eene schrikbare koperverwe hing
 [15] daarrondom, gelijk iets dat noch smoor noch wolke en was. Geen zuiver
 [16] zonnelicht meer, niets, buiten 't glariënde *simoem*licht, dat onze aanzichten
 [17] verruwde, onze schaduwen verwrong en koperwendig miek. De *simoem*
 [18] hong nu daaromtrent recht over onze hoofden in 't geluchte, en 't begon
 [19] mij zulke eene stortvlage van zand te vallen, op ons en rondom ons, dat
 [20] 't schrikkelijk was: lijk naalden was 't, of, zoo vader naderhand zei, lijk
 [21] slegge, die viel, gelijk men dat heeten zou in Europa.

[22] 'Liggen, Baas, liggen!' riep Diphilus, met ketterende stemme.

[23] Ik smeed mij vlakweg ter aarde, tusschen vader en een van de kemels.
 [24] Met een ruisschend, of liever een vagend en schravend geruchte, kwam de
 [25] zandvlage boven op ons. 't Docht mij dat asemhalen en leven verging. 'k
 [26] Ging mijn hoofd opheffen, maar 't viel mij in, 't gene Diphilus gezeid hadde,
 [27] en ik bleef liggen. Zij zeiden nadien dat het vier *Ave-Maria's* aangehouden
 [28] had; 't scheen mij tenminste een duist lezens. 't Wierd gemakkelijker te gaan
 [29] om asem te halen, - de kemels verroerden, - en 'k hoorde dat Diphilus zei:

[30] 'Op met u lieden!'

[31] 'k Was in ne wenk weêr te beene, en de andere ook, en daar stonden wij
 [32] nu, bleek en verwezend, achter onzen asem te jagen, en verschrikt boven
 [33] alle maten. God zij gedankt, geen dere en was ons geschied! Philips was te
 [34] haastig geweest, en had zijn hoofd opgeheven eer 't hem gezeid was. 't Dik-
 [35] ste van de vlage was dan al voorbij; hij viel snel genoeg weêr omleege, maar
 [36] 't schildte weinig, of hij was versmacht.

[37] Wij wenschten malkaêr geluk, en wij keken dan de rollende vlage ach-
 [38] terna. Ze zag er nu uit gelijk een wolke viers, met gevlochtene baren daar-
 [39] door gekronkeld, hier en daar. Rondom ons was de lucht zoo helder en zoo
 [40] schoone als ooit, al is 't dat het nu al zoo nabij den avond was.

Van den kleenen hertog^{aant.}

[5] Rijkhard en wist het gebruik nog niet, volgens hetwelke men een lijk dat in
 [6] de bare staat begroet en met gewijd water speerst, ten teeken van verhoorde
 [7] gebeden, afdalende als dauw uit den Hemel. Hij ging, zoo 't hem gewezen
 [8] was, met den stoet achter hem, ter kerken. De hoofdkerke van Rouanen en
 [9] was dan niet gelijk nu: het waren dikke dikke wanden met eer mazegaten als
 [10] ramen, zoo kleene waren ze voor eene hoofdkerke; de zuilen waren zoo
 [11] leege, dat men bijkans aan de hoofden kon, die met aardige wezens, blade-
 [12] ren en momtoten besneden waren; 't was er altijd donkerachtig, en nu nog
 [13] meer, dat het allengskens dieper in den avond wierd, ware 't er donker
 [14] geweest zonder Hertog Willem, die daar in bare lag. Rond het doodsbedde
 [15] stonden er bij honderden bruinwassen keersen te branden, en de wierook,
 [16] die met het wasch gemengeld was, gaf eenen geur des gebeds aan geheel
 [17] 't bevang van de kerke. Buiten die keersen knielden er moniken, met diep
 [18] gekapte hoofden, die, traagzaam en zonder verwisseling van toon, psalmen
 [19] tot malkaar her ende weder zingende waren.

[20] Rijkhard naderde het doodsbedde.

[21] Daar lag hij nu, Willem Lanzweert, Hertog van Normandijen, gelijk
 [22] een goed en trouw christen man van wapenen, in zijn ijzeren roklijf, zijn
 [23] zweerd aanzijds hem, zijnen schild op zijnen arm en een kruis in zijne
 [24] gevouwen handen. Zijn Hertogskleed lag om zijne schouderen, hij droeg
 [25] zijne gouden kroone rond zijn hoofd, en over de krage van zijnen stalen
 [26] halsberg zag men den boord liggen van een haren hemde, dat hij, buiten de
 [27] wete van elk, gedregen hadde en dat men vond als men hem aflei. Daar lag
 [28] hij, gelijk eenen die slaapt, noch en was er ievers een teeken van geweld aan
 [29] hem te bespeuren, buiten de blauwe plekke aan de slape, die het roeispaan
 [30] daar gelaten had, waarmede hij eerst in duizeling was geslegen geweest.

[31] 'Ziet u edele dat?' zei grave Bernhard. Rijkhard zag en weende in den
 [32] eersten bitterlijk, maar de toesprake van den ouden krijger maakte een
 [33] ander mensch van hem. Hij greep naar het zweerd dat bij zijns vaders zijde
 [34] lag en hij sprak schrikbare woorden.

[35] 'God geve,' zeide hij, 'dat ik u gebruiken mag, en u dopen in het bloed
 [36] des verraders, en op dien dag dat...'

[37] Hij ging het zweerd omhoog heffen en verder spreken, toen zijn arm
 [38] tegen gehouden wierd in de hand van een van die gekapte moniken, die daar
 [39] knielden. 't Was Maarten, abt van Jumegen, zijns vaders raadsman, die
 [40] opstond en die sprak:

[41] 'Rijkhard!' zeide hij, 'van Normandijen, wat komt gij daar uit te spre-

[1] ken? hoe durft gij de ruste van uwen overleden heer ende vader stooren, met
 [2] een geroep tot wrake en wapenstrijd, hier, in den huize en in de tegenwoor-
 [3] digheid Gods zelven, dien alleen de wrake toekomt? Dat zweerd sprake u
 [4] tegen, ware 't zake dat het spreken kon, want nooit en was 't getrokken,
 [5] 't en zij om den armen, de weduwen en de weezen voor te staan en te verde-
 [6] digen. Zijn dat de lessen die gij van uwen vader geleerd hebt, wijlend Hertog
 [7] Willem, God gedenke de ziele, van Normandijen?’

[8] Het vier der wraakgierigheid bluschte uit in die woorden en in eenen
 [9] vloed van kinderlijke en christelijke tranen; Rijkhard ging den heiligen man
 [10] Gods vergiffenisse vragen, als Bernhard de Dene uitviel tegen den abt en
 [11] openbaar in de kerke zei dat Rijkhard geen geschoren eenzaat of munk en
 [12] was, maar wel ‘een man van 't zweerd’ zeide hij, ‘gelijk ik en ons gelij-
 [13] ken!’

[14] ‘Gijlieden, Heeren ende barons van Normandijen’ hernam Maarten
 [15] van Jumegen, ‘zijn dat woorden van heidensche wilden die gij spreekt, ofte
 [16] wel van Christen gedoopte kinderen Gods? Ik vrage 't u! Is het zulk een
 [17] leven en dusdanig een doen dat gij aangegaan en beloofd hebt, daar bij dien
 [18] doopsteen, wanneer gij kersten gedaan zijt geweest, velen onder u, in deze
 [19] mijne priesterlijke hand? Neen, zoo gij den vader bemind hebt, zoo zult gij
 [20] den zone liefhebben, en dit kind niet raden hetgene hij die daar ligt, als
 [21] Christen Hertog, immer geschuwd heeft, wrake en wreede bloeddorstig-
 [22] heid!’

[23] ‘Vergeeft het mij, vader,’ zei Rijkhard, en hij borg zijn weenende aan-
 [24] zichte in de ruwe vouden van 's eenzaters pijs.

[25] ‘Aanschouwt,’ zei abt Maarten van Jumegen voort, ‘Hij die daar
 [26] hangt aan 't kruis vergaf eer Hij stierf die hem kruisten: vergeeft ook, wilt gij
 [27] vergeven worden, en God vergeve u, zoo ik u vergeve, de woorden die gij
 [28] gesproken hebt. Ondertusschen, Gods recht en slaapt niet, en de booze ver-
 [29] gieter van uws vaders bloed en zal zijne straffe niet ontgaan. Moget gij de
 [30] gelegentheid hebben van hem de hand te reeken en te doen zoo die hand
 [31] plag te doen, die daar nu roerloos met het kruis blijft liggen rusten!’

[32] Rijkhard was te diep ontroerd om nog te spreken; grave Harcourt deed
 [33] als of hij niets gezeid en hadde, en langzamerhand verliet het gezelschap de
 [34] kerke, latende de munken waken en bidden tot den naastkomenden mor-
 [35] genstond.

[36] 's Anderendags wierd Hertog Willem ter aarden gedaan. En als de aar-
 [37] de op zijn kiste gevallen had, met dat geruchte dat een kind nooit meer en
 [38] vergeet wanneer 't zijnen vader heeft weten begraven; als de laatste psalm
 [39] gezongen, en de laatste wierook in de lucht gesmolten was, dan bevond hem
 [40] onze kleene Hertog in 't hof, bij Eric van Centeville en sommige van zijn
 [41] dienstvolk, die zijnen zwarten rouwtabaard afdeden en hem kleedden in

[1] zijn vorstelijk hofgewaad. Als dit gedaan was kwam hij ter hallenwaard,
[2] waar de barons en de grooten van 't Hertogdom vergaderd stonden. Hij
[3] groette ze minzaam, zoo het hem voorgehouden was, omdat zij eerst hem
[4] groetteden, en willekom hieten, hij trok dweers door de grote ruimte van de
[5] zale en uitewaards de trappen af, en de Heeren kwamen achter hem, elk vol-
[6] gens zijnen stand en weerdigheid: eerst de Hertog van Bortoenjen, zoo onze
[7] oude vaders zeiden, en laatst de laatste en de minste van de edellieden, te
[8] weten die hun land en goed uit de handen zelf van Hertog Rijkhard te ont-
[9] vangen hadden.

[10] Alzoo gingen zij te Onze-Lieve-Vrouwe-kerkewaard.

Commentaar poëzie

Dichtoefeningen

DE MANDELBEKE

Basistekst:

Dichtoefeningen 1892,
18-22.

Jub. D, 15-19; VD 1, 73-76.

Gepubliceerd in de
Gazette van Thielt, 13 mei
1852, wellicht na een
eerdere (niet
teruggevonden)
zelfstandige publicatie.

Datering: 1848.

Titel: De Mandelbeke: de
Mandel, rivier die door de
tuin vloeiende van het
kleinseminarie te
Roeselare, waar Gezelle
van 1846 tot 1850 leerling
en van 1854 tot 1860
leraar was. Gezelle zelf
verspreidde het verhaal dat
de geestelijke overheid
hem omwille van dit
gedicht toeliet om
priesterstudies te
beginnen. Wellicht
verwees hij daarmee naar
de zomer van 1848, toen
hij na zijn retoricajaar
toegelaten moest worden
tot het voorbereidend jaar
filosofie. Hij had immers
wegens ziekte geen
eindexamens kunnen
afleggen, en het is mogelijk
dat superior Nachtergaele
toen 'De Mandelbeke'
onder de aandacht heeft
gebracht van bisschop
Malou.

pagina

regel

11	18	<i>onverdroogbre:</i> onuitdroogbare.
	24	<i>plag:</i> placht.
	25	<i>vochte:</i> vochtige.
	30	<i>achterliet:</i> overtrof.
	34	<i>slierde:</i> gleet.
	36	<i>tuine:</i> de tuin waarin de boom gekweekt werd.
12	38	<i>schoot:</i> scheut.
	50	<i>duiker:</i> stenen buis of brug over het water.
	55	<i>mak:</i> herdersschop, een ijzeren schop op een lange staf waarmee de herder aardkluiten naar de schapen of de hond gooit.
	60	<i>kleunde:</i> sloeg met lawaai.
	63	<i>stijlen:</i> palen.
	67	<i>stond:</i> stond stil.
	73	<i>ten kante van:</i> aan de zijkant van.
	77	<i>wiel:</i> nl. het waterrad.
13	80	<i>zerken:</i> steunblokken.
	81	<i>stampers rad:</i> schep van de olieslager.
	83	<i>zaad:</i> koolzaad (waar olie uit geperst wordt).
	92	<i>vorste:</i> verste.
	95	<i>krampen:</i> krampachtig werken.
	96	<i>klampen:</i> latten op de radschoepen aangebracht om de schoepen te verstevigen en het water meer kracht bij te zetten.
14	111	<i>ande:</i> eend.
	113	<i>bedorst:</i> dorstig.
	122	<i>schiet:</i> uitstoot.
	131	<i>stene:</i> steun, zucht.

(Lit.: Van Iseghem 1993,
65-71).

HET SCHRIJVERKE

Basistekst:
 Dichtoefeningen 1892,
 45-46.
 Jub. D, 46-47; VD 1, 95-96.

Datering: 1857?

Titel: Het schrijverke:
 zwarte, glimmende
 draaikever van de soort
 Gyrinus natator L. (cf. het
 motto).

15	1	<i>krinklende winklende:</i> bochten en hoeken makende.
	2	<i>kabotseken:</i> schedelkapje.
	4	<i>al schrijven:</i> schrijvend.
	13	<i>spiegelend:</i> spiegelen.
	15	<i>gladdige:</i> tamelijk gladde.
	20	<i>zoo zeer:</i> zo snel.
	29	<i>kwietlende:</i> kwelende.
	34	<i>kapoteken:</i> manteltje.
	35	<i>stelde:</i> spitste.
16	37	<i>af:</i> over.
	40	<i>nochte:</i> noch.
	42	<i>bot:</i> dom.

O 'T RUISCHEN VAN HET
RANKE RIET

Basistekst:
 Dichtoefeningen 1892,
 83-85.
 Jub. D, 80-81; VD 1,
 125-126.
 Een eerste versie
 verscheen in de

prospectus van *Vlaemsche Dichtoefeningen* en in *Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken* voor het jaar 1859, onder de titel *De Bedroefde*. Omstreeks april 1858 schreef Johan De Stoop een muzikale compositie bij het gedicht (Jub. D, 210, 287-289).

Datering: vóór Kerstmis 1857.

Motto: 'langs het wuivende riet'. Komt uit de *Ilias*, boek XVIII ('De Wapens voor Achilles'), v. 576. Daarin wordt beschreven hoe de smid Hephaistos voor Achilles een wapenrusting smeedt, o.a. een rijk versierd schild met daarop onder meer de afbeelding van 'een kudde rechthoornige runderen, gedreven van goud en van tin. Luid loeiend draafden zij van de stal naar de weide langs de ruisende stroom en het wuivende riet' (Homerus 1982, 293).

(cf. ook het motto van 'De Waterspiegel')

17

2

wist: kende.

4

uwe halmen roert: op uw halmen speelt (als op een snaarinstrument).

14

zwakke stafjes: buigzame stengels.

15

luisterde op: luisterde naar.

17	29	<i>wabberde</i> : golfde zachtjes.
18	35	<i>den zelve</i> : dezelfde.
	45	<i>zelf</i> : zelfs.
	45	<i>krank</i> : zwakke, nietige.
	46	<i>staal</i> : stengel.

DE WATERSPEGEL

Basistekst:

Dichtoefeningen 1892,
93-96.

Jub. D, 87-90; VD 1,
132-134.

Datering: 1858.

Ingrepen

19	23	aan en zie < aan zie
20	35	uitstrooit, < uitstrooit.

Motto: 'De aarde maakte hij er op, met de hemel en de zee, de onvermoeibare zon en de volle maan en alle sterrenbeelden, die de hemel omkransen'. (Homerus 1982, 291). Komt uit de *Ilias*, boek XVIII ('De Wapens voor Achilles'), v. 483-485. Daarin wordt beschreven hoe de smid Hephaistos voor Achilles een wapenrusting smeedt, o.a. een rijk versierd schild met fraaie reliëfs. Het motto maakt deel uit van die (uitvoerige) beschrijving van de reliëfs, die in het gedicht zelf een belangrijke structurerende rol speelt.

(cf. ook het motto van 'O 't
ruischen van het ranke
riet').

19

- 1 *spegel*: spiegel.
- 4 *regel*: het liniaal.
- 8 *van onder te boven*: van onder tot boven.
- 9 *Hij*: d.i. de spiegel.
- 15 *vlietgés*: nevensvorm van vlotgers, vlotgras, d.i. een grassoort waarvan de halmen op het water drijven (glyceria).
- 16 *den lieflijken ende den ronden*: verwijst naar 'dien rand' (v. 14).
- 21 *onafmeetbaarheid*: onmetelijkheid.
- 22 *eindelijk vereende gewemel*: het door de verlatenheid ervan verschrikkelijk angstaanjagende uitspansel.
- 25 *dei*: deed.
- 27 *vervliegen*: vliegend van plaats veranderen, cf. 'vallende sterren', maar ook 'in het niets oplossen', een betekenis die in het volgende werkwoord, 'vergaan', tenvolle gerealiseerd wordt.
- 28 *winken*: wenken.
- 29 *Roomstrate*: de melkweg.
- 30 *Woênswagen*: de wagen van Wodan of Odin, nl. het sterrenbeeld de Grote Beer.
- 30 *recht en omverre*: recht en omgekeerd. Door de rotatie van de aarde valt het (panvormige) sterrenbeeld de Grote Beer in de loop van de nacht in

verschillende posities waar
te nemen.

19	31-32	<i>gij die zit oost in den morgen en west in den avond:</i> de planeet Venus.
	32	<i>'t Zevengesterre:</i> het zevengesternte, d.i. de Plejaden, een kleine groep sterren in het sterrenbeeld de Stier.
20	33	<i>wiel van de Zonne:</i> de zon voorgesteld als een wiel.
	35	<i>heur tranen:</i> de dauw.
	37	<i>lijk bloed:</i> nl. bij zonsondergang. <i>half:</i> wassend (de schijngestalte van de maan tussen nieuwe maan en eerste kwartier).
	40	<i>krank:</i> afnemend. Verwijst naar de schijngestalte van de maan tussen volle maan en laatste kwartier. De chronologisch correcte volgorde van maangestalten zou in de terminologie van het gedicht dus luiden: nieuw, half, vol en krank.
	41	<i>weên:</i> weiden.
	42	<i>vliezige:</i> wollige.
	43	<i>torren:</i> torens.
	44	<i>leeuwen (...) die gapen:</i> leeuwen met opengesperde bek.
	45	<i>nen boge:</i> een regenboog.
	45	<i>vertoog:</i> schouwspel.
	46	<i>verruwen:</i> kleuren.
	49	<i>geprent:</i> gedrukt.
	51	<i>djent:</i> lief, bevallig.
	54	<i>ál daar:</i> overal waar.
	56	<i>herelkes:</i> vlasstengels.
	56	<i>nedergestopen:</i> neergebogen.

57	<i>oest</i> : oogst.
57	<i>steen</i> : de wetsteen om de pik te wetten, een kleine zeis met een korte, meestal gebogen houten steel om de korenhalmen mee af te snijden.
58	<i>zingezangde</i> : een zangerig geluid maakte.
59	<i>binders</i> : na het pikken van het koren werden een aantal graanhalmen samengebonden in bundels, 'schoven', die daarna tegen elkaar in 'stuiken' werden gezet om te drogen.
60	<i>dapper</i> : snel.
61	<i>gestuikt</i> : in schoven cirkelvormig tegen elkaar gezet.
61	<i>stoppelden grond</i> : het stoppelveld, d.i. de akker met daarop nog het onderste deel van de graanstengels die achterblijven na het maaien.
62	<i>zijn herte ging open</i> : was blij en ontroerd
64	<i>bachten</i> : erachter.
66	<i>kneeuwlende</i> : herkauwende.
66	<i>reke</i> : rij.
67	<i>neunden</i> : neurieden (een zacht klinkend geluid door de neus voortbrachten).
68	<i>zopen nen zeup</i> : dronken een teug.
70	<i>wonderend</i> : bewonderend.
70	<i>wezen</i> : zijn, essentie.
73	<i>stoop ik</i> : boog ik me.
75	<i>'k dei om</i> : ik maakte aanstalten om.
76	<i>erkende</i> : herkende.

geprent met uw zegel:
waar uw zegel in gedrukt
staat.

AAN DE LEEUWERKE IN DE
LUCHT

Basistekst:

Dichtoefeningen 1892,
104-107.

Jub. D, 97-100; VD 1,
140-142.

Datering: 1857.

Ingrepen

éér < eér

22

12

Titel: leeuwerke: leeuwerik.

Opdracht: Robert (Robrecht) Willaert (1840-1916) zat in het schooljaar 1858-1859 bij Gezelle in de poësisklas, de vijfde klas van de oude humaniora. Gezelle had deze klas opgedragen als avondwerk een prozatekst of gedicht te schrijven in de lijn van zijn eigen 'Aan de leeuwerke in de lucht', een gedicht uit 1857 dat hij opgenomen had in zijn in augustus 1858 verschenen *Vlaemsche*

Dichtoefeningen. De taak was beslist niet ongewoon in Gezelles pedagogische praktijk: hij gebruikte zijn debuutbundel wel meer als een verzameling exemplarische teksten bij het literatuuronderwijs.

Willaerts 'Aen de leeuwerk' (Jub. GGG. Kl. II, 152-153), dat duidelijke reminiscenties bevat aan Gezelles leeuwerikgedicht,

zou Gezelle op zijn beurt weer inspireren tot nog een gedicht over dezelfde thematiek, 'Gij dichter die de leeuwerk zongt' (febr. 1859), dat expliciet verwijst naar Willaerts gedicht. Gezelle nam deze poëtische respons later op in zijn *Gedichten, Gezangen en Gebeden* (1862) met een opdracht: 'Aan Robbrecht Willaert van Eessen'.

De opdracht 'Aen R. Willaert' bij 'Aan de leeuwerke in de lucht' uit *Dichtoefeningen* komt pas voor het eerst voor in de tweede druk van *Dichtoefeningen* (1878): Willaert schreef zijn huistaak over de leeuwerik immers pas nadat de eerste druk verschenen was. (Van Iseghem 1993, 313-321).

22

1	<i>mij</i> : door mij.
1	<i>grijslawerke</i> : boomleeuwerik (<i>Lullula arborea</i>), kleine leeuwerik die vaak in bomen en struiken zit.
2	<i>zangster</i> : zangeres.
4-5	<i>met uw (...) voet de aarde stoot</i> : geringschattend de aarde afwijst.
5	<i>afgevlogen</i> : weggevlogen.
7	<i>bogen</i> : uitspansel.
9	<i>breken</i> : aanbreken.
11	<i>de gulden streken</i> : het goudkleurige deel van de hemel, het oosten.
13	<i>op heur eerste lonken</i> : op het tijdstip dat ze haar eerste lieve blikken (stralen) werpt.

21	<i>vleren</i> : vleugels.
22	<i>veerdig tot</i> : klaar voor.
23	<i>verteren</i> : wegwijnen.
31	<i>achter</i> : op zoek naar.
32	<i>ijde</i> : zonder innerlijke waarde.

23	37	<i>hille</i> : heuvel.
	38	<i>gulden Oost</i> : goudkleurige Oosten.
	46	<i>heilgenot</i> : genieting van groot geluk.
	59	<i>losgaan ende mogen werken</i> : vrijkomen en mogen hun werk doen, d.i. opvliegen naar de hemel.
	64	<i>'t diepen</i> : dieper worden.
	72	<i>gulden meer</i> : goudkleurige zee.
	73	<i>Oceaan van Goedheid</i> : onmetelijke goedheid.
	74	<i>Oosterdageraad</i> : verwijst naar God.
	76	<i>keeren</i> : terugkeren.
24	82	<i>vermengende in</i> : zich vermengend met.
	82-83	<i>getuit van de meziegolven</i> : gezoem van de muggenzwermen.
	84	<i>walmen</i> : opstijgen.
	85	<i>als het avond luidt</i> : als de avondklok luidt.
	86	<i>onder</i> : door.
	89	<i>schellen</i> : bellen.
	90	<i>toen</i> : wanneer.
	90	<i>klinkklankt ondereen</i> : dooreen klinkt.
	92	<i>kluttren</i> : rammelen.
	92	<i>klinken</i> : doen klinken.
	92	<i>weên</i> : weiden, grazen.
	93	<i>hemelbollen</i> : hemellichamen.
	94	<i>eenige eenigheid</i> : vreeswekkende eenzaamheid.

PACHTHOF SCHILDERINGE

Basistekst:
Dichtoefeningen 1892,
108-115.
Jub. D, 101-108; VD 1,
143-149.

Datering: 1855-1856.

Ingrepen

25	27	'k en < 'ken
26	69	geschreeuwd, < geschreeuwd.
	123	maar, prachtig < maar prachtig
28	142	'kik! hier < "kik!" hier
	143	kik! wie < "kik!" wie
	144	allen.' < allen.

Titel: *pachthof*: boerderij
die gehuurd wordt van de
eigenaar.

25	2	<i>koorentas</i> : korenschelf.
	3	<i>baaklende</i> : bakerend.
	9	<i>linken</i> : loeren.
	9	<i>schouw</i> : schichtig.
	11	<i>hinne</i> : hen.
	12	<i>is 't ik</i> : ben ik het.
	13	<i>'t gone</i> : hetgene.

25	15	<i>hij ligt en slapen</i> : hij ligt te slapen.
	17	<i>kezen</i> : oppikken.
	21	<i>bijder</i> : nader.
	23	<i>wonder vaarde</i> : zonderling voorkwam.
	24	<i>ik mij in slaap gebaarde</i> : ik deed alsof ik sliep.
	25	<i>met loozen oogepink</i> : de ogen schijnbaar toegeloken.
	29	<i>ontwekken</i> : ontwaken.
	29	<i>rad</i> : snel.
	30	<i>gerucht</i> : lawaai.
	32	<i>hoendersmesdag</i> : hoenderkermis (gevormd naar analogie met weversmesdag, kuipersmesdag. Mesdag: de feestdag waarop ambachtslieden hun patroon vierden.)
	34	<i>gaven ende kregen weêr</i> : aanvielen en incasseerden.
	37	<i>schoon of</i> : ofschoon.
26	39	<i>Kiekskes</i> : kuikentjes.
	41	<i>wrochten</i> : werkten, werden zich.
	44	<i>al kriepen</i> : piepend, klagend.
	51-56	cf. de weklacht van Christus over Jeruzalem (Luc. 19, 41 e.v.).
	55	<i>de goddelooze stede</i> : Jeruzalem.
	58	<i>nóg een reis</i> : nog een keer.
	60	<i>recht lijk</i> : precies zoals.
	61	<i>plakkende</i> : met platvoeten lopend.

61	<i>vaart</i> : gang.
62	<i>innewaard</i> : naar binnen gekeerd.
63	<i>wikkelt</i> : heen en weer beweegt.
64	<i>gewrikkeld</i> : gewriggeld. De Bo 1873, s.v. wrikkelen: 'al wrikkelende gaan (d.i. al wringaarzende)'.
65	<i>anden</i> : eenden.
65	<i>in eenen schal</i> : met één geschal.
66	<i>kweekte</i> : kweekte.
67	<i>geknoterd (...)</i> <i>gekneuterd</i> : gekird.
68	<i>geslobberd</i> : geslurpt.
68	<i>geteuterd</i> : gezogen.
69	<i>Dievige</i> : dievegge.
71	<i>kinderfooie</i> : doopfeest.
71	<i>waschte</i> : wasdag.
75	<i>greppe</i> : greppel.
77	<i>duiveslag</i> : duiventil.
83	<i>gekletterd</i> : geklapperd.
84	<i>kettert</i> : weerklinkt.
90	<i>beeten</i> : neerstrijken.
91	<i>schachten</i> : veten.
93	<i>lijze</i> : zacht.
94	<i>slieren</i> : glijden.
96	<i>grond genaken</i> : de grond raken.
97	<i>werk</i> : pluisjes.
100	<i>ronklende</i> : korrend.
100	<i>om end omme</i> : om en om.
100	<i>donklen</i> : duikelen.
101	<i>roekeloerend</i> : roekoeënd.
102	<i>te</i> : tot.

27	104	<i>al (...) optikken</i> : oppikkend.
	106	<i>tropplen</i> : in groepjes dooreen wriemelen.
	107	<i>broêrschgezind</i> : broederlijk.
	108-111	cf. Matth. 10, 16: Weest (...) argeloos als duiven.
	113	<i>grootmoedigheid</i> : hoogmoed.
	115	<i>beeld</i> : symbool.
	119	<i>den Grooten Geest</i> : de H. Geest.
28	123	<i>aangedaan</i> : uitgedost.
	125	<i>in 't werk gaan leggen</i> : te zullen aanspreken.
	128-150	Gezelles beschrijving van de kalkoen is duidelijk geënt op de <i>Histoire naturelle</i> van Buffon (Van Iseghem 1993, 372-373).
	129	<i>noesch en tweersch</i> : schuins en nors.
	129	<i>Zwicht u</i> : pas op.
	131	<i>gepinten</i> : versierde.
	131	<i>Indiaan</i> : de kalkoen is genoemd naar de stad <i>Calicut</i> op de Malabarkust (Voor-Indië), omdat men dacht dat de vogel van daar afkomstig was (<i>Etymologisch Woordenboek</i> 1989, 381).
	132	<i>hij vaart u in de schenen</i> : hij vliegt u naar de schenen.
	133	't: hij.
	133	<i>stenen</i> : steunen.
134	<i>kik</i> : nabootsing van het keelgeluid van de kalkoen, hier ook met de betekenis 'kijk' (naar mij).	

	134	<i>halsdoek</i> : lett.: 'sjaal'. Bedoeld wordt de rij knobbels en bellen aan hals en kop van hanen.
	134	<i>spraak</i> : schittert.
	134	<i>zijn steert gaat op</i> : hij zet zijn staart op.
	136	<i>neuslap</i> : lel.
	136	<i>langen</i> : langer worden.
	138	<i>streuvlen op</i> : gaan rechtop staan.
	139	<i>strijkt</i> : trekt in.
	144	<i>schrepen</i> : schrapen, krabben.
	150	<i>preuschen</i> : trotse.
	157-158	<i>al met eenen keer</i> : plots.
	158	<i>hutsen</i> : schudden.
	159	<i>schingelt</i> : schommelt.
	160	<i>gegabber</i> : gesnater.
29	161	<i>snabbelend</i> : snappend.
	161	<i>gesnabber</i> : getater.
	162	<i>klaar</i> : net.
	162	<i>hondgebas</i> : geblaf van een hond.
	165	<i>langs om meer</i> : hoe langer hoe meer.
	167	<i>met 'nen keer</i> : ineens.
	168	<i>gewerden</i> : gebeuren.
	180	<i>leuren</i> : ondergaan.
	186	<i>weêr</i> : of.
	192	<i>vroedgezinden</i> : tot wijsheid geneigden.
	193	<i>uit kunt vinden</i> : kunt achterhalen.
	197	<i>trijfelingen</i> : kleinigheden.
	198	<i>bevroed</i> : bewust.
	199	<i>onwetens</i> : zonder het te beseffen.
30	202	<i>bewusteloos</i> : onbewust.

30

211

van: door.

221

aan: tot.

DE BELTROMMEL

*Basistekst:*Dichtoefeningen 1892,
132-136.Jub. D, 125-129; VD 1,
163-167.*Datering:* 1858?

33

49

*Ingrepen*ringe ring rom? < ringe
rom!In *Vlaemsche**Dichtoefeningen* (1858),
190 staat als notitie bij 'De
beltrommel':

Aldus is de mate:

— ◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡
 — ◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡
 — ◡ | — ◡ | — ◡ | —
 — ◡ | — ◡ | — ◡ | —

— | ◡ ◡ | ◡ — ◡ ◡ | ◡ — | —
 — | ◡ ◡ | ◡ — ◡ ◡ | ◡ — | —

— ◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡ | — | — |

*Titel: beltrommel:*tamboerijn. Het gedicht
wordt traditioneel in
verband gebracht met een
schilderij van de Italiaanse

schilder Fra Angelico (ca 1400-1455), het 'tabernacolo dei Linaioli' (1433), gemaakt voor de gilde van de vlaskammers (Museum van San Marco, Firenze) (Morante en Baldini z.j., 91 en 119). Gezelle zou meerbepaald geïnspireerd geweest zijn door de (zeer populaire) musicerende engelen die afgebeeld staan op de lijst rond het middenpaneel van dit altaarstuk, dat O.-L.-Vrouw met kind voorstelt. Twee van de in totaal twaalf engelen hanteren inderdaad de tamboerijn.

E. Van Oye deelde in dit verband mee: 'In de kamer van Gezelle hing aan den muur, rechts van de deur, nevens zijne bibliotheek, eene zeer schoone staalgravure van Fra Angelico's schilderij. Gezelle heeft me meermaals met ingenomenheid op die gravuur opmerkzaam gemaakt, en gezeid dat hij die in verzen brengen wilde. Toen dit geschied was, toonde hij mij zijn gedicht, en nog lang hebben wij samen over dit gedicht gesproken.' (Walgrave 1914, 132). Gezelles gravure stelde wellicht niet het hele middenpaneel voor, maar enkel de engelen (cf. de afbeelding in Walgrave 1914, tegenover p. 132). Van Oye dateerde deze gebeurtenis in 1858.

Dit gedicht werd ook in verband gebracht met het werk van F.W. Faber (cf. de opgegeven literatuur).

31	3	<i>stond</i> : moment.
	5	<i>laat dat af</i> : hou daar mee op.
	6	<i>na'</i> : naar.
	6	<i>rinkel</i> : gerinkel.
	13	<i>immer nog getreurd</i> : altijd blijven treuren.
32	24	<i>lijên</i> : verdragen.
	34	<i>lekend</i> : druppelend.
	35	<i>al tribblen</i> : bevend, dansend.
	42	<i>leed</i> : leid.
33	45	<i>deure</i> : vertrokken, voorbij.
	46	<i>liefgetal</i> : liefallig, dierbaar.
	47	<i>nievers</i> : nergens.
	57	<i>gebleven</i> : overgebleven.
	61	<i>begeven</i> : in de steek laten.
	62	<i>zoo (...) begeeft</i> : indien gij zelf niet bezwijkt.
	63	<i>leed om liefde geeft</i> : (nooit) liefde met leed vergoedt.
	64	<i>keer (...) om</i> : wend u met uw hart naar de Heer.
	65	<i>roeren</i> : beweging, geluid.
	67	<i>Hij (...) alleen</i> : alleen hij.
34	71	<i>voldaan</i> : gestild.
	72	<i>trane (...) kom</i> : kom, traan, die al onderweg is (aansporing om te wenen).
	73	<i>rinken</i> : rinkelen.
	82-83	<i>Wien</i> : aan wie.
	80-81	cf. ps. 148, waarin de schepping aanroepen wordt om Jahweh te loven, en ps. 150; v. 81 verwijst naar ps. 150, 6: 'Looft Jahweh, alles wat ademt'.
	86	<i>monkelt op</i> : glimlach bij.

(Lit.: Walgrave 1923,
21-42, Westenbroek 1964,
Lissens 1965, Van
Iseghem 1980).

HET STOOMGEVAARTE

Basistekst:
Dichtoefeningen 1892,
157-165.
Jub. D., 149-157; VD 1,
184-190.

Datering: 1858?

Ingrepen

36

66

z' < 'z

37

101

alderschrikkelijkste <
allerschrikkelijkste

Titel: Het stoomgevaarte:
de stoomtrein.

Motto: Benedicite omnes
virtutes Domini Domino,
DAN., III. C.: Alle krachten
des Heeren, zegent den
Heer (in *Het Oude*
Testament 1896, v: Dan.
III, 61).

35	2	<i>wonder</i> : wonderlijk.
	3	<i>doof</i> : dof.
	3	<i>landman</i> : boer.
	4	<i>van</i> : met.
	5	<i>ievers opgevaren</i> : ergens opgestoken.
	6	<i>geweerte</i> : onweer.
	8	<i>al (...)</i> <i>veld</i> : bedoeld wordt: de oogst, die door een onweer vernield kan worden.
	12	<i>klaar en klaarder</i> : duidelijk en duidelijker.
	15	<i>dook</i> : schuilging.
	17	<i>varen</i> : rijden.
	20	<i>tierende getier</i> : krijsende gefluit.
	22	<i>vóóruitgekropen</i> : vooraan uitgekropen.
	25	<i>slaan (...)</i> <i>bal</i> : worden plots verdoofd, WDLD: bal: 'bediedt het uitwerksel van een schielyk gerucht op de ooren'.
	26	<i>weg en weder</i> : heen en weer.
	27	<i>borstgegrol</i> : borstgegrom.
	29	<i>knerzelende</i> : knarsende.
	31	<i>keelgerucht</i> : keellawaai.
	33	<i>schenen</i> : rails.
36	36	<i>om de baan te wachten</i> : om op de spoorweg te letten.
	36-37	<i>slaat hand aan 't lijf</i> : drukt de hand tegen het lichaam.
	40	<i>lenden</i> : lendenen.
	41	<i>moed</i> : gemoed, stemming.
	43	<i>bestand</i> : in staat.
	48	<i>dat</i> : aan wie.
	53	<i>storten</i> : vallen.

	54	<i>wijl (...) samenhorten:</i> terwijl(...) met kracht op elkaar botsen.
	57	<i>weêrgalen:</i> weergalmen.
	60	<i>dravensdorst:</i> zin om te draven.
	61	<i>'t stil geluchte aan vlenderen:</i> de stille lucht aan flarden.
	62	<i>aan stuks geknarsde zenderen:</i> stuk geknarste sintels.
	65-69	in de beginperiode van de stoomtrein veroorzaakten kleine stukken brandende kolen die uit de trein spatten inderdaad wel eens brand langs het traject.
	65	<i>Maanden zorgens:</i> hetgene waar ze maanden lang voor gezorgd hebben.
	67	<i>om een sperk:</i> omwille van een vonk.
	68	<i>toespuigt:</i> toespuit.
37	76	<i>palen:</i> grenzen.
	87	<i>stortende, bezwelen schier:</i> neervallend, bijna bezwelen.
	88	<i>het natte nieuwspapier:</i> de net gedrukte krant.
	90	<i>straks:</i> daarnet.
	95	<i>voortgestoot:</i> voortgestoten.
	98	<i>dapper aan:</i> flink.
	99	<i>niets gemaakt:</i> tot niets gereduceerd.
	114	<i>verbreeden:</i> verbreiden.
38	116-117	<i>den throon (...) te Roomen:</i> de paus. (throon: etymologische spelling).
	121	<i>Voert gij:</i> wanneer gij voert.
	129	<i>gemengel:</i> mengsel. De dichter heeft het hier over verpleegsters in

oorlogssituaties, en
waarschijnlijk meerbepaald
over Florence Nightingale
(1820-1910), die tijdens de
Krimoorlog (1854-1856)
beroemd werd als

		hoofd van de verpleegsters die gehospitaliseerde Britse soldaten verzorgden.
38	154	<i>te werke staan</i> : ten dienste staan.
	155	<i>gâren</i> : vergaren.
39	173	<i>trotsende</i> : hoogmoedige.
	174	<i>'t schittren van de Zonne</i> : het licht van God.
	178	<i>blindgelast</i> : (helemaal) toegelast.
	182	<i>al tot mij</i> : (kom) allemaal bij mij.
40	200-201	<i>verdreigen schier</i> : bijna bedreigen.
	202	<i>hem zelf</i> : zichzelf.
	202	<i>op hem zelf kan staan</i> : zelfstandig kan zijn.
	207	<i>ontworden</i> : ontaarden.
	209	<i>het kleenste graantje</i> : het kleinste korreltje.
	212	<i>gedoken</i> : verborgen (houdt).
	213	<i>ontdekt</i> : laat zien, openbaart.
	213	<i>zoo 't hem geviel</i> : naar geloven.
	218	<i>erkend</i> : erkend hebbend.
	220	<i>op</i> : over.
	223	<i>van</i> : door.
	227	<i>op te binden</i> : op te leggen.
	232	<i>wederbauwt</i> : weergalmt.
	236	<i>deunt</i> : weergalmt, ook: davert.

(Lit.: Geens 1978.)

Kerkhofblommen

KERKHOFBLOMMEN

Episch-lyrisch verslag van de uitvaart van Eduard van den Bussche te Staden op woensdag 5 mei 1858. Van den Bussche (°10 januari 1840), op 3 mei gestorven aan tuberculose in de ouderlijke hoeve in de landelijke gemeente Staden, was leerling van de poësisklas aan het kleinseminarie te Roeselare. Gezelle, die klasseleraar was, woonde met zijn leerlingen de uitvaartplechtigheid bij. Na de rituele rouwperiode van zes weken verscheen omstreeks 16 juni 1858 de aandenkingsbrochure *Kerkhofbloemen*. Vanaf de tweede druk, *Kerkhofblommen* 1860, voegde de dichter aan het verhaal andere gedichten met doodsthematiek toe, incl. funeraire gelegenheidspoëzie. Een zesde druk van de bundel verscheen in 1892; een zevende druk, een schooluitgave die in 1900 bij uitgeverij De Meester te Roeselare verscheen, werd nog door de dichter voorbereid en nagezien.

Basistekst:
Kerkhofblommen.
Zevende,
vermeerderde uitgave.
Rousselaere, J. De
Meester, 1900, 1-10,
26-29 (ref. lijkrede).
Deze zevende druk
verscheen weliswaar
pas na Gezelles dood,
maar werd door de
dichter nog persklaar
gemaakt en is dus,
ondanks de talrijke
slordigheden in de

tekst, de ultima
manuseditie.
Jub. K, 1-7, 26-29; VD 1,
243-247, 260-263.

Datering: omstreeks juni
1858.

Ingrepen

45	2	Lilium. < Lillium
	11	bloeide: < bloeide;
46	24	bespottinge < bespotting
	30-31	moeten laten van naar zijn uitvaart te gaan < moeten laten naar zijn uitvaart te gaan (om grammaticale redenen)
	31	wij gingen, en < wij gingen en
	38	luidt, < luidt.
	40	Nachtegaal < nachtegaal
	41	veldaccoord, < veldaccoord.
47	60	gestorven < getorven
48	123	treurig < Treurig
49	135	ontdekt < ondekt
	141	strooi < srooi
	143	ontdekt < ondekt
	145-146	op niets meer te steunen en heeft < niets meer te steunen en heeft
	147	komen halen < komt halen

Motto: komt uit het gedicht
'Philomena' van de
middeleeuws Latijnse
schrijver Johannes
Peckham
(1225/1230-1292). Hij
studeerde theologie onder
leiding van Bonaventura,

aan wie 'Philomena'
vroeger ook toegeschreven
werd. In dit lange gedicht
van 90 kwatrijnen staat de
nachtegaal voor de
Godminnende ziel die
uiteindelijk van liefde
bezwijkt en sterft.

De zelfde vier Latijnse
versregels stonden ook op
het doodsprentje van
Eduard van den Bussche,
net zoals het gedicht dat
Kerkhofblommen opent
(‘Zoo daar ooit een blomke
groeide’).

45

6

lilie van de dellingen:
lelietje-van-dalen,
meibloem; ‘delling’; dal,
vallei.

7

noode: ongaarne, met
tegenzin.

8

uitgang: nl. de dood,
voorgesteld als een
verlaten van de wereld.

10

over: op.

11

of (...) bloeide: hoe mooi
het ook bloeide.

14

vonklende: glimmend,
helder van kleur.

15

needre: lage, ook:
nederige.

16

winde: geslacht van
slingerplanten uit de
windefamilie met
klokvormige bloemen. In
RdH 2 (1867), 117 noemt
Gezelle in voetnoot de
Latijnse naam,
‘*Convolvulus arvensis*’. De
winde staat in bloei vanaf
juni.

16

daar m' op terdt: waar men
op trapt.

18

van: door.

19	<i>nog en waar 't:</i> nog en was er.
23	<i>aanzien:</i> uitzicht.
25	<i>hem verre beneên staat:</i> ver beneden hem staat.
30	<i>hertelijk:</i> met hart en ziel, in hoge mate.
30	<i>om:</i> omwille van.
30	<i>anderszins:</i> om een andere reden.

46	35	<i>behoef</i> : behoefte, voedsel.
	35	<i>geen stonde en let</i> : geen moment verwijt.
	38	<i>luidt</i> : klinkt.
	39	<i>klapt</i> : praat.
	41	<i>m'</i> : men.
	41	<i>veldaccoord</i> : (harmonisch klinkende) veldmuziek.
	44	<i>ontwekt</i> : ontwaakt.
	45	<i>wentelend</i> : golvend.
	45	<i>laaft</i> : verkwikt.
	49	<i>drijvend</i> : stromend.
	53-55	cf. ps. 126, 6.
47	56-61	cf. Joh. 12, 24.
	63	<i>medemaat</i> : vriend.
	64	<i>al</i> : allemaal.
	65	<i>besteên</i> : besteden, toevertrouwen.
	65	<i>gebenedijd</i> : gewijd, gezegend.
	66	<i>op gestelden tijd</i> : nl. bij de verrijzenis.
	69	<i>smoor</i> : mist.
	69	<i>'t en bleek ons niet</i> : het was ons niet duidelijk.
	72	<i>verkeer</i> : omgang.
	74	<i>al lenger hand</i> : stilaan.
	75	<i>gewaad</i> : de witte huif die de boerenwagen voor de gelegenheid overspant.
	79	<i>toen</i> : dan.
	80-81	op de wagen zaten gewoonlijk enkele familieleden, voor of naast de kist.
	81	<i>bin' de wijte</i> : binnen de huif.
	84	<i>of</i> : alsof.
	88	<i>bezorgen</i> : verzorgen.

48	89	<i>nieuwemaar</i> : nieuws.
	90-105	het was de gewoonte de paarden die voor de wijte wagen gespannen zouden worden de avond vóór de uitvaartplechtigheid mee te delen dat ze een lijk zouden moeten vervoeren. Ze werden ook besprenkeld met het palmtakje en het wijwater uit het sterfhuis. (Van Coppenolle 1951, 97-134, 114-115).
	90	<i>Baai en Blesse</i> : namen voor resp. een roodbruin ('baaide') paard en één met een witte vlek (een bles) op het voorhoofd. De beide paardenamen zijn waarschijnlijk reminiscenties aan boek XIX, 399-401 van de <i>Ilias</i> . In die passage vraagt Achilles de twee paarden die voor zijn strijdswagen gespannen zijn, Xanthos (roodbruine) en Balios (witvlek), hem veilig van het strijdperk terug te brengen.
	92	<i>fraai</i> : rustig, braaf.
	92	<i>uitvaartmesse</i> : begrafenismis.
	94	<i>doppen</i> : dopen.
	95	<i>'t gewijde water klaar</i> : het gewijde, heldere water.
	98	<i>kruist</i> : geeft een kruisje.
	104	<i>verheeten</i> : verhitten.
	106	<i>kruist en wijdt hem</i> : bekruist en zegent zichzelf.
	107	<i>in den breidel vangt</i> : het bit in de mond steekt.
	108	<i>bezijd</i> : naast.
	115	<i>pallem</i> : palm(takje).
	115	<i>speerst</i> : besprenkelt.

48	116-117	<i>bevrijden van</i> : behoeden voor. Volgens het bijgeloof werd een lijkstoet door tal van gevaren bedreigd.
	119	<i>die en hebben uit te staan</i> : zij niet te verdragen hebben.
	120-121	cf. de uitdrukking: 'die met een paard uitgaat, gaat met zijn meester uit'.
49	130-131	<i>hun oud gebruik</i> : nl. het vervoeren van het lijk met de wijtewagen.
	131	<i>afstaan</i> : opgeven.
	132	<i>hand en hand</i> : hand in hand.
	132	<i>uitgeleed</i> : uitgeleide.
	136-138	het was de gewoonte op het Westvlaamse platteland het sterfhuis te markeren met een kruis van stro aan de ingang van de boerderij of aan het begin van de landweg die naar de boerderij leidde (Van Coppenolle 1951, 101-102). Het uitgedorste stro symboliseert het gestorven lichaam, het (niet meer aanwezige) graan verwijst naar de ziel en haar verworven verdiensten.
	140	<i>werkzuchtige</i> : werklustige.
	141	<i>uitgedorschen</i> : uitgedorst.
	151	<i>terdt</i> : trap.
	154	<i>over eerde</i> : opgebaard.
	154	<i>alle slag van verschooningen</i> : alle soorten verontschuldigen.
	155	<i>over ende</i> : overhoop.
	157	<i>gepraamd</i> : gebukt gaand.
	157	<i>borst</i> : barstte.

	159	<i>uitgestorven heerd</i> : het is niet duidelijk of het doven van het haardvuur bij een overlijden een werkelijk voorkomend gebruik was (cf. Walgrave 1923a, 30). Gezelle zelf formuleert daar zijn twijfels over in <i>Loquela 2</i> (1882-1883), 39.
		MIJNE BEMINDE EN DIERBARE LEERLINGEN!
		<i>Ingrepen</i>
50	198	geniet, < geniet.
	199	bidden.' < bidden.
51	222	scheidden < scheiden
49	161	<i>schoolverblijf</i> : klas.
50	162-163	<i>ontblijven</i> : te kort schieten.
	163-164	<i>wat behoort het mij te spreken</i> : wat zou ik moeten zeggen.
	164	<i>toen</i> : als.
	165	<i>doode</i> : doodse.
	167	<i>erfgebied</i> : erfelijk gebied.
	170-171	naar Gezelle zelf meedeelt in <i>RdH</i> 1867, 149, waren dit de 'eigen woorden van zijne hoogwaardigheid J.J. Faict dan superior te Rousselaere'.
	180	<i>zucht</i> : verlangen.
	182	<i>Priesterdom</i> : priesterschap.
	184-188	verwijst naar het feit dat de vader in stervensgevaar verkeert.
	185	<i>wilde hij</i> : indien hij wilde.
	194	<i>ontlastte</i> : verlichtte.
51	215	<i>strale</i> : treffende blik.

51	215	<i>enkele</i> : simpele.
	216	<i>eigensten</i> : zelfde.
	216-217	<i>zielsgenoegen</i> : zielsvreugde.
	217	<i>onnoozelheid</i> : onschuld.
	224	<i>hetwelk</i> : nl. het geluk (222).
	224	<i>onder</i> : met.
	226	<i>gestand doen</i> : nakomen, getrouw blijven.
	228	het gedicht van Van den Bussche waaruit Gezelle hier citeert, het 'Lied van Witking', werd opgenomen in Jub. K., 218-219.

(Lit.: Walgrave 1923, Jub.
K, Asselbergs 1958,
Westenbroek 1964a, VD 1,
236-458.)

BEZOEK BIJ 'T GRAF

Basistekst:
Kerkhofblommen.
Zevende, vermeerderde
uitgave. Rousselaere, J.
De Meester, 1900, 30-32.
Deze zevende druk
verscheen weliswaar pas
na Gezelles dood, maar
werd door de dichter nog
persklaar gemaakt en is
dus, ondanks de talrijke
slordigheden in de tekst,
de ultima manuseditie.
Jub. K 30-32; VD 2,
265-267. Daar gedateerd
1856?/1859.

Het gedicht werd voor het
eerst gebundeld in de
tweede, herziene uitgave
van *Kerkhofblommen*
1860. Zowel de eindversie

als een eerste versie van het gedicht (z. Jub. κ, 220-222) zijn vermoedelijk omstreeks 1859 geschreven. Ze vertonen stilistische verwantschap met andere gedichten die in ditzelfde jaar zijn ontstaan. Een voorstadium van het gedicht dateert van 1856: naast een ongedateerde notitie is een Frans prozagedicht van de dichter bekend dat dezelfde beelden en indrukken bevat: *La visite au cimetière de Staden (souvenir pieux à un ami défunt)*, door Gezelle gedateerd 1 november 1856 (z. aant. P. Allossery in Jub. κ, 219 en 223-224); het houdt verband met een bezoek op 1 november 1856, daags vóór Allerzielen, aan het graf van Charles Delaey, een klasgenoot en vriend van Gezelle, geboren te Staden op dezelfde dag als Gezelle, 1 mei 1830, en aldaar overleden op 7 juni 1856.

Datering: 1856/1859?

Ingrepen

52	22	neêr < neer
	25	neêr < neer
53	38	zinkt < ziakt
	39	wederom < wedorem
	42	neêr < neer
52	3	<i>hoorde</i> : luisterde.
	7	<i>'k En wete</i> : ik weet het niet.
	7	<i>entwie</i> : iemand.

heilige tent: wijst op het tabernakel, de tent die de Israëlieten met zich

- 52 meedroegen tijdens hun tocht door de woestijn van Egypte naar Kanaän en waarin de Ark des Verbonds stond.
- 27 *haast*: in een korte tijd.
- 53 31 *de putmakers geldwinnend hand*: de geld verdienende hand van de grafdelver.
- 33 *toogt*: toont.
- 40 *'t vergetende gers*: het vergetende gras (omdat het het nieuwe graf opnieuw met een graslaag bedekt).
- 55 *blozende vrucht*: komt uit de kruishymne 'Vexilla regis prodeunt' van de Latijnse dichter en hagiograaf Venantius Fortunatus (530-na 600). In deze hymne aan het kruishout wordt dit gezien als een bloeiende fruitboom.
- 57 *over*: boven.
- 54 66 *gedokene*: verborgen.
- 71 *vinde mij*: mocht [hij die stierf] mij vinden.

(Lit.: Demeulemeester 1968, Boets 1972, Westerlinck 1980, 163-180.)

HET KINDEKE VAN DE DOOD

Het gedicht is geschreven ter nagedachtenis van Constantinus De Kiere (Roeselare, 14 maart 1834-15 januari 1859), halfbroer van Emiel De Kiere (een leerling van

Gezelle in het poësisjaar 1857-58) en neef van Joseph De Kiere, barbier van het kleinseminarie te Roeselare. Constantinus stierf na een lange ziekte aan tuberculose.

Basistekst:

Kerkhofblommen.

Zevende, vermeerderde uitgave. Rousselaere, J. De Meester, 1900, 40-45. Deze zevende druk verscheen weliswaar pas na Gezelles dood, maar werd door de dichter nog persklaar gemaakt en is dus, ondanks de talrijke slordigheden in de tekst, de ultima manuseditie. Jub. K, 40-45; VD 1, 274-278.

De tekst verscheen in een aparte druk in 1860 (Roeselare, D. Vanhee), met op de titelpagina een motto uit Frederick Faber, *The Creator and the Creature* (1858); New Edition, z.j., 173. Het gedicht werd er opgedragen aan Bruno Van Hove, superior van het kleinseminarie te Roeselare en gewaardeerd leraar.

Datering: 1860.

Ingrepen

55	4	Dood < dood
	16	kindeke... < kindeke..
56	39	spreekt, < spreekt.
	50	hemelbal, < hemelbal.
57	69	Dood < dood
	75	Dood < dood

58	102 119	<p>weêrom < weerom</p> <p>ze vluchtte... en, < ze vluchtte..., en,</p> <p><i>Motto:</i> 'hij is een kind van de dood'. Komt niet uit 1 Kon. 20, 31 maar uit 1 Sam. 20, 31. Het zijn woorden van Saul, de vader van Jonathan, over David. In de volkstaal overgeleverd in de betekenis: hij is ten dode opgeschreven.</p>
55	1 2 3 10 15 17 21 23 24 25 27 28	<p><i>Daar zijnder:</i> er zijn mensen die.</p> <p><i>schaars (...)</i> brijzel brood: nauwelijks een kruimel brood.</p> <p><i>gaan:</i> (de levensbaan) gaan, volgen.</p> <p><i>hutste:</i> schommelde, deed dansen.</p> <p><i>dáár mocht voên:</i> mocht aan de borst voeden.</p> <p><i>at (...)</i> bedwang: at en dronk, louter uit noodzaak.</p> <p><i>wast:</i> groeit.</p> <p><i>reilde:</i> rank, slank (figuurlijk: dun als een reil(e), d.i. regel, lat).</p> <p><i>derelijk:</i> zwak, flauw.</p> <p><i>blommekes:</i> nl. de andere kinderen.</p> <p><i>over van vreugde:</i> overmatig blij.</p> <p><i>bedrukten staal:</i> treurige stengel.</p>
56	34 37	<p><i>overand:</i> overhand, beurtelings.</p> <p><i>breekt:</i> aanbreekt, begint.</p>

	38	<i>en en spreekt geen</i> : en spreekt geen (dubbele negatie).
	39	<i>'t en zij dat</i> : tenzij dat woord dat (tenzij wat).
	41	<i>noengetij</i> : middaguur.
	45	<i>looverkruid</i> : bladeren.
	53	<i>Toen</i> : dan.
	58	<i>hij staat om in te gaan</i> : hij op 't punt staat binnen te gaan.
	60	<i>achter de baan</i> : langs de baan.
57	61	<i>wrijft</i> : strijkt, schuurt.
	69	<i>maag</i> : bloedverwant.
	71	<i>lijzigen</i> : stil en traag.
	72	<i>land</i> : veld.
	74	<i>langt erom</i> : verlangt ernaar.
	77	<i>beidde</i> : wachtte.
	86	<i>Wat heeft er med' hem geweest</i> : wat is er met hem gebeurd?
	90	<i>aardige</i> : vreemde.
58	95-96	<i>'t klopte (...) klaar</i> : op de kerktoren klepte de berechtingsklok, de berechting komt, vergezeld van de bel, en er brandde (in het huis) al een kaars.
	97-98	<i>niet (...) meer</i> : niets roerde of bewoog nog.
	99-100	<i>om (...) Heer</i> : omwille van de angsten de eerbied (voor) en de komst van de Heer (Christus in het Sacrament).
	101	<i>En zeider</i> : en er zei.
	101	<i>lijzige</i> : zachte en trage.
	102	<i>dorst</i> : durfde.
	107	<i>hij maakt zijnen pak</i> : hij gaat sterven (de stervende woelt met de hand in de lakens, alsof hij zijn

	reisgoed klaarmaakt, d.i. zich reisvaardig maken om te sterven).
108	<i>kreesch</i> : weende klaaglijk.
111	<i>snokte</i> : snikte.
113	<i>staal</i> : strak.

- 58 115 *een kruisken*: kruisje op het voorhoofd, zegen.
- 116 *de vrouw was al lange dood*: Constantinus De Kiere was een kind uit het eerste huwelijk van Jan De Kiere en Melanie Fitler, die stierf één jaar na de geboorte van Constantinus.
- 118 *spannende (...) intweên*: de ziel trok zo hard aan de band met het lichaam dat die verbroken werd.
- 123 *Hoe!*: uitroep van verwondering.
- 124 *dat het hem zóó geleek*: dat het (lijk) nog zo lijkt op de persoon, ofwel: dat het (sterven) hem (het kindeke van de dood) zo goed paste.
- 59 125 *stond*: bleef staan.
- 126 *endeklokke lood*: eindklok (doodsklok) luidde (onmiddellijk na zijn overlijden).
- 131 *eer*: eerder.
- 133 *zij*: de moeder (zie 116).
- 133 *eigenste*: zelfde.

[ZIELGEDICHTJES] XI. A.V.D.
1860

Geschreven voor het doodsprentje van Augustus Antonius Natalis ('Gustje') Van Doorne (1853-1862), het broertje van Hendrik, Gezelles leerling te Roeselare. Gezelle onderhield met het gezin Van Doorne hartelijke betrekkingen. Hij schreef, naast de tekst van het

doodsprentje, ook nog een meer uitgebreid in memoriam voor het overleden jongetje, waarin hij de onschuld en de heiligheid van het kind verheerlijkt (Jub. k. 239-240). Voor de moeder, Justine Van Doorne, bestemde hij ook nog de zielgedichtjes XII ('Ah! gij hadt zoo geren 't leven') en XIV ('Hetgene een' moeder troosten kan'). (Jub. k. 58-59, 238-241, VD 1, 298, 300).

Basistekst:

Kerkhofblommen 1900, 56.

Jub. k., 57-58; VD 1, 297.

Datering: het jaartal 1860 klopt niet met de sterfdatum van A. Van Doorne (14 juni 1862). Ofwel gaat het om een vergissing, ofwel had Gezelle het versje reeds in 1860 gebruikt voor een ander overlijden (cf. VD 8, 354).

wel: goed.

[ZIELGEDICHTJES] XII. J.V.D.
1860

De tekst werd al opgenomen in *Kerkhofblommen* 1860 (met in v. 2 *uw Jantje*). In 1862 droeg Gezelle het vers op aan Justine Van Doorne bij het overlijden van haar zoontje: 'Aen de bedroefde en rouwvolle moeder van August Antoon Natalis Van Doorne, ter

zaliger en troostelyker
gedachtenisse' (Jub. K,
240). (Cf.
[ZIELGEDICHTJES] xi.
A.V.D. 1860 en XIV N.V.N.
1860).

Basistekst:

Kerkhofblommen 1900, 56.

Jub. K, 58; VD 1, 298.

Datering: 1859/1860/1862.*Ingrepen*

61

5

zoetheid, < zoetheid.

8

erft... < erft.,.

[ZIELGEDICHTJES] XIV. N.V.N.
1860

Opgenomen vanaf de vierde druk van *Kerkhofblommen* 1878. Dateert van 1860 en werd geschreven voor een niet geïdentificeerde N.V.N. Werd ook opgenomen op een (derde) prentje voor A.A.N. 'Gustje' Van Doorne, aan Justine Van Doorne opgestuurd op 1 juli 1862, met opdracht: 'Aen de rouwende moeder †' (Jub. K, 240). (Cf. [ZIELGEDICHTJES] XI. A.V.D. 1860 en XII. J.V.D. 1860).

Basistekst:

Kerkhofblommen 1900, 57.

Jub. K, 59; VD 1, 300.

Datering: 1860/1862.

62

3

vreemd: vreemde.

7

't is vele dat (...) heet: er is veel (...) noemt.

[ZIELGEDICHTJES] CXI. L.V.R.
1887

Zielgedichtje voor de
timmerman Leo Van
Robays (†17 september
1887), vader van Edward,
priester, leraar en een van
Gezelles medewerkers en
geestesverwanten. De
zoon had, om er toch maar
zeker van te zijn dat
Gezelle het zielgedichtje
zou schrijven, reeds voor
het overlijden van zijn
vader een gedachtenisvers
bij de dichter aangevraagd.
Hij deed dat in een brief
van 16 september 1887
waarin hij tevens precieze
mededelingen verstreekte
over beroep en karakter
van de (bijna) overledene.
Gezelle heeft die
informatie in zijn tekst op
maximale wijze benut.

Basistekst:
Kerkhofblommen 1900,
130-31.
Jub. K., 127; VD 1, 399.

Datering: 1887.

63

9

't scherp: het scherpe
gerei.

11

't Vaderland: de hemel.

13

dien: degene aan wie.

(Lit.: Couttenier 1990,
225-226.)

[ZIELGEDICHTJES] CXV. E.J.C.
1888

Zielgedichtje voor Emiel Joseph Carrette (7 maart 1864 - 7 februari 1888), een jongeman die zelfmoord pleegde. Hij werd stervend naar het ziekenhuis gebracht, waar Gezelle, die men opgeroepen had, hem nog het Sacrament van de Zieken kon toedienen. Na de tekst van het zielgedichtje liet Gezelle op het doodsprentje ook nog de 'Laatste woorden die ik gehoord hebbe van den stervende' opnemen, nl. een akte van berouw. Beide teksten verschenen op 12 februari 1888 ook nog in de *Gazette van Kortrijk* (Jub. k., 261).

Basistekst:
Kerkhofblommen 1900,
133-134.
Jub. k., 130; VD 1, 403.

Datering: 1888.

64	1	<i>moordallaam:</i> moordgereedschap.
	6	<i>dat God verbiedt.</i> wat God verbiedt, nl. zelfmoord.
	15	<i>daar.</i> waar.
	17	<i>vloekende:</i> vervloekend.

Gedichten, gezangen en gebeden

TER INLEIDINGE

Dit is één van de gedichten waarvan Hugo Verriest het ontstaan met een anekdote verbonden heeft. Het gedicht is volgens hem 'uit des dichters gemoed geweld na een zitten in den hof. Voor zekeren tijd was hij een geweldig teekenaar, hij had een ivoren boekske en teekende daarin eene hand met een potlood: hij legde ons dat allemaal uit in de lessen dat de crayon uit cederhout gemaakt was en dat dit hout goed riekt als men erin snijdt. Hij versneed zijn eigen potloodstift lang en scherp - met zijne fijne hand en fijne ziel zou hij niet hebben kunnen schrijven met een stomp gesneden potlood'. (Keurgedichten I, 163).

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 7-8. Na de 'Opdracht aan mijn weledelen Heer Mr. Jos. A. Alberdingk Thijm' en diens 'Antwoord' is dit het openingsgedicht van de bundel. Jub. GGG. Kl. I, 3-4; VD 2, 28-29.

Datering: VD 7, 70: met voorbehoud gedateerd omstreeks maart 1860. Jub: uit de tijd der uitgave [1862]. Dundruk 1950: 1859. Westenbroek 1976: 1860-1862.

Motto: niet geïdentificeerd. In de eerste druk werd dit motto een 'oud fragment' genoemd. Volgens C. Gezelle werd het aangebracht door Hugo Verriest (Keurgedichten I, 63). Het is echter niet duidelijk of het om een citaat gaat dan wel om een pastiche in oude stijl (Westenbroek 1976, 81). Inhoudelijk verwijst het motto naar de psalmen, waar harp en luit altijd samen voorkomen (Claes 1993, 25).

67

1

het staal: het mes waarmee het potlood versneden wordt.

2

de penne van cederhout: het cederhouten potlood. Over het scherpen van het geurige cederhouten potlood schreef Gezelle later ook in een artikel over 'De zeven ceders' (*RdH* 1, nr. 13, 24.2.1866, 101-103): 'Het hout is lichtbruin van verwen, aangenaam stoorend als het brandt; de zonne doet den wierook of cederharst daarvan door al de houtporiën zimperen en doorzetten (...). Wilt gij de hoedanigheden van het cederhout nagaan zoo onderzoekt maar, bij der reuke en met het pennemes, uw potloodpennne, die, of 't een goede is, van cederhout moet gemaakt zijn.' (102-103)

7

den balsem van Libanon: cf. Hosea 14, 7. Libanon is een gebergte in de

- tegenwoordige staat Libanon en is beroemd om zijn ceders en coniferen. Het cederhout van Libanon werd in Jeruzalem gebruikt voor de bouw van de tempel.
- 8 *de reukende wasemen*
Sions: de geurige dampen van Sion, de berg waarop de tempel in Jeruzalem werd gebouwd. Sion is ook de naam voor Jeruzalem.
- 9 *de biddende wolke*: de opstijgende wierook, symbool van het gebed.
- 14 *Vaart*: beweeg.
- 18 *wentlende*: golvende.
- 20 *klimmende*: rijzende.
- 21 *mijn stappen met schaduw vooruitbeeldt*: door de lage stand van de zon valt de schaduw van de stappende figuur vóór hem uit.
- 23 *mij (...) verlangende*: mijn schaduw en die van uzelf, potlood, langer makend (nl. wanneer de avond valt).
- 28 *tij*: getij.
- 31 *brekende*: uitbarstende.

DE TALE DES VADERLANDS

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 11.
Jub. GGG. Kl. I, 7; VD 2, 32.

In de eerste druk van *Gedichten, Gezangen en Gebeden* (1862), p. 11-12 volgde onmiddellijk op het prozagedicht 'De tale des vaderlands' het vers 'Als de ziele luistert', eerder reeds gepubliceerd in

XXXIII kleengedichtjes
(1860).

Datering: 1859/1862
(Westenbroek 1976, 84).

68

7-8

dat hem behoefde: dat hij
nodig had.

9

eens nachts: op een nacht.

68

9

een: iemand.

18

de banden Adams: de boeien van Adam, d.i. de stoffelijke noodwendigheden.

O DICHTERGEEST

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 12.
Jub. GGG. Kl. I, 8; VD 2, 33.

Het gedicht werd voor het eerst opgenomen in de tweede uitgave van GGG (1879), 10.

Er zijn drie manuscripten overgeleverd: een kladhandschrift (potlood) dat ontstond tijdens een treinreis tussen Denderleeuw en Brussel op 26 juli 1877 (M 1). Het nethandschrift (op basis van M 1) is een briefkaart die Gezelle op 27 juli 1877 verstuurde naar Gustaaf Verriest, geneesheer en professor te Leuven (M 2). Beide handschriften bevinden zich momenteel in het Engels Klooster te Brugge. (Cf. De Bruijn 1991, 81-85 en D'haen 1997, 114-118). Een derde handschrift (een latere bewerking die aan de gedrukte versie van 1879 voorafgaat) is enkel als foto beschikbaar in het Gezellearchief, Brugge; zie D'haen 1997, 116-117) (M 3). De handschriftversies zijn sterk afwijkend van de gedrukte versie. Ze zijn

instructief voor een goed
tekstbegrip. De versie van
M 2 is de volgende:

O Dichtergeest...

O Dichtergeest, van wat al schanden
Hebt gij mij, armen knecht, verlost;
En, uit uw' handen,
Wat heeft uw dierste gunst mij luttel gelds gekost!

Gij Godlijk wezen doet mij leven
Waar menig ander sterven zou,
En ongegeven
Is nog de groote gift waarom 'k u {wiss'len} wou.
{derven}

Gij zijt genezing, en de wonden,
De diepe, o wond're, toen gij met
Uw hand gevonden
Ze hebt en toe getast zyn gave en gansch genet.⁽¹⁾

Hoe menig keer, en duizend malen
Hebt gij, mijn hert, mij dit gezeid;
Maar hoe vertalen?...
'k Gevoel 't, en zuchte, God, naar uwe alsprekendheid!

G.G.

Op het spoor tusschen
Denderleeuw & Brussel
26 Julij 1877.

(1) genet

Datering: 26-27 juli 1877.

Titel: dichtergeest:
dichtgeest, geest van de
poëzie (met bijbelse
connotatie: de goddelijke
geest als scheppende
kracht, Gen. 1, 2). M 1 heeft
hier de versie: 'o
dichtkunst'.

69

- 1 *banden:* wat de vrijheid
belemmert [M 2: *schanden:*
oneer].
- 2 *knecht:* dienaar; in bijbelse
context: gelovige in zijn
verhouding tot God.
- 4 *dierste:* dierbaarste,
kostbaarste.
- 12 *getint:* onderzocht met een
tinte (d.i. een voorwerp om
een wonde te peilen,
peilstift van een
heilkundige).
- 12 *toegetast:* betast en
dichtgemaakt [op M 2
duidelijk in twee woorden:
toe getast; M 3: *of gansch*
en gave zyn ze weerom
toegekleefd. M 2: *genet*,
voltooid deelwoord van
netten (reinigen,
zuiveren)].
- 15 *verhalen:* in woorden
weergeven, vertellen.
- 16 *zuchte:* verlang hevig,
smacht.

Basistekst: Gedichten,
Gezangen en
Gebeden/Kleengedichtjes
1893, 20-21.
Jub. GGG. Kl. I, 14-15; VD
2, 39-40.

Datering: 1858-1859?
(Westenbroek 1976, 88).

70

10

het kind: nl. de kinderen
die kerstliederen komen
zingen.

16

leekt: druppelt.

18

het: het kind.

19

die: bij wie.

19

Gregorisdag: 12 maart,
feestdag van de H.
Gregorius, patroonheilige
van de scholieren. Naar
Gezelle zelf in de eerste
uitgave van de bundel zeer
uitvoerig toelichtte, trokken
de kinderen op die dag van
huis tot huis om eieren te
verzamelen. Daarna werd
er op school feest gevierd
en werden er onder andere
eiergerechten gegeten.
Gezelle illustreert zijn
toelichting met een
Gregorisliedje dat zijn
grootmoeder van
vaderskant, Anne
Meurisse, gemaakt had.
Zijn eigen lied aan de
'lieden van te lande'
verwijst zowel qua vorm
als inhoud naar dit
kinderliedje.

20

hoop: troep.

21

halve deure: verwijst naar
een soort voordeur, typisch
voor eenvoudige
woningen, dat uit een
aparte onderste en

bovenste helft bestond,
zodat men indien gewenst
enkel het bovenste deel
kon openklappen.

waarvooren, leutig
schoolgetier. waarvóór, blij
schoolrumoer.

70	24 24	<p><i>kezend</i>: pikkend. <i>kakeldier</i>: kip.</p> <p>TOT DE ZONNE</p> <p><i>Basistekst</i>: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 33. Jub. GGG. Kl. I, 26; VD 2, 50.</p> <p>Het gedicht werd pas vanaf de tweede druk van GGG (1879) opgenomen. Gepubliceerd in <i>Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken</i> 1880, 144, waar het als titel heeft Het blomke tot de zonne.</p> <p><i>Datering</i>: ongedateerd. Vanaf de Dunderukeditie (<i>Guido Gezelle's dichtwerken</i>. 1943², 391) gedateerd: 1859-60(?). De datering wordt overgenomen in VD 2.</p>
72	19 1 8 10 11 17 21 22	<p><i>Ingrepen</i> naar < nàar</p> <p>'k: ik (de bloem). <i>naar</i>: op. <i>klemmens moe</i>: klimmensmoe. <i>zoo</i>: zodra. <i>wordt</i>: begint. <i>staal</i>: stengel. <i>toen den nacht rondom</i>: dan de nacht door.</p>

O LIED

Basistekst: Gedichten,
Gezangen en
Gebeden/Kleengedichtjes
1893, 39.
Jub. GGG. Kl. I, 32; VD 2,
56.
Opgenomen in GGG 1862,
48. Volgens de traditie is
het gedicht omstreeks juni
1860 geschreven, met een
opdracht aan Polydor
Demonie (1844-1887), in
het schooljaar 1859-60
leerling van de vierde klas
(het derde jaar van de
humaniora) aan het
kleinseminarie te
Roeselare. Op 26 oktober
1861 schreef Gezelle het
gedicht ook in het album
van Hendrik Van Doorne
(Jub. GGG. Kl. II, 77).

Datering: ± juni 1860.

73

5

vermaken: herstellen,
helen, genezen.

13

leekt: druppelt, druipt.

GIJ BADT OP EENEN BERG

Basistekst: Gedichten,
Gezangen en
Gebeden/Kleengedichtjes
1893, 59.
Jub. GGG. Kl. I, 52; VD 2,
72.

Datering: ongedateerd.
Opgenomen in GGG 1862,
73. In de Drukkeditie
(*Guido Gezelle's*
dichtwerken. Derde druk,
1950, 414) gedateerd:
1859(?). Dit werd
overgenomen in VD 2.

Titel: cf. Matth. 14, 23 (En
nadat hy de scharen had
weggezonden, klom Hy
alleen op den berg, om te
bidden. En toen het avond
was geworden, was hy
daer alleen).

74

13

gewagen: meedelen.

15

cf. Luc. II, 1 (En het
geschiedde, als hy aen
zekere plaets in gebed
was, dat, toen hy ophield,
en van zyne leerlingen tot
hem zeide: Heere! leer ons
bidden, gelyk ook Joannes
zyne leerlingen geleerd
heeft).

(Lit.: Jub. GGG. Kl. II, 91-92,
Westenbroek 1976,
126-127).

BLIJDSCHAP

Deze tekst, die in de Gezelle-literatuur vaak gelezen werd als egodocument of als mystieke tekst, staat door zijn plaats in de bundel (onmiddellijk volgend op 'Bezoek bij het Alderheiligste') in een eucharistische context. Het gedicht vertoont verder in hoge mate zowel inhoudelijke als formele overeenkomsten met het traditionele genre van de (17de-eeuwse) communielyriek zoals dat beoefend werd door o.a. D. Bellemans (1642-1674) en M. De Swaen (1654-1707).

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 62-63.
Jub. GGG. Kl. I, 55-56; VD 2, 75-76.

Datering: eind 1859? (cf. Westenbroek 1976, 129).

75

1	<i>Daar:</i> er.
13	<i>toen:</i> wanneer.
18	<i>bij:</i> nabij.
21	<i>Wat gaat mij om:</i> wat gebeurt er met mij?
21	<i>stonden:</i> momenten.
23	<i>dronk:</i> dronken.
25	<i>Kan:</i> kent.
32	<i>blommenstaal:</i> bloemstengel.

(Lit.: De Vos 1997, 307-316.)

BRIEF

Basistekst: Gedichten,
Gezangen en
Gebeden/Kleengedichtjes
1893, 74.
Jub. GGG. Kl. I, 66; VD 2,
86.

Datering: 12 januari 1859.

77

- 1 *schier:* bijna.
- 1 *vlies:* hier wordt bedoeld:
het (brief)papier.
- 3 *op u:* aan u.
- 4 *mijn dichterlijk mijn
dierbaar kind:* de
bestemming van deze
poëtische brief was
Gustaaf Verriest
(1843-1918), die in
1858-1859 in Gezelles
poësisklas zat. Hij
studeerde geneeskunde
en werd na een loopbaan
als huisarts docent
anatomie aan de
universiteit van Leuven. Hij
bleef steeds met Gezelle
bevriend.
- 16 *deelt:* scheidt.
- 19 *let:* talmt.
- 23 *neerstiglijk:* ijverig, met
aandrang.

IK MISSE U

Basistekst: Gedichten,
Gezangen en
Gebeden/Kleengedichtjes
1893, 89-90.
Jub. GGG. Kl. I, 81-82; VD
2, 99-100. Het gedicht is

opgenomen in de eerste uitgave van *Gedichten, Gezangen en Gebeden* 1862, 132-133. Het heeft daar geen strofen; de tekst bevat ook de verzen 9-16 niet.

Datering: Allossery situeert het gedicht begin 1859, onmiddellijk na de nieuwjaarsvakantie, toen Van Oye niet terugkwam om zijn retorica en humaniorastudies te Roeselare af te ronden (Jub. GGG. Kl. II, 123). Westenbroek plaatst het gedicht tussen de brieven van Van Oye aan Gezelle van 14 januari en 23 februari 1859, brief waarin Van Oye terugblijkt op een laatste? bezoek en Gezelles 'liefderijk onthaal' (Jub. Br. 1, 38) (Westenbroek 1976, 169-172).

Opdracht. afwezenden: afwezige. De afwezige vriend is Eugène Van Oye, die omstreeks nieuwjaar 1859 het seminarie te Roeselare had verlaten.

78

1	<i>henenvaar:</i> heenga.
2	<i>henenkeer:</i> naar terugkeer, me naartoe wend.
3	<i>de dagen rond:</i> de hele dag door.
5	<i>alleen ik:</i> ik alleen.
12	<i>noch zij het:</i> en zij (de moeder) het (kind) ook niet.
15	<i>uwen zang mist de orgelklank:</i> de orgelklank mist uw gezang. (Van Oye had een mooie stem en

zong ondermeer in de
kerk).

en misse ik al met een: en
ik mis (uw stem)
terzelfdertijd.

- 78 24 nl. in de H. Communie.
- 79 30 *overschiet*: overblijft?,
overdekt?
- EEN BONKE KEERZEN KIND
- Basistekst*: Gedichten,
Gezangen en
Gebeden/Kleengedichtjes
1893, 110-112.
Jub. GGG. Kl. I, 98-100; VD
2, 115-116.
- Datering*: zomer 1858?,
zomer 1860 (cf.
Westenbroek 1976, 99).
- Titel*: *bonke keerzen*: tros
kersen (aan de boom).
- Opdracht*: Eugène Van
Oye (cf. 'Dien avond en die
rooze').
- 80 17 *neigend hongen*: buigend
hingen.
- 18 *zwinkelend*: wiegelend.
- 81 63 *al*: alles.
- 66 *gloeiende*: blozende.
- (Lit.: Claes 1993, 22-29).
- DIEN AVOND EN DIE ROOZE
- Gezelle schreef dit gedicht
voor Eugène Van Oye op
de avond van 1 november
1858, rond 22 u. Het was
een poëtische reactie op
een intiem gesprek dat hij
wellicht diezelfde avond

gevoerd had met Van Oye, waarbij de jongen hem een roos had geschonken. Over de inhoud van dit gesprek is niets bekend. Mogelijk had Van Oye Gezelle laten verstaan dat diens sterk religieus geïnspireerde vriendschap hem het eeuwig geluk in de hemel zou helpen bereiken. In ieder geval moeten de woorden van de leerling bij Gezelle euforische gevoelens van liefde en zielsverbondenheid hebben gewekt.

Van Oye, die het gedicht misschien de volgende dag al kreeg, schreef een dankbare brief aan Gezelle: nog nooit had hij een gedicht 'met meer vreugde en lachen' gelezen, en hij zou het vers 'eeuwig (...) bewaren als een perel van uwe kunste en een zegel van onze heilige genegenheid; eene gedenkenisse van uwe vaderlike en teedere liefde en van mijne onwankelbare dankbaarheid'. Uit dezelfde brief blijkt echter ook dat de jongen kennelijk verrast was door de aard en intensiteit van de gevoelens in 'Dien avond en die rooze'. Zo schrijft hij dat hij Gezelle de roos onder andere heeft geschonken 'in d'hoop van ze misschien in een Dichter bloeme weêr te mogen ontvangen', een gebaar waarin - zo stelt hij defensief - toch geen kwaad zit. Verder legt hij uit dat hij bij het schenken van de roos ook dacht aan

het bekende lied, 't is the
last rose of summer' van

de Ierse dichter Thomas Moore (1779-1852), waarin de laatste, eenzaam achtergebleven en van vriendschap beroofde roos wenst te sterven tussen haar gestorven vriendinnen (Jub. Br. I, 33). De (niet meer te achterhalen) betekenis die Gezelle aan de geschonken roos toekende, spoorde dus duidelijk niet met de intenties waarmee Van Oye de roos aan zijn leraar cadeau deed.

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 113-114.
Jub. GGG. Kl. I, 101-102; VD 2, 117-118.

In de eerste uitgave van *Gedichten, Gezangen en Gebeden* (Brugge, Gaillard, 1862) werd dit gedicht niet opgenomen, volgens de overlevering omdat Gezelle vreesde dat niemand het zou begrijpen. Eugène Van Oye kreeg in 1863 wel de toestemming van de dichter om het vers te laten drukken. Het verscheen in de *Lettervruchten van het tael-en letterlievend studenten-genootschap der katholyke hoogeschool te Leuven, onder de zinspreuk: Met Tyd en Vlyt*. Leuven 1863, 181-182, met opdracht 'Aen E.V.O.' en jaartal 1858. Daarna werd het gedicht opgenomen in *Rond den Heerd* 8 (1873), 21

september 1873. Vanaf de tweede uitgave van GGG (K. Fonteyn - J. De Meester, Leuven-Roeselare 1879) werd 'Dien avond en die rooze' aan de bundel toegevoegd.

Datering: 1 november 1858, ongeveer 22u (cf. Jub. GGG II, 140).

Ingrepen

op u, < op,

82

19

Opdracht. aan den voorgaanden: bedoeld wordt Eugène Van Oye, aan wie het vorige gedicht in de bundel, nl. 'Een bonke keerzen kind' (Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 110-112) expliciet werd opgedragen. (Cf. 'Een bonke keerzen kind', 'Ik misse u', 'Rammentati', '<'Ik droom alreê van u, mijn kind'>', '12 juli 1858').

5

blom: bloem.

6

gelezen: uitgekozen, maar ook (het gedicht) gelezen.

8

er honing uit gedronken: naast de letterlijke betekenis ook: er voordeel uit gehaald.

(Westenbroek 1995, 51-66).

EEN DREUPEL POESIJ

Deze poëtologische tekst,
waarin de vreugde en de
vrijheid die het schrijven
van poëzie met zich
meebrengt centraal staan,
is een contrafact van een
zeventiende-eeuws
geestelijk lied uit *Den
Liefvelycken
Paradys-Voghel* (1670)
van D. Bellemans. In dit
lied vergelijkt een begijn
haar vreug-

devolle afscheid uit de wereld met de blijdschap die gevangen dieren bij hun bevrijding ervaren.

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 120-121. Jub. GGG. Kl. I, 108-109; VD 2, 124.

Datering: 1858-1859 (cf. Westenbroek 1976, 91).

Titel: Een dreupel poesij: een druppel poëzie.

Opdracht: Gustaaf Verriest (1843-1918), zat in 1858-1859 in Gezelles poësisklas. Hij studeerde geneeskunde en werd na een loopbaan als huisarts docent anatomie aan de universiteit van Leuven. Hij bleef steeds met Gezelle bevriend. (cf. 'Brief').

83

1	<i>toen:</i> wanneer.
4	<i>roeit:</i> vliegt.
9	<i>ruischt:</i> gonst.
12	<i>ontluikend:</i> ontsluitend.
17	<i>bewind:</i> rijk.
21	<i>'t gedacht:</i> de gedachte.
21	<i>zeer:</i> snel.
22	<i>'t waterkrystalijn:</i> waterkristal, heel helder water.
24	<i>'k hem gewaar kan zijn:</i> ik hem kan opmerken.
28	<i>ton:</i> dan.

29

toen: dan.

31

God zij dank: hier ook letterlijk te nemen: de poëzie is immers een gave Gods.

(Lit.: De Vos 1997, 316-321.)

RAMMENTATI

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 126-127. Jub. GGG. Kl. I, 113-114; VD 2, 128-129.

Datering: augustus 1858.

Titel: in de 'Aenteekeningen' bij de eerste druk (1862, 162) noteert Gezelle bij het woord 'Rammentati': 'Is een italiaensche titel beteekenende zoo veel als, op zyn vlaemsch: *herinner u. Rammentati Addio: herinner u, God beware u.* De steun van 't eerste w. valt op de e, van 't andere op de i.'

Opdracht: de Italiaan Domenico de' Pisani uit Lucca was samen met zijn jongere broer Vincenzo leerling in het kleinseminarie te Roeselare in

1856-1857 en 1858-1859. In augustus 1858 vertrok Domenico naar Engeland, terwijl zijn broer nog twee jaar op school bleef. Het gedicht is naar alle waarschijnlijkheid een afscheidsgedicht van Gezelle voor Domenico. Bij een tweede gelegenheid (vermoedelijk in januari of februari 1859) werd het ook geschonken aan E. Van Oye, in de context van diens vertrek uit het Roeselaarse kleinseminarie. Er is een handschrift uit de nalatenschap van Van Oye bekend (nu in Gezellearchief). Deze versie markeert de interjectie 'oh!' typografisch sterk, wat het geheel een emotionele emfase geeft. Westenbroek wees op een opvallende structurele overeenkomst met het gedicht 'Ik misse u' (Westenbroek 1967).

Motto: citaat uit het lied 'Open the door to me, oh!' van de Schotse dichter Robert Burns (1759-1796) (Burns 1873, 157).

84

7

't genoegzijn en 't beheer: de genoegzaamheid en het meesterschap.

18

ontwijdert: verwijdert.

19

verschee'n: gescheiden.

28

Addio: vaarwel.

(Lit.: Westenbroek 1976,
117-119, Westenbroek
1995, 51-66.)

'T LAATSTE

Dit gedicht was in de
edities 1862, 1879 en 1893
inderdaad het laatste vers,
afgezien van de
Kleengedichtjes. Sedert de
2de druk van de
Veen-editie (1913) volgden
echter nog twee gedichten,
's Avonds' en 'Nu of nooit',
twee gedichten in 1862
gebundeld die de dichter
in de 2de en 3de druk van
*Gedichten, Gezangen en
Gebeden* niet meer
opnam.

Basistekst: Gedichten,
Gezangen en
Gebeden/Kleengedichtjes
1893, 146-147.
Jub. GGG. Kl. I, 133-134;
VD 2, 147-148.

Datering: 1857-1860/1862.

Ingrepen

85	17	schoon < schoon,
	19	uw < uwe
	5	<i>dichten</i> : gedichten.
	5-6	<i>mijn geliefde</i> : mijn geliefde (gedichten).
	6	<i>niet en weet</i> : niets afweet van.
	7	<i>falen</i> : fouten.
	27	<i>gevoesterd</i> : gezoogd, gekoesterd.
	29-30	<i>hercastijd</i> : opnieuw getuchtigd, herwerkt.

33	<i>spreekt voor mij</i> : pleit voor mij.
34	<i>reden</i> : verantwoording.
35	<i>is 't zake dat</i> : indien.

85-	35-36	<i>krankgeboornen</i> : zwak geboren.
86	40	<i>het Leven derf</i> : het (eeuwig) leven ontbeer.

Driemaal XXXIII kleengedichtjes

<ALS DE ZIELE LUISTERT>

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 151.
 Jub. GGG. Kl. I, 140; VD 2, 180.
 In de eerste druk van *Gedichten, Gezangen en Gebeden* (1862), p. 11-12 volgde 'Als de ziele luistert', eerst gepubliceerd in *XXXIII kleengedichtjes* (1860), onmiddellijk op het prozagedicht 'De tale des vaderlands' (cf. 'De tale des vaderlands').

Datering: 1859.

89	2	<i>al</i> : alles.
	3	<i>'t lijzigste</i> : zachtste.
	4	<i>taal en teeken</i> : positieve pendant van 'taal noch teken', de uitdrukking die Gezelle in eerdere versies van het gedicht gebruikte. Vers 4 luidde immers oorspronkelijk: 't Geen noch tael noch teeken geeft' (Jub. GGG. Kl. I, 140).
	8	<i>klappen</i> : praten.
	11	<i>talen</i> : spreken.
	12	<i>gedoken</i> : verborgen.

<HET BIETJE MAAKT DEN
HEUNING>

Basistekst: Gedichten,
Gezangen en
Gebeden/Kleengedichtjes
1893, 151-152.
Jub. GGG. Kl. I, 141; VD 2,
181.

Datering: 1859.

90

2

kobbe: spin.

5

boomt: straalt.

<O MOCHT IK>

Dit gedicht verwijst duidelijk naar de tweede strofe van een Italiaans sacramentsgedicht, nl. *A Gesu Sacramentato chiuso nella sacra custodia* van A. de Liguori 1696-1787. Gezelle had deze tekst opgenomen in zijn bloemlezing *Alcune Poesi de' Poeti Celesti* (1860), en was ook vertrouwd met de bewerking die Frederick Faber van het Italiaanse vers maakte (Jub. GGG. Kl. II, 221-222).

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 160.
Jub. GGG. Kl. I, 151-152; VD 2, 192.

Datering: VD: 1860?
Jub. GGG. Kl. II, 222: kan van rond 1859 zijn.

<WEET GIJ WAAR DE WIND
GEBOREN>

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 165.
Jub. GGG. Kl. I, 156; VD 2, 198.

Datering: 29 juni 1860. (cf. het album van Hendrik Van Doorne, waar de tekst gedateerd werd 'Op St. Pauwels ten 10 's avonds

1860'.) (Jub. GGG. Kl. II, 230).

Motto: Numquid nosti semitas nubium?: Kent gij de wegen der wolken? Komt uit Job 37, 16.

92

8

bevat: bevat ligt.

10

me: men.

<DE VLAAMSCHE TALE IS
WONDER ZOET>

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 168. Voor het eerst gepubliceerd in *De Vlaamsche Vlagge 5* (Pasen 1879), 71 en gebundeld in *Driemaal XXXIII Kleengedichtjes* 1881 (derde druk). Jub. GGG. Kl. I, 159-160; VD 2, 202.

Datering: ongedateerd, maar op basis van de eerste publicatie vanaf *Dundrukeditie 1943²*, 504 gedateerd: 1879?

93

4

onmondig: ongesproken.

4

te gaar: tegelijkertijd.

6

te monde uitgaat:
(letterlijk:) tot in de mond en verder uitgaat.

7

verruwprachtig hoortoneel:
kleurrijk hoorspel.

9

ontplooit: ontvouwt.

<'K HOORE TUITEND'
HOORNEN EN>

Volgens een getuigenis van Hendrik Van Doorne (1841-1914), Gezelles leerling te Roeselare, schonk de dichter hem dit kleengedichtje. De jongen schreef het, net zoals hij met andere Gezelleverzen deed, in zijn poëzie-album over.

Basistekst. Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893, 173. Voor het eerst opgenomen in de afdeling *Bloembladeren* van de eerste uitgave van *Gedichten, Gezangen en Gebeden* 1862, 145. Vanaf *Driemaal XXXIII Kleengedichtjes* 1881 (derde druk) bij de *Kleengedichtjes* ondergebracht. Ongedateerd in die uitgaven. Jub. GGG. Kl. I, 165; VD 2, 209.

Datering: het handschrift werd gedateerd 'feest van S. Cyriacus en gezellen' (8 augustus) 1860. Het werd geschreven op de keerzijde van een herdrukt 17de-eeuws contrareformatorisch bidprentje met een voorstelling van de kruisdragende Christus omringd van tal van kruisen. (Jub. GGG. Kl. II, 244) (Cf. 's Avonds').

- 1 *tuitend'*: tuitende, toetende (WDL: 'Tuiten: Toeten, den hoorn blazen).
- 1 *hoornen*: hoorns. Met 'hoorn' is hier bedoeld het blaasinstrument, de koehoorn of toethoorn, of een nabootsing daarvan in koper. De hoorn werd vroeger gebruikt om de veldarbeiders 's avonds naar huis te roepen (Janssen 1939, 66). Ook een klankcitaat van de naam Van Doorne (Claes 1990).
- 2 *de navond is nabij*: de avond is nabij (cf. de woorden van de Emmaüsgangers, Luc. 24, 29: Blyf by ons; want het wordt avond, en de dag is reeds gedaeld).
- 4-6 *kinderen (...) komt bij*: variatie op Jezus' uitspraak 'laat de kinderen tot mij komen' (Matth. 19, 14; Marc. 10, 14; Luc. 18, 16) (Claes 1990, 117-118).
- 7 *de Alderhoogste*: Altissimus, naam van God de Vader in de psalmen en bij Lucas.

(Lit.: Walgrave 1923b, 261, Jub. GGG. Kl. II, 244-245, Janssen 1939, 66-67, e.a.), Westenbroek 1967, 169, D'haen (1987), 44, Claes 1990.)

<MIJ SPREEKT DE BLOMME
EEN TALE>

Basistekst: Gedichten,
Gezangen en

Gebeden/Kleengedichtjes
1893, 189.
Jub. GGG. Kl. II, 182; VD 2,
235.

95

2

beleefd: met leven
begiftigd.

<INKE>

Basistekst: Gedichten, Gezangen en Gebeden / Kleengedichtjes 1893, 194. Jub. GGG. Kl. I, 188; VD 2, 247.

Datering: 1861?
Het gedicht werd voor het eerst gepubliceerd in de derde druk van *Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes* (1893). Het komt echter al voor in het exemplaar van *Gedichten, Gezangen en Gebeden* van 1862 dat Hugo Verriest bezat. Gezelle bracht in dit exemplaar correcties aan, niet alleen in het tekstgedeelte maar ook in de 101 afschriften van Gezelleteksten die Verriest had laten inbinden op blanco bladen. In dit exemplaar van Verriest bevatte de tekst nog drie extra regels:

Pakt uwe
stok
en ne
wullene rok
en rydt er
mee te
peerde.

Liederen, eerdichten et reliqua

IN FOCO AMOR MI MISE

Nederlandse vertaling van het mystieke gedicht 'In foco amor mi mise' van de

Italiaanse dichter
Jacopone da Todi (ca
1236-1306). Gezelle had
de Italiaanse tekst
opgenomen in zijn
bloemlezing *Alcune Poesi
de' Poeti Celesti*. (cf. 'o
Mocht ik').

Basistekst: Liederer,
Eerdichten et Reliqua
1893, 31-34.
Jub. LER, 22-24; VD
294-296.

Datering: 1860.
Eerst gepubliceerd in V.
Huys, *De legenden van
Sinte Franciscus van
Assizie*. Brussel,
Roeselare 1861, 283-286.

Ingrepen

100	38	rechtte < rechte
101	72	wrake < vrake
99	2	<i>nieuwling</i> : novice.
	15	<i>klaar</i> : louter.
	22	<i>vâmen</i> : vademem.
	25	<i>De lancien (...) uit</i> : het was afgelopen met het gebruik van de lansen.
	29	<i>beschut</i> : beschutting.
100	36	<i>mocht</i> : kon.
	36	<i>en weet ik</i> : weet ik niet.

100	38	<i>rechtte</i> : richtte.
	42	<i>bonken</i> : massa's.
	46	<i>van mij</i> : naast mij.
	47	<i>ge (...) geteld</i> : je had ze nooit kunnen tellen.
	50	<i>niet eens</i> : niet één keer.
	53	<i>hulp doen</i> : hulp bieden.
	54	<i>gebrijzeld</i> : vermorzeld.
	56	<i>of (...) niet meer</i> : of ik nog leefde of niet meer (leefde).
	58	<i>buiten mij</i> : in onmacht.
	59	<i>genoechten</i> : genot.
101	66	<i>te mij kwam</i> : tot mezelf kwam.
	69	<i>te zijnen landwaard</i> : naar zijn land toe.
	70	<i>gemoette</i> : ontmoette.
	71	<i>randde hem aan</i> : viel hem aan.

BRUILOFT

Gelegenheidsgedicht. Titel op de afzonderlijke druk: *Trouwdicht opgedragen aan Petrus Dewachter en Prudence Dubliqy op den dag van hun Huwelijk den 16 September 1874*. Het onderschrift luidt: 'Maria Dubliqy met hare broeders en zusters'.

Het huwelijk had plaats te Kortrijk. P. Dewachter was een kantoorbediende, P. Dubliqy een naaister. Er is een handschrift bewaard gebleven.

Basistekst: Liederén,
Eerdichten et Reliqua
1893, 56-57.
Jub. LER, 42-43; VD 2,
314-315.

102	29	<i>Ingrepen</i> vrouwelijke < vrouwelijken
	3	<i>toogen:</i> tonen.
	9	<i>laat:</i> laat achter.
	12	<i>van:</i> door.
	25	<i>gij:</i> (de bruidegom).
	25	<i>eender:</i> dezelfde.
	30	<i>krankt:</i> ziek of zwak is.
	31	<i>leed als lieflijkheden:</i> lief als leed.
	32	<i>ontlaat:</i> loslaat, losmaakt.

HEETE POOTJES

Een eerste versie van dit
gedicht verscheen op 6
januari 1861 in het
satirische weekblad
Reinaert De Vos, onder
pseudomien *Spoker* en
met als titel 'Hy heeft zulk'
heete pootjes!'

Het blad (1860-1868)
verscheen onder redactie
van de katholieke

- 1 *schalkaard*: grappenmaker.
- 1 *een Me gevaân*: een bijgevangen.
- 5 *fatsoen*: specimen, exemplaar.

DIE VARENDE VROUE

Eerst gepubliceerd op 14 juli 1861 in *Reinaert de Vos* (cf. 'Heete pootjes'). Gezelle werkte onder het pseudoniem 'Spoker', geregeld mee aan dit tijdschrift van 1 juli 1860 tot en met 26 maart 1865. Tot de overwegend satirische verzen die hij erin publiceerde, behoren een vijftal gedichten in pseudo-middelnederlands, waarvan er drie naderhand verschenen in *Liederen, Eerdichten et Reliqua*: 'Die Varende Vroue' [de windhoos], 'Die viervlaghe' [het noorderlicht] (17.3.1861) en 'Torrebrand' [blikseminslag in de toren van de St.-Pieterskerk van Torhout op 20.3. 1863] (29.3.1863).

'Die Varende Vroue' verscheen in *Reinaert de Vos* met een opdracht aan Gezelles oud-leerling (poësisklas 1858-1859) en vriend Karel de Gheldere (1839-1913), die toen geneeskunde studeerde te Leuven. De Gheldere schreef ook zelf poëzie: hij publiceerde in 1861 - met een

opdracht aan Gezelle - zijn *Jongelingsgedichten*, die hij voor het grootse deel te Roeselare had geschreven. Later verschenen van zijn hand ook nog de bundels *Landliederen* (1883) en *Rozeliederen* (1893).

In *Reinaert de Vos* voegde Gezelle bij de titel ook nog een voetnoot: 'In andere talen: *waterspout*, *waterhose*, *trombe*; in West-Vlaenderen zegt men van over oude tyden nog altyd op zyn heidensch: *varende vrouwe*.

Deskundigen zullen bemerken dat beide namen Varende Vrouwe en Vier Vlage dichteryk gemaekte namen zyn en op stafrym staen; wederom een teeken van hoogen ouderdom'.

Het gedicht volgt vrijwel op de voet een krantenverslag (*De Standaerd van Vlaenderen*, 6 juli 1861) over de windhoos die op 21 juni Mesen en omgeving teisterde.

Basistekst: Liederen, Eerdichten et Reliqua 1893, 122-126.
Jub. LER, 101-105; VD 2, 373-376.

Datering: 14 juli 1861.

Titel: *die varende vroue*: windhoos, wervelwind (letterlijk: de reizende vrouw). Cf. 'De varende vrouwe'

1	<i>viervlaghen</i> : noorderlicht.
1	<i>voordesen</i> : eerder.
3	in het gedicht 'Die viervlaghe' (<i>Reinaert de Vos</i> , 17 maart 1861) verwees Gezelle naar het noorderlicht dat in maart 1861 in Vlaanderen te zien was geweest.
4	<i>eist u lief</i> : als het u lief is.
5	<i>vander (...) doene</i> : van het doen van.
6	<i>al (...) Moscheroene</i> : in de streek van Moeskroen, een stad in het Noorden van Henegouwen (behoorde vóór 1962 tot West-Vlaanderen).
7	<i>doe</i> : toen.
7-9	<i>dus</i> : 1861.
10	<i>ward</i> : werd.
10	<i>dat walenlant</i> : Wallonië.
10	<i>ter stede</i> : op de plaats.
11	<i>Comene</i> : Komen, een stad in het Noorden van Henegouwen (behoorde vóór 1962 tot West-Vlaanderen).
12-13	<i>ghevat van</i> : getroffen door.
13	<i>onsochte</i> : onzacht.
15	<i>derne</i> : deerne, vrouw.
15	<i>wildut</i> : wilt u het.
16	<i>van euvelen gewetene</i> : van een slecht geweten.
17	<i>diet</i> : die het.
17	<i>metter macht</i> : in overvloed.
18	<i>tote</i> : tot.
18	<i>mesacht</i> : minacht.
20	<i>se</i> : haar.
21	<i>vloecte</i> : vervloekte.
21	<i>vaert</i> : gaat.

22	<i>ten wolckenwaert.</i> naar de wolken toe.
23	<i>ewelicken:</i> voor eeuwig.
24	<i>so:</i> zodra.

105	24	<i>ghoort</i> : gehoord.
	26	<i>emmermeer</i> : voor altijd.
	28	<i>wale</i> : wel.
	29	<i>terwilen</i> : aangezien.
	30	<i>sere</i> : snel.
	31	<i>Dicken</i> : dikwijls.
	31	<i>oec</i> : ook.
	31	<i>laci</i> : helaas.
	32	<i>altracie</i> : alteratie, ontzetting.
	33	<i>toe</i> : te.
	36	<i>'tspetemi</i> : het zou me spijten.
	37	<i>seidenmi</i> , <i>'t waren</i> : zeiden me, inderwaarheid.
106	38	<i>uppe</i> : op.
	39	<i>tenemale</i> : helemaal.
	39	<i>graue</i> : grijs.
	41	<i>ghinat (...)</i> <i>ghetelt</i> : je had niet tot twee geteld.
	43	<i>Mesine</i> : Mesen, een stadje in Zuid-West-Vlaanderen, ten Zuiden van Ieper.
	43-44	<i>meiskine</i> : meisjes. In de voormalige Benedictinessenabdij van Mesen was het 'Koninklijk Instituut voor opvoeding van dochters van behoefte en verminkte militairen' ondergebracht. <i>De Standaerd van Vlaanderen</i> vermeldt dat de windhoos in de tuin van dit instituut schade aanrichtte.
	45	<i>en scaet si</i> : schaadtzij.
	47	<i>ende (...)</i> <i>ghedoken</i> : en in haar grijs kleed geborgen.
	49	<i>medeen</i> : onmiddellijk, ook: tegelijkertijd.

- 51 *vlaken*: strooien schutsels.
- 52 *daerme (...) veerden*: waarmee ze haars weegs liep.
- 53 *Wittécat*: Wijtschate, een dorp in Zuid-West-Vlaanderen, ten Zuiden van Ieper.
- 53 *in 't walsc*: in het Frans.
- 53-54 allusie op de (vermeende) lijfspreuk van Jacob Van Maerlant, nl. 'wat walsch is, valsch is'. Maerlant heeft echter deze frase nooit geschreven. Wel komt het rijmpaar 'walsch' en 'valsch' een paar keert in zijn werk voor, maar dan niet met de lading die de Vlaamse Beweging er later aan zou geven. De tegenstelling waarbinnen Maerlant dit rijm hanteert is immers de oppositie tussen Frans en Latijn, niet tussen Frans en Diets (Van Oostrom 1998, 404).
- 54 *tes valsc*: het is fout.
- 55 *tes (...) comen*: het is in *Widisghaete* dat ze gekomen is. 'Widisghaete, de oude benaming voor 'Wijtschaete', komt al in 961 voor (Tanghe 1863).
- 56 *CCC*: driehonderd.
- 57 *aveghedraeit*: afgedraaid, door een draaiende beweging uitgerukt.
- 58 *wech gherot*: gerooid.
- 59 *dattes*: dat het is.
- 60 *den dume legghen*: de duimen leggen, onderdoen.
- 63 *tellen*: vertellen.
- 64 *niemene (...) scellen*: niemand zal nu moeten schillen.

65	<i>sine</i> : zijn.
66	<i>solke (...)</i> <i>fine</i> : zo'n voortreffelijke.
67	<i>trockene</i> : trok hem.
68	<i>slouchene</i> : sloeg hem helemaal in stukken.

106	70	<i>soe smeten daertoe</i> : ze gooide hem bovendien.
	72	<i>like</i> : lijk.
	74	<i>horen</i> : haar.
106-	74-80	<i>ende (...) gront</i> : en, om hem te paaien, was ze er erg lief voor, maar hij wou helemaal niet luisteren naar haar strelen en plagen, en toen wou ze hem niet meer dragen en gooide hem - dit is de waarheid - als een hond op de grond.
107	81	<i>met bant en stake</i> : met touw en paal (waar de koe aan vastgebonden is).
	82	<i>greesi (...) lettenbrake</i> : greep ze zonder ledenbreuk.
	83	<i>bantse</i> : bond ze.
	85	<i>vamen</i> : vademmen. Een 'vadem' is een lengemaat ($\pm 1,80$ m.).
	85	<i>wetic wale</i> : weet ik wel.
	86	<i>ochte</i> : of.
	87	<i>ij hofstedekin</i> : drie hoevetjes.
	88	<i>waeist</i> : was het.
	90	<i>ene wile</i> : een wijle, even.
	91	<i>voor heurder veisteren</i> : voor haar venster.
	91	<i>daer si</i> : waar ze.
	92	<i>leenstoele</i> : leunstoel.
	94	<i>wedukin</i> : weeuwte.
	94	<i>dei</i> : deed.
	96	<i>flau</i> : zwak.
	98	<i>loopt si jeghen</i> : loopt ze tegen.

- 99 *ende (...) neregheslegghen:*
onmiddellijk is het
neergeslagen.
- 100 *duust:* duizend.
- 103 *spaert (...) crachte:* spaart
zij van haar grote kracht.
- 104 *nochte (...) niet:* en deert
hun ook niet.
- 105 *soet:* zoals het.
- 111 *up (...) dach:* vandaag en
alle dagen.

(Lit.: Scharpé 1904).

TE MEIRELBEKE

*Basistekst. Liederén,
Eerdichten et Reliqua*
1893, 135.
Jub. LER, 113; VD 2, 383.

Datering: ongedateerd.
Door Baur gedateerd
1881(?)(Dundrukeditie,
3de druk 1950, 627), wat
niet kan aangezien het
gedicht opgenomen werd
in de eerste druk van
*Liederén, Eerdichten et
Reliqua*, die eind 1880
verscheen. K. De
Busschere (De Busschere
1971, 618) en VD 2
dateren: 1880?

Ingrepen

108

1

insprong op dezelfde
hoogte als v. 3 en v. 5
geplaatst (vermoedelijk
gaat het om een zetfout).

Titel. Meirelbeke:
Merelbeke, een dorp in
Oost-Vlaanderen, bij Gent.

108	9	<i>om 't even</i> : evenzeer.
	11	<i>sursum corda</i> : verhef uw hart. Woorden van de priester in de mis aan het begin van de pefatie, het plechtig smeek-en lofgebed aan het begin van het hooggebed.
	12	<i>krank</i> : zwak.

DE PUID

Basistekst: Liederer, Eerdichten et Reliqua 1893, 165-166.
Jub. LER, 139-140; VD 2, 410-411.

Datering:
Voor het eerst gebundeld in de tweede uitgave van LER 1893. Ongedateerd. Door Baur, op basis van handschriftmateriaal en de overeenkomst met de gedichten 'De Kobbe' (d.d. 21 september 1881) en 'De Slekke', waarmee het een soort trilogie zou vormen, gedateerd: najaar 1881 (Baur 1943, 23-25). Overgenomen in Dundrukeditie, derde druk, 1950, 651 en VD 2, 410.

Titel: de puid: de kikker.

109	3	<i>al meteens</i> : plots.
	5	<i>Lafontaine</i> : de Franse dichter Jean de La Fontaine (1621-1695) publiceerde tussen 1668 en 1694 de buitengewoon populaire <i>Fables choisies et mises en vers</i> .

- 4 In de Indische versie van de fabel van de os en de kikker is de kikker een olifant.
- 5 *franscht.* verfranst.
- 5 *Phoedrus:* de Latijnse fabeldichter Phaedrus (eerste eeuw n. C.) introduceerde het fabelgenre in Rome. Hij volgde de Aesopische fabels in latijnse verzen na, waarbij ook nieuwe elementen werden geïntegreerd.
- 6 *bulte AEsopus:* de Griekse fabelschrijver Aesopus zou een Frygische slaaf uit de zesde eeuw zijn geweest. Tot de courante beeldvorming omtrent deze figuur hoort een aantal fysieke handicaps, o.a. een bult.
- 6 *griekt.* vergriekst.
- 8 *in Indiën:* Gezelle had kennelijk weet van recent onderzoek naar Oosterse fabels. Belangrijke fabelverzamelingen die toen geëditeerd werden, zijn o.a. de Arabische *Calila und Dimna oder die Fabeln Bidpais* (door Philipp Wolff, Stuttgart 1837), de Indische *Hitopadesa* (door Max Müller, Leipzig 1844) en de Sanskritische *Pantschatantra* (door Theodor Benfey, Leipzig 1859).
- Gezelle gaat er van uit dat de Indische fabels de oudste zijn. Het huidige onderzoek acht de vraag of de Griekse dan wel de Indische fabel de meest oorspronkelijke is echter onbeslisbaar. (Dithmar 1988, 19-23, 155-161).

11

dampend: stomend.

12

gezwanst: gestaart.

109	13	<i>vijf vâmen lang geneusd:</i> met een neus van vijf vademen lang (vadem: lengtemaat, ongeveer 1, 80 m).
	14	<i>klaar:</i> zuiver.
	15	<i>pilaarbeende:</i> met benen als zuilen.
	15	<i>afgetorden:</i> aangestapt.
	17	<i>hem:</i> zich.
	18	<i>sperelt:</i> sluit zich af (sperel: houten spies om een deur of venster te sluiten).
	19	<i>het schoort hem:</i> hij gaat heel stevig staan (door één been achteruit te zetten).
	20	<i>zijn asem in te dwingen:</i> zijn adem binnen te houden.
	24	<i>doodgespleten:</i> open gebarsten (en daaraan gestorven).
	32	<i>het:</i> er.
	25-32	toepassing op de houding van de staat die haar invloedssfeer vergroot op het gebied van het onderwijs, de justitie (v. 28), de openbare orde en het algemeen belang (v. 29), en dit ten nadele van de kerk en het godsbeeld. Gezelle verdedigt het ultramontaanse standpunt: de traditie legitimeert de naturrechterlijke onafhankelijkheid van de kerk ten opzichte van de nationale staten; ook in het 19e-eeuwse België wordt de moderne staat als vijandig beschouwd tegenover de rechten en vrijheden van de katholieke kerk. Vandaar Gezelles afkeer van het

staatsmonopolie en het politiek liberalisme.

afgedonderd: met donderend geweld naar beneden geworpen.

AD MULTOS ANNOS

Basistekst: Liederer, Eerdichten et Reliqua 1893, 167-168. Jub. LER, 141; VD 2, 412.

Datering: 9 maart 1882. Het gedicht werd op diezelfde dag door Gezelle aan tafel voorgelezen tijdens een feestmaal voor de onderpastoors van de dekenij Kortrijk. Aanleiding hiervoor was de inhuldiging op 7 maart 1882 van de nieuwe Kortrijkse deken, Karel Roets (1829-1886), opvolger van Ferdinand Van de Putte. Het gedicht verscheen op een aparte plano-druk (met datering) en met verslag in het weekblad *Gazette van Kortrijk* (11 maart 1882). Publicaties volgden in de tijdschriften *De Vlaamsche Vlagge* (Pasen 1882) en *Rond den Heerd* (18 juni 1882). Vanaf de tweede druk van 1893 gebundeld in LER.

Titel: *Ad multos annos*: nog vele jaren, hij leve lang.

hij: Ferdinand Van de Putte (°Rumbeke 1807), pastoor van de O-L-Vrouwekerk en deken van Kortrijk. Gestorven op 8 februari 1882. Hij was leraar en

regent aan het
bisschoppelijk college te
Brugge (toen Gezelle er
leerling werd in 1841) en
is vooral bekend als
historicus: medestichter
van het Brugse
Genootschap voor
Geschiedenis en auteur
van diverse studies, o.a. in
1875 over de zgn.
Gravenkapel, ca. 1370
gebouwd in op-

- dracht van Graaf Lodewijk van Male in de O.-L.-Vrouwkerk te Kortrijk. Cf. 'De ramen'.
- 1 *Ten Madeleenenvelde*: Op het Magdalenaveld. Gelegen buiten Kortrijk, aan de Rijselpoort, Markesteenweg, en genaamd naar de Magdalenakapel, waarvan de geschiedenis teruggaat tot in de 13e eeuw. Bij de kapel, herbouwd in 1607, werd in 1636 een kerkhof aangelegd (De archaïserende localisering bevat een allusie op het middeleeuwse Kortrijk, eventueel op het Groeningeveld, het legendarische slagveld van de Guldensporenslag in 1302).
- 2 De bekende geschilderde portretten van de Vlaamse graven werden in de Gravenkapel ontdekt in 1858. Van de Putte, pastoor geworden in 1866, begeleidde de restauratiewerken van de kapel en de kerk tussen 1868 en 1883.
- 3 *hij kwam, hij zag (...) hij won*: allusie op de Latijnse frase 'veni, vidi, vici' (ik kwam, zag en overwon). Dit was het bericht van Julius Caesar aan de Senaat om zijn snelle overwinning op de koning van Pontus (47 v. C.) te karakteriseren.
- 4 *gejond*: gegund.
- 6 *als*: dan.
- 8 *geheugen*: aandenken.

12	<i>worstelbaar</i> : in staat om te worstelen.
13	<i>Graven</i> : de Graven van Vlaanderen.
14	<i>gegraven</i> : begraven. Graaf Lodewijk van Male had de Gravenkapel verkozen om begraven te worden. Hij werd uiteindelijk in Lille (Rijsel) begraven (1384).
15	<i>Karel</i> : Keizer Karel de Grote († Aken, 814).
17	<i>luiken</i> : sluiten.
19	<i>een</i> : iemand.
21	<i>des vaders eersten zegen</i> : (hij die) de eerste zegen van de vader (ontving), d.i. de eerstgeborene en opvolger.
25	<i>Karel</i> : Karel Roets
25	<i>Ferdinand</i> : Ferdinand Van de Putte.
26	<i>straal</i> : engel, in bijbelse taal in toepassing op de prikkel van de dood.
26	<i>bedorven</i> : te niet gegaan.

Lit.: De Leyn 1884, Slosse 1903-1904, 987, Boets 1970, Devliegher 1973).

The song of Hiawatha

In 1886 publiceerde Gezelle bij het Davidsfonds een metrische vertaling van *The Song of Hiawatha* (Londen 1855), de bekende Indianenmythe van de Amerikaanse

dichter en
romanschrijver
H.W.
Longfellow
(1807-1882).
Reeds als
leraar te
Roeselare had
hij de vijfde
zang vertaald
en
gepubliceerd
(1857). Vanaf
1878 werkte hij
met
tussenpozen
aan de
vertaling van
het volledige
epische
gedicht (22
zangen en een
inleiding).

BINNENLEIDINGE

Gezelle vatte deze
inleiding als volgt samen:
'De Roohuiden zijn
mensen gelijk wij. Edele
gevoelens wonen in hunne
herten, sparken der
Waarheid verlichten
hunnen geest. Eer ze
gansch te niete gedreven
worden, luistert naar hun
doen en naar hun zeggen.'
(*The Song of Hiawatha*
1886, 'Inhoudstafel', 205).

Basistekst: The Song of
Hiawatha 1886, 9-12
Jub. H, 7-13; VD 3, 47-50.

Datering: 1886.

Ingrepen

113

33

ganze < ganzen

Titel: Binnenleidinge:
introdunctie, inleiding.

2

zeiselen: sagen.

3

daarom: daaromheen.

3

houtland: bosrijk gebied.

7

her: opnieuw.

8

slagwoorde: alliteratie.

11

gersland: prairie.

13

gouwen: gebieden.

13

Odjibways: WDLH: 'Alg.
[Algonkwins] ook
Chippeway geschreven,
d.i. een
Noord-Americaansche
volkstam, dien de

- Franschen in Canada *les Sauteurs* of *les Sauteurs* heeten. Het w. 'Odjibway' zegt de geleerde Algonkwiniest M. THAVENET, te Roomen overleden in 1845, komt van *odji*, slorpen, slobberen, en *abwee*, d.i. zop, lepelspijze. Het w. verbeeldt eene eetwijze die de *Sauteux* kenmerkte. *Hiawadha* en zijn volk waren *Odjibways*.'
- 14 *Dacotahs*: WDLH: 'Al. [Algonkwins] Noord-Americaansche volksstam, bewesten de *Odjibways*. Het w. *Dacotah* bediedt *eenen waren* mensch. *Dacotah* is nu een Staat en een Bisdome, met eenen *Vicarius Apostolicus*.'
- 16 *Sjoe-sjoe-gah*: WDLH: 'Alg. [Algonkwins] Blauwe, Americaansche reiger. *Ardea Leucogaster*. BUFFON.'
- 18 *vermonde*: deel mee.
- 19 *Nawadaha*: WDLH: 'Alg. [Algonkwins] eigenn. van een dier Indiaansche zeggens ofvertellers, die uren lang zitten weg en weder wiegen en vertellen, op de mate van LONGFELLOWS Hiawadhasche dichtreken: *Vroegt ge - mij van - waar ze - kwamen*, enz.'
- 20 *vinder*: WDLH: 'Die rechten, wetten of gedichten vindt en uitspreekt, *Arbiter*, *Judex*; hier Dichter, *Poeta*. Bij de Duitsche stammen, die 't Romaansch bederf in hunne tale aanveerd hebben, is dat w. *vinder* (*trouvère, troubadour*), genoegzaam bekend;

- 22 *trouwer* zelve heeft eenen
Duitschen oorsprong, t.w.
treffen, trof, getroffen, troef
enz (...).'
- 22 *vand:* vond.
- 22 *wijzen:* melodieën, ook:
verzen.
- 23 *legendlast:* schat aan
legenden.

113	25	<i>ten boschwaarde</i> : in het bos (eigenlijk: naar het bos toe).
	27	<i>bijzonds</i> : bizons.
	28	<i>roest</i> : nachtleger.
	30	<i>in den meerschlande, in den broeklande</i> : in het grasland, in het moerasland.
	31	<i>weemoedvuldig</i> : weemoedig.
	31	<i>waasland</i> : aangeslibt land.
	33	<i>loen</i> : ijsduiker.
	35	<i>woerhaan</i> : fazant.
114	39	<i>bescheedde u</i> : zou u bescheid geven.
	41	<i>Tawasendha</i> : WDLH: 'beter bekend onder den nieuwen name <i>Norman's Kill</i> , in Albany County, Nieuw-York'.
	42	<i>wazig</i> : grasrijk.
	46	<i>made</i> : maaigras.
	48	<i>vuurgeboomte</i> : een soort spar.
	49	<i>midjaar</i> : het midden van het jaar.
	52	<i>mocht</i> : kon.
	52	<i>mocht (...) volgen</i> : kon men aan de dalen herkennen.
	62	<i>omgang</i> : manier van doen.
	66	<i>welstand</i> : welzijn.
	67	<i>gewerken</i> : schepping.
	71	<i>rein</i> : regen.
	71	<i>voert</i> : aanbrengt.
	73	<i>looverig pijnboompaalwerk</i> : bladerrijke palissade van pijnbomen.
	74	<i>ketterende</i> : scherp kletterend.

75	<i>kletst</i> : knalt.
77	<i>gezeisel</i> : verhaal, sage.
80	<i>droomgevaarten</i> : zonderlinge dromen, droomgedrochten.
81	<i>lijk uit den afstand</i> : als vanop een afstand.
84	<i>bevroên</i> : begrijpen.
85	<i>zangwijze</i> : lied.
86	<i>horkt naar</i> : luister naar.
88	<i>enkele</i> : eenvoudige.
91	<i>menschend</i> : menslievend.
93	<i>tocht</i> : neiging.
95	<i>kranke</i> : zwakke, weinig vermogende.
96	<i>den blenden donkeren</i> : de blinde duisternis.
99	<i>enkel zegwerk</i> : eenvoudig verhaal.
101	<i>waart</i> : rondzwerft.
103	<i>bramele</i> : braamstruik.
107	<i>muizen</i> : peinzen.
110	<i>boekstaf</i> : letter.
114	<i>staat</i> : blijf staan.
114	<i>bijstere reken</i> : schamele, ongekunstelde verzen.

V HIAWADHA'S VASTEN

Gezelle vatte deze zang als volgt samen: 'Na de jacht den tijd in gulzigheid en in ledigheid overbrengen en betaamt den mensch niet; beter is 't het land bouwen en matig leven van de vruchten des arbeids.' (*The Song of Hiawatha* 1886, 'Inhoudstafel', 206).

Basistekst. The Song of Hiawatha 1886, 46-54. Jub. H, 51-62; VD 3, 81-88.

Gezelle had reeds in 1857 een vertaling van de vijfde zang van *The Song of Hiawatha* gepubliceerd (*Het Vlaemsche land*, (23, 24 en 25 januari 1857). Een jaar later verscheen in *Vlaemsche Dichtoefeningen* (1858, 127-136) een bewerking daarvan. In *The Song of Hiawatha* 1886 zag dan een derde versie het licht.

Ingrepen

116	23	Omeme < Omomeme
118	101	wies < wiesch
	103	donker, < donker
119	155	maakt < maak
122	270	Mondamin < Mondomin
116	5	<i>toen daar kamp viel</i> : als er te vechten viel.
	10	<i>binst</i> : in.
	11	<i>Grootzeewater</i> : Lake Superior.

- 13 *de maand der jonge bladeren*: mei.
- 17 *ten boschwaard*: naar het bos toe.
- 18 *braakhout*: hout dat op braakliggende grond groeit.
- 20 *trommelslaan*: Buffon wijst er op dat de fazantenhanen in de paartijd de aandacht van de hennen trekken door luidruchtig met de vleugels te slaan ('par un battement d'ailes qui se fait entendre de fort loin') (Buffon 1828, 278).
- 24 *bouwende*: nesten bouwend.
- 25 *ganzentropen*: ganzentropen, vluchten ganzen.
- 26 *varen*: vliegen.
- 27 *Moerland*: veenland.
- 31 *achter*: langs.
- 34 *blauwe bees*: blauwbes.
- 35 *boschbees*: wilde aardbei, bosaardbei.
- 36 *kraakbees*: kruisbes.
- 37 *druivelaar*: druivenwingerd.
- 39 *stoorende*: sterk geurend.
- 45 *steuring*: steur.
- 46 *wampumkralen*: WDLH: 'Alg. [Algonkwins] Kleene, witte koorntjes, bezekens of beiers, van doorboorde zeeschelpen en kinkankhoorntjes gemaakt, en die de Roohuiden bezigen als geld, om te betalen. Met dit *wampum* of *wampam* versieren zij hunne kleederen, gordelen enz. Het w. komt van het Masachusetsch *wampi*, Delaweersch *wapi*, wit, blank'.

117	51	<i>krifte</i> : kreeft.
	56	<i>looverbedde</i> : bladerbed.
	59	<i>voorland</i> : de strook grond vóór de tent van Hiawadha.
	61	<i>te Gode gaan</i> : ondergaan.
	62	<i>jonkheid</i> : jonge man.
	63	<i>geluw</i> : geel.
	64	<i>purperwendig deemster</i> : purperachtig duister.
	67	<i>lijzig</i> : fijn, zacht.
	68	<i>deurweg</i> : deuropening, hier: tentopening.
	69	<i>op</i> : naar.
	71	<i>wezen</i> : aangezicht.
	75	<i>geldt</i> : is geldig, heeft waarde.
118	88	<i>laat</i> : verlaat.
	88	<i>looverstede</i> : loverbed.
	91	<i>beneên</i> : van... af.
	92	<i>liet</i> : verliet.
	95	<i>genaken</i> : aanraking.
	98	<i>dra</i> : weldra.
	101	<i>wies</i> : (groeide), werd.
	103	<i>ont</i> : tot.
	105	<i>moeren</i> : veengronden.
	117	<i>ontzenuwd</i> : uitgeput.
	118	<i>smoorend</i> : nevelig.
119	119	<i>wankelend stergewiegel</i> : heen en weer bewegend sterrengeschommel.
	132	<i>eer hij komt en toen hij weggaat</i> : vóór hij komt en als hij weg gaat.
	133	<i>op</i> : met.
	135	<i>ont</i> : tot.
	139	<i>horkend</i> : luisterend.

	139	<i>gaf (...)</i> over: staakte de stijd.
	143	<i>zwankende onder:</i> wiegend met, op het ritme van.
	146	<i>Riep hij toen:</i> en toen riep hij.
	147	<i>op:</i> tegen.
	148	<i>strange:</i> heftig, fel.
120	161	<i>lijs:</i> rul.
	166	<i>wacht mij:</i> waak over mij.
	168	<i>wake:</i> wakker word.
	168	<i>werke:</i> uitloop, ontkiem.
	169	<i>zeggende in dier voegen:</i> aldus sprekend.
	172	<i>Whippoorwill:</i> nachtzwaluw.
	173	<i>beetende:</i> neerstrijkend.
	177	<i>branken:</i> takken.
	183	<i>Nokomis:</i> grootmoeder.
	186	<i>schoone sprekend:</i> beleefd smekend.
	187	<i>mocht:</i> zou kunnen.
	189-190	<i>hij (...)</i> <i>med al:</i> hij at niets, hij raakte helemaal niets aan.
	191	<i>beidt ont als:</i> wacht tot.
	194	<i>weemoedvuldig:</i> weemoedig.
	197	<i>heur'n:</i> haar.
	198	<i>mocht:</i> zou kunnen.
120-	200-201	<i>beide naar:</i> wachtte op.
121	202	<i>ont:</i> tot.

121	201	<i>het langend beeld</i> : de langer wordende schaduw.
	205	<i>lijk 't rooloof</i> : zoals het rood gebladerte.
	209	<i>sleek</i> : sluik.
	213	<i>een</i> : iemand.
	214	<i>verwezend, doch onschrikbaar</i> : ontdaan, maar onbevreesd.
	217	<i>reed</i> : bewoog heen en weer.
	220	<i>vluwe</i> : vluw (een soort drijfnet).
	221	<i>al wrikkelen door de maschen</i> : door de mazen wrikkelend.
	227	<i>gerskant</i> : grasrand.
	232	<i>in vendels</i> : aan flarden.
	233	<i>alzo 't bestemd was</i> : zoals het bepaald was.
	238	<i>lei</i> : legde.
	238	<i>zeeuwde</i> : strooide.
	239	<i>lijzige</i> : rulle.
122	242	<i>stiet</i> : stootte.
	254	<i>welkeren in 't geweerte</i> : lagen te verwelken in het slechte weer.
	256	<i>wachten</i> : waken.
	257	<i>mulzig</i> : mul.
	259	<i>schrikte</i> : joeg schrik aan.
	239	<i>schuwde</i> : verjaagde (vermoedelijk een neologisme afgeleid van het woord 'schuw', vogelverschrikker).
	260	<i>gehuw</i> : hu-geroep.
	262	<i>pijlde</i> : spichtig.
	266	<i>Mahiz</i> : maïs.
	273	<i>grootboffer</i> : grote opschepper.

	281	<i>teergezapte</i> : zachte, sappige.
	282	<i>wampum</i> : kraalschelpen.
123	283	<i>sleet</i> : rukte uit.
	284	<i>bonte kleederen</i> : nl. de geelbruine bladeren die de maïskolf omhullen.
	287	<i>hoogtijd</i> : feest.

Tijdkrans

<DE ZONNE RIJST>

Basistekst: Tijdkrans 1893, 20-21. Opgenomen in 'Dagkrans'. Jub. T. I, 16; VD 3, 240-241. Eerst gepubliceerd in *Biekorf 2* (1891), 23-24, met als titel 'De zonne rijst'.

Datering: 31 januari 1889 (cf. *Biekorf 2* (1891), 24: 'den 31sten in Louwmaand 1889').

127	2	<i>balken</i> : bundels.
	3	<i>choor</i> : koor (etymologische spelling).
	3	<i>malen</i> : schilderen.

127

24

gensteren: vonken.

30

dat knielen doet en bidden:
de wierook is immers een
traditioneel christelijk
symbool voor het ten
hemel stijgende gebed.

<O HEERLIJK HANDGEDAAD>

Basistekst: Tijdkrans 1893,
22-23. Opgenomen in
'Dagkrans'.
Jub. T. I, 18-19; VD 3,
242-243.
Eerst gepubliceerd in *De
Vlaamsche Vlagge*, Pasen
1881, 53 onder de titel 'O
Heerlijk Handgedaad'.

Datering: voorjaar 1881.

128

1

heerlijk: prachtig. Ook de
oudere betekenis, nl. 'van
een Heer' (d.i. van God)
resoneert hier mee.

1

handgedaad: handwerk.
Gezelle excerpeerde dit
woord uit een vijftal
Zuid-Nederlandse bronnen
van de veertiende tot en
met de zeventiende eeuw.
In de twee
zeventiende-eeuwse
bronnen, nl. J. David,
*Christeliicken
Waerseggher*, Antwerpen
1603, 280 en J. De
Harduyn, *Goddelycke
Wenschen*, Antwerpen
1645, 397 heeft het woord
de zelfde betekenis als bij
Gezelle. In beide teksten
wordt het handwerk
eveneens gerelateerd aan
de Goddelijke maker
ervan.

5	<i>doorwerkende</i> : grondig bewerkend.
6	<i>wasdomwanden</i> : groeiwanden.
9	<i>ontprijemende</i> : beginnende licht uit te stralen.
10	<i>waken</i> : ontwaken.
18	<i>uitgegeven</i> : leeggeschonken.
20	<i>lichtontwekkend</i> : lichtverwekkend.
22	'k Aanbade (...) <i>niet</i> : ik zou aanbidden, indien gij niet waart.
27	<i>berijken</i> : rijk maken.

(Lit.: De Vos 1997, 193-199.)

<'T VERLEDEN JAAR HEEFT,
 OUD EN STRAM,>

Basistekst: Tijdkrans 1893, 42-43.
 Jub. T. I, 36-36; VD 3, 259.

Gezelle liet dit nieuwjaarsvers, met zijn initialen ondertekend, afzonderlijk drukken op nieuwjaarskaartjes met blanco keerzijde, die hij aan vrienden en kennissen verstuurde. Hierop de titel: Nieuwjaarwensch / 1887. Gepubliceerd in het weekblad *Gazette van Kortrijk*, nummer van 1 januari 1887.

<'MARGARITA,' 'T IS
BEKEND,>

Basistekst: Tijdkrans 1893,
96-97. Opgenomen in
'Lentemaand' (maart), als
één van de groep 41
communiegedichten.
Jub. T. I, 85-86; VD 3,
309-310.

Het gelegenheidsgedicht
werd, vóór de opname in
Tijdkrans, gedrukt op een
prentje met opschrift *Ter
blijder Indachtigheid van
de eerste communie van
Mathilde Verwilghen
Rousselaere den 30
Maarte van 't jaar Ons
Heeren 1882*. Het gedicht
is het eerste in een reeks
van zeven
communiegedichten die
Gezelle schreef voor de
kinderen van de
Roeselaarse advocaat en
medewerker van Gezelle,
Leo Verwilghen. Gezelle
gebruikte hetzelfde gedicht
voor het communieprentje
van Margarita Putman,
Zomergem, 5 april 1892.

Datering: maart 1882/april
1892.

131

1-4

Margarita (...) Sacrament.
Over de etymologische
betekenis van de pa-

troonsnaam (Margarita = Gr. *margaritès*, 'parel') en de symboliek ervan in de geheimtaal der eerste christenen liet Gezelle op het communieprentje van M. Putman een verklarend en gesigneerd postscriptum afdrucken: '*N.B. margarita* wil zeggen *edel gesteente*, de eerste christenen in de verdoken tijd uit vrees voor de heidenen gebruikten eene duiksprake, waarin het woord *Margarita* het allerheiligste, het allerkostbaarste, *het H. Sacrament* bediedde.' Gezelle lichtte deze symboliek ook toe in '*Margarita, perelschoon*' (1890), een ander eerste-communiegedicht uit *Tijdkrans* (VD 3, 325-326).

- 2 *de ouden*: de eerste christenen.
- 3 *zwichtend*: zich onderwerpend aan, vrezend.
- 4 *ongeschend*: ongeschonden, ongedeerd.
- 8 *Hemelsch Brood*: Hemels Manna, de H. Eucharistie.

<SLAAPT GIJ NOG,
GEDAAGDE KRUIJEN>

In verband met de genese van dit gedicht werd door Gustaaf Verriest het volgende verhaal overgeleverd. Op een avond na een maaltijd bij dr. Depla haalde Gezelle

een takje hagedoorn met rode botten uit zijn zak en zei jij dat hij er 'een dichtjen' wilde op maken. Hij zou het Verriest toesturen, en twee dagen later kwam het gedicht in Leuven aan. (Jub. T II, 177). Walgrave (1923b, II, 214) beweert op basis van de inhoud van het vers dat deze ontmoeting in de lente van 1892 heeft plaatsgevonden en dat Gezelle later het gedicht voltooide en dateerde. Er lijken geen argumenten te zijn voor deze datering, temeer omdat er een brief van 12 februari 1893 bewaard is gebleven, waarin Verriest zeer waarschijnlijk op 'Slaapt gij nog?' doelt: 'Honderdmaal dank voor het buiten en bovenmaten schoon gedicht'. (De Bruijn 1991, 122).

Basistekst: *Tijdkrans* 1893, 129-131. Opgenomen in 'Oostermaand' (april). Jub. T. I, 113-115, VD 3, 341-343. Eerst gepubliceerd in *Biekorf* 4 (1893), 88-89, onder de titel 'Slaapt gij nog?'

Datering: 7 februari 1893 (cf. het handschrift (archief Verriest) en *Biekorf* 4 (1893), 89).

132

1

gedaagde: bedaagde, maar ook (door de zon) belichte.

2

onzochte: onzachte, harde.

2

doorentuinen: doornhagen.

4	<i>ontwekte</i> : ontwaakte.
6	<i>strangen</i> : sterker worden.
7	<i>Ontwekt</i> : ontwaak.
15-16	<i>al (...) liefde</i> : al degene die hun liefde verschuldigd zijn aan de zon- en zomerglans.
18	<i>looverknopen</i> : loofknoppen, botten.
20	<i>blommenkraam</i> : bloemenhandel.
24	<i>streuvelhaar</i> : stekelhaar.

132	26	<i>zwellende (...) uit:</i> door zwellen uitzettend.
	27	<i>zog:</i> moedermelk, levenssap.
133	29	<i>schieten:</i> vormen.
	30	<i>vol de vaten (...) uwer zalven:</i> de volle vaten van uw zalven.
	34	<i>langende om uw zeem te lekken:</i> verlangend om uw honing te likken.
	36	<i>vrije daken:</i> vrij toegankelijk onderdak.
	40	<i>slaan aan:</i> zingen eventjes.
	43-44	<i>geheugen (...) van:</i> de herinnering aan.
	46	<i>deunt:</i> zingt.
	46	<i>minnetochten:</i> liefdeshartstochten.
		<'K EN HOORE U NOG NIET,>
		<i>Basistekst:</i> Tijdkrans 1893, 144-145. Opgenomen in 'Oostermaand' (Paasmaand = april). Jub. T. I, 126-127; VD 3, 354-355.
		<i>Datering:</i> 1889-1890?
134	10	<i>'t en loovert:</i> er breekt (nog) geen loof, gebladerte uit.
	10	<i>'t en lijdt:</i> er komt (te voorschijn).
	19	<i>merelaan:</i> merel.
	20	<i>tatelt:</i> tatert (wordt gezegd van het kneuterend gezang van sommige vogels).

swatelt: verwijst naar het taterend zingen van o.a. zwaluwen.

<O WILDE EN
ONVERVALSCHTE PRACHT>

Basistekst: Tijdkrans 1893, 162-163. Opgenomen in 'Wonnemaand' (mei). Jub. T. I, 142-143; VD 3, 371-372.

Eerst gepubliceerd in *Ronden Heerd* 17 (1882), 232, onder de titel 'Gods eerstigheid' en met een opdracht aan A. Duclos, de hoofdredacteur van het blad. Gelocaliseerd en gedateerd '*Kortrijk. S. Norbert*. [6 juni] 1882. Het motto luidde 'Dese verclaerde mensche sal oec merken ende anesien die eygenscap des Vaders inder godtheid, hoe hi is almachtighe cracht ende mogentheit, sceppere, beweghere, onthoudere, beghin ende einde, alre creature sake ende yersticheit.' Ruusbrouck, *Bruloft*, bl. 108.

Datering: 6 juni 1882.

Motto: *Alre creature sake ende yersticheit.*
Ruusbrouck, Bruloft, bl. 108: oorzaak en eerstigheid van alle schepselen. Deze tekst (de laatste woorden van het motto dat Gezelle in *Ronden Heerd* plaatste) is een citaat uit Jan van Ruusbroec, *Die Chierheit der Gheesteleker Brulocht* (ed. F.

		Snellaert), dl. 6. Het motto, dat voorkomt in het tweede boek (over het innige of God-begerende leven), werd specifiek gelicht uit een passage over de komst van Christus in het verstand, één van de hogere vermogens.
135	2	<i>blommen</i> : bloemen, nl. de waterranonkel, die in mei en juni het wateroppervlak met een bloementapijt bedekt.
	2	<i>langs den watergracht</i> : over de lengte van de sloot uitgespreid (dus <i>in</i> het water, cf. v. 4).
	3	<i>aangedaan</i> : aangekleed, getooid.
	6	<i>daar</i> : waar.
	6	<i>te willen koos</i> : waar God u (met zijn vrije wil) verkoos te willen.
	10	<i>ge 'n dobbelt niet</i> : ge zijt niet dubbel(zinnig).
	12	<i>enkel</i> : enkelvoudig, zuiver.
	13	<i>'t En verwaait med al</i> : et verwaait hoegenaamd.
	20	<i>geblest</i> : gevlekt.
	20	<i>hemelvault</i> : hemelgewelf.
	21	<i>vergaat</i> : verschuift, verdwijnt.
136	33	<i>bevloedende</i> : begrijpend, beseffend.
	34	<i>oorbegin</i> : allereerste begin.
	36	<i>eerstigheid</i> : God als beginsel (principium).

(Lit.: Westenbroek 1986, De Langhe 1987, Westenbroek 1991.)

<WAAR ZIT DIE HELDERE
ZANGER, DIEN>

Basistekst: Tijdkrans 1893,
163-166. Opgenomen in
'Wonnemaand' (mei).
Jub. T. I, 144-146; VD 3,
373-374.

Datering: in VD:
1888-1890?

Ingrepen

137

28

branden. < branden

3

geborgen: verborgen.

5

klinkt (...) dood: overstemt.

7

slagen: soort vogelzang
waarbij afgebroken,
heldere zangtonen
voortgebracht worden. Het
ww. 'slaan' wordt frequent
gebruikt i.v.m. het gezang
van de nachtegaal.

12

kettert: knalt.

14

getouwe: weefgetouw.

15

goên: van goede kwaliteit.

15

drom: garen, eig. het
gedeelte van de ketting
van een weefsel dat aan
de schaften en de kam
blijft zitten nadat het stuk
afgeweven is.

16

langlijdend lijwaadlaken:
duurzaam linnen.

17

webbe: weefsel.

17

deunt: schudt.

18

la: weeflade.

137	18	<i>klabakt</i> : klappert.
	19	<i>varen</i> : vlug bewegen.
	24	<i>duizendverwig</i> : duizendkleurig.
	28	<i>reuke</i> : reukwerk.
138	29	<i>wekkerspel</i> : klokkenspel dat de uren aankondigt. Dit bestaat uit een trommel met pinnen (tanden), gespannen draden (snaren) en klokken (monden) (Jub. T. I, 145).
	34	<i>sparke viers</i> : een sprankel vuur.
	35	<i>veel hooger' daken</i> : nl. de hemel.
	37	<i>Horkt</i> : luister.
	37	<i>luide en lief getaald</i> : met een luide en lieve stem.
	42	<i>zijpzapt</i> : maakt een druppelend geluid.
	42	<i>ter kelen uit</i> : uit de keel.
	44	<i>rellen</i> : snel bewegen.
	45	<i>geteld</i> : gesproken.
	45	<i>tokt</i> : tikt.
	46	<i>marbelstik</i> : marmerstuk.
	47	<i>perelkransen</i> : parelkransen. Cf. Gezelles vertaling <i>Van den kleenen hertog</i> (1877, eerst in afleveringen verschenen in <i>Rond den Heerd</i> in 1866-1867), waarin hij het gezag van de nachtegaal die de stilte doorbreekt als volgt beschrijft: 'Zoo dansen de perelen, die uit de hand eener maagd, op het marbelen blad losgevallen zijn, zoo dansen en deunen de klanknoten, uit den gorgel des solo-zingenden

- nachtegaals'. (Jub. Kl. H, 62).
- 49 *hij*: (bedoeld wordt) de nachtegaal.
- 50 *leise*: lied.
- 50 *stemgebied*: stemregister.
- 51 *bij zijnder talen*: met zijn (eigen) taal (die van de nachtegaal), of: met de taal van de vogel die hij nabootst.
- 52 *af te malen*: na te bootsen. De nachtegaal beheerst immers het repertoire van vrijwel alle zangvogels.
- 53 *hoe oud gedaagd*: hoe oud bedaagd (ik ben).
- 54 *henendraagt*: wegkaapt.
- 57 *mensche en heeft*: geen mens heeft.
- 57 *verstaan*: begrepen.

(Lit.: Walgrave 1923, 131-157, De Jong 1991.)

<O EERDENTROOST,
GEBLOEIDE BLOMMEN,>

Basistekst: *Tijdkrans* 1893, 174-175. Opgenomen in 'Wonnemaand' (mei). Jub. T. I, 152-153; VD 3, 382-383. Eerst gepubliceerd in *Dietsche Warande* 1893, 177.

Datering: 7 oktober 1891 (cf. *Dietsche Warande* 1893, 177).

Titel: *Eerdentroost*: troost uit de aarde. Het woord 'eerdentroost', dat in het lexicon van het Nederlands

niet voorkomt, ontdekte
Gezelle in L. Hansen, *Het
Wonder Leven (...) van de
H. Rosa de S. Maria, van
Lima in*

Peru (vert. J.B. Wouters). (Brussel, Philips Vleugaert, 1668) één van de vele oude Zuid-Nederlandse werken die hij vanuit zijn taalkundige belangstelling bestudeerde. In Gezelles handexemplaar, bewaard in het Gezellearchief (Openbare Bibliotheek Brugge, GGB 270), vindt men op p. 290 immers aangestreept: ‘den blommigen aerden-troost bedorven’, een passage die slaat op de tuin van de H. Rosa, die op mirakuleuze wijze altijd in bloei stond, ook als ‘de hitte der hondts-dagen met een uitbrandende droogte t’ allen kanten/ *den blommigen aerden-troost bedorven* hadt.’ Dit beeld van de door de aarde geschonken troostende bloemen heeft in het ontstaan van ‘o Eerdentroost’ ongetwijfeld een belangrijke genetische functie gehad.

139	1	<i>gebloeid</i> : bloesems dragend.
	2, 5	<i>kommen</i> (...) <i>te ontluiken</i> : zijn (onlangs) ontloken (gallicisme).
	3	<i>blijdzame</i> : blij. In WDL D verwijst Gezelle bij dit adjectief naar het Engelse ‘blithesome’.
	3	<i>oogen</i> : knoppen, botten.
	3-4	<i>alzo zaan als</i> : van zodra als, ook: telkens als.
	9	<i>af</i> : van.
	10	<i>daar</i> : terwijl er toch.

- 10 *roeken*: bedacht zijn op.
- 13-15 *die mijn' twee oogen u toogen (...) wilde*: die u wilde tonen aan mijn twee oogen.
- 16 *genoegte*: genot.
- 24 *grondelooze graagte*: onverzadigbaar verlangen.

(Lit.: De Vos 1997, 204-215.)

<DE NAVOND KOMT ZOO
STIL, ZOO STIL,>

Basistekst: Tijdkrans 1893, 179-180. Opgenomen in 'Wonnemaand' (mei). Jub. T. I, 156-157; VD 3, 388-389.

Een eerdere versie werd gepubliceerd in *De Ware Vlaming* I, nr. 3, juni 1882, 17, met als titel "t Halven Mei". Het gedicht had er als motto 'Dulce bellum inexpertis' (de oorlog is alleen aangenaam voor wie hem niet kent) en was opgedragen aan Gezelles oudleerling Karel De Gheldere. Die had in mei 1881 samen met Gezelle het gedicht 'Nachtegale Schuifelare' geschreven (VD 8, 186-187). Aan De Gheldere droeg Gezelle ook nog 'Alleen, uit aller oogen' op, geschreven half mei 1883 en gepubliceerd als 'Bijvoeg' bij *Loquela* 1883, nr. 1 (Jub. T. II, 195-197).

Datering: 1882/1893? (de datum van herwerking is onzeker).

140

4

geleden: voorbijgegaan.

8

rustens recht: billijk te rusten.

9

dragen: vullen, vol stoppen.

11

zoo dicht hun blâren staan: aangezien hun bladeren zo dicht staan.

140	12	<i>hoven</i> : tuinen.
	15	<i>het donker loof beneên</i> : onder de donkere bladeren.
	16	<i>avondbeên</i> : avondgebeden.
	23	<i>daaraf</i> : daarvan.
	24	<i>'t genoeg</i> : het genot.
	26	<i>eensgangs</i> : onmiddellijk.
	26	<i>gekken</i> : schertsen.
	27	<i>her end weder her</i> : telkens opnieuw
	27	<i>verergerend</i> : (in kracht) toenemend, ook: irriterend, aanstootgevend.
	27	<i>gerrebekken</i> : ginnegappen, gekken.
	29	<i>vorsenvolk</i> : kikkervolk.
	29	<i>waterwied</i> : kroos.
	30	<i>En stoort</i> : stoor.
	31	<i>leutig slaan</i> : aardig zingen. 'Slaan' verwijst naar een specifieke soort van vogelzang, nl. het zingen met afgebroken, heldere zangtonen.
141	33	<i>Hebt daar</i> : pak aan.
	33	<i>speit</i> : spat.
	34	<i>uitgestrekter schenen</i> : met gestrekte poten.
	35	<i>goor</i> : slijk.
	39	<i>noch ruit noch muilt</i> : niet het minste geluid.
		<O GIJ DIKKE, WELGEKLEEDE, WELGEVOEDE>

Basistekst: Tijdkrans 1893, 184-185. Opgenomen in 'Zomermaand' (juni). Jub. T. I, 161-162; VD 3, 393-394.

Eerst gepubliceerd in *Loquela* 3 (1883-1884), 'Bijvoeg' bij nr. 1, met als titel 'Vliege'. Gelocaliseerd en gedateerd 'Kortrijk, den 22 in Meie 1883'.

Datering: 22 mei 1883.

142	3	<i>dikkens:</i> dikwijls.
	5	<i>varen:</i> vliegen.
	5	<i>vederen:</i> zich als een veer bewegen, vliegen.
	5	<i>ruischen:</i> gonzen.
	7	<i>ronkend-:</i> brommend-.
	7	<i>leeggevooisde:</i> laagtonige.
	10	<i>reke:</i> versregel.
	13	<i>merelaan:</i> merel.
	18	<i>snaartrompet:</i> snaarinstrument met trompetgeluid.
	20	<i>net:</i> net als.
	25	<i>aardig:</i> eigenaardig.
	26	<i>alle:</i> elke.
	27	<i>herte:</i> verlangens.

<BEREUKWERKT EN
BERIJKDOMD DOOR>

Basistekst: Tijdkrans 1893,
185-186. Opgenomen in
'Zomermaand' (juni).
Jub. T. I, 162-163; *VD* 3,
394-395.
Eerst gepubliceerd in
Biekorf 3 (1892), 214-215,
met als titel 'Glycine'.

Datering: 26 mei 1892 (op
basis van het handschrift).

Ingrepen

143

8

bien. < bien;

1

*bereukwerkt en
berijksdomd:* geparfumeerd
en verrijkt.

2

rankgewas: klimgewas.

5

onzeglijk: onuitsprekelijk.

7

van: door.

8

vernoegde bien:
verzadigde bijen.

12

u wakend: bij u wakend.

15

zwelge: zuig (letterlijk: slik)
ik gulzig.

ééne: gemeenschappelijk.

19

luchtige: lichte, frisse.

22

't geheugen: het
herinneren.

23

't langen: het verlangen.

<O BROOZE LEVENDHEID,
DIE 'K, OP UW' VLUGGE
VLERKEN,>

Het gedicht vertoont interessante parallellen met Gezelles (veel oudere) prozatekst over de vlinder (cf. 'De flieflodder'). Ook in die tekst wordt de vlinder voorgesteld als een 'blomme zelve' die 'op, en in de blommen' leeft (cf. v. 41) en is hij een symbool van onstandvastigheid. Het gedicht werkt in de laatste strofen dit thema echter uit op een eigenzinnige manier: het van bloem tot bloem fladderende diertje wordt als een voorbeeld van standvastigheid opgevoerd aangezien het op voorbeeldige wijze steeds doet wat God hem opgedragen heeft.

Basistekst: Tijdkrans 1893, 191-193. Opgenomen in 'Zomermaand' (juni). *Jub. T. I*, 167-169; *VD* 3, 399-400. Eerst verschenen in *Biekorf* 3 (1892), 245-247 met als titel 'De witte Vijvouder'.

Datering: 29 juli 1892 (cf. *Biekorf* 3 (1892), 247).

Motto: Pieris Brassicae, Linn.: groot koolwitje (Linnaeus).

144

1	<i>levendheid:</i> levendigheid.
2	<i>wikkelen:</i> (heen en weer) bewegen.
3	<i>laai:</i> krachtig schijnen.
4	<i>onschamel:</i> zonder schaamte.

144	5	<i>bramel</i> : braamstruik.
	7	<i>alleszins</i> : in alle richtingen, ook: voortdurend.
	8	<i>omleege</i> : naar omlaag.
	10	<i>zeupke (...)</i> gezopen: teugje gedronken.
	11	<i>op de vlucht</i> : aan het vliegen.
	16	<i>zelden eens of ooit</i> : soms of ooit.
	16	<i>om uwe verven</i> : omwille van uw kleuren.
	17	<i>doorsteekt</i> : doorpikt.
	19	<i>gestraald</i> : van een angel voorzien.
	20	<i>geschubde uitwendigheden</i> : schubben aan de buitenzijde.
	22	<i>onweerbaar</i> : niet in staat zich te verdedigen.
	23	<i>sprakeloos</i> : zonder een kik te geven.
	24	<i>nepe</i> : kneep.
	26	<i>ontweldigd</i> : met geweld afgenomen.
	31	<i>zelve</i> : zelfs.
145	32	<i>strale</i> : angel.
	35	<i>uitgewrocht</i> : ten einde toe verricht.
	37	<i>tijloos</i> : kort van duur.
	37	<i>gekoos</i> : geliefkoos.
	40	<i>om end om</i> : in een kring omheen.
	43	<i>vaster</i> : standvastiger.
	47	<i>onvaste</i> : onzeker, wankel. Slaat misschien ook op de metrische variatie in dit gedicht (cf. VD 8, 356).
	47	<i>reken</i> : verzen.
	48	<i>vastheid</i> : standvastigheid.

<KORTRIJKSCHE MANNEN,
NAAR BRUGGE IS DE
VAART,>

Deze zeer combattieve tekst riep de Kortrijkse mannen er toe op om deel te nemen aan de Breydel-en de Coninckfeesten te Brugge in juli 1887. De tekst werd door René Vermandere, een jonge medewerker van Gezelle, op muziek gezet. Men zong het lied reeds op 30 januari 1887, tijdens een vergadering die fondsen moest opbrengen voor de Kortrijkse deelname aan de (door A. Duclos georganiseerde) historische praalstoet van 15 augustus 1887. Het gedicht slaat op deze praalstoet of op de onthulling van het standbeeld van Breydel en De Coninck te Brugge op 11 juli 1887.

Basistekst: Tijdkrans 1893, 217-218. Opgenomen in 'Dondermaand' (juli). Jub. T. I, 189; VD 3, 421-422. Eerst gepubliceerd in de *Gazette van Kortrijk* 29 januari 1887.

Datering: januari 1887.

Jan Breidel en Pieter de Coninck, Brugse volksleiders uit de vroege veertiende eeuw, waren voormannen van respectievelijke het gilde van de vleeshouwers en

dat van de wevers. Zij
speelden een belangrijke
rol in het verzet van die
gilden tegen de bedreiging
van hun privileges en
vrijheden door het
patriciaat en door Frankrijk.
De Vlaamse Beweging
inter-

preteerde deze strijd als een nationale strijd van de Vlaamse natie tegen Frankrijk, de 'vreemde onderdrukker', een strijd die als een voorafspiegeling werd beschouwd van het verzet van de Vlamingen tegen het verfranste België. Breidel en De Coninck werden beschouwd als dé helden van de Guldensporenslag (11 juli 1302), een veldslag waarin het Franse ridderleger op de Groeningekouter bij Kortrijk verslagen werd door het leger van de Vlaamse gemeenten en ambachten, daarbij gesteund door Zeeuwse en Naamse milities. Er staat nochtans alleen van De Coninck vast dat hij een rol gespeeld heeft als een van de Vlaamse aanvoerders in de slag.

De cultus van Breidel en De Coninck en van de Guldensporenslag bereikte een hoogtepunt in 1887, toen een standbeeld van de twee (door Paul de Vigne en Louis de la Censerie) op het Brugse marktplein werd onthuld.

Ten voordele van de geldinzameling voor de oprichting van het Groeningemonument te Kortrijk liet Gezelle in 1894 de plakette 'Vertijloosheid' drukken (cf. 'Vertijloosheid').

146

1

vaart: tocht.

2

beroept: roept op.

- 3 *twee helden*: Breidel en De Coninck.
- 6 *den Leeuw*: de leeuwenvlag, een zwarte klimmende leeuw met rode tong en klauwen op een geel veld, nu de officiële vlag van de Vlaamse Gemeenschap. Dit historische wapenteken van de graven van Vlaanderen werd, onder sterke invloed van de cultus van de Guldensporenslag, in de loop van de negentiende eeuw het symbool van de Vlaamse strijd.
- 7 *Groeninghestad*: Kortrijk.
- 8 *onversaafd*: onversaagd.
- 10 *de valsche gebuur*: nl. Frankrijk.
- 10 *vereeren*: schenken.
- 14 *Gallen*: Galliërs (Fransen).
- 19 *diet*: volk.

(Lit.: Verschaffel en Tollebeek 1998, Tollebeek en Verschaffel 1998.)

<EERWAARDIG HOOFD, DAT DENKEN DOET>

Bruiloftsgedicht voor baron en graaf Jean-Baptiste de Bethune (1821-1894), architect, oudheidkundige, promotor van de neogotiek in België en stichter van de Sint-Lucasscholen. Bethune trouwde op 10 mei 1848 met Emilie van Outryve d'Ydewalle (1826-1894). Na 37 1/2 jaar huwelijk werd zijn bruiloft gevierd.

Basistekst: Tijdkrans 1893,
260-261.
Jub. T I, 226-228; VD 3,
461-462.

Datering: 23 juli/ 10
november 1885/1893.

Het gedicht is gedateerd en gelocaliseerd op het handschrift: Kortrijk, S. Appollinarisdag (d.i. 23 juli) 1885. Volgens de traditie is dat ook de dag waarop Gezelle het vers voorlas op het zomerkasteel te Marke. De gedrukte versie lijkt dit te bevestigen: Gezelle las het gedicht opnieuw voor als slot van zijn rede bij de inwijding van het graf van L.-L. De Bo te Poperinge op 28 september 1887, als eerbewijs aan het adres van Bethune, de ontwerper van het praalgraf. De titel is daar: *Op de Schiergulden* [d.i. halfweg de zilveren en gouden] *Bruiloft van den weledelen Heer Mijn Heer Jan-B. Baron Bethune, gelezen tot Marcke, 23 Julij 1885, en tot Poperinghe 28 September 1887* (cf. 'Toespraak bij het graf van L.-L. De Bo').

Een brief van 18 november 1932 van François de Bethune (^o1868, prof. KULeuven), de op een na jongste zoon van de architect, met een reactie aan het adres van Jan De Cuyper, de tekstbezorger van Jub. T (in familiearchief Marke), verhaalt de correcte ontstaansgeschiedenis: het gedicht werd Gezelle door zoon de Bethune in de zomer van 1885 gevraagd. Vervolgens werd op basis van het handschrift, gedateerd 23 juli 1885, de tekst door de zusters benedictinessen van

Maredret (Namen) in
 middeleeuwse stijl
 gekalligrafeerd en door de
 dichter ondertekend
 (omlijst handschrift in
 Familiearchief Marke). Het
 jubileumfeest ging door op
 10 november 1885.
 Gezelle las daar zijn
 gedicht voor. De datum
 wordt overigens bevestigd
 door een bewaard
 gebleven
 herinneringsgeschenk dat
 de kinderen de Bethune
 zelf maakten en aan hun
 ouders schonken:
 neogotisch aardewerk met
 frontaal de data *10 Mai*
1848 - 10 Novembre 1885.
 Voor het tweede gebruik
 en de druk van het
 lofgedicht in 1887
 baseerde de dichter zich
 op zijn teruggekregen
 handschrift, waarbij de
 datum van redactie ook
 voor die van de
 bestemming genomen
 werd.

Voor de opname van het
 lofdicht in *Tijdkrans* 1893
 voerde Gezelle correcties
 uit: de titel en vier verzen
 die betrekking hebben op
 de concrete
 omstandigheden werden
 geschrapt, strofen
 aangebracht en de
 interpunctie aangepast.

Marcke: Marke, bij Kortrijk.

diere: dierbaar.

verkonden: verkondigen.

moerpilaar: moederkolom,
 hoofdpilaar.

tempelbouwte:
 tempelgebouw.

storten: instorten.

147

5

8

9

10

11

12	<i>voute</i> : gewelf.
16	<i>blootheid</i> : armoede.
23	<i>edel-, blijd- en meerder mensch</i> : edeler, blijder en meer mens.
26	<i>baken</i> : doel, ideaal.
29	<i>werkt</i> : bewerk.
31	<i>in de oog</i> : voor ogen.
33	<i>Gebenedijdt</i> : Zegen.
36	<i>de kinderen zijner werken</i> : de resultaten van zijn artistieke arbeid.

(Lit.: Jub. T. II, 219-221, J. Helbig 1906, L. Devliegher 1964, Uytterhoeven, 1965).

<DE PIKKE SLAAT HET
KOOREN AF>

Basistekst: Tijdkrans 1893,
267-269. Drempeldicht van
'Herfstmaand' (september).

Jub. T. II, 1-2; VD 3,
468-469.

Datering: 1893? (op basis
van o.a. een gedateerd
gelegenheidsgedicht op de
keerzijde van een
handschrift (cf. Jub. T. II,
225).

148	1-2	<i>af den stam:</i> van de stengel. Van nog niet gemaaid koren wordt gezegd dat het 'op stam' staat.
149	3	<i>pennen:</i> punten, stoppels.
	4	<i>gebekte:</i> met bekken.
	7	<i>daar:</i> waar.
	7	<i>groenigheid:</i> groen kruid en gras.
	9	<i>zingezangt:</i> maakt een zangerig geluid, gonst.
	9	<i>staal en steen:</i> resp. de pik en de wetsteen.
	10	<i>zoeten:</i> wetten, afslijpen.
	11	<i>bootallaam:</i> het gerei om de pik te 'boten', nl. te haren (scherp te slaan). Het 'bootallaam' bestaat uit de 'boothamer' en de 'bootschaar', een klein, draagbaar ijzeren aambeeldje.
	12	<i>boeten:</i> boten.

- 14 *hei-noch huwen*: hei (halt)
noch hu (voorwaarts)
roepen.
- 15 *kezen*: pikken.
- 16 *schuwen*: schuw maken,
verjagen.
- 21 *lavenisse*: lafenis.
- 22 *zit en spelen*: zit te spelen.
- 29 *boomt*: straalt fel.
- 29 *sperkt*: knapt.
- 32 *oest*: oogst.
- 33 *beuren*: tillen.
- 35 *omvangen*: omvatten.
- 36 *bunselen*: in doeken
winden (slaat op het in
schoven binden van de
graanhalmen).
- 39 *gepeerd*: bespannen.
- 40 *weg en weêr de slagen*: de
landwegen op en neer.
- 43 *gelint*: met linten getooid.
- 43 *gepint*: versierd.
- 44 *preuschen*: trotse.
- 44 *strooien hane*: met linten
en bloemen versierde
graanschoof die, wanneer
de oogst binnengehaald is,
feestelijk van de akker
naar de boerderij gevoerd
wordt.
- 45 *kerjoel*: oogstfeest, ook
(beginwoord van een)
oogstlied, b.v.:

Kerjole,
kerjole den
oegst is in,
en als den
boer geen
bier en tapt
en als de
boerinne
geen wafels
en bakt

't en moet
geen kerjole
zijn!
(Bonnez
1953)

- 45 *'Voldoeninge'*: drinkfeest,
meestal in een herberg,
dat de landbouwer aan zijn
werklieden aanbiedt als de
oogst binnen is.
- 46 *gebierd*: bier gedronken.

150

46

schooven: strobundels.

47

derscherdeun: dorserslied.

48

dooven: doof worden.

<JORDANE VAN MIJN HERT>

Basistekst: Tijdkrans 1893, 282-287. Opgenomen in 'Herfstmaand' (september).

Jub. T. II, 14-18, VD 3, 482-485.

Eerst verschenen in *Loquela 2* (1882-1883), als Bijvoeg op *Loquela n° 2*, Wiedmaand [=juni] 1882. Het gedicht, dat door Gezelle van uitvoerige taalkundige annotaties werd voorzien, draagt er de titel 'ANDIEIE' (aan de Leie). Het is toepasselijk opgedragen ('toegedicht') aan de lexicograaf Leonard De Bo (1826-1885), vriend van Gezelle en redacteur van het *Westvlaamsch Idioticon* (1870-1873). De opdracht kan eventueel ook in verband gebracht worden met de geboorteplaats van De Bo, nl. Beveren-aan-de-Leie. Dit West-Vlaamse dorp had immers als patroonheilige Sint-Jan, die Christus doopte in de Jordaan.

Datering: 19 mei 1882. Gezelle dateerde 'Andleie' met "s Vrijdags na O.H. Hemelvaart, 1882' [= 19 mei]. Deze datering, die overigens niet noodzakelijk hoeft samen te vallen met het tijdstip waarop het vers

geschreven werd, is in het perspectief van de vlasteelt beslist significant. De periode rond O.H. Hemelvaart viel immers doorgaans samen met de - zeer kortstondige - bloeiperiode van het vlas.

Ingrepen

152	64	Leyeschoot. < Leyeschoot
151	1	<i>Jordane</i> : de Jordaan, rivier in Palestina, nu gedeeltelijk de grens van Israël en Jordanië. Het was in deze rivier dat Christus door Johannes werd gedoopt.
	3	<i>Leye</i> : de Leie, rivier in West-Vlaanderen die ontspringt in Frankrijk, en via o.a. Kortrijk in Gent uitmondt in de Schelde.
	5	<i>overmachtigt</i> : overweldigt.
	6	<i>de mate uws vreugdegevens</i> : de mate waarin u vreugde geeft.
	10	<i>meerschen</i> : weiden.
	12	<i>te Scheldewaard</i> : naar de Schelde toe (cf. 3).
	14	<i>vore</i> : eigenlijk: de snede die een ploeg in de aarde maakt, hier: de rivierbedding.
	25	<i>leeft</i> : krioelt, wemelt.
	27	<i>aanzijds en heraanzijds</i> : langs beide kanten.
	29-32	<i>weêrom, en nu in 't water, planten den overjaarschen bloei van hunnen akkerbouw</i> : het vlas, dat eerst in de aarde groeide, wordt nu in de Leie een tijdlang ondergedompeld om er te 'rotten'.
	31	<i>overjaarsch</i> : meer dan een jaar oud. Het rotten aan de

Leie vond plaats in de
periode april-oktober. In
het voorjaar, vóór de oogst
van het nieuwe

- 151 vlas, begon men met het roten van het vlas van de vorige oogst of zelfs van de oogst dáárvóór. Dat vlas was dus meer dan een jaar oud.
- 152 33 *bast*: vlas.
- 36 *legtapijt*: vloertapijt.
- 36 *veel te lichte*: veel te snel.
- 38 *de blauwe maagdenkroone*: verwijst naar een vlasraadseltje: 'Als ik was jong en schoone / droeg ik de blauwe kroone; / als ik was oud en stijf / kreeg ik veel slagen op het lijf. / En als ik was genoeg geslagen / wierd ik van koningen en princen gedragen...' (Walgrave 1914, 323). In dit raadsel herkent men ook 34-35: 'toen hij jong was, jong en schoone'.
- 39 *verloos*: verloor.
- 41 *gedoopt*: ondergedompeld.
- 41-48 deze strofe verwijst naar het zgn. 'rotten' van het vlas, een proces waarbij de buitenste laag van de vlasstengel afgeweekt wordt en de vlasvezels, die zich daaronder bevinden, loslaten van de houten pijp die binnen in de stengel zit. Dit rotten kon op verschillende manieren gebeuren, b.v. op het veld, in een rootput of, zoals aan de Leie gebeurde, in stromend water. Bij dit 'Leierotten' werden bundels vlas met stro samengebonden en in een rootbak (cf. de vier planken in 46) een aantal dagen in het rivierwater

- ondergedompeld. De bakken werden met kettingen (47: ketenvast) en spullen aan de wal bevestigd. De Leie was, zoals men in de negentiende eeuw ontdekt had, door de specifieke samenstelling van het water uitermate geschikt voor het roten. De kwaliteit van het vlas uit de Leiestreek werd dan ook als ongeëvenaard beschouwd.
- 42 *lanken*: flanken.
- 43 *gegord in*: omgord met.
- 43-44 *haveren stroo, dat banden gouds gelijkt*. Gezelle noteerde hierbij in *Loquela*: 'Niets dat zoo wel aan blinkend, ja stralend goud gelijkt als die kroonwijs gewrongene haveren stroobanden, die ge langst de Leye, tusschen het gers vindt liggen, in den roottijd: 't zijn lijk reusachtige gouden vingerbaggen [ringen], oprecht.' De dikke rootbundels die voor het Leieroten gebruikt werden, bestonden uit twee bundels ontzaad vlas die met drie strobanden werden samengeknoopt. Wanneer de bundels na het roten weer losgemaakt werden om te drogen, bleven de strobanden op het gras liggen voor hergebruik.
- 46 *bonden*: bundels. Vakterm uit het vlasbedrijf voor o.m. de bundels ruw vlas die men in het water steekt om te roten.
- 48 *aan den wal gefijkt*: met staken in de grond van de oever vastgeslagen.

51-52	<i>de ziel, de vrome kerstenen</i> : de vrome christene ziel.
57	<i>den harden steen</i> : de stenen die de kooien met rotend vlas onder water moeten houden.
58	<i>korts nadezen</i> : binnenkort.
59	<i>gelicht</i> : opgelicht.
65	<i>gedempt</i> : onderworpen.
68	<i>gemurruwd</i> : murw gemaakt.
68	<i>verzaad</i> : verzadigd van water.
70	<i>gebroken</i> : verwijst naar het 'brakelen' van het vlas, de bewerking waar bij de houtpijp in de vlasstengel gebroken wordt.
73-80	handelt over de bewerking die volgt op het roten, nl. het uit het water halen van de vlasbundels.
71	<i>lijn</i> : vlasdraad.

153	73	<i>krielt</i> : krioelt.
	77	<i>lekende</i> : lekkend.
	83	<i>gestuikt</i> : letterlijk: in <i>stuiken</i> gezet, gehelen van acht of tien schoven graan die tegen elkaar gezet zijn om te drogen.
	83-84	<i>gekeuveld en gehut</i> : Gezelle in <i>Loquela</i> : 'de kapellen zien er immers uit lijk verkleende americaansche <i>wigwams</i> , of <i>hutten</i> , half lijk de kaproenen of keuvels eruit zien, die de Jffr. Beggijntjes over hun hoofd en schouders dragen.'
	85	<i>schif</i> : de houten pijp in het binnenste van de vlasstengel.
	86	<i>'t water uitgezogen</i> : nadat het water er (door de zon) uitgezogen is.
	88	<i>fijndere verruwpracht</i> : fijnere kleurenpracht.
	90	<i>bibelprenten</i> : Gezelle in <i>Loquela</i> : 'Bibelprenten. De eerste prentenbibel de gereedste zal iemand overtuigen, die de Leye gezien heeft, te Meiewaard en verder in 't jaar, dat er niet ter wereld beter op Moyses legerkamp en trekt als die duizende, met de deure lijk halfopen staande, grauwe cappellen, of tabernakelkes, tusschen de veel zwaardere, groen of droog vlas bergende kunstgebouwen (...).'
	91	<i>gekleend</i> : in het klein.
	91-92	<i>den overtocht van 't Abrahamsche diet</i> : de doortocht van het volk van

		Abraham. Abraham is de eerste van de drie aartsvaders uit het Oude Testament en geldt als stamvader van de Israëlieten.
	93	<i>gesmaldeeld</i> : onderverdeeld.
	94	<i>geschaard</i> : gerangschikt.
	95	<i>zoo</i> : toen
	95-96	<i>den dwang van Pharao</i> : de Hebreëen werden door de Egyptische koning gedwongen tot dwangarbeid.
154	97	<i>Jordane, in 't hooge Noorden</i> : de Leie.
	102	<i>naar uwaard</i> : naar u, d.i. naar God toe.
	104	<i>strijdmachtig</i> : strijdvaardig.
	105	<i>Bala'am</i> : profeet ontboden door Balak, de koning van Moab, om de Israëlieten die op zijn grondgebied bij de Jordaan gelegerd zijn te vervloeken. Op bevel van Jahweh sprak Bala'am echter in plaats van een vervloeking tot driemaal toe een zegen uit over de troepen (Numeri XXII-XXIV).
	105-106	<i>Ik hef (...) mijn woord op</i> : ik begin te spreken. (De zegening door Bala'am wordt in de Vorstermanbijbel (Antwerpen 1532) op een identieke wijze ingeleid: 'Doen hief hy zijn woort op' (Num. 23, 7).
	107	<i>arbeidweerden troost</i> : de troost die de arbeid waard is.
	111	<i>diere</i> : kostbare.
	115	<i>lijnwaadoost</i> : vlasoogst.
	120	<i>jonkheid</i> : de jeugd.

(Lit.: Walgrave 1914,
311-328, Dewilde 1984.)

<HOE RIEKT GIJ,
BAMISBOSSCHEN, GOED,>

Basistekst: Tijdkrans 1893,
303-305. Opgenomen in
'Bedemaand' (oktober).
Jub. T. II, 31-32; VD 3,
501-502.

Datering: 1890.

155	1	<i>Bamisbosschen:</i> herfstbossen. 'Bamis' is de feestdag van de H. Bavo (1 oktober), in ruimere zin ook de herfst in het algemeen.
	2	<i>vei en vocht:</i> regenachtig en vochtig.
	3	<i>zit en broedt:</i> zit te broeden.
	4	<i>'t vlies:</i> de nevel.
	6	<i>nesschen:</i> vochtige.
	9	<i>doomt:</i> hangt damp.
	10	<i>den zin:</i> (hier:) de reuk(zin).
	15	<i>najaarsveite:</i> najaarsweligheid.
	16	<i>bortelen:</i> borrelen.
	19	<i>wierooks:</i> de wierook is het symbool van het ten hemel stijgende gebed.
	21	<i>sterkend:</i> versterkend.
	22	<i>geile:</i> walgelijk ruikende.
	24	<i>wers:</i> erger.
	24	<i>overlochten:</i> met geur overtreffen.
156	32	<i>overspreiden:</i> helemaal overdekken.

38

u betrekken: naar u toe trekken (om er even te verblijven).

<O PRIESTER, DIE>

Gelegenheidsgedicht voor de priesterwijding van Firmin Croigny (^oLo, 1856), te Brugge op 22 december 1883. Afzonderlijke druk op een gedachtenisprentje in neogotische stijl (Drukkerij P. Raoux, Brugge), met als titel: *Tot meerder Eere en Glorie Gods en ter gedachtenis der H. Priesterwijding van Firmin Croigny, te Brugge, den 22 December 1883.*

Basistekst: Tijdkrans 1893, 344-345.

Jub. T. II, 65; VD 3, 537.

Datering: december 1883.

157

18

meêmensch: evenmens, naaste.

21

en gaan, van u: en gaan (de mensen), door u.

22

gelicht: verlicht, opgetild.

23

gemoed: met moed beziel.

<'T IS STILLE! NEERSTIG TIKT
HET ON->

Basistekst: Tijdkrans 1893,
365. Eerste gedicht van
'Eeuwkrans'.
Jub. T. II, 83; VD 3, 555.

Datering: 1890?

Motto: Tempus edax
[rerum]: de tijd die aan
alles knaagt (Ovidius,
Metamorfosen xv, 234).

158

1-2

ongedurig: onrustig.

2

hangend: cf. een
hangklok?

2

wezen: ding, eventueel ook
'aangezicht' (cf. het
Engelse 'face' in de zin van
'wijzerplaat').

<MIJN HERT IS ALS EEN
BLOMGEWAS,>

Basistekst: Tijdkrans 1893,
373-374. Opgenomen in
'Eeuwkrans'.
Jub. T. II, 90; VD 3, 563.
Eerst gepubliceerd in
Loquela 3 (1883-1884),
'Bijvoeg' bij nr. 1, met als
titel 'Mijn hert'.
Gelocaliseerd en
gedateerd 'Kortrijk, den 23
in Meie 1883'.

Datering: 23 mei 1883.

159

1

blomgewas: bloem.

2

toegeloken: gesloten.

4	<i>pijnt</i> : lijdt.
7	<i>zwakt</i> : neerzakt, buigt.
10	<i>verholen</i> : verborgen.
14	<i>verschiet</i> : valt.
15	<i>eene sparke strijkt</i> : een vonk slaat.
20	<i>schemelen</i> : schemeren.

<'K EN ETE NIET, OF 'T GENE
IK ETE,>

Basistekst: Tijdkrans 1893,
391-393. Opgenomen in
'Eeuwkrans'.
Jub. T. II, 105; VD 3,
580-581.
Eerst gepubliceerd in
Biekorf 4 (1893), 165-166,
met titel 'Panem de Coelo'
en datering 19/5/'93.

Datering: 19 mei 1893 (cf.
Biekorf 4 (1893), 165-166).

Motto: Panem de Coelo...:
 het brood uit de hemel, in
 de liturgie een benaming
 voor het H. Sacrament.
 Komt in de Bijbel reeds
 voor in Ex. 16, 11 vv., Ps.
 78, 24 vv. en Joh. 6, 31 vv.

160	1	<i>niet:</i> niet, niets.
	3	<i>al zoo:</i> even.
	4	<i>hamersmete:</i> hamerslag.
	10	<i>snoert:</i> intoomt.
	12	<i>'t vat...aan:</i> het neemt weer bezit van een lichaam.
	13-14	<i>aderdans:</i> (van bloed) kloppende ader.
	18	<i>herroept:</i> doet terugkeren, doet herleven.
161	35	<i>ontzielt:</i> (door de dood) de ziel verliest.
	38-39	<i>'t brood gelijk van verwe:</i> van eenzelfde kleur als brood.
	41	<i>Hemelmondig:</i> voor hemelmonden (engelen).
	42	<i>Manna:</i> in het Oude Testament het hemels voedsel van de Israëlieten in de woestijn (Ex. 16, 14 e.v.). Hier wordt bedoeld: de eucharistie.
	45	<i>daar:</i> waar.

<HET LEVEN IS EEN'
 KRIJGSBANIER,>

Basistekst: Tijdkrans 1893,
 393-394. Opgenomen in
 'Eeuwkrans'.
 Jub. T. II, 106-107; VD 3,
 582.
 Het gedicht werd (met de
 titel *Het Leven*) voor het

eerst gedrukt op een programmablad (Drukk. G. Deblock, Kortrijk) van de *Jeune Garde Catholique de Courtrai* of *Jonge Katholieke Wacht*, een jongerengroepering binnen de Katholieke Burgerkring van Kortrijk die de belangen van de katholieke partij behartigde. Het programma is gedateerd 4 december 1892 en werd 'verkocht tot het aanschaffen van het vaandel' (met de kleuren van de paus, België en Kortrijk). De jongerenvereniging ging van start in april 1893. De leuze was 'Recht voor de Vuist'. Sleutelfiguur was Georges Claeys (1870-1912), student in de rechten. In *Biekorf* 4 (1893), 249 verscheen het gedicht zonder titel, datum of referentie.

Datering: december 1892.

162

1-4

Het leven is een' krijgsbanier (...) dragen.
Het leven is een oorlogsvlag (...)

3

ontvallen: ontglipt.

6

dichte: dicht bij elkaar en talrijk.

7

wijgt: strijdt

8

of hem de dood beliepe: ook al zou de dood hem overvallen, aanvallen, bedreigen.

Rijmsnoer

<'T EERSTE DAT MIJ MOEDER
VRAGEN>

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 7. Openingsgedicht
van de bundel, zoals
steeds een kruisgedicht.
Jub. R. I, 3; VD 4, 59.
Eerst verschenen in
Biekorf 7 (1896), 72-73
met als titel *'t Kruiske*. In
Rijmsnoer 1897 zonder
titel.

Datering: 23 februari 1896
(cf. *Biekorf 7* (1896), 73).

165

3

ongeriefd van: niet
voorzien van

6

'en kruisken: in de
negentiende eeuw, en ook
later nog, was het in vele
katholieke gezinnen in
Vlaanderen de gewoonte
dat de kinderen bij het
opstaan en slapengaan de
ouders om een kruisje op
het voorhoofd vroegen.

8

geslegen: geslagen. Bij het
geven van een kruisje op
het voorhoofd hoorde ook
het zacht 'slaan' tegen de
wang van het kind, als een
symbolische vermaning.

10

bei te gader: allebei.

12

leedschap: leed.

15

erfgebied: erfelijk gebied,
bezit.

17

hiete: gebod.

WINTERMUGGEN

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 21-22. Opgenomen
in 'Nieuwjaarmaand'
(januari).
Jub. R. I, 17-18; VD 4,
71-72.

Datering: 12-13 oktober
1896.

Titel: wintermuggen:
(bedoeld wordt):
sneeuwvlokken.

166	2	<i>ommentomme:</i> om en om, overall.
	3	<i>muldersmeel:</i> molenaarsmeel.
	4	<i>molkenblomme:</i> stremselvlokken. WDLR: <i>Moalke-blom</i> , bij de Friesen, <i>flos lacteus</i> : witte wringels, die, onder 't keernen, in de melk te voorschijn komen.
	5	<i>varen:</i> vliegen.
	5	<i>in 't vloet:</i> bij vloed.
	6	<i>in de ebbe:</i> bij eb.
	8	<i>winterwebbe:</i> winterweefsel.

166

- 10 *Lijnwaad zonder vlekken:* bijstelling bij 'winterwebbe' (9), niet bij 'schoot' (11).
- 20 *harpenaren:* harpspelers, zangers bij de harp (nl. de vogels).
- 24 *voeden:* voedsel.
- 26 *geruchte:* geluid.
- 27 *schier ontwekt:* schielijk ontwaakt.
- 31 *spree'n:* spreiden.
- 36 *molke:* zuivel.
- 36 *runselblomme:* fijne bloem.

IRREQUIETUM...

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 47. Openingsgedicht van 'Schrikkelmaand' (februari). Jub. R. I, 41; VD 4, 91.

Datering: 11 november 1895.

Titel: Irrequietum. Komt uit de aanhef van de *Confessiones* van Augustinus: irrequietum cor nostrum, donec requiescat in Te! (rusteloos blijft ons hart totdat het zijn rust vindt in U) (Confessiones I, 1). In *Tijdkrans* publiceerde Gezelle een gedicht onder het motto 'Donec requiescat...', nl. 'o Menigvuldigheid van 't menschelijk gedacht' (VD 3, 566-567, Augustinus 1981, 37).

1	<i>uitgezucht</i> : volledig tot uiting gebracht.
5	<i>'t En doet</i> : het is niet zo.
6	<i>volveerdig</i> : helemaal klaar.
7	<i>bange</i> : beklemde.
9	<i>pramen</i> : kwellen.
11	<i>altijdonvolboretheid</i> : WDLR: altijd herhaalde geboorten.
11	<i>weedom</i> : lijden, verdriet, hier ook met de connotatie 'barenswee'.
13-14	<i>en letten (...) immer</i> : beletten nooit.
13	<i>'t herontvangen</i> : het opnieuw bevrucht worden.
14	<i>het grootgaan</i> : het zwanger zijn.

JAM HYEMS TRANSIIT

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 50-51. Opgenomen in 'Schrikkelmaand' (februari).
Jub. R. I, 44-45; VD 4, 94-95.
Eerst gepubliceerd in *Dietsche Warande* 1895, 398, met een opdracht 'Aan Dr Verriest'. Kortrijk, 23/3/'95.

Datering: 23 maart 1895.

Titel: Jam hyems transiit:
de winter is reeds voorbij.
Komt uit Canticum
Canticorum, II, 11: Jam
enim hyems transiit, imber
abiit et recessit (Want nu
is de winter voorbij, de
slagregen is over en
verdwenen). Gezelle
schreef een week later ook
een gedicht met als titel
'Imber abiit' (30 maart
1895), eerst gepubliceerd
in *Biekorf* 8 (1897),
107-108 en later
opgenomen in LV (1901)
(VD 7, 108-109).

169	2	<i>te gronden uit:</i> uit de grond.
	5	<i>hard- en diepversteend:</i> hard en tot diep in de grond bevroren.
	6	<i>aas:</i> voedsel.
	8	<i>ontgeven - al:</i> allemaal geweigerd.
	9-10	<i>in 't verschiet:</i> in de verte, in mijn blikveld.
	14	<i>gekroonden:</i> voorzien van een kroon, d.i. het plukje haar dat tussen de horens van een rund groeit en vaak wat langer is dan de rest.
	15	<i>na den tragen trant:</i> volgens de trage gang.
	17	<i>beleekt:</i> bedruipt, bevochtigt.
	18	<i>koeiboer:</i> boer die enkel hoornvee, dus geen paarden bezit (vandaar dat er met de os wordt geploegd).
	20	<i>loopken:</i> lapje.

20	<i>herploegt</i> : voor de tweede maal na de oogst ondiep omploegt.
21	<i>karit, kurt</i> : koert.
22	<i>vogelvee</i> : pluimvee.
22	<i>hof</i> : erf.
22	<i>daartoe</i> : daarbij.
24	<i>Canteclaar</i> : de haan.
25	<i>entwat</i> : iets.
25-26	<i>onzeglijk bij der menschen mond</i> : onzegbaar in mensentaal.

HET BORELINGSKE

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 62-63.
Jub. R. I, 55; VD 4, 106.

Datering: 6 oktober 1896.

170

2	<i>ongewonnen</i> : niet veroverd.
3	<i>woord</i> : spreekvaardigheid.
4	<i>weten</i> : kennen.
7	<i>een kerstekind en is 't</i> : het is maar een kerstekind.
9	<i>immer voort</i> : ononderbroken.
10	<i>eenparelijk</i> : onafgebroken.
13-16	<i>onbewust (...) mond</i> : de boreling weet niet waarom hij lacht.
14	<i>muilke</i> : gezichtje, smoeltje.
15	<i>waarom</i> : hoort.
18	<i>tanden</i> : tanden krijgen.
20	<i>ontzoeten</i> : WDLR: onzoet, onlief worden.
22	<i>gewassen</i> : opgegroeid.
23	<i>zijne oogen wasschen</i> : baden in tranen.

MAAGDENGROEN

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 73. Openingsgedicht
van 'Lentemaand' (maart).

Jub. R. I, 63; VD 4, 111.

Datering: 8 februari 1897.

Motto: Virgineum decus:
maagdelijke schoonheid.
Wellicht geen citaat.

171

2

kroes: gekruld, geplooid.

2

kreuken: in zijn plooiën.

6

hagewijs geleed: in
haagvorm geleid.

10

nesch: vochtig, fris.

11

vluggen: vleugjes.

14

nadezen: hierna.

15

van webbe en verwen: van
weefsel en kleuren.

...DEN OUDEN BREVIER

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 94. Opgenomen in
'Lentemaand' (maart).
Jub. R. I, 80; VD 4, 132.
Eerst gepubliceerd in
Dietsche Warande 1894,
642.

Datering: 23 oktober 1894.

Titel: brevier: < Latijn
'breviarium' (korte
samenvatting). Het brevier
is een liturgisch
gebedenboek met teksten

en rubrieken van het koorgebed waar priesters, diakens en kloosterlingen elke dag moeten uitbidden. Het *Breviarium Romanum*, door paus Pius V in 1658 uitgegeven, werd zonder wezenlijke veranderingen tot halweg de twintigste eeuw herdrukt. Vóór hem hadden ook andere pausen hun stempel op het brevier gedrukt (cf. v. 9) (Spiertz 1998, 49).

172

2

moeheid: vermoeidheid, ook 'het moe (beu) zijn'.

2

getier: tumult. In Loq 7 (1887-88), 52 wijst Gezelle er op dat 'getier' in de woordenboeken van Kiliaen, Plantin, d' Arsy o.a. 'tumult' betekent. 'Getier = *tumulte* en hebbe ik bij ons Volk nog niet kunnen achterhalen; den eigenen zin van 't w. hebben wij laten varen, zoo 't schijnt, en den oneigenen, bijkomstigen, bewaard.'

5

ongevalschter: van authentieke.

6

daar: waar.

8

nooit een ongevonden en zoekt: niemand ooit zoekt zonder te vinden.

9

gezetelde: gezagvoerende.

10

beworp: WDLR: bewerp, ontwerp. Gezelle kan dit woord leren kennen hebben uit Kiliaen, die 'beworp' precies verklaart als 'summarium, breviarium'. Naar deze betekenis van 'kort overzicht' wordt ook al verwezen in vers 6 ('in 't korte geboek').

172	12	<i>geslorp</i> : drank, laafsel.
	13	<i>wellustiger</i> : weldadiger.
	14	<i>schaduwomschietende</i> : met schaduw omgevende.
	15	<i>onmachtige zwoelheid</i> : machteloze broeierigheid.
	16	<i>den vijand</i> : de duivel.
	16	<i>roost</i> : roostert, verzengt. Bij 17de-eeuwse dichters wordt dit werkwoord gebruikt i.v.m. de hartstochten, vooral dan de liefde (WNT 13, 1341).
	18	<i>biede</i> : gebied.

GOEVRIJDAG

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 95-96. Opgenomen
in 'Lentemaand' (maart).
Jub. R. I, 82-83; VD 4,
133-134.
Eerst gedrukt in *De
Nieuwe Tijd* 15 april 1897,
191.

Titel: *Goevrijdag*: Goede
Vrijdag, de dag waarop de
dood van Christus wordt
herdacht.

173	1	<i>ratel</i> : op Goede Vrijdag werd de altaarbel vervangen door een ratel, ten teken van rouw.
	1	<i>rauwgetand</i> : ruwgetand. Het geluid van de ratel ontstaat immers door een tong klepperend om een tandrad te laten draaien.
	2	<i>relt</i> : ratelt.
	4	<i>neêrgeveld</i> : bij de kruisverering op Goede

	Vrijdag voorzag de liturgie dat de gelovigen het in het hoogkoor plat op de grond liggend kruisbeeld kusten, nadat ze zich eerst driemaal voorover op de grond hadden geworpen.
5	<i>Golgotha</i> : de Calvarieberg (toen gelegen buiten de muren van Jeruzalem) waar Christus de kruisdood stierf.
7	<i>schandeboom</i> : nl. het kruis. De kruisiging gold immers als een smadelijke manier van terechtstellen.
10	<i>noch koper (...) niet</i> : op Goede Vrijdag werd elk muzikaal element uit de kerk geweerd: de (koperen) altaarbel, het orgel en de (bronzen) kerkklokken werden niet gebruikt.
13	<i>verkruipt</i> : staat stil van angst.
15	<i>het kraken van de bergen</i> : toen Christus stierf, beefde de aarde en spleten de steenrotsen vaneen (cf. Matth. 27, 51).
17-20	na de liturgie van Goede Vrijdag worden, als symbool van Christus' dood, de altaren in de kerken volledig van ornamenten ontdaan en de tabernakels leeg opengezet.
19	<i>lichten</i> : kaarsen.
19	<i>al</i> : allemaal, ook het eeuwig lichtje vóór het H. Sacrament.
23	<i>heffen</i> : opheffen.
26	<i>de spond</i> : het bed.
28	<i>in</i> : op.
30	<i>vereend</i> : bijeen.

gekropen (...) ten kruise:
naar het kruis toe
gekropen. Op Goede
Vrijdag bleef voor de
gelovigen het kruis ter
aanbidding in de kerk. 'In
West-

- 174 40 Vlaanderen noemt het volk dit: *cruce crupe*, omdat de mensen kruipend of knielend het kruis genaken vooraleer het te kussen' (Celis 1923, 35).
gebiddaagd: bededag gehouden (een dag van algemeen gebed).
- HET GERS
- Basistekst*: Rijmsnoer 1897, 99-101.
Openingsgedicht van 'Grasmaand' (april).
Jub. R. I, 87-89; VD 4, 135-137.
Eerst gepubliceerd in *Biekorf* 7 (1896), 120-121.
- Datering*: 24 april 1896.
- 175 31 *Ingrepen*
weggefallen insprong hersteld.
- Titel*: *gers*: gras.
- 1 *gulzig*: welig.
3 *boeg*: borst.
4 *gierig*: gretig, gulzig.
7 *draf*: spoeling (afvalproduct van graan waaruit bier gebrouwen is).
7 *geteerd*: gegeten, gevreten.
11 *almedeens*: onverwachts, plots.
13-14 *Ge 'n(...)weg!*: je weet geen blijf met de overvloed

	die je ontmoet, en vindt de weg niet (in het hoge gras).
14	<i>ontheven</i> : verlost.
16	<i>tocht</i> : gang, ook: begeerte, drift.
17	<i>betuinde</i> : beperkte.
17	<i>snoebert</i> : snoept.
22	<i>snel</i> : rechtop, met de open zijde naar voor.
22	<i>luchten</i> : kijken, staren.
25	<i>veerdig volk</i> : volk dat vlug klaarstaat (met horens).
26	<i>ruwgezinden</i> : ruwe, tot ruwheid geneigde (koeien).
31	<i>berecht</i> : gerechtigd.
32	<i>bekwaam</i> : in staat.
38	<i>malsche</i> : weelderige.
42	<i>zwankend</i> : heen en weer slingerend.
43	<i>betna</i> : tot bij.
47	<i>spon</i> : moedermelk.
52	<i>al, gelâan</i> : allemaal geladen.
54	<i>schalken</i> : knechten.
55	<i>scherende</i> : WDLR: met de tonge, zoo de koeien het gers doen.
60	<i>toegemeten</i> : toebedeeld.
61-62	<i>gedoogzaamheid (...)</i> <i>geborgen</i> : vlees en been geworden lijdzaamheid.
64	<i>gemakkelijke</i> : makke.
66	<i>zuiverlijke</i> : maagdelijke, reine.

8	<i>schee</i> : schede.
9	<i>beruwrijmd</i> : met rijm bedekt.
13	<i>Te winter</i> : in de winter.
15	<i>ijdel</i> : leeg.
18-19	<i>al dat (...) is</i> : uitermate.
19	<i>levende</i> : levendig, fris.
22	<i>zomermeid</i> : WDLR: zomerlief, meilief. Op meidag kiest men het zomerlief, onder andere op de Broelbrugge, te Kortrijk.

DE RAMEN

Het gedicht wordt traditioneel verbonden met de glasramen van de Sacramentskapel in de O.L.V.-Kerk te Kortrijk, ook 'Gravenkapel' genoemd, waar Gezelle zijn biechtstoel had. Deze kapel, toegewijd aan de H.

Katharina, werd ca. 1370 gebouwd in opdracht van Graaf Lodewijk van Male. In de nissen zijn portretschilderijen aangebracht van de Vlaamse gravendynastie.

De brandramen van deze kapel werden vernield in de beeldenstorm. Nieuwe ramen (vernield in de Tweede Wereldoorlog) werden ontworpen door J.-B. de Béthune en uitgevoerd door Arthur Verhaegen in de periode 1871-1880. In de achtergrond van de absis werden, (volgens de beschrijving in Van de Putte 1875) drie veelkleurige figuratieve ramen aangebracht met de voorstelling van Christus en een aantal Heiligen (Philippus, Lodewijk, Maria, Catharina, Barbara, Eloi, Martinus, Amandus, Hilo, Margarita, Arnoldus, Eleutherius, Donaat, Chrysolus, Didier, Godelieve en Thomas van Canterbury). In de zijwand installeerde men grisailles met de wapenschilden van de families verbonden met de Graven van Vlaanderen.

Gezelle schreef in zijn *Cortracena* verschillende malen over de restauratiewerkzaamheden aan 's Graven Capelle', die o.a. tot resultaat hadden dat 'stuk voor stuk, beetje voor beetje, de kostelijke brandveisters van eertijds (...) herstralen en herglinsteren in de blijde vroegjaarszonne.' (*Gezelles Cortracena*, 38).

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 134. Opgenomen in 'Bloeimaand' (mei). Jub. R. I, 121-122; VD 4, 165-166.

Datering: 14 april 1895.

179

- 2 *gemiterd:* van een mijter voorzien.
- 2 *gestaafd:* van een bisschopsstaf voorzien.
- 3 *gemartelaard:* van de attributen van martelaars voorzien.
- 3 *gemaagdekroond:* van een maagdenkroon voorzien.
- 4 *gehertoogd en gegraafd:* van de attributen van hertogen en graven voorzien. Blijkens de beschrijving van Van de Putte (Van de Putte 1875) werden er nochtans in de Gravenkapel geen glasramen met de voorstelling van hertogen of graven aangebracht.
- 4 van de attributen van Graven voorzien.
- 5 *ovenvier:* ovenvuur. Gezelle legt in *Contracena* van 3 april 1880 uit dat hij de glasramen 'brandveisters' noemt omdat de kleurstoffen in het glas gebrand worden door middel van verhitting in een gloeiende oven. (*Gezelles Contracena*, 49).
- 6 *geglaasd:* glas doen worden.
- 6 *scherf:* kleinglas of breukglas.
- 8 *hemelboogsch geverf:* de kleuren van de regenboog.

9	<i>schaars</i> : nauwelijks.
9	<i>herontsteken</i> : opnieuw ontstoken.
12	<i>zoo</i> : dan.
13	<i>samijtwerk</i> : fluweelweefsel.
13	<i>mantelworp</i> : de omgeworpen mantel.
14	<i>goudware</i> : goudwerk.
18	<i>zoo zaan</i> : plots, zo meteen.
21	<i>palmen</i> : palmtakken, het attribuut van de maagden.
21	<i>staven</i> : bisschopsstaven.
21	<i>stolen</i> : stola's, de lange bandstrook door de priester om de hals en de schouders gekruist gedragen.

(Lit.: Van de Putte 1875, 103-108, Helbig 1906, 360, De Maeyer 1994, 123 vv.)

ROOZENMOND

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 145. Opgenomen in 'Zomermaand' (juni). Jub. R. I, 133; VD 4, 174.

Datering: 1878 / 1896-1897?

De eerste datering is duidelijk: het hs (eigenlijk twee versies onmiddellijk na elkaar) staat verso een briefje van A. Verriest aan Gezelle, 27 maart 1878.

De tweede datering: VD geeft: 1896? Jub zegt: naar papier, inkt en geschrift te oordelen van 96-97; D'haen 1997, 114: een neths gemaakt voor Rijmsnoer (1896?). Op dit hs staat al een nummer: v 3 = derde gedicht in de maand mei.

Ingrepen

180	titel	Roozenmond < Roozemond
	14	gestorven; < gestorven:
	1	<i>schoone</i> : mooie.
	2-3	<i>buiten (...) lieflijkheid</i> : onovertroffen van lieflijkheid.
	3	<i>eerst</i> : pas.
	4	<i>op</i> : naar.
	6	<i>slenzen</i> : verwelken.
	10	<i>verwen</i> : kleuren.

181

bevochtigd werd met water uit de grachten die het bleekveld doorkruisen.

- 1 *gestaan*: staande.
 3 *water slaan*: water scheppen.
 4 *vuls arems*: met uitgestrekte arm.
 6 *ronken*: verwijst naar het geluid van het neerstromend water.
 7 *lepel*: lange houten lepel waarmee de bleker het water over het lijnwaad uitgiet.
 7 *zwak van leên*: soepel in de lendenen.
 9 *waken*: opletten.
 11 *lage*: laag lijnwaad.
 14 *lonken*: blikken.
 15 *dreupeldrop*: de neerdruppelende druppels. (WDLR: het droppen van de dreupels, bij 't lijnwaadbegieten.
 16 *ontvonken*: in brand steken.
 17 *smal*: klein.
 20 *lanen*: ondiepe watergrachten van de blekerij.
 21 *spegelglad*: zo glad als een spiegel.
 23 *entwaar*: ergens.
 27 *longer*: long.

ICHTHUS EIS AIEI

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 154-155.
 Jub. R. I, 143-144; VD 4, 185-186.
 Eerst gepubliceerd in *Biekorf* 7 (1896), 38.

Datering: 31 januari 1896.

Ingrepen

182

- 1 alomme < allomme (cf. de door Gezelle gesignaleerde 'Verbeteringen' achteraan de bundel).

zijn < zij'n (cf. de door Gezelle
gesignaleerde 'Verbeteringen' achteraan
de bundel).

Titel: op het handschrift plaatste Gezelle
bij 'Ichthus eis aiei' de volgende voetnoot
(met een aantal vergissingen opgenomen
in *Biekorf* 7 (1896), 38:

*Ichthus eis
aiei*, in
grieksche
staven, ἰχθῦς
εἰς αἰεῖ, dat is
te zeggen:
Visch tot in
der
eeuwigheid.
Maar ge
moet weten
dat, in den
verdoken tijd
en bij de
eerste
Christenen,
het woord
Ichthus,
ἰχθῦς, *piscis*,
visch, of de
geschilderde
en
anderszins
verbeelde
gedaante
van eenen
visch,
gebruikt
wierd om,
stommeling
en bedekt, te
zeggen
tegen die 't
verstonden:
*Jesus
Christus,
zone Gods,
zaligmaker,
tot in der
eeuwigheid,
of wel ook,
het heilig
Sacrament*,

*tot in der
eeuwigheid.*
En hierin zat
het geheim:
I, de eerste
grieksche
boekstaf van
Ιχθυσ,

visch, beteekende Ιησους (Jesus); χ, de tweede, χριστος (Christus); θ, de derde, θειου (Dei); υ, de vierde, υιος (filius), σ, de vijfde, σωτηρ (Salvator), en εις αιει, tot in der eeuwigheid.

Gezelles toelichting bij het christelijke ichthus-symbool moet in verband gebracht worden met een belangrijke archeologische ontdekking uit 1839. Toen werd namelijk te Autun een Grieks grafopschrift uit het begin van de derde eeuw gevonden, met de naam Pectorius, waarin de vis fungeert als symbool van zowel de doop als de eucharistie. Het Griekse woord ichthus werd door de primitieve kerk waarschijnlijk ook gehanteerd als een cryptogram voor de christelijke geloofsbelijdenis: Ιησους Χριστος Θεου Υιος Σωτηρ: Jezus Christus Gods Zoon, Verlosser.

De 'vondst van Autun' gaf aanleiding, in deze periode van patristische en liturgische herleving, tot een groot aantal wetenschappelijke publicaties, o.a. in het *Spicilegium Solesmense* (dl. 3, 1855, 545-584) van J.B. Pitra, een publicatie die Gezelle uit de eerste hand kende.

Het acrostichon Ιχθους was te vinden in de eerste vijf verzen van het elf regels

tellende grafopschrift van Pectorius. De beginletters van de laatste vijf verzen (e, i, e, a, s, i) bevatten in die volgorde weliswaar geen acrostichon, maar werden door Gezelle waarschijnlijk van plaats verwisseld met als resultaat het acrostichon 'eis aiei'. Daarvoor hoefde hij alleen de derde en vijfde letter te verwisselen. De toegevoegde 'i' in 'aiei' leidt tot een archaïsche spelling van dit woord.

De woordgroep $\lambda\chi\theta\upsilon\varsigma$ $\epsilon\iota\varsigma$ $\alpha\iota\epsilon\iota$, met de toevoeging Αμην Αμην is al terug te vinden op een handschrift van het gedicht 'Weerom de vrije klok' (VD 2, 75-76), waarvan de oudste versie dateert van 18 mei 1859 (Jub GGGII, 166-167.) Ook het gedicht 't er Viel ne keer' (VD 7, 63-64) [27 oktober 1859] was met dezelfde woordgroep ondertekend.

1	<i>meidagweder</i> : weer zoals op een dag in mei (lett.: zoals op 1 mei).
2	<i>geen loof en speelt</i> : er beweegt geen blad.
3	<i>achter</i> : overheen.
3	<i>bloote</i> : open, zonder wier.
3	<i>vischputwater</i> : water van de visvijver.
4	<i>roer</i> : beweging.
7	<i>diepende</i> : diep zwemmend.
7	<i>wandelkamers</i> : cf. ps. 8, 9: [de mens heerst over] het gevogelte des hemels, en de visschen der zee, die de paden der zee doorwandelen. Cf. ook <i>The</i>

Song of Hiawatha, zang
VIII, 9-16.

- 11 *weg en weder*: heen en
weer.
- 12 *vakende*: slaperig.
- 20 *einde en heeft hij noch
begin*: houdt nooit op.
- 21 *muffelt*: kauwt met de
kaken (zoals iemand die
geen tanden meer heeft).
- 21 *zonder staken*:
ononderbroken.
- 22 *vlaken*: kieuwdeksels.
- 26 *ontzeid*: geweigerd.
- 27 *ongeraakt*: ongerept.
- 28 *nooit besproken, nooit
bespraakte*: onbesproken,
zonder spraak, (WDLR
verklaart zowel 'bespraakt'
als 'besproken' met 'daar
kwaad van gesproken
wordt'. 'Bespraakt' heeft
echter ook de betekenis
'de spraak bezittend'.)

182	29	<i>moedernaakte</i> : volstrekt eerlijke.
	30	<i>schaamteloos</i> : zonder schaamte (niet in negatieve zin).
	30	<i>onnoozelheid</i> : onschuld.
183	32-37	verwijzing naar de zondvloed (Gen. VI-VIII). Toen Jahweh zag hoe onrechtvaardig de mensen geworden waren, besloot hij alle leven op aarde te vernietigen door een zondvloed. Enkel Noach en zijn vrouw, hun drie zonen met hun vrouwen, en één paar van alle levende wezens, overleefden deze zondvloed in de ark die Noach volgens instructies van Jahweh gebouwd had.
	33	<i>buiten die</i> : behalve degene die.
	35	<i>huns g'achten</i> : met z'n achten. In de ark bevonden zich acht personen: Noë met zijn vrouw en zijn zonen Sem, Cham en Jáfet, ook elk met hun vrouw.
	37	<i>ontzwam</i> : ontzwom.
	37	<i>onverwaten</i> : onveroordeeld.
	38	<i>onaangedaan</i> : onaangeroerd.
	39	<i>of mochten wij</i> : dat wij toch mochten.
	42	<i>daar (...) staan</i> : waar (...) uitstaan.
	43	<i>me</i> : men (op het handschrift staat hier: me').
	44	<i>dekkende</i> : verhullend.
	44	<i>geheemen</i> : mysteries.

- 45 *in beeld geschreven:*
getekend, geschilderd.
- 46 *nut:* nuttig.
- 46 '*Nut den Visch*': citaat uit
het grafschrift van
Pectorius: 'Ontvang de
honingzoete spijs van de
Heiland der heiligen, en
nuttig voor uw honger de
Vis die gij in uw handen
houdt'.
- 48 *Ichthus, eis aiei:* cf. de titel.

(Lit.: Berkelmans 1985.)

BERDZAGERS

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 158-159.
Jub. R. I, 147-148; VD 4,
190-191.

Datering: 13 december
1896.

Titel: berdzagers:
plankenzagers,
houtzagers. Het gaat hier
specifiek om boomzagers,
die met de kraanzaag, een
grote zaag om bomen in
de lengte door te zagen,
boomstammen in planken
zagen. De kraanzaag is
ongeveer 1.80 m lang, wat
meteen ook de hoogte
bepaalt van de schragen
waarop de boomstam met
krammen wordt
vastgemaakt. De ene
zager (v. 1) staat boven op
de schragenconstructie (cf.
v. 4: 'zes voet hoge aan't
werk'), de andere neemt,
lichtjes gebukt maar met
het hoofd omhoog, onder
de schragen plaats. Cf.

ook Loq 3 (1883-1884), 31,
lemma *krane*, *kraneke*,
krake.

184		<i>Ingrepen</i>
	28	zijn' < zijn
	1	<i>tend den okselen</i> : tot aan de oksels.
	2	<i>gesloofd</i> : (de mouwen) opgerold.
	4	<i>zes voet</i> : ongeveer 1.80 m (een voet is een lengtemaat: ongeveer 25 à 32 cm).
	5	<i>vast zijne oogen velt</i> : de blik voortdurend naar beneden richt.
	7	<i>schreven</i> : strepen (die aangeven hoe er gezaagd moet worden).
	9	<i>och armen</i> : helaas. Door de etymologische spelwijze kwalificeert Gezelle ook de 'werkgenoot' als 'arm'.
	11	<i>slavenhals</i> : lijfeigene, knecht.
	12	<i>heffen en halen</i> : (de zaag) op en neer bewegen.
	17-21	<i>en krammen (...)</i> <i>verdragen</i> : de krammen, in de stam gehaakt, doen de oude boom, die al moedernaakt (ontschorst) is, die zijn schoonheid al kwijt is en al boeien draagt, de al te wrede wil van de mensen verstaan en verdragen.
	17	<i>krammen</i> : In Loq 3 (1883-1884), 31 beschrijft Gezelle hoe deze krammen de boomstam aan de schraag vastmaken.
	22	<i>zingezangt</i> : gonst.
	24	<i>teren</i> : aan stukken vreten.
	25	<i>bitter</i> : bijtend.

	26	<i>berd</i> : plank.
	27	<i>hert</i> : het binnenste van de boomstam (vakterm).
	27	<i>schoer</i> : sneed.
	28	<i>leên</i> : ledematen.
	31	<i>zagemul</i> : zaagsel.
184-	32-33	<i>de kruike (...) doet</i> : doe de volle kruik eer aan.

TERUG

Volgens de traditie, gebaseerd op een getuigenis van Hendrik Persyn, zou het gedicht zijn oorsprong vinden in een bezoek dat Gezelle in 1896 bracht aan het geboortehuis van zijn moeder, Monica Devriese, het zgn. Walleke te Wingene. Enkele realia (o.a. het ovenbuur) en de opgeroepen gezinssfeer ('daar knielden wij, kinderen') zouden echter wel eerder naar het geboortehuis van de dichter te Brugge kunnen verwijzen. Het kan evenzeer gaan om een jeugdherinnering in de vorm van een fictief bezoek.

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 181-182. Opgenomen in 'Hooimaand' (juli). Jub. R. I, 169-170; VD 4, 209-210.

Datering: 28 januari 1897.

186	3	<i>zaâlrugde</i> : ingezakt. Een 'zadelrug' is letterlijk de te diep ingezakte rug van een
-----	---	--

paard, een gebrek dat
aangeboren kan zijn maar
ook veroorzaakt kan
worden door het dier te
vroeg zware lasten te laten
dragen.

5

zwepingen: gordingen
(dwarshout tussen twee
verbindingen).

186	7	<i>vodden</i> : graszoden.
	7	<i>beveursten</i> : dienen als nok op.
	10	<i>gesprongen</i> : ontsprongen.
	16	<i>van bin</i> : van binnen.
	19-20	<i>die hem arbeid en herte bracht</i> : (de moeder) die hem werk (voor haar en voor het gezin) en liefde, genegenheid bracht.
	25	<i>schippe</i> : kolenschop.
	26	<i>tange</i> : tang om b.v. gloeiende kolen uit het vuur te halen.
	27	<i>'t ovenbuur</i> : bakhuis waarin de oven zit waarin men brood bakt. Het ovenbuur staat meestal afgezonderd van de overige gebouwen.
	28	<i>zoo</i> : zoals.
	31-32	<i>anderen</i> : vorige? (cf. De Bo 1873, s.v. ander).
187	35	<i>de oudere dagen</i> : de dagen van vroeger.
	44	<i>hert</i> : deugdzaamheid, ook: vrijgevigheid, wilskracht.
	48	<i>berd</i> : tafel, WDLR: Eetberd, met twee ondietsche woorden, <i>tafel</i> , <i>disch</i> .

(Lit.: Viaene 1963, Lagrain 1975, 141-146, Aerts 1978, 93-113, Brems 1990).

HET GETOUWE

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 183-184.
Opgenomen in 'Koornemaand' (augustus).

Jub. R. I, 171-172; VD 4,
211-212.

Datering: 24 december
1896.

Ingrepen

189

(datering) 24.12.1896 <
24/13/9 (cf. het
handschrift, Gezellearchief,
Brugge).

Titel: getouwe:
weefgetouw.

188

1

en mocht ik maar: kon ik
maar.

6

tweêrhande: van twee
soorten.

6

webben: weefsels.

12

goudgespin: gouddraad.

21

geschoren: opgezet (m.b.t.
de ketting van een
weefsel) (WDLR, s.v.
scheren: zoo de wevers
hun ketengaren doen.)

22

getouwd: zacht geslagen
(WDLR, s.v. 'touwen': slaan
met den touwhamer, zoo
de wevers hun garen
doen.)

189

34

drom: schering, hier:
ketting (WDLR: hier
gebezigd als keten:
stamina. Z. De Bo.)

35-36

*van goed heeft God, en
kwaad gespin:* heeft God
van goed en kwaad garen.

38

werk: vlasafval.

42

krank: gammel.

46

rouwe: berouw.

COURTRAI!

Op basis van de datering (10 juli 1895) werd het gedicht al in Jub. R. II, 267 in verband gebracht met 11 juli en de romantisch en nationaal geïnspireerde herdenkingen van de Guldensporenslag (1302) als een manifestatie van Vlaams bewustzijn en anti-Franse gezindheid. Gezelle nam deel aan voorbereidende initiatieven te Kortrijk (vanaf 1891) die leidden tot de herdenkingsmanifestatie van 1902.

Basistekst: Rijmsnoer 1893, 185-186. Opgenomen in 'Hooimaand' (juli). Jub. R. I, 173-174; VD 4, 213-214.

Datering: 10 juli 1895.

Titel: Courtrai: (Fr.) Kortrijk.

190	1	<i>vierig gedrochte:</i> vurig gedrocht, monster (de trein).
	2	<i>geklauwd:</i> vastgeklemd.
	2	<i>schenen:</i> rails.
	4	<i>ontlatende:</i> lossend, afgevend.
	5	<i>Lendlee:</i> Lendeledede, ten noorden van Kortrijk (op de spoorlijn Brugge-Kortrijk).
	5-6	<i>te Leye- en te Kortrijkwaard:</i> in de richting van de Leie en van Kortrijk.
	7	<i>lanken:</i> flanken.
	8	<i>gehutst:</i> geschommeld.

12	<i>vaart</i> : beweegt.
13	<i>vast</i> : snel.
13	<i>vare</i> : rij.
14	<i>vesten</i> : wallen.
16	<i>of waar 't</i> : als het ware.
17	<i>doorberst en doorberrent</i> : doorbarst en doorbrandt.
18	<i>koten</i> : hokken.
20	<i>nen niet</i> : een oogwenk.
30	<i>landen</i> : komen aan.
31	<i>schuiflen</i> : fluiten.
32	<i>fransch</i> : Frans (als omgangstaal).

(Lit.: *De
Guldensporenherdenkingen*
1984, Couttenier 1994,
Tollebeek en Verschaffel
1998.)

LAAT WORDEN

Basistekst: Rijmsnoer 1897,
198-199. Opgenomen in
'Koornemaand' (augustus).

Jub. R. I, 186-187; VD 4,
223-224.

Datering: 20 september
1896.

191

1	<i>geweld:</i> gewelddadigheid, dwang (in tegenstelling tot de betekenis '(vorstelijke) macht' die het woord in 34 heeft).
4	<i>gauwloos:</i> zorgeloos.
4	<i>bewegen:</i> beleid.
4	<i>weet:</i> kent.
5	<i>besteed:</i> overgelaten.
6	<i>achter straten:</i> langs de straten.
7	<i>gekort:</i> gesnoeid.
7	<i>gekapt:</i> gehakt.
7	<i>gekandelaar:</i> tot op de hoofdtakken ingekort, zodat de boom lijkt op een armkandelaar.
8	<i>zoo zaan er zap in vaart:</i> zodra er sap in vloeit.
9	<i>dwaasgenepen:</i> zo gekneld dat ze er gek van werden.
10	<i>alzo:</i> zoals.
12	<i>lenden:</i> lendenen.
14	<i>ten gronde uit:</i> uit de grond.
14	<i>slaan:</i> zich uitspreiden.
15	<i>henenstrekken:</i> uitstrekken.
17	<i>onafgericht:</i> onafgewend, ongeleid.
19-20	<i>laat (...) wassen:</i> laat naar omhoog groeien wat naar omhoog wil groeien, laat naar beneden groeien wat naar beneden wil groeien.
23	<i>onbesneden:</i> ongesnoeid.

	24	<i>Geen mensch en is 't ook:</i> Het is immers geen mens.
	25	<i>wille en zin:</i> (vrije) wil en verstand.
	27	<i>razen:</i> raaskallen.
	28	<i>bijster lopen:</i> van de weg af raken.
	28	<i>gemist:</i> niet gevonden.
192	32-34	<i>der winden (...) hem:</i> laat hem onbelemmerd beschikken over de de stroom van de winden en drinken van de zon en het water (de bron).
	34	<i>geweld:</i> (vorstelijke) macht.
	35	<i>al:</i> helemaal.

'T GROEIT...

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 203-205.
Opgenomen in
'Koornemaand' (augustus).

Jub. R. I, 191-193; VD 4,
227-229.

Datering: 15 oktober 1896.

Ingrepen

194	35	des < der (cf. het handschrift, Gezellearchief Brugge).
	54	steê < stee (cf. de door Gezelle gecorrigeerde drukproef van <i>Rijmsnoer</i> 1897).

Titel: 't groeit. er groeit.

1	<i>entwat</i> : iets.
2	<i>schorren</i> : arduinplaten.
3	<i>maalt</i> : schildert.
3	<i>onbemerkt</i> : onopgemerkt.
4	<i>bij kleene(...)</i> <i>porren</i> : met kleine knobbeltjes.
6	<i>gedaan</i> : van uitzicht, van kleur.
7	<i>geluw</i> : geel.
7	<i>gelent</i> : leuning.
12	<i>doppe, doppe</i> : tik, tik. WDLR: Doppe! Uitroep, als men iets treft, b.v. bij het aanraken van hand, vinger of anderszins.
13	<i>dopken</i> : stipje. Gezelles beschrijving van het 'malende' (schilderende) mos doet denken aan een pointillistisch schilderij.
14	<i>geleid</i> : aangebracht (verf 'leggen' is een bestaande verbinding).
16	<i>uitwendigheid</i> : uiterlijk.
17	<i>gaat kijkt ernaar entwie</i> : dat er iemand ga naar kijken die.
19	<i>wijlend</i> : verwijlend.
20	<i>daar</i> : waar.
21	<i>toogt</i> : toon.
22	<i>legwerk</i> : tapijt, betegeling.
22	<i>'t zij wat</i> : wat dan ook.
23	<i>gewrocht</i> : vervaardigd (voltooid deelwoord van werken).
24	<i>als</i> : dan.
28	<i>hooge of leege schenen</i> : lange of korte (onderste delen van)poten.
29	<i>vlerken</i> : (insekten)vleugels.

29	<i>hel</i> : schitterend, doorzichtig.
33	<i>entwat</i> : iets.
35	<i>veurst</i> : vorst, nok.
36	<i>gezaaide blommen</i> : bloemen die zichzelf gezaaid hebben, of waarvan het zaad door vogels is aangebracht.
37-38	<i>de pannen, levenloos 'n zijn zij</i> : de pannen, zij zijn niet levenloos.
38-40	<i>noch (...) noo</i> : en ook in het stro van het armoedig dak woont het nederig bloemetje niet ongaarne.
41	<i>'t Zijn spalten</i> : er zijn spleten.
42	<i>gerren in de pelen</i> : reten in de schorsen.
43	<i>daar</i> : waar.
45	<i>boom-en wortelvast</i> : met hun wortels vastgegroeid aan de boom.
46	<i>tieren</i> : groeien.
47-48	<i>hout- en stam- en worteldood</i> : dood tot in het hout, de stam en de wortels.
49	<i>geen moes en gaat te kwist</i> : geen spijs, brij gaat er verloren.
50	<i>veite</i> : vruchtbaarheid.
50	<i>entwaar</i> : ergens.
53	<i>voos</i> : sponsachtig.
54	<i>mesch</i> : mest.
54	<i>stap aan steê</i> : onmiddellijk.
55	<i>wulvenkaas</i> : paddestoel.
56	<i>met (...) meê</i> : met ook.
59	<i>entwaar</i> : ergens.

WIT EN ZWART

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 230. Opgenomen in 'Herfstmaand (september).

Jub. R. I, 216; VD 4, 249.

Datering: 9 september 1896.

Het handschrift heeft een dubbele datering en localisering: St.-Niklaas, 20 augustus 1896 en Kortrijk, 9 september 1896. Op 19 augustus had Gezelle de maandelijkse zitting van de Koninklijke Vlaamse Academie voor taal-en letterkunde te Gent bijgewoond. Hij had waarschijnlijk na afloop een bezoek gebracht aan zijn vriend Alfons Janssens te Sint-Niklaas, en daar ook de nacht doorgebracht, om dan op 20 augustus - zoals altijd met de trein - terug naar Kortrijk te reizen (cf. v. 18). Hij zal het gedicht dan drie weken later in Kortrijk voltooid hebben (VD 4, 249).

Ingrepen

195

14

grondewaard < grondwaard

2

gemazeld: met kleine vlekjes.

3

en weet ik: weet ik niet.

3

malen: schilderen.

4

varings: inderhaast.

5

voorbijgesnoerd: voorbijgesneld.

6	<i>te schielijk en te zelden</i> : te snel en te weinig.
12	<i>gemingelmangeld</i> : gemengd.
12	<i>blekken</i> : blinken, schitteren (nog versterkt door het kleurcontrast).
14	<i>te grondewaard</i> : naar de grond toe.
16	<i>eensgangs</i> : plotseling.
18	<i>schenen</i> : treinrails.

CASSELKOEIEN

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 231-232. Opgenomen in 'Herfstmaand' (september).

Jub. R I, 217-218; VD 4, 250-251.
Eerst verschenen in *Biekorf* 7 (1896), 331-332 en later in *De Nieuwe Tijd*, 29.7.1897, 310 als smaakmaker voor de bundel. Volgens Caesar Gezelle werd dit gedicht geschreven voor een amateur-landschapschilder (Keurgedichten 11, 235).

Datering: 13 september 1896.

Ingrepen

196

1

daar, < daar

Titel: *Casselkoeien*: koeien met een homogeen donkerbruine of rood

bruine vacht. Dit haarkleed kwam het meest voor bij runderen in het Westen van West-Vlaanderen en Noord-Frankrijk. Cassel is een stad in Frans-Vlaanderen.

- 3 *louter*: zuiver.
- 5 *henentiet*: wegtrekt.
- 10 *vouwe*: (huid)plooi.
- 10 *verwen*: kleuren.
- 10 *luiden*: schijnen, blinken (WDLR).
- 11 *gesneên*: gesneden.
- 14 *geboende*: (bruin) geverfde.
- 15 *donkerbaaide*: roodbruine.
- 16 *doende*: lijkend.
- 17 *beglinsterd en beglansd*: vol glinstering en glans.
- 17 *van vel en verwigheid*: van huid en kleur.
- 18 *beidt*: wacht.
- 20 *dwersdeur*: over (...) heen.
- 21 *'t zij welker koe*: aan welke koe ook (dus: aan iedere koe).
- 24 *gevlerte*: gevleugelde.
- 25 *beet*: strijkt neer.
- 28 *aast*: voedt, verkwikt.
- 29 *gedelgd*: uitgeveegd.
- 29 *uitgedoofd*: van hun glans beroofd.

DE ZAAIDHEDE

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 244-245.

Opgenomen in
'Zaaimaand' (oktober).
Jub. R I, 228-229; VD 4,
259-260.

Datering: 17 april 1895.

Titel: zaaidhede: bezaaid
akkerland.

197

- 1 *lenden:* lichaam.
- 2 *scharre:* ploegschaar, d.i.
het mesvormig
ploegonderdeel dat bij het
ploegen de reep aarde
horizontaal lossnijdt.
- 2 *riester:* rister, d.i. het
gebogen ijzeren blad dat
achter de ploegschaar is
gemonteerd en waarmee
de laag grond die door
kouter en schaar is
losgesneden, omgekeerd
en in de vorige voor gelegd
wordt.
- 3 *zaaite:* zaaigoed.
- 3 *gedropen:* gevallen.
- 5 *gekeend:* ontkiemd.
- 6 *der zaaiten:* aan het
zaaigoed.
- 8 *in en uit der maten:* met en
boven maat. Gezelle
alludeert hier op de
etymologie van 'uitermate'
(uit der mate).
- 10 *heet:* gebiedt, doet.
- 10 *heet (...) zijn:* indien God
ze (de zaaite) niet
levenskrachtig doet zijn.

197	11	<i>grimme</i> : verschrikkelijke.
	11	<i>bange</i> : benauwende.
	16	<i>kenen</i> : kiemen.
	20-21	<i>uit der molden henenboort</i> : door de fijne aarde heendringt. Het woord 'molde' licht Gezelle uitvoerig toe in Loq 5 (1885-1886), 92-96.
	22	<i>levinge</i> : voedsel.
	24	<i>over nacht</i> : gedurende de nacht.
	24	<i>des vijands knapen</i> : duivelsknechten. Cf. Matt. 13, 24-25.
	26	<i>vogelnebben</i> : vogelbekken.
	26	<i>hoenderteenen</i> : hoenderklauwen.
	27	<i>allertier</i> : allerhande.
	28	<i>hagelslag</i> : neerslaande (vernielende) hagelbui.
	28	<i>dondersteenen</i> : stenen van verschillende aard waarvan men meende dat ze bij onweer uit de lucht waren gevallen, of die door blikseminslag in de grond gevormd zijn. WDLR: donderhamer, donderkegel: stenen wapen, dat de afgod Donder uit zijn donderwagen wierp, zei 't heidensch wangeloove.
	29	<i>grijmtauwe</i> : graanziekte die de meelbloem in zwart stof verandert.
	29	<i>ate</i> : wilde haver.
	29	<i>roest</i> : korenziekte veroorzaakt door de roestzwam, die zich uit in oranje- of roodkleurige vlekken.

	30	<i>medeenen</i> : tegelijkertijd.
	30	<i>scha van water, scha van vier</i> : water- en vuurschade.
198	33	<i>nadezen</i> : hierna.
	34	<i>krachtloos op</i> : zonder uitwerking op.

TRANEN

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 246. Opgenomen in 'Zaaimaand' (oktober). Jub. R. I, 230; VD 4, 261.

Datering: 27-28 januari 1897.

199	8	<i>'t zeevert</i> : het kwijlt (het stofregent).
	9	<i>fijngezichte</i> : fijngezeefde.
	10	<i>schiervatbaarheid</i> : wat bijna gevat kan worden.
	12	<i>wulle en watte</i> : wol en watten.

HET HAZEGRAUWT

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 271-272. Opgenomen in 'Slachtmaand' (november).

Jub. R. II, 5-6; VD 4, 280-281.

Datering: 1 november 1896.

Titel: het hazegrauw: het wordt duister (haasgrauw).

200	1	<i>vroeg avondt het:</i> het wordt vroeg avond (het gaat immers om een winteravond).
	1-2	<i>geleden een stonde of twee:</i> enkele ogenblikken geleden.
	7	<i>teenemaal:</i> helemaal.
	11	<i>de wegels en de banen:</i> de paden en de wegen.
	12	<i>en ziet men meer:</i> ziet men niet meer.
	15	<i>speelden:</i> in de wind bewogen.
	23	<i>menigwendig:</i> van verschillende kleur en gedaante.
	25	<i>van verwen en van voeren:</i> van kleuren en van voorkomen.
	26	<i>eensgedaan:</i> gelijkvormig.
	27	<i>en reppen noch en roeren ze 'n lid:</i> verroeren ze geen vin.
201	30	<i>vaart:</i> stijgt.
	31	<i>wadem:</i> wasem, grondmist.
	37	<i>gepelder:</i> in een baarkleed gewikkeld.
	37	<i>gewonden:</i> omzwachteld.
	38	<i>elk hout:</i> elke boom.
	39	<i>gebunseld:</i> omzwachteld, ingebakerd.
	42-43	<i>al van:</i> volledig gemaakt uit.
	46	<i>roe':</i> rust.

gebluscht: uitgedoofd (de kaarsen van de lijkdienst maar ook het daglicht).

VERTIJLOOSHEID

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 299-301.

Jub. R. II, 31-33; VD 4,
304-306.

Eerst gepubliceerd in
Dietsche Warande 1894,
217. Fungeert eveneens
als titelgedicht van een
gelegenheidsbundel (1894)
die werd gedrukt en
verspreid ten voordele van
de geldinzameling voor de
oprichting te Kortrijk van
het *Zegeteeken* op
Groeninge, d.i. het
monument ter herinnering
aan de Guldensporenslag
in 1302 (cf. 'Kortrijksche
mannen, naar Brugge is de
vaart').

Datering: 23 januari 1894.

Titel: *Vertijloosheid*: door
Gezelle in de gelijknamige
bundel (1894) als volgt
toegelicht: 'Vertij is een
volkswoord, en 't beteekent
Hetgene den *tijd*
aangenamelijk doet *tijen*,
vertijen: "*tijdpasseeringe*"
hoort men nu', met een
verwijzing naar Oudemans
en Kiliaen). In WDLR
verklaart Gezelle het
woord kort als 'zonder
vertij, zonder verzet'.

gesteken: gestoken,
gebracht, gedreven.

zonnengang: doortocht van
de zon.

5

bol: boomstam.

8

kwaden zin: slecht humeur.

202	10	<i>snerpen</i> : snijden, scherpen.
	11-14	nog (...) <i>glad</i> : mij nog een snede in het gladde en gevroren water liet graveren (mij tenminste nog de gelegenheid tot schaatsen gaf).
	12	<i>inscherpen</i> : (door Gezelle in <i>Vertijloosheid</i> toegelicht:) 'is hier "ingraveeren," <i>insculpere</i> , in 't Latijn'.
	13	<i>Wach arme</i> : helaas.
	15	<i>smoorend</i> : mistachtig.
	15	<i>smokkelweêr</i> : smuikweer, motregenweer.
	16	<i>dwingt</i> : bedwingt, verjaagt.
	17	<i>uit</i> : naar buiten.
	18	<i>even</i> : zelfs.
	22	<i>lijftocht</i> : levensonderhoud.
	22	<i>longertocht</i> : ademtocht.
203	34	<i>in 't eerste</i> : weleer, vroeger.
	35	<i>jongens</i> : jonge kerels.
	36	<i>tragen</i> : traag verlopen.
	40	<i>kisteberd</i> : doodskist.
	49	<i>Redder</i> : Verlosser, Jezus Christus.
	51	<i>het ergste</i> : de dood.
	60	<i>beuren</i> : dragen, opvoeren.

OP KRUKKEN

Basistekst: Rijmsnoer
1897, 308-311.
Jub. R. II, 39-42; VD 4,
312-315.

Datering: 22 januari 1897.

204	3	<i>het</i> : er.
	4	<i>onzelden</i> : vaak.
	5	<i>zwarigheid</i> : bedruktheid.
	15	<i>beseffelijk</i> : duidelijk.
	16	<i>namen</i> : noemen.
	24	<i>verzoeten</i> : troost, verlichting.
	25-26	<i>of het (...) ware</i> : was het maar.
	30	<i>lange</i> : verlange.
	31	<i>lusten</i> : trekken aan.
205	34	<i>de steê</i> : de stad.
	44-48	<i>de dezen (...) te wezen</i> : het soort mensen waar ik ver van verlang te wezen en er niet meer bij te zijn.
	50	<i>houdelijk</i> : om uit te houden.
	56	<i>ontwinden</i> : loswinden.
	58	<i>te monde</i> : naar wens.
	59	<i>meê (gaat)</i> : meezit.
206	71	<i>om lijdene</i> : om te verdragen.
	81	<i>ievers</i> : ergens.
	84	<i>mij, mensche</i> : voor mij, mens.

206

86

her, altijd her: telkens opnieuw.

87-88

geheel (...) wensche: wens geheel verzadigd te zijn.

89-91

als de spa gevaagd is: als de grafdelver het graf gegraven heeft.

SLAPENDE BOTTEN

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 317. Openingsgedicht van de 'Aanhang' bij deze bundel.

Jub. R. II, 47; VD 4, 318.

Datering: 28 april 1895 / 30 april 1895 / eind 1896 - begin 1897.

Titel: *Slapende botten*: botten (knopen) zoals die 's winters zijn, een metafoor voor de poëzie 'in nuce'.

207

1

Ten halven afgewrocht: half afgewerkt.

6

beidt: wacht op.

10

verdonkerd: verdoken.

16

barensveerdigheid: het klaar zijn om geboren te worden.

JAM SOL RECEDIT

Basistekst: Rijmsnoer 1897, 329. Opgenomen in de 'Aanhang' bij deze bundel. Jub. R. II, 65-66; VD 4, 340.

Datering: 15 mei 1897
(gedateerd op het
handschrift).

Ingrepen

208

8

blinkt < klinkt

Titel: Jam sol recedit: de
zon verdwijnt reeds (WDLR:
De zonne daalt ten
avonde). Komt uit de
eerste regel van de hymne
die tijdens de vespers van
de zaterdag werd gebruikt.

1

gekibbelkappeld: vol
verbrokkelde,
dooreengeschudde
wolkjes, WDLR: *Kibbelen*,
aan stukken bijten,
kappen, en *kappelen*,
mengelen,
dooreenschudden.

2

gewaggelwolkt: met losse
wolken overtrokken.

2

hil: heuvel.

3

geluw: geel.

3

g'appeld: geappeld,
gevlekt.

4

te morgen nog: 's morgens
nog.

4

volstormde 't al: was het
nog erg stormig.

10

rood van goude: van rood
goud.

Ongebundelde gedichten

pagina

regel

AEN MYNHEER JULIUS

Gepubliceerd in *Hekel en Luim* (Hasselt) [1856], 339. *Hekel en Luim* (Hasselt, 1855-1856) was een Vlaamsgezind tijdschrift dat zich tot alle Belgische provincies en partijen richtte en de culturele belangen van de Vlamingen binnen België verdedigde. De ondertitel luidde: *Tydschrift toegewyd aen de verdediging van de taelregten der Vlaemsche Belgen. Opgesteld onder de medewerking der voornaemste letterkundigen.*

Hoofdredacteur was David Traets (1813-1895) die in Limburg (en vanaf 1858 te Gent) Vlaamsgezinde culturele actie voerde. Gezelle maakte via de pers kennis met het tijdschrift en stuurde vanuit Roeselare enkele bijdragen naar de redactie, een zestal luimige strijden en hekeldichten die onder het pseudoniem W[est] VL[aming] verschenen tussen 20 mei 1855 en juli 1856. *Aen Mynheer Julius* verscheen in het voorjaar 1856 onder het pseudoniem X.

Julius uit de titel van het hekelend strijdlid is de schuilnaam van Julius Vuylsteke (Gent, 1836-1903). Hij publiceerde als student (1854-1859) in de almanak

van 't *Zal wel gaan*, het Gentse Vlaamsgezinde en vrijzinnige *Taalminnend Studentengenootschap*, waarvan hij in 1852 medeoprichter was. De strekking was Nederlandsgezind en antiklerikaal of antipaaps.

Basistekst: Hekel en Luim (Hasselt) [1856], 339. Opgenomen in *Guido Gezelle's dichtwerken. Proza en Varia*. Antwerpen, Standaard, (1950), 511 (alleen strofe 1 en 2).

Datering: 1856.

211

1

priestersch jok: priesterjuk.

3

waret: was.

10

flauw: zwak.

17

Vlaenderling: Vlaming

(Lit. Lissens 1977, Van Vinckenroye 1991.)

'T ER VIEL 'NE KEER...

Basistekst: afschrift door Pieter Busschaert (sinds 1980 bekend, aanwezig in het Archief Engels Klooster, Brugge). Er is geen geautoriseerde versie beschikbaar. Het gedicht werd voor het eerst gepubliceerd in *Vlaamsch Letterkundig Album 1* (1881), 125-127 (ed. De Seyn-Ver-

hougstraete, Roeselare). Het werd bezorgd door Hugo Verriest, zonder de toestemming, zelfs tegen de intentie van de dichter in, die de publicatie in een ideologisch gemengde bundel afkeurde (z. Lissens 1970 en 1973). Aan de basis van die publicatie ligt een afschrift door Hugo Verriest (nu in AMVC, S5977B; afgedrukt in Aerts 1972, 88-89), vermoedelijk van ca. 1881, dat afwijkt van de apograaf Busschaert. Diezelfde Verriest publiceerde het gedicht ook, met commentaar, in *De Nieuwe Tijd* 4, 27 (3 mei 1900), 212-213. Het werd daarna opgenomen in de postume bundel LV (1901), 1-3, op basis van de versie uit het *Vlaamsch Letterkundig Album* 1 (1881).

Jub. LV, 3-5 baseerde zich op het afschrift Verriest (via een afschrift daarvan door P. Allossery). VD 7, 63-64 nam de apograaf Busschaert als basistekst, maar nam ook elementen over uit de apograaf Verriest (vnl. wat de spelling en de interpunctie betreft). Zowel Jub. als VD grijpen in de tekst in en passen de spelling aan volgens Gezelles spellingswijze uit 1892-97.

De apograaf Busschaert sluit nauw aan bij Gezelles spellingswijze van ca. 1859, toen het gedicht ontstond. Op basis van de noot bij de ondertitel in de apograaf Busschaert, de datering (ook in het

afschrift Verriest) en de
commentaar van Verriest
in *De Nieuwe Tijd* 190,
weten we dat het gedicht
ontstond na een muzikale
avond voor de zgn.
filosofen - de studenten
van het eerste jaar
priesteropleiding - van het
kleinseminarie te
Roeselare. De avond vond
plaats n.a.v. het feest van
St. Leo II (paus, †683),
gevierd op 27 oktober
1859. Daarbij werd het
septet (of Septuor volgens
de gangbare Franse
benaming in de 19e eeuw)
van Beethoven gespeeld
door Bruno Roose en
Johan Destoop, resp.
Professor zangkunst en
toon- en kerkelijke
zangkunst bij het
seminarie, in een
bewerking voor piano en
begeleidende harmonium.
Er is wel geen
aantoonbaar verband
tussen muziek en gedicht.

Volgens de romantische
voorstelling van H. Verriest
zouden de studenten
daags na het feest het
gedicht ontvangen hebben
(zie *De Nieuwe Tijd* 1900).
Pieter Busschaert
(Damme, 1840 - Vichte,
1892) behoorde tot dit
gezelschap. Na
humaniorastudies aan het
St.-Lodewijkscollege te
Brugge, was hij immers in
oktober 1859 gestart met
zijn priesterstudies (een
jaar Filosofie) aan het
kleinseminarie te
Roeselare, waar hij, naast
Hugo Verriest, o.a. ook
Edmond Hicks, Emiel
Dekiere en Karel Callebert
als medestudenten had.
Gezelle had priesterlijke

taken bij deze groep seminaristen en was in het jaar 1859-60 ook verantwoordelijk voor de 'Vlaamse' afdeling van de lettergilde. Busschaert, ook lid van die gilde, is in de Gezelleliteratuur bekend om Gezelles opdracht van het gedicht *Kom e' keer hier uit Gedichten, Gezangen en Gebeden*.

Datering: na 27 oktober 1859.

Ingrepen

212	1	'ne < ne
	20	als < Als
	29	'ne < ne
213	38	'en < En
	63	'ne < ne
	65	'ne < ne

Titel: 't er viel 'ne keer: er viel eens.

212	9	<i>winkelwentelen: om en om draaien.</i>
	15	<i>lyzig en leutig: zacht en opgewekt.</i>
	19	<i>rompelend: (licht) golvend.</i>
	25	<i>'t En was niet: het was niet.</i>
	33-34	<i>stond daer op het water: bleef onbeweeglijk.</i>
213	43	<i>end': ende, en.</i>
	49	<i>en wa' geen bladje neen: was geen blaadje, nee.</i>

Onderschrift: ΙΧΘΟΥΣ ΕΙΣ ΑΕΙ: vis tot in de eeuwigheid. Het Griekse woord 'ichthys' (vis) was in de primitieve kerk zowel het symbool van de doop als van de eucharistie. Het woord werd waarschijnlijk ook gehanteerd als een cryptogram voor de christelijke geloofsbelijdenis: Ιησου Χριστου Θεου Υιου Σωτηρη: Jezus Christus Gods Zoon, Verlosser. De woordgroep Ιχθυ ει αιει, met, met de toevoeging Αμην Αμην is al terug te vinden op een handschrift van het gedicht 'Weerom de vrije klok' (VD 2, 75-76), waarvan de oudste versie dateert van 18 mei 1859 (Jub GGG II, 166-167.) (Cf. 'Ichthus eis aiei')

(Lit.: Lissens 1970, Lissens 1973, Westenbroek 1973, Aerts 1978, 71-92, Lissens

1978, 77-92, Lissens 1986,
Wauters 1986.)

AAN JUFVROUW EUGENIE
HAESSEBROUCQ TER
GELEGENHEID HARER
PROFESSIE GEDAAN IN HET
PRINSELIJK BEGGIJNHOF DEN
18 MEI 1886.

Eugénie Haessebroucq,
dochter van August
Haessebroucq en Mathilde
Demonie werd geboren te
Izegem op 28 december
1854. Ze deed op 12 mei
1885 haar intrede in het
Prinselijk begijnhof op de
Wijngaardplaats te Brugge
en werd op 18 mei 1886
geprofest. Ze overleed te
Brugge op 23 oktober
1912.

Basistekst: plaquette,
Steendrukkerij K. Vande
Vyvere-Petyt, Brugge. De
tekst is op p. 1-2 met de
initialen G.G. ondertekend.
Er is geen handschrift
bekend.
Opgenomen in
Gelegenheidsgedichten.
Amsterdam, Veen, (tweede
druk, 1912) 11, 161-162 en
in *Guido Gezelle's*
dichtwerken. Antwerpen,
Standaard, (derde
herziene druk, 1950) 3,
158-160.
VD 6, 175-176.

Datering: mei 1886.

Ingrepen

214

1

'T is < T' is

3

De Bo, < De Bo;

9

woorden, < woorden

10

hoorden, < hoorden

214	23	Ach, < Ach
	27	t' enden < 't enden
215	42	bringe; < bringe
	52	's wijngaards meester < 's wijngaardsmeester
		<i>Titel: professie:</i> het openbaar afleggen van de kloostergeloften.
214	1	<i>geleên bijkans:</i> geleden bijna.
	2	<i>Louisa:</i> Louisa A. Vanden Abeelee (1854-1918), geprofest in hetzelfde begijnhof op 28 oktober 1879.
	3	<i>De Bo:</i> Leonard-Lodewijk De Bo (^o 1826), collega van Gezelle, dichter en lexicograaf (<i>Westvlaamsch Idioticon</i> , Brugge 1873). Hij stierf te Poperinge op 25 augustus 1885.
	4	<i>bloementruisch:</i> bloemenruiker; verwijzing naar de brochure met gelegenheidsgedicht van De Bo: <i>Een Bloemtruis van Paul en een Kransken van Ida vereerd aan hunne oudste zuster de welbeminde Jouvrouw Louisa Vanden Abeelee op den dag van hare plechtige kleding in het Prinselijk Begijnhof gezeid 'Ten Wijngaarden' binnen Brugge den 28 October 1879. Brugge, Raoux, (1879). Overgedrukt in <i>Rond den Heerd</i> 18(1883), 55.</i>
	4	<i>hiel:</i> hield.

5	<i>Deken</i> : priester De Bo was van 1884 tot aan zijn overlijden pastoor en deken van Poperinge.
7	<i>edelen prooi</i> : edele buit, d.i. de erfenis van zijn (dicht)werk.
10	<i>Gedicht of ongedicht</i> : in gebonden en ongebonden stijl, poëzie en proza.
11	<i>gezongen (...) vergaard en uitgeleid</i> : verwijst naar zijn gedichten (<i>Gedichten</i> , Brugge, 1874), zijn taalkundige studies en zijn lexicografisch verzamelwerk (<i>Westvlaamsch Idioticon</i> , Brugge, 1873).
12	<i>spreken</i> : getuigen van.
13	<i>de wijngaard</i> : cf. de naam van het begijnhof 'Ten Wijngaarde', naar een oud toponiem (Duclos 1910, 501).
13	<i>dien uw gedachte omsierde</i> : die uw vinding (van dichterlijke bloemen, gedichten) omkranste.
16	<i>binnengang</i> : intrede.
18	<i>beteren</i> : verbeteren.
19	<i>uit ende in</i> : geheel en al.
20	<i>bedrijf</i> : daden, wat men verricht.
22	<i>welberaamde</i> : goed doordachte, weloverwogen.
26	<i>gragen</i> : gretige.
27	<i>moeden wegel</i> : afmattende, smalle weg.
30	<i>wijngaardspark</i> : nl. het begijnhof.
42	<i>schuldige</i> : verschuldigde.
46	<i>dien God heur nam</i> : die God haar ontnam, nl. haar

- overleden man, August
Haessebroucq (†1877).
- 49 *'t end*: het einde.
- 50 *die EERST en LAATST is*:
die begin en einde, alfa en
omega is, nl. God.
- 52 *gij moogt (...) gaan*: cf. de
arbeiders in de wijngaard,
Matth. 20.

TER BLIJDE GEDACHTENIS
VAN DEN 25STEN
VERJAARDAG VAN HET H.
PRIESTERDOM ONTVANGEN
DOOR DEN EERW. HEER
HENDRIK REMBRY (...).

Henri (Hendrik) Rembry (1837-1905) werd priester gewijd te Brugge op 18 december 1837. Zijn laatste functie was die van directeur van de zusters Predikheressen te Terbank, bij Leuven. Sinds 1878 was hij ontslagnemend. Hij vertaalde een twintigtal devotionele publicaties, vnl. uit het Frans. Hij was de broer van de in de Gezelle-literatuur bekende Ernest Rembry, secretaris van het bisdom Brugge en vertrouweling van Gezelle. H. Rembry verkreeg het vers n.a.v. zijn priesterjubileum overigens via zijn broer, die over de tekst erg opgetogen was ('deux petites strophes de quatre vers, simples et coulants comme l'onde pure'). De aanvraag gebeurde op 17 november 1887. De dichter stuurde nog dezelfde dag het gedicht op. De verzorgde vormgeving van de kwatrijnen in neogotische stijl was een bewuste keuze ('On ne pouvait de reste leur donner de cadre trop riche').

Basistekst:
gedachtenisprentje, in
neogotische stijl gedrukt
te Brugge
(Steendrukkerij K. van de
Vyvere-Petyt, Brugge).
Het gedicht is met de
initialen G.G.
ondertekend. Van het
gedicht is een
kladhandschrift bekend.

Opgenomen in
Gelegenheidsgedichten.
Amsterdam, Veen,
(tweede druk, 1912) 13,
50-51 en in *Guido
Gezelle's dichtwerken*.
Antwerpen, Standaard,
(derde herziene druk,
1950) 3, 407.
VD 6, 191.

Datering:
november/december
1887.

NEN TORRE BOUWEN

Gelegenheidsgedicht
voor priester Leo Van de
Walle (1832-1906). In
1876 werd in de
Kortrijkse volkswijk
Overleie een zelfstandige
St. Eloois-parochie
opgericht. Van de Walle
was er de eerste pastoor
(1877-1891). In 1882
werd de eerste steen
gelegd voor een nieuwe
neogotische kerk op de
locatie van het vroegere
gasthuis en de kapel,
gewijd aan de H. Eligius
of St.-Elooi. Gezelle
schreef een reeks
gelegenheidsgedichten
bij de verjaar- en
naamdagen (2 juni en 3
juli) van Van de Walle,

die in hun
chronologische orde ook
min of meer een
jaarlijkse kroniek vormen
van de bouw van de
kerk.

Basistekst: Biekorf 1
(1890), 218-219.
Dezelfde versie
verscheen ook in
Gazette van Kortrijk, 14
augustus 1890. Er is een
nethandschrift bekend
met varianten (gedateerd
9 juni 1890) dat als basis
genomen is voor
publicatie in
Gelegenheidsgedichten.
Amsterdam, Veen,
(tweede druk, 1912) 12,
29-30 en in *Guido*
Gezelle's

		<i>dichtwerken</i> . Antwerpen, Standaard, (derde herziene druk, 1950) 3, 225-226. VD 8, 79-81. <i>Datering</i> : 10 juni 1890.
217	15	<i>Ingrepen</i> van < aan
	25	weêrstaanbaar < weerstaanbaar
		<i>Titel</i> : <i>Nen torre</i> : een toren.
		<i>Sente Eloy</i> : Sint-Elooisparochie of -kerk. <i>tot</i> : te.
	4	<i>sursum corda</i> : De harten omhoog! of: Verheffen wij onze harten (woorden van de priester aan het begin van de Prefatie, de voorrede tot de Consecratie).
	8	<i>zijn schuld betaalt</i> : geeft wat hij hem schuldig is (nl. de dood).
	20	<i>stijf</i> : fel, sterk.
	22	<i>al</i> : naar.
	27	<i>scherpgepinde</i> : met scherpe punt, spits (pin: puntig uiteinde),
	28	<i>hane en vane en klokkenhuis</i> : haan, vlag en klokkentoren.
	29	<i>fluks</i> : snel (zonder verwijl).
	29	<i>kerkenvat</i> : kerkschip.
	31	<i>traagt</i> : traag is, talmt.
	33	<i>bestorven</i> : bezweken.

- 38 *kersten*: christen (die gedoopt is).
- 47 *duistmaal*: duizendmaal.
- 49 *mei*: meitak (bovenop een afgewerkt gebouw geplaatst).
- 52 *zielenvol*: vol met zielen.
- 55 *sursum*: naar boven.

Datum: *Weedemaand*: juni

(Lit.: Couttenier 1977.)

<DE HAERNE, AL WIERD IK
BLIND, NOG NAUWELIJKS
GEBOREN,>

Gelegenheidsgedicht bij de inhuldiging van het standbeeld van Désiré De Haerne (een werk van Paul De Vigne) op de Grote Markt te Kortrijk op 19 augustus 1895. Bij de plechtigheid werd het gedicht, met assistentie van de dichter, in braille gelezen en gedeclameerd door de blinde Kortrijkzaan Gustaf Verhaeghe, leerling aan het door De Haerne opgerichte *Institut Royal des Sourds-Muets & des Aveugles* te Brussel:

'Gustaf
Verhaeghe
(...) beklom
het verhoog
ondersteund
door Dr Guido
Gezelle. Door
het aanvoelen
der letters op
doorstekte
bladen, drukte
dien jongeling

zijne
dankbaarheid
uit aan de
vader der
blin-

den, in (...)
welgepaste
verzen van
M. Gezelle'.
(*Gazette van
Kortrijk*, 25
augustus
1895).

Gezelle had overigens een groot aandeel in de organisatie van de publieke hulde. D. De Haerne (Ieper, 1804 - Brussel, 1890) was priester, lid van het Nationaal Congres (1830) en volksvertegenwoordiger voor de arrondissementen Roeselare (tot 1833) en Kortrijk (van 1844 tot 1890). Als politicus evolueerde hij van het liberaal naar het conservatief katholicisme. Hij speelde een belangrijke rol in de hervormingen van het katholiek onderwijs in West-Vlaanderen en in de ontwikkeling van de pedagogie voor blinden en doofstommen, met de oprichting van instituten te Brussel en te Boston Spa, Wetherby (Engeland).

Basistekst: afzonderlijke plano-druk (Drukk. Eugène Beyaert, Kortrijk), met foto van De Haerne en onderschrift. Dezelfde versie verscheen in het weekblad *Gazette van Kortrijk*, 25 augustus 1895. Begin augustus ook gepubliceerd, met varianten, in *Biekorf* 6 (1895), 240. VD 5, 239.

Datering: vóór 19 augustus
1895.

Ingrepen

onderschrift: Brussel
verbeidend; leeraar <
Brussel; verbeidend
leeraar (cf. *Biekorf* 6
(1895), 240).

219

2

mijn (...) u: nl. door het
lezen van brailleschrift.

3

ofschoon (...) verloren:
ofschoon ik bijna samen
met het licht ook het leven
verloren heb.

8

blijden dag: (de dag van de
feestelijke inhuldiging).

onderschrift:

Koorenmaand: augustus.

verbeidend: vertoevend,
verblijvend.

(Lit.: Maes 1998.)

<TOT VLETEREN>

Gelegenheidsgedicht bij de
onthulling en inwijding van
het monument van
Jacobus Meyerus (Jacob
de Meyere) (°1491) in zijn
geboortedorp Flêtre
(Vleteren), bij Bailleul
(Belle) in Noord-Frankrijk,
op 24 september 1895.
Meyerus is bekend als
humanist,
geschiedschrijver en
Latijns dichter. Hij was tot
in de 19e eeuw een
autoriteit op het gebied van
de historiografie van het
graafschap Vlaanderen (cf.

*Annales rerum
Flandricarum*. Antwerpen,
1561). Hij droeg er in hoge
mate toe bij dat de
herinnering aan de
Guldensporenslag levendig
bleef. Na studies te Parijs
werd hij priester, leraar en
kapelaan van de collegiale
kerk St.-Donaas te Brugge
en vervolgens pastoor van
Blankenberge. Hij stierf te
Brugge in 1552.

Het initiatief tot de oprichting van een monument ging uit van François van Costenoble, pastoor van Flêtre. De organisatie was in handen van het Comité Flamand de France, een in 1853 opgericht genootschap voor de studie van de Vlaamse taal en literatuur, en gaandeweg vooral van de geschiedenis van het Franse Département du Nord. Van Costenoble, die familiebanden had te Kortrijk, correspondeerde met Gezelle vanaf 1884, het jaar waarin Gezelle ook lid werd van het comité. Vanaf 1894 gaat de briefwisseling uitvoerig in op de oprichting van het monument van De Meyere, een marmeren wandplaat met inscriptie, lambrizing en portretmedaillon die in de kerk van Flêtre werd aangebracht.

Gezelle was (officieel als vertegenwoordiger van de Kon. Vlaamse Academie) aanwezig op de onthullingsplechtigheid. Enkele dagen later vroeg Eugène Cortyl, secretaris van het comité, aan Gezelle een geschreven eerbetuiging aan het adres van De Meyere om in zijn verslag van de plechtigheid toe te voegen aan de reeks van (Franstalige) toasts die tijdens het middagmaal werden uitgesproken. (cf. verslag: 'Il convenait du reste que la note flamande fut entendue dans le concert d'hommages au grand historien flamand.')

Gezelle reageerde met een gedicht. Op 7 oktober werden hem de drukproeven gestuurd. De tekst, verschenen in het driemaandelijks *Bulletin du Comité Flamand de France* 1895, aflevering 3, heeft met opzet archaïserende spelling. Gezelle komt hiermee tegemoet aan klachten die Van Costenoble in zijn brieven laat horen over het feit dat de Vlamingen in Frankrijk nog wel het lexicon en de spelling van het 'vieux Flamand' begrijpen, maar niet meer het bij het Noord-Nederlands aanleunende Nederlands dat Gezelle c.s. in ondermeer *Biekorf* na 1890 laten verschijnen. Zo schreef Van Costenoble over dit tijdschrift: 'il est trop savant pour nous, Flamands de France. Par votre nouvelle orthographe, par votre construction en par vos mots hollandais, vous avez creusé un abime entre vous et nous.' (F. Van Costenoble aan G. Gezelle, z.p., z.j., Guido Gezellearchief, Brugge).

Basistekst: Bulletin du Comité Flamand de France, 1895, 91-92. Gepubliceerd in *Gelegenheidsgedichten*. Amsterdam, Veen, (tweede druk, 1912) 14, 106-107 en in *Guido Gezelle's dichtwerken*. Antwerpen, Standaard, (derde herziene druk, 1950) 3, 603-604, die de basis vormt voor de editie in VD 5, 240-241, maar met

aanpassing van de spelling.

Datering: september / oktober 1895.

Ingrepen

220	1	(niet in kapitaal)
221	32	groete < groote
	40	hem < hom
220	1	<i>Tot:</i> te.
	2	<i>'k en kan het niet gebeteren:</i> ik kan het niet verhelpen, ik kan er niets aan doen.
	4	<i>onvlaamsche plechtigheid:</i> cf. het feestmaal en de inhuldigingplechtigheid waar uitsluitend in het Frans het woord werd gevoerd; na de inwijding van het monument sprak mgr. Dehaisnes, president van de <i>Commission Historique du Nord</i> .

- 220 21-24 *O Bruggestad (...)* droeg:
met de afbraak van de
St.-Donaaskerk op de Burg
te Brugge in 1799
verdwenen ook de
grafsteen en het graf van
Meyerus.
- 26 *en mocht men:* vermocht
(kon) men niet.
- 28 *geschiedniswoord:* (bij
uitbreiding) het historisch
werk (van Meyerus).
- 29 *Herder.* pastoor (F. van
Costenoble).
- 221 33 *doen:* werk,
verwezenlijking.
- 34 *schoone kerke:* mooie
(door toedoen van Van
Costenoble
gerestaureerde) kerk.
- 35 *steenvast.* cf. de marmeren
steen in het monument.
- 39 *gij:* (Van Costenoble).

(Lit.: Bonvarlet 1895,
Looten 1895, Viaene
1952).

OP HET VIJF-EN-TWINTIGSTE
VERJAREN IN 'T HEILIG
PRIESTERDOM, VAN DEN
ZEER EERWEERDEN HEER
KANONIK SOENEN (...).

Gelegenheidsgedicht bij
het 25-jarig
priesterjubileum van
Edmond Soenen
(Wingene, 1845 - Brugge,
1903). Zijn priesterwijding
dateert van 17 december
1870. Hij was leraar te
Kortrijk (1869-1879), waar
hij collega was van Gezelle
in het bestuur van de

culturele vereniging Het Davidsfonds, onderpastoor te Izegem, en vanaf 4 december 1885 directeur van Sint-Juliaans, een gasthuis voor krankzinnigen (inmiddels psychiatrische verpleeginrichting) te Sint-Michiels, Brugge.

Basistekst: Biekorf 7 (1896), 6-9. Hieraan gaat een afzonderlijke druk vooraf (een kleine brochure, 4 p., Boek- en Steendrukkerij van de Vyvere-Petyt, Brugge). Er is geen handschrift bekend.

Opgenomen in *Gelegenheidsgedichten*. Amsterdam, Veen (tweede druk, 1912) 13, 126-129 en in *Guido Gezelle's dichtwerken*. Antwerpen, Standaard, (derde herziene druk, 1950) 3, 476-479. VD 6, 210-212.

Datering: december 1895.

Ingrepen

221

58

Hij < hij

60

hem < hen

66

sprak < spraak

Titel: Kanonik: kanunnik (Soenen vervulde deze functie sinds 1892);
Beleeder: directeur;
Gasthuis Sint Jelijns-ten-dullen: Gesticht Sint-Juliaans voor krankzinnigen. (cf. Geldof 1975).

1	<i>staf</i> : stut.
2	<i>kranke mensdom</i> : zwakke mensdom.
2	<i>kranke leven</i> : ellendige leven.
3	<i>onbestand</i> : onbestendig, wisselvallig.

222	18	<i>zijn zweerd te zwichten</i> : te wijken voor zijn zwaard.
	19	<i>scherp</i> : de treffende punt.
	19	<i>wolkenschichten</i> : nl. de bliksem.
223	22	<i>haaide</i> : draaide.
	27-28	<i>af te voeren den levenstocht</i> : de levenskracht, levensadem ontnemen.
	29	<i>den mensche</i> : voor de mens.
	30	<i>lijf</i> : lichaam, leven.
	38	<i>vromen</i> : kracht geven.
	41	<i>Geen (...) gedwaasd</i> : het is geen wonder dat de ontredderde geest zinloos (krankzinnig) geworden.
	43	<i>of</i> : dat.
	46	<i>weegebouwen</i> : rampzalige, jammerlijke gebouwen (tehuizen).
	47	<i>daar</i> : waar.
	47	<i>ontmenscht</i> : krankzinnig.
	224	55
56		<i>dat zuiver is</i> : zonder de erfzonde, nl. Christus.
58-59		<i>de dood (...) uitgestaan</i> : gestorven.
60		<i>besloot</i> : insloot.
65		<i>Zoo</i> : zoals.
65		<i>na</i> : na mij, naar mijn voorbeeld.
67		<i>zwichten</i> : wijken, achteruitdeinzen.
71		<i>alle vleesch bezorgen</i> : zorgen voor het (vergankelijke) lichaam.
74		<i>vast</i> : onwrikbaar.
75		<i>die lijden</i> : zij die lijden.

225

79

kranke: zieke (specifiek hier: krankzinnige).

79

leên: ledematen (van Christus), christenen, leden van de Kerk.

81

Gedoogt: Sta toe, laat toe.

TWIJFELZONNIG

Basistekst: een nethandschrift (MI) dat de dichter aan Eugeen De Lepeleer heeft gestuurd (nu in Gezellearchief). Zie ook: Jub. LV, 60-61 en VD 7, 411.

Een andere versie, met enkele varianten, verscheen in *Ons Leven. Feestnummer 1888-1898* (23 februari 1898), 6. Het handschrift dat daarvoor de basis vormt, is wellicht gebruikt voor de uitgave in LV (1901), 36-37 en *Verzen* 1902, dl. 2, 201. Die autograaf is in een luxe-exemplaar van *Verzen* 1902 ingekleefd (in privé-bezit). Omwille van het zeer verzorgde karakter van MI, vooral wat de interpunctie betreft, namen we dit handschrift als basistekst.

Varianten in LV (1901) en *Verzen* 1902:

226

2

Verzen 1902 zoeten:

6

LV(1901) *Verzen* 1902 weer

7

Verzen 1902 te gaan in

11

LV(1901) *Verzen* 1902 dan wilt het

17

LV(1901) *Verzen* 1902 Och, lente,

226

23

LV(1901) *Verzen* 1902
maar al zoo

24

LV(1901) *Verzen* 1902 is 't.

Datering: 18 april 1897.

1

twijfelzonnig: met
twijfelachtig, onzeker
zonlicht.

2

zoeten: milder worden,
minder guur of koud
worden.

5

bovenslaan: de bovenhand
hebben.

6

schielijk: onverwijld.

10

boven: te boven.

12

wellust: levenslust,
genoegen, behagen.

12

wonne: verrukking,
gelukzaligheid.

14

herlachen: opnieuw
lachen.

16

bange: beangstigende.

20

vereeren: als eerbewijs
aanbieden.

JANTJE

Op 27 mei 1887 werd aan de Gentse universiteit een katholieke Vlaamse studentengilde opgericht, de *Rodenbach's Vrienden*, als tegenhanger van het liberale *'t Zal wel Gaan*. De doelstelling was 'het verdedigen der vlaamsche taalrechten en het voorstaan der zedelijke en stoffelijke belangen van het vlaamsche volk'. Uit een brieffragment blijkt dat de

Gentse student en debuterende dichter René De Clercq (1877-1932) bemiddelde bij Gezelle voor medewerking aan de almanak of de jaarboeken van deze studentengilde, die verschenen vanaf 1898 (tot 1902). Het gedicht *Jantje* is gericht op het studentenpubliek, en eventueel in de context te plaatsen van de Vlaamse studentenbeweging.

Basistekst: de geautoriseerde, gedrukte versie, gepubliceerd in *Rodenbach's Vrienden. Jaarboek voor 1898. Gentsche Hoogeschool, Tijdschrift S[tudenten]G]enootschap] onder leus: Vlaamsch en Katholiek. Uitgegeven ter gelegenheid van zijn X-jarig bestaan*, Gent, A. Siffer, [1898], 33. In hetzelfde jubileumnummer verscheen ook Gezelles gedicht HOSANNAH! (p. 34), gedateerd Palmenzondag 1897 (vgl. Jub. LV, 164-165 en VD 7, 161). Het gedicht werd na Gezelles overlijden gepubliceerd in LV (1901), 40 en *De Nieuwe Tijd* 1901, 317. De edities in Jub. LV, 65 en VD 7, 414 zijn hierop gebaseerd.

Datering: 21-22 april 1897.

Ingrepen

daar < door

227

14

1

elzentronken: elzenbomen.

2

gewiegewaagd: gewiegeld.

3

toutert: schommelt.

3

omgezonken:
neergebogen.

227

- 6 *rijst weg*: rijst omhoog en verwijderd zich dus (weg) van het beginpunt.
- 6 *het*: bedoeld wordt: Jantje (*het jongetje*).
- 10 *schenen*: scheenbenen.
- 14 *goor*: slijk, modder.
- 15 *zwicht u*: opgepast.
- 17 *hooger op te schrijden*: hogerop te geraken.
- 18 *in tijden*: bijtijds.

(Lit.: Carlier en Deprez 1990, 27, 64-67).

GIERZWALUWEN

Basistekst: de gedrukte versie, gepubliceerd in *Biekorf* 8 (1897), 188-189, waarvan kan aangenomen worden dat die door de dichter is nagezien. Op basis van die versie - en identiek daaraan - werden 25 overdrukjes aangemaakt, waarvan er één bewaard wordt in het Gezellearchief te Brugge. Het nethandschrift (eveneens in Gezellearchief, Brugge) vertoont varianten ten opzichte van de druk. Jub. LV, 84-86; VD 7, 426-427.

Datering: 25 mei 1897.

Titel en ondertitel: De gierzwaluw (*Apus Apus L.*) is een insecten-etende trekvogel van ongeveer

zestien centimeter lang met een donkerbruin verenkleed en een lichte keelvlak. Hij brengt van alle vogels ter wereld de meeste tijd in de lucht door. Zijn sterke maar kleine pootjes zijn ongeschikt om mee te lopen (apus=pootloos).

Vooral in de ochtend en avond scheren groepjes gierzwaluwen laag over de daken en tussen de huizen door. Daarbij laten ze het karakteristieke, schrille 'srie srie' horen, waarmee ze hun territorium afbakenen. Linnaeus noemde deze vogel zowel 'Apus apus' als 'Cypselus apus'. Deze laatste benaming, die ook door Buffon genoemd wordt (Buffon 1829, 212-217), is tegenwoordig in onbruik geraakt.

Ingrepen

Tussen v. 4 en 5 is een regel wit gelaten. Dit wordt beschouwd als een zeffout.

228

13-14

bieden den stiet: (met een plotse zwenking) het stietbeen of stuitbeen toekeren en op die manier de vaart stuiten, tegenhouden.

18

kriepende: (lett.) jammerend.

19

zwak: lenig, behendig.

21-22

haaiende en draaiende: (schuin) wendend en kerend.

30

roeien: vliegen.

31

ringsom: rondom.

229

35-36

geven ze bucht. geven ze van katoen.

38

hemelt: stijgt hemelwaarts.

45

lijvelijk: zonder ophouden, met krachtige volharding.

<GIJ ZIJT DE BERGEN
OPGEKLOMMEN>

Gelegenheidsgedicht voor de eerste misviering van de jezuïet en missionaris Remi Louwyck (°Houtem, bij Veurne, 1863). Hij vertrok in oktober 1886 naar West-Bengalen (Engels Indië); was leraar te Calcutta en deed priesterstudies in het seminarie te Kurseong (1892). Na zijn priesterwijding te Darjeeling op 19 september 1897 werd hij pastoor van de St.-Theresiaparochie in Calcutta. Hij stierf er in 1894 (Allossery 1925, 1, 165). Auteur van *Brieven van de Eerwaarden Pater Louwyck, S.J. Missionaris in de Belgische Misie van Calcutta, in Indië* (Ieper, 1894-1896), een werk dat Gezelle in *Biekorf* 7 (1896), 303 enthousiast aanpreeft (cf. *Reizen in den geest* 199, 141-142).

Basistekst:
gedachtenisprentje, in neogotische stijl gedrukt bij Steendrukkerij Karel van de Vyvere-Petyt te Brugge (Gezellearchief). Op het nethandschrift noteerde de dichter: 'laten nazien, op den voordruk G.G'. Gezelle redigeerde de volledige tekst van het prentje, inch opschrift en onderschrift, die op fictieve manier de betrokkenen citeren.

Voor het eerst
gepubliceerd in
Gelegenheidsgedichten.
Amsterdam, Veen, (tweede
druk, 1912) 11, 87-88 en
vervolgens in *Guido
Gezelle's dichtwerken*.
Antwerpen, Standaard,
(derde herziene druk,
1950) 3, 89-90.
VD 6, 136-137.

Datering: september 1897.

230

2

Herfstm.: herfstmaand,
september.

3

Goethals: Paul Goethals
(Kortrijk, 1832-Calcutta,
1901), jezuïet, provinciaal
van de Belgische
provincie, bisschop (1878)
en in 1885 aartsbisschop
van Calcutta,
West-Bengalen (Indië).

7

S. Jan-Berchmans:
Joannes Berchmans
(Diest, 1599-Rome, 1621),
jezuïet. In 1888 heilig
verklaard; patroon van de
studerende jeugd.

10

de bergen: de voetheuvels
van de Himalaja, in het
noorden van
West-Bengalen.

28

gevlogen: vliegend.

34

*'Mijne twee Priesters (...)
Vrouw Louwyck':* De twee
zonen, Gustaaf en Remi,
van de overleden mevrouw
Louwyck, M.-Th. Van Aelst
(VD 6, 137). Ook Gustaaf
Louwyck (1860-1927) was
immers priester. Hij was de
tekstbezorger van de editie
van missionarisbrieven van
zijn broer.

34

op de gedachtenissen:
(woorden) op de
bidprentjes.

SERENUM ERIT

Basistekst: de geautoriseerde versie, verschenen in *Het Belfort* 13 (1898), 1e halfjaar, 63. Het gedicht is ondertekend en gedateerd: 28 oktober 1894. Het jaartal 1894 is een drukfout: een kladhandschrift (Gezellearchief) is immers gedateerd op 27 oktober 1897. Opgenomen in LV(1901), 10-11. Jub. LV, 97-98; VD 7, 434-435.

Datering: 28 oktober 1897.

231	22	<p><i>Ingrepen</i> voet < voet;</p> <p><i>Titel en motto:</i> Matt. 16, 2: Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim caelum (’s Avonds zegt gij: Het wordt mooi weer, want de hemel ziet rood).</p>
	4	<i>vesten:</i> (fig.) bolwerk.
	5	<i>Laa:</i> flakkerende vlam.
	8	<i>losse:</i> niet aaneengesloten.
	10	<i>onmeetbaarheden:</i> onmetelijkheden.
	12	<i>huidlooze:</i> het vel afgestroopte.
	14	<i>vil- en slachthuisvee:</i> vee voor het vilhuis en slachthuis.
	16	<i>westerwereldzee:</i> het (christelijke) Westen (westerwereld) als een wereldzee (oceaan) voorgesteld.
	18	<i>oogen:</i> knoppen op de hagen?
	19	<i>ongedaanten:</i> wangedrochten.
	23	<i>bespeit:</i> bespat, beklad.
	25	<i>te morgen:</i> deze aanstaande morgen.
	26	<i>ruischen:</i> huilen, razen (bij stormweer).
	27-28	<i>af- en ommebuischen:</i> af- en omverwerpen.

- 31 *de jongste dag*: de dag des oordeels.
- 32 *vóórgespeld*: voorspeld, aangekondigd.
- 33 *Toch neen-hij*: toch niet (negatief antwoord met herhaling van het onderwerp van de vraag).

HEBT MEËLIJEN

Basistekst: de publicatie in *Biekorf* 8 (1897), 325-327. De tekst is ondertekend en gedateerd. Enkele duidelijke drukfouten werden verbeterd (zie ingrepen); de in- en uitsprongen, die afwijken van latere edities, werden behouden.

Het gedicht werd opgenomen in de postume bundel LV (1901), 85-87. Er zijn varianten ten opzichte van de tekst uit *Biekorf*, die eventueel teruggaan op een andere documentaire bron. De versie in LV (1901) heeft bijvoorbeeld in v. 17 de variant *opgeroeste* voor *halfverroeste*, wat zou kunnen wijzen op een ander handschrift. Jub. LV, 100-103; VD 7, 435-437.

Datering: 1 november 1897.

Ingrepen

- 233 16 boomvertoog < boomverhoog
- 234 50 ongeboren, < ongeboren?

als al hetgene gij, o
mensch, < als al hetgene,
gij o mensch,

2	<i>bast</i> : schors.
3	<i>nijdigheid</i> : felheid, geweld.
3	<i>kwade</i> : kwaadaardige.
5-6	<i>geen menschenkind ze dood en kwelle</i> : dat geen menschenkind ze dood kwelt.
8	<i>lenden</i> : lijf.
9	<i>ontmaakselt</i> : berooft van zijn uitwendig voorkomen, vernietigt.
10	<i>ontmooit</i> : berooft van hun schoonheid.
10	<i>vrome</i> : grote, sterke.
13	<i>hof</i> : erf of boomgaard.
16	<i>boomvertoog</i> : beeld, schouwspel van bomen.
17	<i>pikken</i> : < pikke, pekke: kleine zeis met een korte, elleboogvormige steel.
17-18	<i>moe van</i> : versleten door (in onbruik geraakt en nog als hengsels gebruikt).
19	<i>gehamerd</i> : met een hamer geslagen.
22	<i>bilken</i> : omsloten weiden.
23	<i>zijn vulte zoekt</i> : zijn bekomst zoekt (zoveel als het lust).
26	<i>in 's dvingers booze handen</i> : in de slechte, verderfelijke handen van de bedwinger.
27	<i>af en laat</i> : aflat, laat ontspannen.
29	<i>onroerbaar</i> : onwrikbaar.
31	<i>misdragen</i> : verkeerd dragen (tijdens zwangerschap), misgroeien.
32	<i>wanbeklijf</i> : misgeboorte, mislukking.

33	<i>en die</i> : en bomen die.
34	<i>doorhakkeld en dooreten</i> : doorkerfd en (door eten) doorboord.
36	<i>gesmeten</i> : geslagen.
38	<i>die tranen en die bloên</i> : die (met tranen) huilen (druppelend hun sap verliezen) en bloeden.
40	<i>dertel</i> : overmoedig, vol zelfverheffing.
41	<i>meer niet</i> : niet meer.
47	<i>reken (...) al</i> : rijen (...) geheel.
53	<i>galoos</i> : verwaarloosd.
53-54	<i>tot alles dat het niet en is</i> : tot alles wat het niet is.
54	<i>gepraamd</i> : gedwongen.
55-56	<i>gloriette (...) pyramide (...)</i> <i>espalier</i> . Franse termen uit het tuiniersvak, resp. prieel, in pyramidevorm gesnoeid gewas en leiboom.
60	<i>onvast en ongebonden</i> : niet vastgemaakt en niet gebonden.
61	<i>gewassen</i> : gegroeid.

DE DAGERAAD

Basistekst: het nethandschrift dat door Gezelle is opgestuurd naar Gustaaf Verriest te Leuven (nu in Archief Engels Klooster, Brugge). Het manuscript is geautoriseerd. Het is de laatst bekende versie van het gedicht. Op aanwijzing van de dichter werd het door G. Verriest bezorgd aan *De Vlaamsche School*, een tijdschrift dat onder de redactie van Pol de Mont

in het teken stond van de
literaire vernieuwing. Het
gedicht werd echter pas na
Gezelles overlijden
(zorgvuldig) gepubliceerd
(*De*

Vlaamsche School, 1901, 36).
 Archief-editie van het
 handschrift in P.G. de Bruijn,
 1991, 143-144.

Aan het nethandschrift gaan
 vroegere versies vooraf. In
 volgorde van ontstaan: een
 handschrift dat nu berust in de
 Bibliotheek van de
 Maatschappij der
 Nederlandse Letterkunde te
 Leiden (ingekleefd in een
 luxe-exemplaar van *Verzen*
 1902) en een door de dichter
 gecorrigeerd en getekend
 afschrift daarvan door
 Cordelia Vande Wiele
 (Gezellearchief, Brugge). Jub.
 LV, 110-111 baseert zich op
 laatstgenoemd manuscript, VD
 7, 441-442 op het
 nethandschrift-Verriest en
 gedeeltelijk op de vroegere
 versies.

Bij het nethandschrift uit de
 papieren G. Verriest hoort een
 ongedateerde brief van
 Gezelle (zie: P.G. de Bruijn,
 1991, 68-69). Daarin geeft
 Gezelle met behulp van
 nootcijfers in de tekst van het
 gedicht commentaar bij de titel
 (noot 1), aanwijzingen voor
 het metrum en
 woordverklaring bij enkele
 woorden, nl. bij *molke* in 5
 (noot 2), bij *brallen* in v. 11.
 (noot 3) en bij 's *middags*
hooge stonden in 29:

lälälälä - lälälälä,

lälä - lälä - lälïerë

lälälälä

molke =
gemolken melk

brallen,
nevengedaante
van *pralen*, maar
sterker.
's *middags* *hooge*
stonden = als 't
hoog noene is,
plein midi

Hier is een dichtje
op myn
ondervinden van
't gene men,
geloove ik
couleurs
complémentaires
heet; de *zwarte*
letters in myn
brevier waren
schoon *bloed*
rood; de *roode*
helder *vers* [lees
verf] *de gris*
[kopergroen],
enz. gelyk in 't
gedicht.
't Is lange dat ik
de Vl[aamsche]
School niet meer
geware en worde,
anders zou 'k
vragen: zet het
erin.
[...]
leder 3e reke
rijmt eenigszins
dobbél.

Datering: 8-9 maart 1898.

Ingrepen

De nootcijfers bij de titel, 5 en
11 zijn weggelaten.

terwijl < terwyl

doekt. dekt, bedekt.

235

22

1

- 4-6 *en komt geen (...) bij*: komt niet gelijk met, evenaart niet.
- 5 *molke*: gemolken melk (verklaring Gezelle).
- 11 *brallen*: (versterking van) pralen (verklaring Gezelle): prijken, luisterrijk stralen, schitteren, inz. van de middagzon.
- 13-18 de ogen van de dichter, die door het felle wit van de wolk verblind zijn, percipiëren de kleuren waarin het brevier gedrukt is - nl. zwart en rood - als resp. rood en groen. Laatstgenoemde zijn complementaire kleuren, die samen resulteren in het (in de eerste twee strofen beschreven) wit. De volgende twee strofen evoceren dan het resultaat van de 'verblinding' van de dichter op zijn perceptie van het water en de bomen: die verschij-

235

- nen nu als intens rood, wat de illusie wekt van een dageraad op het middaguur.
- 13 *'k En kan 't niet meer bezien bijkans*: ik kan het bijna niet meer bekijken.
- 14 *dolen*: dwalen.
- 16 *boek*: nl. het brevier, waarin de tekst in het zwart is gedrukt en de titels in het rood.
- 22 *tee'n*: tenen.
- 26 *in 's hemels gronden*: in de diepen van de hemel.
- 29 *'s middags hooge stonden*: (zie verklaring Gezelle), middaguur.

DUC NOS QUO TENDIMUS

Gustave Joseph Waffelaert (1847-1931) werd op 25 juli 1895 bisschop van Brugge gewijd, als opvolger van P. De Brabandere. Gezelle kwam met Waffelaert in nauw contact toen hij de opdracht kreeg een Nederlandse vertaling te maken van diens *Meditationes Theologicae*, een theologisch werk waarin er naar gestreefd werd een harmonie te bewerken tussen theoretische theologie en mystiek. Gezelle publiceerde zijn vertaling, die door zijn overlijden onvoltooid bleef, in afleveringen onder de titel *Goddelijke Beschouwingen* (1897-1899).

Waffelaert nam geregeld met Gezelle diens Nederlandse versie door. Dat gebeurde op het bisdom te Brugge, of - 's zomers - op het bisschoppelijk buitengoed te Sint-Michiels-Brugge, de centrale scène in 'Duc nos quo tendimus'. Dit bisschoppelijk kasteel, in neogotische stijl, werd in 1861 en 1862 gebouwd door bisschop Malou, naar een plan van Edward Welby Pugin, zoon van de bekende neogotische architect A.W. Pugin. Volgens G.F. Tanghe staat het bisschoppelijk kasteel op de plaats van

het voormalig middeleeuws kasteel van Cranenburch. Hij noemt het bisschopskasteel, in 1861 en 1862 gebouwd door Malou, 'naer de afteekening van Edward Welby Pugin', dan ook een nieuw Cranenburch. (Tanghe z.j. (1863), 35).

'Duc nos quo tendimus' werd specifiek geschreven ter gelegenheid van een klein feestmaal op het bissschoppelijk buitengoed. Aan tafel bevond zich een select gezelschap: mgr. Waffelaert, de vicarissen Rembry en Houtave, kan. De Schrevel, secretaris van de bisschop, en Gezelle. Gezelle publiceerde het vers eerst als plaquette (29 juni 1898), gedrukt op 25 exemplaren. Bisschop Waffelaert dankte persoonlijk voor het gedicht ('Den dichter van St. Michiels dank') (ongedateerde brief in Gezellearchief). Rembry schreef Gezelle op 11 juli 1898 dat de bisschop en zijn omgeving het gedicht bijzonder positief ontvangen hadden en verwees ook naar het 'inside'-karakter van het vers:

Merci (...)
pour l' envoi
des 12
exemplaires
de votre
*Duc nos quo
tendimus,*
qui est tout
simplement
un petit chef
d' oeuvre. Il
n' y a que
vous pour
faire pareille
chose. Mgr.
en est
enchanté et
tous nos
Messieurs le
sont aussi.
J'ai lu et relu
ces
gracieuses
strophes, où
pas un
détail n' a
été oublié.

Et le plus
curieux de l'
histoire,
c'est que les
noninitiés,
tout en
admirant la
beauté des
vers, se
creuseront
la tête pour

savoir à quoi vous
faites allusion. Je
me propose d'
enrichir de notes
mon exemplaire.
Encore une fois
merci, au nom de
tous les convives.
(E. Rembry aan
G. Gezelle,
Brugge, 11 juli
1898)

Wanneer Gezelle het
gedicht in *Biekorf*
publiceerde, voorzag hij het
dan ook van enkele
toelichtingen omtrent het
ontstaan en de inhoud
ervan. Daaruit blijkt o.a. dat
hij in de zesde strofe
verwijst naar deze
anekdote:

Op den dag, dien
de volgende
rijmreken
herinneren,
hadden de
hooiers eenen
haze doen
springen en, in
zijnen nest, zijne
twee jongskens
gevonden; die
jongskens
wierden ten huize
van zijne
Hoogwaardigheid
binnengebracht.
(*Biekorf* 1898,
358).

Basistekst: Biekorf 9 (1898), 358-361.

Jub LV, 129-133; VD 7, 122-124.

De afzonderlijke druk dateert van begin juli 1898. In *Biekorf* verscheen het gedicht in het nummer van Wintermaand (december) 1898.

Datering: 29 juni 1898.

Ingrepen

237 65
238 100

zijn < zij

dag is 't, en < dag is 't en

Titel: Duc nos quo

tendimus: leid ons naar ons doel. Dit is de wapenspreuk van bisschop Waffelaert.

236 1
3
8
9
13
14
16
18
19-30

hof: tuin, buitengoed.

ondoorstroomd: niet (met licht) doorstroomd.

gezeisend: met de zeis gemaaid.

rieken: (tweetandige) hooivorken, waarmee het afgemaaide gras geregeld omgekeerd wordt ('op en af').

schaduwsluipen: overschaduwde zijwegen, ook: schuilplaatsen.

te: tot.

duikske-weg: verstoppertje.

keure: gelegenheid.

in de toelichting in *Biekorf* schreef Gezelle: 'Het buitengoed van zijne Hoogweerdigheid den Bisschop van Brugge is gelegen op *Sint-Michiels*, niet verre van de

	bisschoppelijke stad, en rechts tusschen <i>twee</i> <i>ijzerwegen</i> , te weten: een die <i>van Brugge naar Kortrijk</i> en een die <i>van Brugge naar</i> <i>Gent</i> , en verder tot buiten Belgenland, henenrijdt'.
20	<i>reuzenros</i> : nl. de stoomtrein,
22	<i>door end door</i> : dwars door.
22	<i>iepenhosch</i> : olmenwoud.
23	<i>slaande weg</i> : weghollend.
24	<i>naar vreemde kusten</i> : nl. naar het buitenland.
26	<i>de bane bijt</i> : de weg verslindt.
27	<i>bachten</i> : achter.
27	<i>binnenlander</i> : trein voor binnenlands verkeer.
29	<i>horkt</i> : luister.

236	31	<i>Zich</i> : kijk (oude imperatief van 'zien').
237	34	<i>woekernest</i> : het nest waar de jongen opgroeien.
	35	<i>'t staat hem op den hals</i> : het gaat hem om leven en dood.
	39	<i>snelle</i> : bevallige.
	41	<i>weteloos</i> : onwetend.
	44	<i>verkeersels</i> : spoken.
	45	<i>kabouten</i> : kabouters.
	47	<i>zijnder geesten</i> : indien er hier geesten zijn.
	49	<i>'t Doet</i> : toch wel.
	50	<i>af en aan</i> : af en toe.
	51	<i>zielenleesten</i> : zielengedaanten.
	55	<i>Hautscilt en de oude Eeckhoute-abten</i> : naar Gezelle meedeelt in <i>Biekorf</i> , zou het buitengoed van de bisschoppen vroeger toebehoord hebben aan de Brugse abdij <i>Den Eeckhoutte</i> , waarvan Houtscilt een beroemde abt was. De abdij Ten Eeckhoutte werd in de twaalfde eeuw door de reguliere kanunniken van St.-Augustinus opgericht en was tot aan haar opheffing in 1796 gelegen in de Brugse binnenstad (cf. poortresten in de Eeckhoutstraat). Een bekende abt, met de titel <i>Abbas Brugensis</i> , was Lubertus Hautsc(h)ilt, erudiet, astronoom en mathematicus (1394-1417). Hij correspondeerde met ondermeer le duc de Berry.

- 57 *elkeen met elkander*
klapten: met elkaar aan het praten waren.
- 58 *'t wandelhof*: binnenplein, wandelpand.
- 59 *huiswerk*: bouwwerk.
- 62 *waterland*: moerasland, drassig land.
- 64 *gulzig gers*: welig gras.
- 64 *zuiver zand*: enkel zandgrond.
- 65 *ontzielden*: gestorvenen.
- 66 *dagvaart*: bijeenkomst.
- 67 *Welby Pugin en, daarnevens, Jan Bethune*: Bethune voerde als architect de plannen van E.W. Pugin uit, net zoals hij dat deed met het ontwerp van het kasteel van Loppem. Bethune tekende zeker de brandramen.
- 68 *gebroêr*: (kunst)broeder.
- 70 *trokken een en 't zelve snoer*: huldigden dezelfde beginselen.
- 71 *zoetjes*: zachtjes.
- 72 *'t beeld (...) uitsteken*: het plan opmaken.
- 73 *ziedbuis*: keuken.
- 75 *slaapsteê*: bed, slaapkamer.
- 77 *tenden*: aan het uiteinde.
- 78 *bidsteê*: bidplaats, nl. de huiskapel.
- 79 *Michaël*: in *Biekorf* 1898, 358 beschrijft Gezelle vijf van de acht brandramen in de huiskapel, ontworpen door J.-B. de Béthune in 1863. Ze stellen voor 'O.L.v. Onbevlekt' (89), 'Sint-Michiel' (79-80), 'Sint Jan Baptiste' (85-88), 'Sint

- Joseph' (90) en 'Sint Donatiaan' (91-92).
De aartsengel Michaël voert in de Apocalyps (12, 7-12) het hemelse leger aan in de strijd tegen de Draak en zijn engelen. In de iconografie wordt Michaël dan ook vaak met een zwaard afgebeeld.
- 80 *Wie is als God*: letterlijke vertaling van 'Michaël'.
- 82 *slaan*: gezegd worden.
- 82 *'t slot*: het kloosterslot.
- 83 *Maria zonder vlekken*: verwijst naar de leer van de Onbevleete Ontvangenis van Maria, die stelt dat Maria vanaf haar ontvangenis in de moe-

- derschoot vrij van erfzonde was. Deze leer werd in 1854 tot dogma verklaard. Bisschop J.B. Malou, de opdrachtgever van het buitengoed, had aan de definiëring van dit dogma actief meegewerkt, en had zich ook erg ingespannen voor de bouw van de basiliek van Dadizele (naar een ontwerp van E.W. Pugin), die een blijvende herinnering moest zijn aan dit dogma.
- 84 *dekken*: beschermen.
- 85 *Jan-Baptiste*: Johannes de Doper, eveneens voorgesteld in een brandraam.
- 86 *eere*: verering.
- 87 *ebben*: opwellen, vloeien.
- 89-90 *Maria, Jozef*. beiden ook voorgesteld in de brandramen.
- 90 *gediend*: vereerd.
- 92-93 de H. Donatiaan (ook in een brandraam voorgesteld) is de patroon van het bisdom Brugge. Hij wordt voorgesteld met zeven brandende kaarsen ('lichten') op een wagenwiel.
- 92 *ringsom*: in een cirkel.
- 92 *gepint*: bevestigd.
- 94 *die alles uitverzint*. (de duivel) die alles uitdenkt, verzint. Cf. de parabel van het onkruid, Matth. 13, 24-30.
- 95 *terruwstruiken*: tarwestengels, tarweveld.
- 96 *harik*: kan op verschillende wilde akkerplanten slaan,

		o.a. de dolik en de windhaver.
	96	<i>vergif</i> : giftig gewas.
	96	<i>duiken</i> : verbergen.
	101	<i>bij</i> : met.
	102	<i>omverrevagen</i> : omvervegen, maaïen.
239	103	<i>wee is mij</i> : wee mij.
	104	<i>dorst ik</i> : zou ik durven.
	109	<i>'s Leeraers</i> : verwijst naar het feit dat Waffelaert doctor in de godgeleerdheid was van de Leuvense universiteit (1880).
		(Lit.: Helbig 1906, 114, Duclos 1910, 577-578, Huyghebaert 1960.)

Nagelaten gedichten

12 JULII 1858

12 juli 1858 was de dag vóór de naamdag van Eugène Van Oye (H. Eugenius, 13 juli), leerling in de poësis van het kleinseminarie te Roeselare. Het gedicht werd hem als een geschenk voor zijn naamdag gegeven en houdt, vanwege zijn biechtvader en in het kader van de spirituele

begeleiding,
een lofprijzing
in van Van
Oyes
eerlijkheid: de
mond spreekt
een
waarachtige
taal die het hart
ondubbelzinnig
vertolkt.

Op 13 juli zou
Van Oye aan
Gezelle een
brief schrijven
waarin hij

bekentenis aflegt over een verzuim ten opzichte van de schooldirectie: van een toestemming om - vermoedelijk naar aanleiding van zijn naamdag - voor een dag (op 12 juli) of voor enkele dagen (van 7 tot 10 juli) naar huis in Torhout te mogen gaan, heeft hij misbruik gemaakt om een nacht langer dan toegestaan thuis te blijven. In zijn openhartige brief refereert hij aan Gezelles gedicht, dat hem wellicht tot zijn eerlijke bekentenis had aangezet: 'Dat is mijn herte regtuit gesproken: 'k heb u gezeid dat het mijn faute was dat ik thuis gebleven ben, om u te toogen dat 'Uw *hert* en *mond*, Een enkelen stond Verschillend ooit En vond ik: nooit!'. Het citaat verwijst waarschijnlijk, rekening houdend met de varianten, naar een verloren gegane netversie van het gedicht. Gezelle op zijn beurt reageerde nog dezelfde dinsdag 13 juli (gedateerd *Feast of St Eugenius* 1858) hierop met een Engelse brief waarin hij de wens uitspreekt dat Van Oye in de toekomst diezelfde openhartigheid aan de dag zal leggen. Ter afsluiting van zijn brief schrijft hij een bewerking van zijn gedicht van 12 juli in functie van de nieuwe situatie. De priester vraagt dat zijn leerling in het vervolg altijd de waarheid zal blijven spreken en geen geheim zal maken van zijn gevoelens:

Uw herte uw
mond

Een enklen
stond

verschillig *verschillig:*
ooit verschillend

en vinde ik!...
nooit.

Maer altyd
voort

Dat herte en
woord

En werk
gelyk

Hetzelve
blyk'

Bezwaert u
iet

En duik het *duik:*
niet verberg

Maer spreek
het luid

En seffens
uit

En komt een
traen

uw oog *belaen:*
belaen beladen

zoo kom en
ween

ze op my
Eugeen!

[13 juli 1858]

Zie: Jub. Br.
I, 19-22; VD
7, 46.

Basistekst: een
kladhandschrift
(Gezellearchief, Brugge).

Nagelaten gedicht,
geschreven op een lang,
smal strookje papier. De
tekst bevat nog nauwelijks
interpunctie en het gebruik
van de beginhoofdletters
bij elk vers is
onnauwkeurig. Bovenaan
het gedicht is een kruisje
getekend.

Eerst gepubliceerd in deel
12 van de zgn.

Veen-uitgave van *Guido
Gezelle's dichtwerken.
Gelegenheidsgedichten*,
tweede deel. Amsterdam,
L.J. Veen (1913), 3-4. Het
manuscript vormt ook de
basistekst voor uitgave in
Jub. LV, 351-352 en VD 7,
45-46.

Datering: 12
juli 1858.

		<i>Ingrepen</i>
243	6	z' hunnen < ze' hunnen
	6	<i>z' hunnen tveen</i> : ze hun getweeën.
	20	<i>altemael</i> : alles samen.
	22	<i>laên</i> : beladen.
	36	<i>breekt</i> : (synoniem met 35) te niet doet.
244	42	<i>Uw blyden dag</i> : uw feestdag.
	43	<i>Besteke</i> : beschenk, begiftig met een geschenk (om geluk te wensen).
	45	<i>anders iet</i> : iets anders.
	48	<i>niet el</i> : niets anders.
	50	<i>Ist u gegeen</i> : Is het u gegeven.
	56	<i>sperk</i> : spark, sprankel.

(Lit.: Westenbroek 1967,
48-50; D'haen 1997,
51-71).

<DIT VOETJEN EN DAT
VOETJE>

Basistekst: nagelaten
kladhandschrift in potlood
(Gezelle-archief),
onvoltooid. Op de keerzijde
van een Latijns schoolwerk
van J[ourdain] Joye, een
leerling die in het
schooljaar 1857-58 bij
Gezelle in de poësisklas
zat.

Gepubliceerd
(waarschijnlijk door Hugo
Verriest) in *De Vlaamsche
Vlagge* 6, 1
(Nieuwjaarmaand 1880),

24 (met toegevoegde titel: Voetjes) en door Caesar Gezelle in zijn uitgave *Zantekoorn* (1923), 58. Uitgegeven in: Jub. LV, 176 en VD 7, 130.

Bewerking van een volksrijm, dat in Gezelles filologische verzameling bewaard wordt (Gezellearchief, Filologie III, map XI) (cf. D'haen 1987, 431). Het gaat om een fiche uit een kleine verzameling *rijmen*:

dit voetje en dat voetje
Deef-voetjen
en daf-voetje
Ze giingen tegare de
kalvekes wachten
de kalvekes liepen int
koorene
Deef-voetjen
en daf-voetje
Ze liepen al zeere voorene

F. De Potter nam in zijn *Geschiedenis der Stad Kortrijk* hetzelfde rijmpje op, dat hem misschien door Gezelle werd signaleerd. Het rijmpje werd gezongen bij het leren lopen van kinderen. (De Potter 1874, dl. 2, 249).

Onderaan het handschrift staat een geschrapte regel (die o.a. in Jub. LV is opgenomen):
<-lyk bezekes onder de blaren> [bezekes=besjes]

Datering: 1857-1858?

245	2	<i>te gare de kalvekes wachten:</i> samen de kalfjes hoeden.
	9	<i>al zeere vooren:</i> al vlug vooruit.
	12	<i>te gare:</i> samen.

<IN DE BLANKE LONKEN>

Basistekst: de basistekst van dit nagelaten, onvoltooid gedicht is het kladhandschrift (Gezellearchief). Het bestaat uit twee losse vellen: M 1 (v. 1-25) op de keerzijde van een taak (vertaling) door Edm. Delacenserie, leerling van Gezelle in het schooljaar 1857-58; een eerste versie in potlood en een tweede in inkt over de eerste heen geschreven. M 2 (inkt) (v. 26 vv.) op de keerzijde van een eerste versie van het gedicht *Schuldeloos blommeke lief* uit GGG, door J.M. Westenbroek gedateerd: eerste kwartaal 1859? (Westenbroek, 1976, 106). Op basis van het manuscript bij benadering te dateren: 1858-1859.

Van de tekst bestaan er verschillende edities: Caesar Gezelle in *Zantekoorn* (1923), 42 en 131 beschouwde M 1 en M 2 als twee aparte gedichten. Hij nam ook geschrapte verzen in de leestekst op, open varianten dan weer niet. F. Baur bracht in Jub. LV, 172-173 de twee

tekstgedeelten samen, maar beschikte voor zijn editie enkel over M 1. De aanvang van M 2 (het verwijswoord 'dat' - waarvan Caesar Gezelle een titel maakte - en de niet geschrapte eerste vier verzen) beschouwde hij als een variant van het slot van M 1 en nam ze niet op. Op basis van de editie van M 2 in *Zantekoorn* nam hij wel vier verzen op die op het handschrift blijken geschrapt te zijn (Jub. LV, 173, v. 27-30: '*t spreken ...doet*'). Baur nam uit M 1 ook twee verzen op die - op één woord na - volledig zijn geschrapt (*verre* <-*verre verre / weg van hier*>). In VD besliste J. Boets om de weglating door Baur van de aanvangsverzen van M 2 te herstellen en de geschrapte verzen die C. Gezelle en Baur hadden opgenomen tussen haakjes in de leestekst op te nemen omdat die 'door de tijd (zijn geconsacreerd' (VD 7, 59-60, resp. v. 21-22 en 31-34).

De spatie na v. 25 duidt aan dat het om twee handschriften en tekstgedeelten gaat die niet door de dichter als een geheel zijn nagelaten.

Datering: 1858-1859?

Ingrepen

246

8, 18

omhoog < om hoog

15

peizend < peizendend

35

mengelen < mengleden

	37	Hemelbollen < Hemel bollen
	1	<i>lonken</i> : blikken, stralen.
	10	<i>lonkte op</i> : lonkte naar.
	19	<i>klaer</i> : helder.
	22	<i>wemelen</i> : golfsgewijs weerklinken.
247	37	<i>Hemelbollen</i> : hemellichamen.
	41	<i>dig</i> : (dicht) nauw aaneengesloten.

247

44

licht: gemakkelijk, vlug.

45

ras: vlug.

(Lit.: Berkelmans 1990.)

OP DE SPEIJE, BY NACHTE

Basistekst: een manuscript met correcties en open varianten (Gezellearchief, Brugge). Het gedicht werd gepubliceerd in *Biekorf* 14 (1903), 251 en in Caesar Gezelles uitgave *Zantekoorn* (1923), 31. Jub. LV, 170-171; VD 7, 43.

Datering: ongedateerd. Baur situeerde al in zijn commentaar bij de editie in Jub. LV, 170-171 het gedicht in de Roeselaarse jaren. In zijn dundrukeditie van *Guido Gezelle's dichtwerken*, II, derde herziene druk (1950), 718-719 dateerde hij bij benadering: 1857(?). Vermoedelijk heeft Gezelles schrift en de papiersoort hiervoor de basis gevormd. In Jub. LV 349 wees Baur ook op sporen van kritisch commentaar op het manuscript, eventueel door E. Van Oye of collega's van Gezelle uitgebracht. VD 7, 43 volgt de editie in Jub. LV.

Titel: speije: sluis, spui.

248

2

ruischende: bruisende.

2	<i>buischende</i> : lawaai makende.
3	<i>Mandel</i> : De Mandel liep in de negentiende eeuw als open stroom door Roeselare (en langs het kleinseminarie heen). Deze zijstroom van de Leie was tot in de zeventiende eeuw bevaarbaar. Van in de middeleeuwen waren er hiervoor in de stad drie <i>speien</i> of stadssluisen aangebracht (Denys 1952, 20, 324). Vermoedelijk (cf. J. de Müelenaere in VD 7, 43) verwijst de titel naar de sluis nabij het kleinseminarie waar de Collievijverbeek in de Mandel stroomt.
6	<i>neffens</i> : naast.
7	<i>Klampt</i> : grijp vast.
8	<i>te choore</i> : naar het koor (om te zingen).
9	<i>grondige</i> : diepe.
10	<i>bevend hout</i> : van de sluis?
11	<i>bemden</i> : beemden.
11-12	<i>al te male dat</i> : alles wat.
14	<i>lymende spegelnat</i> : glanzende waterspiegel.
15	<i>zelfontgevend</i> : zichzelf vergetend.
16	<i>Lillende of</i> : trillend als.
19	<i>al onder een</i> : dooreen.
19	<i>wentelwere</i> : ik bied draaiend weerstand (tegen de stroom).
21	<i>'t gone</i> : hetgene.

'S AVONDS

Basistekst: Gedichten,
Gezangen en Gebeden
1862, 20.

Jub. GGG. Kl. I, 135; VD 7,
137-138.

Dit gedicht werd
opgenomen in de eerste
druk van *Gedichten,
Gezangen en Gebeden*
1862, 20, maar verdween
uit de latere uitgaven. De
tekst werd pas vanaf de
editie Veen (1913) weer
aan de bundel toegevoegd,
als slotgedicht.

Datering: op het
handschrift gedateerd
'feest van S. Cyriacus en
gezellen' (8 augustus)
1860, met een opdracht
aan Lodewijk Crevits
(1840-1913), die toen in de
vierde klas zat en er
Gezelle als leraar Engels
had. Het handschrift staat
op de keerzijde van een
herdrukt 17de-eeuws
contrareformatorisch
bidprentje met een
voorstelling van de
kruisdragende Christus
omringd van tal van
kruisen (cf. 'k Hoore
tuitend' hoornen').

249

2

verschiet: uitspansel
(eigenlijk: horizon).

3, 7

anders niet: niets anders.

(Lit.: Jub. GGG. Kl. II, 180,
De Vos 1997, 91-92.)

<HET WATER IS EEN
WONDER DING>

Basistekst: er is geen geautoriseerde netversie bekend. Basistekst is een afschrift van dit gedicht door Caesar Gezelle (in Gezellearchief), die het kopieerde uit het nu verdwenen poëziealbum van Hendrik Van Doorne. Aangezien, blijkens het afschrift van Caesar Gezelle, de tekst in het Album Van Doorne ondertekend was met Gezelles typische handtekening (Guido Gezelle pbr.[=presbyter]), kan men er van uitgaan dat deze tekst een door de dichter geautoriseerde versie was.

Het afschrift, gedateerd met 'Vig. Sti Laurentii A^o. Dni 1860' (de vigilie van de H. Laurentius), d.i. 9 augustus 1860, is verzorgd, al zijn er enkele afwijkingen in het gebruik van de hoofdletters en de insprongen. Dit afschrift vormde de basis voor publicatie van de tekst in *Biekorf* 12 (1901), 230.

Er is ook een kladhandschrift bekend, dat in Jub. LV, 177 als tekstbasis genomen wordt. VD 7, 73-74 bezorgt (met aanpassingen) een lezing naar de apograaf, met een lezing van het kladhandschrift in de aantekeningen.

Datering: 9 augustus 1860.

den raren: de
merkwaardige, zeldzame.

(Lit.: Couttenier 1995.)

NIEUWJAARKAARTE

Basistekst: nethandschrift op een briefkaart (Gezellearchief, Brugge) die Gezelle op 14 januari 1879 (datum poststempel) ondertekend verzond naar zijn collega, de dichter en lexicograaf Leonard-L. De Bo (1826-1885), toen pastoor van Elverdinge.

Voor het eerst opgenomen in de uitgave *Guido Gezelle's dichtwerken. Gelegenheidsgedichten*. Amsterdam, Veen, (tweede druk, 1912) 11, 4, waar de titel *Aan D[eken] L. De Bo* werd toegevoegd. Vervolgens, met enkele ingrepen, in *Guido Gezelle's dichtwerken*. Antwerpen, Standaard, (derde herziene druk, 1950) 3, 8. VD 5, 36.

Datering: 14 januari 1879.

Ingrepen

Titel: in kapitaal geplaatst.

2	rijm < rym
3	rijpe < rype
4	lijk < lyk
5	vrij < vry
7	vij' < vy'

Titel: Nieuwjaarkaarte:
Nieuwjaarskaart.

1	<i>verzenvinder:</i> iemand die gedichten vindt en uitspreekt, dichter, <i>poeta</i>

(cf. WDL H, waar Gezelle het verband legt tussen *vinder* en *trouvère*, *troubadour*).

3

reke: versregel.

3-4

rijpe (...) vruchten: Gezelle zet in *Rond den Heerd* 24 (1889), 354 uiteen dat de allitererende uitdrukking 'rijp en rond' een marktroep is waarmee krieken aan de man gebracht worden:

'Al rijpe en rond,
al rijpe en rond,
'nen dikken voor e heel
pond,'

De (bestaande) uitdrukking 'rijp en rond' functioneert in deze versregels over het 'vinden' van poëzie dus meteen als een voorbeeld van een in de taal ontdekt poëtisch element, een 'gevonden vrucht', (cf. 'Hemelzang').

6

inventaris: (hier:) kalender.

7

vij'-zes posten: vijf à zes punten (hier: dagen).

<WAAR' 'T LEVEN EEN
GEDICHT,>

Nagelaten en ongebundeld
funerair gedicht voor
Herman Van Oye, zoon
van Eugène Van Oye,
geboren op 22 januari
1878 en op 12 juli 1882 te
Oostende overleden aan
een hersenvliesontsteking.
Op 13 juli 1882

meldde de vader het pijnlijke verlies aan Guido Gezelle (Jub. Br. I, 194). Gezelle reageerde met een persoonlijke brief (Jub. Br. I, 194-195) waarin hij als troost op de Goddelijke waarheid wijst, in de hoop dat Van Oye daar ontvankelijk voor is. Argumenten en beelden uit de brief vinden een echo in het gedicht.

'Draagt uwe
 liefde op 't
 gene u
 overblijft, *Hij*
heeft hetgene
 gij mist, of
 liever niet en
 mist... "waar
 kan het beter
 zijn!" En
 vraagt van de
 wereld nu
 geen troost,
 zij en heeft
 geen ten
 besten, valsch
 en zot is zij,
 en weet van
 geen
 waarheid.
 Stiert uw
 familiebootjen
 immer
 voortwaart,
 zwicht de
 rotsen, 't
 ongeweerte,
 den wind, de
 onverhoeds
 aanvarende
 vijanden; staat
 aan 't roer, dat
 de vrouwe,
 veilig en
 ongestoord,
 op u mogende

rekenen, *hare*
droefheid
uitruste!

Van Oye reageerde op 19 juli 1882 op zijn beurt met een brief (Jub. Br. I, 195-196). Hij vroeg daarin aan Gezelle een gedichtje te willen schrijven om op het bidprentje (*doodsanctje*) te laten drukken. Gezelle is hierop ingegaan. Voor het gedicht is het betekenisvol dat Van Oye in zijn brief het overleden kind omschrijft als 'een geboren dichter (...) de poëzie zelve'.

Van Oye bevestigde de ontvangst van het gedicht op 8 augustus 1882 (vóór twee weken, d.i. ca. 25 juli). Op 31 december 1882 liet hij echter weten dat het gedicht van Gezelle zijn 'eerste bestemming' niet had gekregen: na 'veel wikken en wegen' had het echtpaar Van Oye besloten geen bidprentjes te laten drukken. Van Oye behield het handschrift als aandenken en stuurde Gezelle een handgeschreven kopie terug.

Basistekst: het (recent beschikbaar geworden) nethandschrift dat de dichter naar Eugène Van Oye heeft opgestuurd na het overlijden van zijn zoon Herman op 12 juli 1882. Op het handschrift plaatste Gezelle bovenaan een kruisje en onderaan de slotformule: 'Van ulieden toegenegen / Guido

Gezelle'. Het manuscript is afkomstig uit de nalatenschap van Eugène Van Oye (en nu in Gezellearchief, Brugge).

Het gedicht werd opgenomen in Jub. K, 174-175, onder de rubriek 'Nog zielgedichtjes'. Als basistekst hiervoor gold niet het handschrift, dat immers in familiebezit bleef, maar (naar alle waarschijnlijkheid) het afschrift door E. Van Oye of een ander afschrift, VD 6, 371 volgt de *Jubileumuitgave*, maar baseert zich ook op een kladhandschrift (in Gezellearchief, Brugge); dit geldt voor de interpunctie en de in- en uitsprongen.

Bij de opmaak van het nethandschrift voerde de dichter nog correcties uit.

Datering: 1882.

Ingrepen

252

3

gij. < gy

5

mij. < my

8

teruggekeerd. < terug
gekeerd

11

gij. < gy

252

- 2 *o kind, gij zoudet leven:*
(de stem van vader spreekt) o kind, jij zou leven (omwille van de eeuwigheidswaarde van de dichtkunst).
- 3 *gij leeft:* jij lééft (in de eeuwigheid).
- 4 *of (...) meer:* of ik zou zelf niet meer leven (zo zeker als ik er van ben dat ik nog leef, zo zeker ben ik er van dat jij in de eeuwigheid leeft).
- 6 *van:* door.
- 6 *eerst:* oorspronkelijk, of: als eerste kind.
- 10 *verbeeld ons beiden:* stel ons beiden voor (of: vertegenwoordig ons beiden).
- 13 *verlangen:* nl. naar u, naar de eeuwigheid.
- 14 *aan:* (bezig) met.

<'T EN IS VAN U>

Over de ontstaansgeschiedenis van het gedicht is gespeculeerd. Een biografische lectuur wordt over het algemeen als vanzelfsprekend beschouwd. Die is niet alleen gebaseerd op de locatie *Kortrijk* in de datering, maar ook op de dagtekening 4 mei: patroondag van de H. Monica, patrones van de huismoeders en de weduwen. De parallel met Gezelles moeder, Monica Devriese, lijkt dan evident. (Lagrain 1975). Een weinig

overtuigende mondelinge traditie of legende situeert het gedicht te Tongeren (Jub. LV, 317).

Basistekst: LV (1901), 8-9. Er is geen geautoriseerde versie in handschrift of druk bekend. Jub. LV, 13; VD 7, 97.

Uit hetzelfde jaar 1901 dateert een muzikale bewerking van het gedicht, een compositie voor zang en piano door Emile Delin, onder de titel 'T EN IS VAN U verschenen in *De Scalden. Jaarboek 5*. Antwerpen, 1901, 17-21. Vermoedelijk werd hiervoor de tekst uit LV (1901) als basis genomen; de interpunctie in de eerste twee strofen komt volledig overeen, in de laatste strofe is die weggelaten. In de uitgave *Verzen 1902* voegden de tekstbezorgers - Caesar Gezelle en (vooral) S. Streuvels - de titel MOEDER en interpunctie toe. Waarschijnlijk hebben ze zich hiervoor op dezelfde bron gebaseerd die ze al voor de editie van LV (1901) hadden aangewend. Jub. LV, 13 heeft als titel MOEDERKEN (cf. v. 5), een toegevoegde titel die evenwel ruime bekendheid verwierf. Verder nam Jub. LV de interpunctie van *Verzen 1902* over. VD7, 97 volgt de versie van Jub. LV.

Datering: 4 mei 1891.

2	<i>hiernederwaard</i> : hier beneden (op aarde).
3	<i>geschreven</i> : in woorden beschreven.
10	<i>lichtdrukmaal</i> : foto.
15	<i>gelaten</i> : nagelaten.

(Lit.: Lagrain 1975, 156-162).

SINT JANS VIER

Basistekst: afschrift door Cordelia Vande Wiele. In een onderschrift vermeldt zij: 'Op verzoek van Eerw. Heer Dr. Guido Gezelle, uitgeschreven en gezonden naar achtb. Heer François Lateur [S. Streuvels] te Avelghem[.] Door Cordelia Vande Wiele Kortrijk'. Het afschrift bevindt zich in het Gezellearchief.

Het afschrift is gemaakt op basis van een programmablad van de Kortrijkse Muziekschool, gedateerd 18 februari 1894 (met uitnodiging voor een prijsuitdeling aan de leerlingen van de muziekschool op 25 februari 1894) waarop de tekst van het danslied is afgedrukt (Boek- en Steendr. Jules Vermaut, Kortrijk). Het afschrift Vande Wiele volgt de tekst getrouw; ook de poëtisch functionele in- en uitsprongen werden gerespecteerd.

Het programma vermeldt als punt vi: '*Sint Jans vier*, choorzang, alleenzang, orchest. Grieg'. Gezelle vertaalde op basis van een Duitse tekstversie de 3e scène uit het onvoltooide muziekdrama *Olav Trygvason* (opus 50) van Edvard Grieg op tekst van Björnstjerne Björnson. Gezelles vertaling werd herdrukt op een

programma van dezelfde Kortrijkse muziekschool van 8 maart 1896 (zonder correcties; alleen bij strofe 1: '(tweemaal)' en verder enkele drukfouten). Postuum gepubliceerd in *Tweemaandelijksch Tijdschrift* (5 september 1900) en *De Nieuwe Tijd* (4 oktober 1900). Jub. LV, 17-19; VD 8, 295-296.

Datering: februari 1894.

Ingrepen

Haalt < haalt

255

38, 50

Titel: Sint Jans vier.
Sint-Jansvuur, vreugdevuur dat werd aangestoken op de vooravond van het naamfeest van Sint-Jan. Baptist of Johannes de Doper (24 juni), tevens midzomer of de langste dag van het jaar. Het christelijke feest trad vanaf de middeleeuwen in de plaats van de Germaanse zonnewendefeesten die in het kader van de zonnecultus op 23 en 24 juni werden gevierd. De gebruiken rond het Sint-Jansvuur bevatten relictten van de primitieve vuurdansen; de scheiding tussen beide is niet altijd duidelijk. 's Avonds werden de vuren en lichten gedoofd en vervolgens een *noodvuur* aangelegd door het aanwrijven van stokken; beenderen van gestorven dieren werden in het vuur gegooid, men sprong over het vuur als

een zuiverings- en
beschermingsritus en men
liet dieren door het vuur
gaan om ze van
besmettelijke ziekten te
behoeden. Aan de assen
werd een genezende
kracht toegeschreven. In
christelijke vorm werden
vreugdevuren aangestoken
ter ere van de voorloper
van Christus, Johannes de
Doper, van wie Christus
zei: 'Ille erat lucerna
ardens et lucens' (Hij was
de brandende en lichtende
fakkel) (Joh. 5, 35) en
daarom nauw verbonden
met de symboliek van het
licht. In de *Dagwijzer* voor
zondag 23 juni 1866 (*Rond
den Heerd*, 16 juni 1866,
224) schrijft Gezelle
uitgebreid over deze
materie, gebaseerd op het
werk van Otto von
Reinsberg-Düringsfeld,
*Calendrier Belge. Fêtes
religieuses et civiles,
Usages, Croy-*

*ances et Pratiques
populaires des Belges
anciens et modernes.*
Brussel, 1861, dl. 1,
412-428.

In het verklarende motto bij het gedicht getuigt Gezelle dat de vuren te Kortrijk anno 1894 nog ontstoken werden, al schrijft hij in de *Gazette van Kortrijk* van 19 juni 1880 dat het gebruik aldaar sinds 1737 van overheidswege werd afgeschaft (*Gezelles Cortracena*, 86). Sinds de contrareformatie werden de Sint-Jansvuren door de katholieke kerk overigens niet meer gepropageerd.

254

2

hemelstoel: hemeltroon.

4

al: alles.

5

Haalt hout (...): In *Rond den Heerd*, 23 juni 1866 schrijft Gezelle: 'Het Sint Jans vier wierd gemaakt in alle streken van Europa en zelfs daarbuiten; in sommige plaatsen gaan de kinders nog rond, van deure tot deure, om hout voor Sint Jansvier, zingende aldus: Hout, hout, timmerhout, / Wij kommen al om Sint Jans hout, / Geeft eentwat / En houdt eentwat / Op Sinte Pieter nog eentwat.' (cf. Von Reinsberg-Düringsfeld 1861, 417).

6

hoopt het te gare: stapel het op een hoop.

10

vlerke van het zonnewiel: vleugel van het (door de lucht vliëgend) zonnewiel;

		in het primitieve zonnwendefeest speelt het rad- en wielsymbool een belangrijke rol. Gebruiken als het werpen van schijven en het radrollen zijn later terug te vinden in het werpen van bloemenkransen, vervaardigd met St.-Janskruiden.
	18	<i>zomerdans, danst deur de vlammen heen</i> : dans rond het Sint-Jansvuur waarbij men over het uitdovende vuur sprong (een relict van de Germaanse midzomerdans) en waaraan bijgeloof over de toekomst gekoppeld werd.
	21	<i>gasten</i> : kerels.
255	29	<i>leutig (...)</i> <i>zomervier</i> : vrolijk (...) <i>zomervuur</i> .
	30	<i>sperken en sparken</i> : (synoniemen) vonken werpen en knetteren.
	31	<i>hooge</i> : cf. een element van het bijgeloof rond het Sint-Jansvuur: hoe hoger het vuur oplaaide hoe beter dit was voor de groei van het vlas (De Keyser 1940-1941, 159). Volgens het primitieve gebruik gooide men beenderen in het vuur, en men geloofde dat, naarmate de dikke rook hoger opsteeg, men beter beschermd was tegen giftige, vliegende draken die het water van putten en fonteinen vergiftigden met hun sperma (Von Reinsberg-Düringsfeld 1861, 415-416).
	41	<i>lonken en linken</i> : (synoniemen) begerig kijken en loeren.

heerdvier: haardvuur. Op de vooravond van het Sint-Jansfeest liet men het 'onzuiver' geworden haardvuur uitdoven om het vervolgens met kolen uit het noodvuur opnieuw aan te steken.

OCTOBERBOOMEN

Basistekst: het (recent teruggevonden) nethandschrift, ingekleefd in een luxe-editie van *Verzen* 1902, nr. 75 (in privé-bezit). De autograaf is ondertekend: Guido Gezelle. Het gedicht werd postuum gepubliceerd in *Tweemaandelijksch Tijd-*

schrift 7 (1901), 176-177, *De Nieuwe Tijd* 5 (1901), 368-369 en LV (1901), 15-16. Het is niet duidelijk of het nethandschrift hiervoor als basis werd gebruikt; de typografie ervan werd in ieder geval niet gerespecteerd. Jub. LV, 32-33 nam hoofdzakelijk de versie uit LV (1901,) als basistekst, VD 7, 110 die uit het *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, in combinatie met de typografie van de strofen uit LV (1901).

Datering: 15 oktober 1895.

Ingrepen

256

3	tijd < tyd
20	Zijn < Zyn
22	eindelijk < eindlyk
2	<i>moete 't.</i> moet het.
3	<i>eer langen tijd van hier.</i> vóór een lange tijd verlopen is, binnenkort.
5	<i>duizendwerven:</i> duizend keer.
6	<i>wanneer:</i> toen.
11	<i>te schranken uit.</i> onbelemmerd (schrank: omheining).
12	<i>die zoo'n vreugde u geeft.</i> (nu) de tijd u zo'n vreugde geeft.
13	<i>zoo:</i> zoals.
15	<i>van monde vaart ten hemel:</i> recht naar de hemel gaat zonder vagevuur.

<IK DROOME ALREË VAN U,
MIJN KIND,>

Basistekst: nethandschrift,
met ondertekening,
opdracht en datering (nu
in privé-bezit).

Jub. LV, 6-7; VD 7, 48-49.
De meest definitieve versie
van dit manuscript is een
bewerking van de laatste
versie van een ander,
onvoltooid kladhandschrift
(ook in privébezit). Op
basis van een notitie van
Hugo Verriest op dit
manuscript veronderstelde
F. Baur in Jub. LV reeds
dat dit kladhandschrift voor
de eerste editie van
*Gedichten, Gezangen en
Gebeden* van 1862 werd
klaargemaakt, maar
uiteindelijk door de dichter
niet werd voltooid en
bijgevolg ook niet
opgenomen. Baur
dateerde dit handschrift in
het jaar 1862; bijkomend
argument hiervoor waren
de allusies (in strofe 3) op
Van Oyes velleïteit tot het
priesterschap, die door
Gezelle fors werd
gestimuleerd (Jub. LV,
314). J. Westenbroek
echter situeert het
kladhandschrift in
september 1858: op het
einde van het eerste
poësisjaar van Eugène
Van Oye in augustus 1858
vreesde Gezelle dat
Eugène, na tegenstand
van vader René Van Oye,
niet meer zou toegelaten
worden om in het
schooljaar 1858-1859, dat
van start ging begin
oktober, zijn

humaniorastudies aan het kleinseminarie te Roeselare af te maken. Die vrees bleek ongegrond. Op 15 september antwoordt Gezelle op een brief van Van Oye en hij drukt daarin zijn verlangen uit om zijn leerling terug te zien (Jub. Br. I, 32). Westenbroek vermoedt dat in die sfeer (na 15 september en vóór

begin oktober 1858) de eerste onvoltooide versie van het gedicht is ontstaan (Westenbroek 1963).

Op 12 februari 1897 nam Gezelle het gedicht weer ter hand, corrigeerde het kladhandschrift en voltooide het gedicht op een nethandschrift. Hij voorzag het gedicht ook van een opdracht. Laatste correcties, ondermeer in de woordvolgorde (*u mij < mij u*) wijzen op onzekerheid van de dichter (Westenbroek 1965, 13-26). Het finale uitroepteken - in alle beschikbare edities weggelaten - wijst dan weer op vastberadenheid. Wellicht overwoog Gezelle opnieuw een bundeling van het gedicht (in *Rijmsnoer*, verschenen in oktober 1897). De tekst bleef echter in portefeuille en werd in de nalatenschap aangetroffen. Hij verscheen voor het eerst postuum in LV (1901), 21-22. Jub. LV, 6-7 beschikte niet over het nethandschrift en moest zich op LV (1901) baseren. Voor VD 7, 48-49 was het nethandschrift inmiddels opnieuw beschikbaar.

Datering: september 1858?
/ 12 februari 1897 (cf. Westenbroek 1965).

Ingrepen

257

1

mijn kind < myn kind

2

blijde < blyde

4	voorbij < voorby
5	alreê < alree
13	's vijands < s vyands
15	gij zijt < gy zyt
16	alreê < alree
16	mijn < myn
18	heemlijk < heemlyk
18	mijn < myn
19	mijn < myn

Titel: alreê: reeds.

Opdracht: Aan Eug. [ène]
Van Oye: cf. supra.

7	<i>noch late ik mij gelegen:</i> noch ben ik bekommerd om.
10	<i>daar de geest kan tegen:</i> waar de geest tegen bestand is.
14	<i>gespreid:</i> verspreid.
19	<i>'t gedachte:</i> de gedachte, het denkbeeld.

(Westenbroek 1963,
Westenbroek 1995, 13-26.)

ZEGEPRAAL

Basistekst: LV (1901),
51-53. Er is geen
handschrift beschikbaar.
Jub. LV, 53-55; VD 7,
407-408.

Datering: 12 maart 1897.

		<i>Ingrepen</i>
258	13	vergaren < vergâren,
	15	onbermhertiglijk, < onbermhertiglijk
	13	onthemelt < Onthemelt
259	35	gij, < gij;
	50	ze < Ze
258	1	<i>noordervolk:</i> noordervlagen.
	2	<i>opgestoven:</i> zich snel verheffen, ook: in woede uitbarsten.
	5	<i>malkanderen:</i> elkaar.
	12	<i>al met eenen:</i> plotseling.
	15	<i>ruien:</i> slingeren.
	18	<i>Gevaren:</i> gevlogen.
	20	<i>mammotsche:</i> als van een mammoet.
	21	<i>omslaan:</i> omvangen.
	22	<i>voor 't nachtelijk bedwang:</i> krachtens de overheersing van de nacht.
	23	<i>onthemelt:</i> verliest het zijn karakter van hemel.
	28	<i>zonnekaken:</i> zonnewangen.
	30	<i>gedompt:</i> uitgedoofd.
	31	<i>beeld:</i> symbool.
259	35	<i>onbedachten:</i> onbesuisden.
	41	<i>spiet:</i> spies.
	44	<i>naffel:</i> navel.
	48	<i>reuzenrot:</i> leger van reuzen.
	49	<i>pletteren:</i> vallen in stukken.
	51	<i>bommelt:</i> rommelt, buldert.
	52	<i>bassen:</i> blaffen.

54	<i>van (...) waar:</i> als was het van bloed.
55	<i>verwonnen:</i> overwonnen.
56	<i>verwenschte:</i> vervloekte.
64	<i>vonke:</i> levenskracht.

IN SPECULO

Basistekst: het nethandschrift (in privé-bezit) dat vroeger in één van de luxe-exemplaren van *Verzen* 1902 was gekleefd. Deze autograaf werd ook gebruikt als basistekst voor Jub. LV 58 en VD 7, 409-410. De versie in LV (1901), 34-35 vertoont een groot aantal verschillen, vooral wat betreft de interpunctie.

Datering: 16 april 1897.

Ingrepen

260	1	zijn < zyn
	21	mij < my
	26	een < een,
261	33	Mijne < Myne

Vanaf strofe 3 (bij de aanvang van een nieuw blad) wijzigt Gezelle de insprong van het eindvers van elke strofe, zodat het op dezelfde hoogte komt als het vierde vers. We normaliseerden in functie van deze wijziging dan ook de insprongen in 8 en 16.

Titel: In speculo: in een spiegel. De woordgroep 'in speculo' komt in de Vulgaat enkel voor in Jacobus 1, 23-24, in een context die met Gezelles gedicht niets te maken heeft. Wel zeer nauw verwant met 'In speculo' is 1 Korintiërs 13, 12, waar echter niet de woordgroep 'in speculo' maar 'per speculum' voorkomt: videmus nunc per speculum in enigmate tunc autem facie ad faciem nunc cognosco ex parte tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. (Wy zien thans door een spiegel in een raedsel, maer dan *zullen wy zien* van aengezigt tot aengezigt; thans ken ik ten deele, doch alsdan zal ik kennen, gelyk ik gekend word).

260

4	<i>glans:</i> afglans, afstraling.
5	<i>glas:</i> spiegel.
7	<i>doom:</i> damp, wasem.
9	<i>Zoo:</i> indien.
12	<i>zonder doek:</i> onverhuld.
12	<i>entwaar:</i> ergens.
13	<i>schouwen:</i> aanschouwen.

	15	<i>van bij u zie</i> : u van dichtbij zie.
	16	<i>op u staar</i> : onafgebroken met ingespannen aandacht naar u kijk.
	18	<i>om (...) gegeven</i> : niet voor niets is gegeven.
260-	28-30	<i>die (...) weder</i> : die niet meer kan bewegen.
261	30	<i>vertragen</i> : verzwakken, belemmeren.
	31	<i>zielgezucht</i> : zielsverlangen.
	34	<i>vol</i> : volledig.
	34	<i>varen</i> : hetzelfde meemaken.
	36	<i>versmoord</i> : verdronken.
	37	<i>zij</i> : nl. het oog.
	38	<i>verafgrond</i> : verzwolgen. Dit woord, een hapax in Gezelles poëzie, ontdekte hij in J. De Brune, <i>Wetsteen der Vernuftten oft Bequaem Middel, om van alle voorvallende zaken, aardighlik te leeren spreken</i> . 't Eerste deel. Amsterdam 1658, 304.
	39	<i>ziende</i> : alziende, of: ziedende.
	40	<i>bedde (...) noch boord</i> : bedding noch kust.

(Lit.: Westenbroek 1999, 95).

ZWART

Basistekst: het nethandschrift, ingekleefd in een luxe-exemplaar van *Verzen* 1902, nr. 91 (in privé-bezit), gedateerd en ondertekend. Er is geen geautoriseerde gedrukte

versie van het gedicht. Het
werd voor het eerst
gepubliceerd in LV (1901),
41-42.
Jub. LV, 63-64; VD 7,
413-414.

Datering: 19 april 1897.

262	1	<i>ommentomme:</i> alom.
	4	<i>geilheid:</i> (weelderige) groeikracht.
	4	<i>spon:</i> moedermelk, zog, sap.
	5	<i>geliggen:</i> baren.
	5	<i>vlagen:</i> golven, partijen.
	7	<i>allenthenen:</i> overal.
	9	<i>kenen:</i> kiemen.
	11	<i>schier of morgen:</i> vandaag of morgen, te eniger tijd, vroeg of laat.
	11	<i>bedijgen:</i> worden.
	15	<i>hemelsteen:</i> hagelsteen.
	15	<i>hagelbijzen:</i> hagelbuien.
	17	<i>vlage:</i> bui, maar ook: massa. Cf. Loq 14 (1894-1895), 48, waar Gezelle bij het lemma 'vlage' noteert: Met een schuimwoord, <i>masse</i> , <i>massa</i> , groote hoeveelheid, overvloed, macht. - 'Als 't crispineblomtje aan 't bloeien is, 't is evvlagge van blommen!' Geh. <i>Iper-buiten</i> .
	17	<i>eer lang nadezen:</i> kort hierna.
	21-22	<i>'middagsterre':</i> bedoeld wordt: de zon. Gezelle creëerde het woord allicht naar analogie met 'morgenster' en 'avondster' (Venus).
	22	<i>des Winters vaartuig afgebrand:</i> kan eventueel verwijzen naar het Oud-Germaanse begrafenisgebruik waarbij

- de dode op een brandend schip aan de zee wordt toevertrouwd. Dit gebruik komt o.a. voor in het Beowulf-epos (Simek 1984, 51-52).
- 23 *seffens*: onmiddellijk.
- 23 *knopen*: knoppen, botten.
- 26 *'t zal wierookwerk en honingdauw*: 't zal wierook en honingdauw (regenen). 'wierookwerk': cf. 'reukwerk', waarbij 'werk' naar het resultaat van een handeling (i.c. verbranding van stoffen) verwijst. De wierook slaat hier op de geurige bloesems van de linde.
'honigdauw': een zoet, kleverig, kleurloos vocht dat 's zomers verschijnt op de bladeren van o.a. de linde (cf. v. 8). Deze substantie, die eigenlijk een afscheiding van bladluizen is, werd vroeger als een soort dauw beschouwd.
- 28 *zoo, 's heiligdags*: zoals op een heilig(e)dag, een r.-k. kerkelijke feestdag.
- 29 *hoogtijdszegen*: zegen op een hoogtijd, een hoge kerkelijke feestdag.
- 30 *spaarsvat*: wijwatervat; 'spaarzen': sprenkelen.

EN DAARMEE AL

Basistekst: LV (1901), 38-39. Er is geen handschrift beschikbaar. Jub LV, 62; VD 7, 412.

Datering: 19 april 1897.

264

2

14

Ingrepen

u, zonne < u zonne

is, < is.

Titel: En daarmee al: en daarmee uit.

264	3	<i>te noene:</i> op de middag.
	3	<i>bij geval:</i> bij toeval.
	5	<i>gesteken:</i> gestoken.
	6	<i>blind gedoekte:</i> geblinddoekte, duistere.
	7	<i>heeten:</i> noemen.
	9	<i>ommentomme:</i> overal.
	10	<i>'s werelds ooge:</i> nl. de zon.
	10	<i>uitgewreven:</i> weggewreven.
	15	<i>oosterlied:</i> paaslied.
	19	<i>smal:</i> klein.
	21	<i>moet (...) liefgetal:</i> als het zo moet zijn, laat uw aanschijn, morgen vroeg weer opgerezen, mij, o zonne, zoet en liefvallig wezen.

MIETJE

Basistekst: het handschrift, ingekleefd in een luxe-exemplaar van *Verzen* 1902, nr. 15 (kopie in Gezellearchief, Brugge), dat echter alleen de eerste tien regels van het gedicht bevat. Jub. LV, 77 baseerde zich eveneens op dit handschrift, dat toen vermoedelijk nog volledig was.

De ingrepen van Jub. LV (2: zijn' < zyn en 7: Goeden dag < Goedendag) worden op basis van het beschikbare gedeelte van het handschrift niet gevolgd.

Voor het vervolg (11 e.v.)
baseren wij ons wel op
Jub. LV. Vgl. VD 7,
421-422.

Datering: 20 mei 1897.

Ingrepen

265

2

zijn < zyn

10

zijn < zyn

1

teele: rond aarden vat,
twee palmen hoog, zonder
oren, wijd en breed van
boven, en schuin naar
onder, fr. *terrine*, bij de
boeren gebruikt om er
zoetemelk in te zetten in
de kelder (De Bo 1873, s.v.
teele).

3

terruwstelsel: tarwestengel.

5

terdt het voort: stapt het
verder.

6

en ziet 't: ziet het.

13

snel: bevallig.

15

wacht u: wees op je hoede.

17

mijdt u: wees op je hoede.

<ZILVERBLANKE ZWANEN, 'K
GROETE U>

Basistekst: een
kladhandschrift met open
varianten (Gezellearchief,
Brugge). Dit handschrift
werd voor het eerst - door
Caesar Gezelle - gepu-

bliceerd in *Biekorf* 23 (1912), 94. Verder opgenomen in Jub. LV, 209 en VD 7, 121. Het gedicht werd in die uitgaven reeds gedateerd op 'na 22-23 mei 1897', dit op basis van een tekst op de keerzijde van het manuscript.

Vers 14 is het resultaat van drie correctielagen:

	gij van boven, 't beeld vanonder	
	<- >	
	die [], dit beneden	
		<- >
	zoo [], zoo beneden	

De woordgroep *van boven* is - niet helemaal duidelijk - geschrapd, maar verondersteld wordt dat de dichter die nog meelas tot in de laatste correctielaag; *die* is niet geschrapd, maar de schrapping kan als geïntendeerd beschouwd worden.

De strofenindeling is niet zozeer gesteund op wit tussen v. 9 en 10 dan wel op een door de dichter aangebracht streepje in de linker marge.

Datering: na 22-23 mei 1897.

Ingrepen

266

8

zijn < zyn

16

zijt < zyt

3-5

met (...) u: met de groet van een mens, gebroeders, (een mens) die broeders en zusters ziet in u (zwanen).

- 10 *Elpen vaten*: ivoorblanke vaten (die op het water drijven).
- 11 *herwezend*: een tweede wezen vindend (door de weerspiegeling in het water), of: 'van wezen veranderd'. Gezelle noteerde dit woord een paar keer voor zijn *Woordentas* - steeds met deze laatste betekenis - uit J. a Castro, *De onghemaskerde Liefde des Hemels*. Antwerpen 1686.
- 15 *tweelings*: 'beide' of 'in een paar'.

(Lit.: Van der Paardt 1994).

CYTISUS LABURNUM

Basistekst: LV (1901), 63-64.

Er is geen geautoriseerd handschrift beschikbaar. Het gedicht verscheen voor het eerst in LV (1901), 63-64. *Verzen* 1902, dl. 2, 237-238 bezorgde een editie waarin varianten voorkomen. Wij nemen de versie van LV (1901) als tekstbasis, ook al komen er enkele drukfouten in voor. Die uitgave bevat immers een datering (die in *Verzen* 1902 is weggelaten) en gaat duidelijk terug op een bron, vermoedelijk het verloren gegane handschrift. Een tweede argument ten voordele van de versie 1901 is te vinden in vers 36. Die bevat de woordgroep *door uw' blommen* die voor de woordverklaring een moeilijkheid oplevert. Naar alle waarschijnlijkheid

hebben de tekstbezorgers van *Verzen* 1902, naast ingrepen in de interpunctie, voor die passage zelf een oplossing gezocht door in de tekst van LV (1901) een correctie door te voeren (< *al uw' blommen*). Wij achten het ondenkbaar dat de editoren van LV (1901) het woord *al* als *door* zouden hebben gelezen en gaan er daarom van uit dat die eerste postume editie inderdaad op een verloren gegaan handschrift (wellicht enige handschrift) is gebaseerd.

In de basistekst zijn enkele duidelijke drukfouten gecorrigeerd en leestekens toegevoegd waar een foutieve lectuur van de tekst mogelijk is (zie ingrepen).

Jub. LV, 82-83; VD 7, 424-425.

Datering: 24 mei 1897.

Ingrepen

CYTISUS LABURNUM <
CYTISUS SABURNUM

smal van < smal; van
nadien, of < nadien. of
is, < is

24/5/'97. < 24/5 '97.

Titel: *cytismus laburnum:*
goudenregen.

267

5-6

21-22

25

1

Gevlerikt, na der vliegen
aard: met vleugeltjes zoals
de vliegen. De

- bloemblaadjes van de
goudenregen hebben
inderdaad de vorm van
een vleugel.
- 2 *gereesemd*: in een rist.
- 2 *al omleegewaard*: naar
omlaag.
- 3 *eenvervig*: van één kleur.
- 5 *krabben*: trossen.
- 6 *recht*: precies.
- 9 *'t En is van al dat bloeit
entwat*: Er is van al dat
bloeit niets.
- 10 *geluw*: geel.
- 11 *naast aan*: dichtst bij.
- 11 *'ten doet*: toch niet.
- 12 *ten geel'wen uitgezoet*:
naar het geel verzacht,
getemperd.
- 13 *ievers in den hof*: ergens
in de tuin (het woord 'hof'
heeft een andere betekenis
dan siertuin, nl. een
omsloten stuk grond met
bloemen, bomen en
gewassen).
- 13 *gestaan*: staande.
- 16 'het regent en de zonne
schijnt': wanneer de
goudenregen in bloei staat,
lijkt het alsof het
zonnestrallen regent,
waardoor het donkere
groen van de bladeren
verdwijnt.
- 18 *vlagen*: buien (cf.
goudenregen), maar ook
'massa'. Cf. Loq 14 (1894),
48 waar Gezelle bij het
lemma 'vlage' noteert: Met
een schuimwoord, *masse*,
massa, groote
hoeveelheid, overvloed,
macht. - 'Als 't
crispineblomtje aan 't
bloeien is, 't is evvlagge

		van bloemen!' Geh. <i>Iper-buiten.</i>
	20	<i>tijdeloos</i> : kortstondig (van bloei), wat maar korte tijd leeft.
	23	<i>derf.</i> bleek.
	24	<i>daarop</i> : waarop.
	28	<i>houden</i> : uithouden.
268	29-30	<i>heel en al het jaar</i> : het hele jaar door.

268

30

regenval: het vallen van de regen, vandaar de regen zelf.

32

meien: mei(maand) worden.

32

en zijt gij meer: zijt gij niet meer.

33-36

'k *Verlange (...)* *zijn*: ik verlang al, voor dat de maand (mei) er opnieuw is en totdat de hoven, fris, door uw bloemen vol met goudwaar en zon beregend (zullen) zijn.

<MOCHT ZULK EEN TALE EILAAS>

Basistekst: autograaf, ingekleefd in een exemplaar (nr. 20) van de luxe-editie van *Verzen* 1902, nu in Openbare Bibliotheek Kortrijk, Bethunefonds JB 5271. Het handschrift dateert uit de zgn. Kortrijkse tijd en vermoedelijk uit de jaren toen Gezelle aan de heruitgave werkte van zijn verzamelde gedichten (1892-1897). Het gaat om een bewerking van een vroeger gedicht dat in een eerste laag werd overgeschreven en vervolgens gecorrigeerd. Die eerste versie dateert uit de Roeselaarse jaren. Hiervan is geen autograaf overgeleverd. Bekend is wel een afschrift door Hugo Verriest in zijn persoonlijke exemplaar van *Gedichten, Gezangen en Gebeden* (Gezellearchief, GGA 20). Verriest bezorgde die tekst in *De Nieuwe Tijd* 1901, 156 en op basis daarvan volgde publicatie door Uitgeverij L.J. Veen in de tweede gewijzigde uitgave van *Gezelles Kleengedichtjes* (Amsterdam, 1909, 19), als volgt:

Mogt zulk 'n tale,
eilaas, geen enkel
tale wezen,
maar ingegeven
rouw en
ongemaakte
smert
op willen vast
gesteund, en op
gebed gerezen,
tot de
volvoeringskracht

der wenschen van
uw hert.
Dan zou wellicht
de baan, de
duistere baan des
levens
verlichten in den
glans van Hem
die u bemint,
van Jesus die ons
mint, van Jesus
dien gij tevens,
al waart gij nog
zoo boos, niet
haten kunt, me
kind.

Dit gedicht hoort thuis in de context van de persoonlijke spirituele begeleiding van Gezelle te Roeselare, ca. 1858-1859. De aansporing tot daadwerkelijke waarachtigheid is in verband gebracht met Eugène Van Oye en zijn brief aan Gezelle van 22 maart 1858, al is ook de datum 1860-61 gesuggereerd.

De niet voltooide bewerking uit de Kortrijkse tijd (in halve alexandrijnen) is een andere tekst in een veranderde context. De autograaf vormde de basis voor de uitgave in de postume bundel LV (1901), 169, evenwel met aanpassingen in de spelling, interpunctie en typografie. Dit geldt ook voor VD 7, 44; Jub. LV, 181 baseert zich op de uitgave in LV (1901).

Datering: 1858-59 / 1892-97.

Ingrepen

hert, < hert

269	15	<i>gij < gy</i>
	16	<i>mijn < myn</i>
	2	<i>geen enkel tale wezen</i> : niet alleen taal zijn.
	3	<i>geen woorden, waarheid</i> : niet louter woorden, maar waarheid.
	4	<i>onnagemaakte smert</i> : ongeveinsd verdriet.
	5	<i>willensvoet</i> : kracht van de wil.
	6	<i>biddensvlerk</i> : vleugels van het gebed.
	13	<i>naar u wacht</i> : op u wacht.
	16	<i>geren</i> : graag.

(Lit.: Westenbroek 1967, 75-79, Janssen 1972).

LENTEGROEN

Basistekst: een nethandschrift dat de dichter aan Eugeen De Lepeleer heeft opgestuurd (Gezellearchief), met begeleidend briefje. LV (1901), 107-108 bevat in die mate varianten dat het mogelijk is dat die versie op een andere bron teruggaat. Jub LV, 120-121 en 336-337; VD 7, 446-447.

Datering: 3 mei 1898.

270	1	<i>op</i> : tegen de achtergrond van.
-----	---	---------------------------------------

2	<i>zwanger gaande wolken:</i> onweerswolken.
3	<i>donderduwen:</i> te donderen.
5	<i>daar schielijk:</i> waar plotseling.
6	<i>middendaagsche dolken:</i> zonneschichten van het middaguur.
8	<i>deuntje:</i> partijtje (eigenlijk: liedje).
9	<i>diepe (...) bijt:</i> een grote hap uit het blauw neemt.
17	<i>loopt daar smijten in:</i> gaat daar nu in gooien.
19	<i>speiten:</i> spatten.
19	<i>geweldig:</i> hevig.
21	<i>pinkelt:</i> flonkert.
21	<i>pierelt:</i> fonkelt, sprankelt.
24	<i>donderduw:</i> donderslag.

IN 'T RIET

Basistekst: het
nethandschrift uit de
nalatenschap van Gustaaf
Verriest (nu in archief
Engels Klooster, Brugge).
Het handschrift was hem
door de dichter
toegestuurd.

Voor het eerst (door G.
Verriest) gepubliceerd in
*Dietsche Warande en
Belfort* 1900, 204-205.
Opgenomen in LV (1901),
116-118, die zich

op een andere bron moet hebben gebaseerd. *Verzen* 1902 baseert zich op het nethandschrift. Zie: Jub. LV, 134-136 (die ook een sterk afwijkende versie meedeelt op basis van een apograaf door Caesar Gezelle), VD 7, 451-452 en De Bruijn 1991, 145-147.

Datering: 27 september 1898.

271	3	<i>aanschouwt de koeien mij:</i> zie mij die koeien aan.
	4	<i>versch:</i> pas.
	4	<i>slieten:</i> afzonderlijke ruimtes in een stal (met latierbomen en planken afgezet) waarin dieren vastgebonden staan of slapen.
	5	<i>veters:</i> boeien, kluisters.
	10	<i>stalen:</i> stengels.
	13	<i>zwakke:</i> buigzame.
	14	<i>ontgroende:</i> van hun groen ontdane. Het stuk van de rietstengel dat de grazende koeien laten staan is immers het geelachtige, onderste gedeelte.
	15	<i>toppeloos:</i> zonder top.
	20	<i>speit:</i> spat.
	21	<i>djakken:</i> met de zware zweep klappen (en de koeien voortdrijven).
	21	<i>djakke:</i> grote, lange zweep met korte steel (door koewachters gebruikt).
	22	<i>rechtevoort:</i> aanstonds, terstond.

25	<i>dazen</i> : (asgrauwe) koe- en paardevliegen.
25	<i>aan en bij</i> : omtrent.
26	<i>bijzen</i> : vlagen.
27	<i>rings om</i> : rondom.
28	<i>zidderende schreven</i> : trillende strepen.
29	<i>zuipen</i> : drinken.
30	<i>zeupen</i> : teugen.
35	<i>herden</i> : uitstaan.
36	<i>gedragen</i> : verdragen.
37	<i>zog</i> : melk.
40	<i>balgen</i> : buiken.
41	<i>allei-alla</i> : vooruit-komaan.
41-42	<i>geladen aan</i> : beladen met (De Bo 1873, s.v. laden: den last gevoelen van iets dat men draagt).
43	<i>ongevalschte</i> : onvervalste.
46	<i>meersch</i> : grasland.
46	<i>verbeid</i> : verwacht.

SORBUS AUCUPARIA L.

Basistekst: het nethandschrift, gekleefd in een luxe-exemplaar van *Verzen* 1902, nr. 56 (in privé-bezit). Het handschrift is geautoriseerd. Het gedicht verscheen voor het eerst in LV (1901), 119-120. Jub. LV, 137-138; VD 7, 452-454.

Datering: 2 oktober 1898.

		<i>Ingrepen</i>
274	31	avereschhout < averesschhout
		<i>Titel: Sorbus Aucuparia L.:</i> lijsterbes, een boom met oranje-rode vruchten die door de lijsters gretig worden gegeten; werd vroeger als lokaas bij het vangen van lijsters gebruikt. De West-Vlaamse naam is <i>averessche</i> of <i>haveressche</i> (met klemtoon op de derde lettergreep) ook kwalsterboom, Fr. <i>cormier</i> <i>sauvage</i> (De Bo 1873, s.v. haveressche).
273	1	<i>zwicht</i> : grote menigte, oneindig veel. De besjes groeien immers in dichte trossen.
	5	<i>de najaarszonne</i> : de besjes beginnen pas te rijpen in augustus en blijven op de boom staan tot in oktober.
	6	<i>dien ongetelden pereldrop</i> : die ontelbare glinsterende druppels.
	9	<i>beierkens</i> : besjes.
	11	<i>En hoe</i> : wel wel (uitroep van verbazing).
	11	<i>lijsterdiet</i> : lijstervolk(je).
	13-24	' <i>Gij (...) weg!</i> ': in strofe 3 zijn de vogels aan het woord, in strofe 4 de ik-figuur uit de eerste twee strofen.
	13	<i>roer</i> : lokvogel, levende vogel die vastgebonden is

- bij een strik of slagnet om andere vogels te lokken.
- 15-16 *peerdshaar (...) voet*: paardenharen stroppen, strikken om lijsters en vinken te vangen.
- 18 *man of maag*: man of bloedverwant, iedere mens.
- 19 *Sa*: (Uitroep) Tsa, sa, om verwondering uit te drukken, te gebieden of op te hitsen.
- 19 *kwalster*: dubbele lijster of kramsvogel (grote lijstersoort).
- 20 *averesschenooft*: het ooft, de vruchten (de bessen) van de lijsterbesboom.
- 21 *veroorbaart*: verorber.
- 21 *dapper*: snel.
- 23-24 *geen mensche (...) meer*: geen mens ziet u, ik hoor taal noch teken meer.
- 25 *'t Is*: Er is.
- 25 *zat*: verzadigd.
- 29 *ongeminkt*: onverminderd (lett. niet verminkt).
- 31-32 *met de macht*: in overvloed.
- 32 *ongekrank*: onbeschadigd, onaangeraakt.
- 37 *'werken'*: (bolwerken), vestingswallingen rond de stad.
- 42 *een*: iemand.

EGO FLOS...

Basistekst: het nethandschrift, ingekleefd in een luxe-emplaar van *Verzen* 1902, nr. 72 (in privé-bezit).

Opgenomen in LV (1901),
126-128.
Jub. LV, 143-145; vD 7,
456-457.

Datering: 17 november
1898.

		<i>Ingrepen</i>
275	14	nopen, < nopen
	48	mij < my
		<i>Titel: Ego flos... (Cant. II. 1): Ik ben een bloem. Canticum Cancticorum (Hooglied) II, 1: Ego flos campi, et lillium convallium (Ik ben de bloem des velds, en de lelie der dalen).</i>
	3	<i>geweldig</i> : krachtdadig.
	4	<i>onontaard</i> : niet verdorven, zuiver.
	6	<i>gedoogen</i> : dulden, laten.
	7	<i>spaart</i> : beschikbaar houdt, bewaart.
	12-16	<i>om beurtelings (...)</i> te ontwaken nog eens (...) of (...) te biên: om beurtelings (...) nog eens te ontwaken (...) of te slapen.
	13-14	<i>wanneer gij (...)</i> zult (...) mij nopen: wanneer gij (...) mij zult (...) aansporen.
	17-18	<i>Mijn leven is uw licht</i> : Uw licht is (betekent) mijn leven.
	18	<i>mijn doen, mijn derven</i> : mijn doen en laten (derven: zich onthouden van).
	21-22	<i>wat kan ik (...)</i> als: wat kan ik anders dan.
	29	<i>mij naast van al genaakt</i> : mij van alles het dichtst aanraakt.
276	32	<i>aldoorgaanden</i> : alles doordringende.
	33	<i>Haalt op, haalt af</i> : Trek mij op (naar u), maak mij los (vrij).

	35	<i>ontdelft</i> : graaf uit.
	46	<i>heenmoet</i> (...) <i>henentreden</i> : moet vertrekken (...) weggaan.
	52	<i>zaan</i> : (wel)dra, spoedig, haast.
		(Lit.: Westenbroek 1965, 109-112).
		PLATANUS ORIENTALIS L.
		<i>Basistekst</i> : het nethandschrift, ingekleefd in een luxe-exemplaar van <i>Verzen</i> 1902, nr. 64 (in privé-bezit). Ondertekend en gedateerd. Jub. LV, 146-147 (die nog niet over het nethandschrift kon beschikken); VD 7, 457-458.
		<i>Datering</i> : 20 november 1898.
		<i>Ingrepen</i>
278	39	lijkgezing < lykgezing
		<i>Titel</i> : <i>Platanus Orientalis</i> <i>L.</i> : Oosterse plataan. Hoge boom afkomstig uit Griekenland, Klein-Azië en Perzië, met dikke schors, brede takken en grote diepe uitgesneden bladeren. Vandaar een schaduwrijke boom.
277	1	<i>wijd uit, wijd om</i> : naar alle kanten uit elkaar, ver rondom (de boom).
	2	<i>wijd afgevallen</i> : ver uit elkaar, over een grote oppervlakte afgevallen.

bezabberen: bevuiien,
bezoedelen.

277	4	<i>vagen</i> : vegen, halen.
	5	<i>verwers handen</i> : handen van ververs (schilders).
	7	<i>zure</i> : gure, onaangename.
	10	<i>zag schaduwen</i> : zag beschaduwen.
	10	<i>banen</i> : lanen.
	11	<i>zomerhof</i> : zomertuin (waar men zomerbloemen kweekt of waar men in de zomer vertoeft).
	13	<i>zatgezopen</i> : verzadigd gedronken.
	18	<i>beneden</i> : onder.
	20	<i>ééns bliksemens</i> : (absolute genitief) in, met één bliksemslag.
	21	<i>bei zijn slagers</i> : zijn beide vleugels.
	22	<i>neêrgevloten</i> : nedergevloeid.
	29	<i>bergzaam</i> : beschuttend.
278	33	<i>bolle wind</i> : wind die met losse vlagen waait.
	35	<i>kweelt</i> : zingt, in lyrische bewoordingen ontboezemt.
	36	<i>vinder</i> : minstreef, dichter.
	37	<i>veeg</i> : ten dode gedoemd of opgeschreven, de dood nabij.
	40	<i>te zomer</i> : aanstaande zomer.
	41-42	<i>den zonnenschijn mij zichtend</i> : de zonneschijn (voor) mij ziftend, zevend (doorheen het bladerdak).

(Lit.: Westenbroek 1970, 74-83.)

Commentaar Proza

*pagina**regel*

<BRIEF AAN E. VAN OYE, 28
FEBRUARI? 1858>

Brief waarin Gezelle
commentaar levert op het
optreden van Eugène Van
Oye in de *Société Littéraire*
of *Lettergilde* van het
kleinseminarie te
Roeselare. Van Oye las op
zondag 28 februari 1858
zijn gedicht *De Vlaemsche*
Maegd voor.

Basistekst: autograaf
(Gezellearchief, Brugge).
Het postscriptum staat op
een apart vel.
Jub. Br. 1, 2-5.

Datering: 28 februari?
1858.

Ingrepen

281

16

't is < tis

21-22

beeldachtig, < beeldachtig

22

waeijerig, < waeijerig

25

Belgisch < *Belgis*

30

wat is ze toch inderdaed <
wat is toch inderdaed

35

bas-relievos < bas relievos

36

zoo, < zoo

40

Grieksch < Grieks

282

2

Homeer < Home

7

't gedacht, < 't gedacht

13

dwangschoe; <
dwangschoe

14

stom is, < stom is

14

die geen tael heeft, < die
geen tael heeft

	17-18	half ontwikkelde < hal ontwikkelde
	28	de onze, < de onze
283	6	wat is 't < wat is t
	10	verkwynen < verkwynend
	12	op anderen; < op anderen
	15	goed, < goed
	15	beware, < beware
281	5	<i>In festo Sti Oswaldi A.D. 58: Oswald(us), bisschop van Worcester, aartsbisschop van York (†992) wordt gevierd op 29 februari (cf. De Ram 1846, 499-501). Waarschijnlijk schreef Gezelle zijn brief nog dezelfde dag van Van Oyes optreden (28 februari, met vergissing van dagheilige). Het is ook mogelijk dat Gezelle zijn brief de dag erna schreef, met vergissing van kalenderdag (niet 29 februari, maar 1 maart; 1858 is geen schrikkeljaar).</i>
	9	<i>verschillige: verscheidene.</i>
	15-16	<i>gister avond geschreven heb: (niet bewaarde brief die Gezelle vermoedelijk schreef de avond vóór Van Oyes optreden).</i>
	16	<i>'t gevoelen: het aanvoelen, de indruk.</i>
	16	<i>Mheer Vanhove: Mijnheer Bruno Vanhove (1819-1891), leraar retorica aan het kleinseminarie en directeur van de Lettergilde.</i>
	17	<i>vloeibaerheid: vlotheid.</i>
	17	<i>Vlaemsche Maegd: het episch gedicht is onder de titel Vlaanderens Maagd</i>

281

opgenomen in de eerste poëziebundel van E. Van Oye, nl. *Morgenschemer*. Gent, 1874, 41-54. Daar gedateerd Januari 1857.

19

schouwt: aanschouwt.

22

waeijerig: luchtig.

24

phantastieken:
fantastische, op de
verbeelding berustende,
onwerkelijke.

28

aerdig: vreemd.

29

artificiele: lees *artificiële*.

29

geflikt: vluchtig bij elkaar
gegooid.

29-30

eenthoeveel: enkele.

33

beter vast: beter begrepen.

34

kunnen: kennen.

39

onder den voet brengen:
onderwerpen.

282

1

Bossuet: J.-B. Bossuet
(1627-1704), Frans
bisschop, redenaar en
polemist.

1

Racine: J. Racine
(1639-1699), Frans dichter
en toneelschrijver.

2

Homeer: Homerus (8e
eeuw v. C.), Grieks episch
dichter.

2

Virgile: Vergilius (70-19 v.
C.), Latijns dichter.

2

leidstok: stok om iets te
leiden, syn. richtstok? (fig.
voorschrift).

6

pétaelsysteem: systeem
van de *p*-taal, het
kinderlijke taalspel, waarbij
elke lettergreep herhaald
wordt door een *p*.

10

verkrimpt. (fig.) wordt
misvormd, mismaakt,
kreupel.

- 11 *misbezorgd*: slecht, verkeerd verzorgd.
- 12 *vernypenden corset*: dwingend rijglijf.
- 13 *Sineesche*: Chinese
- 13 *dwangschoe*: dwangschoen. Vgl. Gezelles artikel *Kleene voeten groote hoofden* in *RdH2* (1866-1867), nr. 38, 301 over de cultus van de kleine voet bij Chinese vrouwen. Hij schrijft er over de 'nauwe schoenen' die als 'prangende voetijzers' de voeten verminken.
- 19 *botst af*: stuit af.
- 23 *te reke*: achter elkaar.
- 24 *hael*: vaart.
- 25-26 *ils sont 40 là bas qui ont de l'esprit comme quatre*: 'Ils sont là-dedans quarante, qui ont de l'esprit comme quatre': met hun veertigen hebben zij daar maar geest (verstand) voor vier. Spottende uitspraak van Piron over de veertig leden van de Franse Academie. Alexis Piron (1689-1773), Frans dichter en toneelschrijver, is vooral bekend voor zijn spitse epigrammen, ondermeer tegen de Franse Academie. Hij werd geen lid na een veto van koning Lodewijk xv. (*Grand Dictionnaire Universel du XIXe siècle*, t. 12, s.v. Piron). Gezelle verwart met Paul Scarron (1610-1660), Frans toneelschrijver en auteur van burleske werken.
- 33 *vele hooge redens*: gewichtige gronden.
- 34 *stake ik*: houd ik op.
- 2 *verscheen*: gescheiden.

3 *de eene onderlinge*: de ene ten opzichte van de andere.

11 *weigerlijk*: met behoedzaamheid, met terughoudendheid.

(Lit.: Westenbroek 1967, 26-28).

<BRIEF AAN E. VAN OYE, 22
JUNI 1858>

Basistekst: autograaf
(Gezellearchief, Brugge).
Jub. Br. I, 16-19.

Ingrepen

284	14-15	is 't < is t
	22	Is 't < Is t
	24	is 't < is t
	25	is't < is t
285	4	Hy < hy
	5	Hy < hy
	8	zal, één < zal één

*Datering: Sinte
Paulinus-dag (22 juni)
1858.*

284	7	<i>belet:</i> bemerkt.
	7	<i>zat:</i> verzadigd.
	12-13	<i>per amica silentia lunae:</i> bij de vriendelijke stilte van de maan (Vergilius, <i>Aeneis</i> 2, 255).
	13	<i>al te mets:</i> soms.
	13	<i>benauwd:</i> bang.
	23	<i>aengaen:</i> lastig vallen.
	24	<i>nahen:</i> nabije.
	26-27	<i>Sinte Julianas dag jongstleden:</i> nl. 19 juni 1858. De H. Juliana Falconieri (1270-1341) stichtte de Mantellaten, een vrouwelijke tak van de derde orde van de Servieten, die zich vooral bezigielden met ziekenzorg en goede werken.

	31	<i>Juliana! zuivere Maegd...:</i> toen Juliana, die op haar sterfbed door haar ziekte de communie niet kon ontvangen, vroeg om de hostie op haar borst te leggen, verdween die op mirakuleuze wijze en bleef er op haar lichaam enkel een afdruk over van het kruisbeeld dat op de hostie stond.
285	19	<i>Jacopone:</i> Jacopone da Todi (Jacopo de' Benedetti), Italiaans franciscaan en dichter (1236-1306). Gezelle nam in 1860 van deze auteur de tekst 'In foco amor me mise' op in de kleine bloemlezing <i>Alcune Poesi de' Poeti Celesti</i> , die hij uitgaf in zijn functie van 'professore di lingue'. Hij vertaalde 'In foco...' ook in het Nederlands voor de bundel <i>De legenden van Sinte Franciscus van Assizie</i> (1861) van zijn vriend Victor Huys. Dezelfde vertaling verscheen naderhand in de bundel <i>Liederen, Eerdichten et Reliqua</i> (cf. 'In foco amor mi mise').
	21	<i>spokende:</i> schertsende.
	34	<i>slachten:</i> lijken op.
	34-35	<i>Tobias' goeden Engel Raphaël:</i> Tobias is één van de hoofdpersonages uit het bijbelboek Tobit. Toen hij in opdracht van zijn vader Tobit een gevaarlijke reis moest ondernemen, werd hij geholpen door een reisgezel, Azarias, die zich op het einde van het verhaal bekendmaakte als de engel Rafaël.
	35-36	<i>videbar (...)</i> <i>utor!</i> (<i>Tob. XII. 19</i>): ik scheen wel met

ulieden te eten en te
drinken; maar ik gebruik
eene onzichtbare spijs, en
eenen drank dien de
mensen niet kunnen
zien.

- 285 39-40 *Engel Raphael qui ducit et reducit*: verwijst naar Tob. xii, 3: Me duxit et reduxit sanum (Hij [de engel Rafaël] heeft mij gawe weg-en weêrgeleid.)
- (Lit: Lissens 1965, Van Vlierden 1967, 60-67.)
- TOT DE STUDENTEN VAN 'T KLEEN SEMINARIE TE ROUSSELAERE
- Deze prozatekst fungeerde als voorrede bij *Vlaemsche Dichtoefeningen* (1858, v-x), en werd ook in de edities van 1878 en 1892 opgenomen.
- Basistekst*:
Dichtoefeningen 1892, 3-8.
- Jub. D, 3-8; VD 1, 62-66.
- Datering*: 13 mei 1858.
- Ingrepen*
- 289 14 zijn < zijne
- 37 Vlanderen < Vlaanderen
- 290 28 aleer < alleer
- 287 7 *bij rechte*: met recht en reden.
- 12 *goed van meeninge*: goed bedoeld.
- 14 *mondsprake*: tongval.
- 16 *vooren te staan*: te verdedigen.

- 23 *aan te sperken*: aan te sporen.
- 24 *van langst om*: altijd maar.
- 25 *'t roert alles*: alles beweegt.
- 1 *Kwaepenninck*: 'kwade penning', vals geld.
- 11 *treffelijke*: eerbare.
- 13 *ongeborgde*: niet ontleende.
- 15 *Hope*: ik hoop.
- 16 *uwen kant keeren*: uw deel van het werk doen.
- 19 *recht*: rechtvaardig.
- 19 *zedbaar*: zedig.
- 29 *Naiaden*: waternimfen.
- 31 *Eool*: Aeolus, de god van de winden, die op het mythische eiland Aeolia de winden naar believen uit hun kerker kan bevrijden.
- 34 *geen Godin*: nl. de godin Luna (Gr. Selene).
- 35 *'t beeld der zuivere Maged*: het symbool van de zuivere maagd Maria. Deze passage verwijst naar het dogma van de Onbevleete Ontvangenis van Maria (1854) waar Gezelles vriend J.B. Malou, toen bisschop van Brugge, actief voor geijverd had. Al in de veertiende en vijftiende eeuw zijn er voorstanders van deze leer van de 'immaculata conceptio', een leer die inhoudt dat Maria al van in de moederschoot vrij was van de vloek van de erfzonde. Sinds de zeventiende eeuw werd Maria Onbevleete Ontvangen in de iconografie o.a. voorgesteld als een mooi, jong meisje, met de voet

op de maansikkel als
symbool van kuisheid (cf.
de Apocalyps).

		Deze iconografie werd door J.B. Malou als voorbeeldig aanbevolen.
288	37	<i>wier</i> : aan wie.
289	1	<i>Philomele</i> : de nachtegaal. (cf. Ovidius, <i>Metamorfosen</i> 6, 412 e.v.).
	6	<i>polken</i> : met de hand de aarde omwoelen om er onkruid uit te halen.
	11-12	<i>Den Vlaming (...) en valt</i> : voor de Vlaming valt (er geen wijn te drinken).
	19	<i>pinkelt</i> : parelt.
	20	<i>uit edel zaad gezoden</i> : uit edel zaad gekookt (bij het brouwproces).
	24	<i>buiken</i> : bijenkorven.
	25	<i>de mee</i> : de mede (een honingdrank).
	26	<i>koolzastruiken</i> : koolzaadstruiken.
	30	<i>niet meerder zou 'k u geren</i> : niet groter zou ik u begeren.
290	2	<i>Hemelblomkes lezen</i> : zielen voor de hemel plukken.
	24	<i>dichtpatronen</i> : poëziemodellen.
	28-29	<i>Maerlant, 'den Vader Vlaamscher Dichtren al te gader'</i> : Jacob Van Maerlant (13de eeuw) werd reeds in de veertiende eeuw vereerd als 'vader der Dietse dichteren algader' (Van Oostrom 1998, 11). <i>verschooning</i> : excuses.
	33	<i>Ende omdat ic Vlamincken</i> : komt, zoals Gezelle zelf aangeeft, uit de Proloog van Maerlants

Sinte Franciscus leven
(uitgegeven in 1847-1848
door J. Tideman). Gezelle
citeert met name v.
125-130, waarin de auteur
zich bij zijn
opdrachtgevers, de
Utrechtse minderbroeders,
verontschuldigt voor zijn
naar hun aanvoelen
misschien wat vreemd
taalgebruik (Van Oostrom,
o.c., 404):

Men moet
om de rime
souken
Misselike
tonghe in
bouken:
Duuts,
dietsch,
brabants,
vlaemsch,
zeeus,
Walsch,
latijn, griex
ende
hebreeus.

291

1

de woordenlijst. Gezelle
voorzag de bundel
Vlaemsche
Dichtoefeningen (1858)
van een 'Woordenlijst'
(198-212), die in de
tweede en derde druk
(resp. 1878 en 1892)
echter achterwege bleef.

(Lit.: Malou 1856, 59 e.v.,
118, Van Laarhoven 1992,
207).

DE VARENDE VROUWE

Basistekst: 't Jaer 30, 16
oktober 1864.

Datering: vóór 16 oktober
1864.

		<i>Ingrepen</i>
292	25	gekapeld < gekappeld
294	11	vernesteld < vergesteld
		<i>Titel:</i> De varende vrouwe: de reizende vrouw. Cf. 'Die varende vroue'.
292	5	<i>al te mets:</i> soms.
	5	<i>geweldig:</i> met geweld, met grote kracht.
	6	<i>draeiputten:</i> draaikolken.

6	<i>danig</i> : geweldig.
8	<i>malen</i> : draaien.
8	<i>takkelingen</i> : kleine takjes.
15	<i>puidshoofden</i> : dikkopjes.
16	<i>puiden</i> : kikkers.
16	<i>opgemalen</i> : (door malen) naar boven gebracht.
16	<i>toen</i> : dan.
18	<i>geluw</i> : geel.
18	<i>sperrebloeisels</i> : sparrenbloesems.
22	<i>afgewrongen</i> : losgerukt.
24	<i>t'hoope</i> : samen.
24	<i>donk werk</i> : een ineengewonden hoopje vlasafval.
25	<i>gekapeld</i> : in kapellen gezet, nl. in hutvormig opgestelde vlasbundels.
26	<i>voeten</i> : lengtemaat (25 à 32 cm).
27	<i>Dermonde</i> : Dendermonde (Fr.: Termonde), een vestingstadje in Oost-Vlaanderen, aan de monding van de rivier de Dender.
28	<i>jongheid</i> : jonge man.
28	<i>den grooten storm te Meessen</i> : cf. de toelichting bij het gedicht 'Die varende vroue'.
29	<i>over eenigte jaren</i> : enkele jaren geleden.
29	<i>subitelyk</i> : eensklaps, plotseling.
30	<i>gevrongen gelyk ne scheuteldoek</i> : (uit)gewrongen als een vaatdoek.
31	<i>konvooi</i> : trein.

	32	<i>tamelyken</i> : vrij grote.
	33	<i>alshands</i> : in elk geval.
	33	<i>genoeg en zoovele</i> : in ieder geval zo.
	38	<i>duist</i> : duizend.
	39	<i>niet</i> : niets.
293	1	<i>gasten</i> : kerels.
	9	<i>misslag</i> : vergissing.
	17	<i>schuifelen</i> : fluiten.
	28	<i>kobbenetdraden</i> : spinnewebdraden.
	30	<i>ievers</i> : ergens.
	31	<i>verbrodde</i> : verknoeide.
	32	<i>op iemand gezien had</i> : op iemand gemunt had.
	35	<i>happe</i> : bijl.
	40	<i>Sint Eloi</i> : de H. Eligius (588-660) (in het Frans 'Eloi'). Bisschop van Noyon. Hij verkondigde het geloof voornamelijk in het gebied rond Gent en Kortrijk.
	40	<i>Sint Trudo</i> : geloofsverkondiger in Haspengouw, waar hij ca. 657 de abdij stichtte waar de stad Sint-Truiden haar ontstaan aan dankte. Overleden in 693.
294	1	<i>uitgeweerd</i> : uitgezonderd.
	7	<i>verdicht</i> : gefantaseerd.
	11	<i>vernesteld</i> : verward.
	18-19	<i>te rade wierd</i> : het plan maakte.
	22	<i>styf</i> : hard.
	27	<i>de vâre en de vrouwe</i> : de vader en de vrouw.
	32	<i>die leelyke danseresse (...)</i> <i>die danste voor Herodes den koning</i> : nl. Salomé, dochter van Herodias, de tweede vrouw van Herodes

Antipas (cf. Mc. 6, 14-29,
Matth. 14, 2-11).

- 294 36 *eentwaer te na gesproken:*
op een of andere manier
beledigd.
- 295 8-9 *de belofte (...) in onzen*
voorigen en in onzen
eersten numero gedaen:
in het vorige nummer van
't Jaer 30 (9 oktober 1864),
had Gezelle inderdaad
meegedeeld dat er in
Amerika 'een geheel
konvooi opgepakt is van
de 'varende vrouwe' en dat
hij in het volgende nummer
zou uitleggen wat hij
daarmee bedoelde.

TALE

Basistekst. Rond den
Heerd 1 (1865-1866), nr.
1, 2 december 1865, 7. In
de 'Inhoudstafel'
gesigneerd met G.G.
Jub. Kl. H., 164-165.

Datering: vóór 2 december
1865.

- 296 16 *Ingrepen*
beweegt < beweegt,
17 sterven < streven
37 af te luisteren <
afteluisteren
- 5 *verzettend:* aangenaam.
8 *bij:* met.
13-14 *en kunnen wij niet meer*
wijs worden: (daar) kunnen
wij niet meer achter
komen.
15 *vliet:* stroomt.

16	<i>ontrefbaar</i> : ongrijpbaar.
20	<i>Flandricismes</i> : Vlaamse wendingen in het Frans.
21	<i>achterlaten</i> : achterwege laten.
21	<i>ontleeren</i> : afleren.
23	<i>anders en doen zij niet</i> : zij doen niets anders.
28	<i>gemeene</i> : gewone.
30-31	<i>taalbetrachtende</i> : taalbeschouwende.
35	<i>houdt geen streke</i> : houdt geen steek.

TALE

Basistekst: Rond den Heerd 1 (1865-1866), nr. 4, 23 december 1865, 31. In de 'Inhoudstafel' gesigneerd met G.G. Jub. Kl. H., 165-166.

Datering: vóór 23 december 1865.

Ingrepen

297

18	Vlaming < Vlaaming
22	wendingen < mendingen

297	5	<i>Verre</i> : veruit.
	9	<i>wetendheden</i> : kennis.
	16	<i>gedachtvorms</i> : gedachtenvormen; bedoeld wordt: woorden.
	17	<i>krasselen</i> : zwoegen, sukkelen.
	18	<i>van eender tale</i> : die maar één taal spreekt.
	19	<i>schuifelen</i> : fluiten.
	24	<i>oplettend</i> : opmerkzaam.
	25-26	<i>achterdenken</i> : argwaan.
	27	<i>vermaskerd</i> : gemaskerd.
	28	<i>'k en hê geen benauw</i> : ik ben niet benauwd (ik ben niet bang); een letterlijke vertaling van 'je n'ai pas peur'.
	28	<i>je ne suis pas peur</i> : letterlijke vertaling van 'ik ben niet bang'.
	29	<i>groefste</i> : grofste.
	29-30	<i>ten besten genomen</i> : op zijn best.
	37	<i>weerprinte</i> : getrouwe weergave.
	41	<i>recht</i> : correct.
298	4	<i>onverweets</i> : zonder opzet.

WINTERSCHILDERIJTJES

Basistekst: Rond den Heerd 1 (1865-1866), nr. 7, 13 januari 1866, 55-56. Het stuk zelf is niet gesigneerd. In de inhoudstafel staat het wel, onder de rubriek 'Geschiedenis, etc.' op naam van G.G.

Datering: vóór 13 januari
1866.

299

5-6

Ghebenedijt (...) sneeu!:
Dan. 3, 69-70: 'Vorst en koude, zegent den Heer; looft en verheft hem in eeuwigheid. IJs en sneeuw, zegent den Heer; looft en verheft hem in eeuwigheid'. Deze passage komt uit de lofzang die de drie vrienden van Daniël, nl. Sjadrak, Mesjak en Abed Nego, aanhieven toen ze door koning Nabukodonosor in een gloeiende oven werden geworpen. Ze hadden immers geweigerd om een door de koning opgericht gouden standbeeld te aanbidden. Daarvoor werden ze door God beloond: het vuur had geen vat op hen.

Gezelle schrijft uitvoerig over deze passage in *RdH* 3 (1867-1868), 14 december 1867, 17-19. Hij vermeldt o.a. dat het 'Benedicite' zeer vaak in de liturgie wordt gebruikt, nl. bij het gebed over de tafel, 's zondags in het lof en bij de begrafenis van een kind.

12

doffelen: duffelen.

14

gezwakt: doorgezakt.

15

overwegen: te zwaar wegen.

16

bijzet: verleent.

18

een: iemand.

20

Aardig: eigenaardig.

21-22

onwederroepelijk:
onherroepelijk.

23

Eigen: eigenaardig.

23

't gekriep: het gepiep.

299	23	<i>tem van</i> : tam door.
	27	<i>omroerden</i> : omgewoelde.
	28	<i>wondgetordten</i> : kapotgetrapt.
	28-29	<i>fragor</i> : gekraak.
	30	<i>derink</i> : zwarte turf.
	31-32	<i>de kleeren (...) van de drie Schriftuurkinderen</i> : cf. Dan. 3, 94.
	33	<i>snoert</i> : aansnoert.
	34	<i>ontgaan</i> : ontweken.
	39	<i>met stalen voet</i> : met schaatsen.
	41	<i>kellig</i> : kille.
301	1	<i>om 't zeerst</i> : om het snelst.
	1-2	<i>den wagen zonder wiel</i> : de slede.
	2	<i>zijn te kleen gegroeiden meester</i> : verwijst naar de gedrongen gestalte van Eskimo's en andere volkeren uit het Noorden.
	5	<i>zichtende</i> : zevend.
	6	<i>stijft</i> : doet verstijven.
	6-7	<i>bloedtocht</i> : het stromen van het bloed.
	10	<i>sneeuwschoen</i> : sneeuwschoenen, dus mv.
	12	<i>oosterschen dracht</i> : bontgekleurde kledij.
	13	<i>weg en weder (...)</i> <i>flikkeren</i> : heen en weer flitsen.
	13	<i>den prijs wegdragen</i> : de prijs behalen.
	15	<i>schrikschoen</i> : schaats, eig. schoen waarop men grote passen maakt.
	15	<i>slijdschoen</i> : [slijderen: glijden]: schaatsen.
	15	<i>krekel</i> : ijsstoelen.

15-16	<i>ijspeerden</i> : ijsstoelen.
16	<i>ijsmeulens</i> : ijsmolens, een zeker ijsvermaak.
16	<i>ijstoppen</i> : drijftol die men (meestal) op het ijs gebruikt. De tol wordt aangedreven door een korte zweep.
116	<i>prekels</i> : stok met ijzeren punt om de slee voort te bewegen.
19	<i>varende</i> : zich ergens heen bewegend.
21	<i>ijsboot</i> : boot op glij-ijzers voor het ijszeilen.
24	<i>convoi</i> : trein.
26	<i>ten ijs beslegen</i> : voor het ijs beslagen, van hoefijzers voor het ijs voorzien.
27	<i>liebaart</i> : luipaard.
29	<i>moffel</i> : mof.
30	<i>boa</i> : bontsjaal.
30	<i>beschudden</i> : beschermen.

HOMEROS

Basistekst: *Rond den Heerd* 1 (1865-1866), nr. 47, 20 oktober 1866, 369-371; met afbeelding: borstbeeld van Homerus uit de Townley Collection in het British Museum te Londen.

Datering: vóór 20 oktober 1866.

Ingrepen

303

27-28

beschaafdheid <
beschaafheid

304	18	<p>afschreven < afschreeven</p> <p><i>Titel:</i> Homerus (8e eeuw v.c.), Grieks episch dichter. Gezelle stelt zich nergens vragen over de zgn. Homerische kwestie in verband met het auteurschap van de Ilias en de Odyssee. Voor hem is Homerus de auteur van de twee klassieke werken die model staan voor formeel en zedelijk voortreffelijke, authentieke en volksverbonden literatuur. Hij huldigt een romantisch beeld van de Griekse volksdichter dat kadert in de geïdealiseerde visie op de Griekse beschaving en cultuur in de negentiende eeuw.</p>
303	8	<i>voort.</i> verder.
	14	<i>staan (...) op de tongen:</i> zijn mondeling overgeleverd, oraal van karakter.
	16	<i>verschillige langde:</i> verschillende lengte.
	16	<i>de eilanden Ferö:</i> De Faerøer, Deense eilandengroep 300 km ten noorden van Schotland. De naam betekent in het Deens letterlijk Schapeneilanden. In de 18de en 19de eeuw werden de eerste verzamelingen Faerøerse orale literatuur (uit de middeleeuwen overgeleverde volksliederen) aangelegd. Grondlegger was Jens Chr. Svabo. In de eerste

- helft van de negentiende eeuw waren verschillende verzamelaars op Faerøer werkzaam omdat er op de eilandengroep een actieve (Germaanse) sagen- en liederentraditie werd aangetroffen. De priester V.U. Hammerschaimb (1819-1909) verbleef er in de jaren 1847-48 en publiceerde materiaal in de tijdschriften van het Deense taalkundige genootschap *Oldskriftselskabet*. Zijn werk werd na 1855 verder gezet door Svend Grundtvig en Jørgen Bloch (cf. *Føroya Kvoeði. Corpus Carminum Foeroensium*, in de loop van de jaren uitgebreid en uitgegeven door Christian Matras in 1914). De verzamelingen hebben het ontstaan van een Faerøerse schrijftaal en nationale literatuur (eind negentiende eeuw) sterk bevorderd.
- 27-28 *beschaafdheid*: beschaving.
- 30 *teenemaal*: helemaal, ten volle.
- 32 *Bovenal...*: De eerste geboden van de Decaloog of de Tien Geboden (cf. Ex. 20, 1-7 en Dt. 5, 6-21). Gezelle citeert de rijmende versie uit een vroeg zeventiende-eeuwse *Catechismus*, zoals die van Fr. Costerus (Antwerpen 1605) of L. Makeblyde (Antwerpen 1609): 'Boven al bemindt eenen Godt, Ydelick en sweert noch en spot', etc.
- 33 *Ijdelijk*: zonder reden (eerbied).

	35	<i>de krankheid van ons onthouden</i> : de zwakte van ons geheugen.
304	4-5	<i>'en van zijne tonge rolde dit altemaal, zoeter gezeid en gezongen als honing'</i> : Gezelle vertaalt hier Ilias 1, 223, waarin Nestor voorgesteld wordt als 'een bekoorlijk spreker, helder van stem, wiens taal van de lippen vloeide zoeter dan honing.' (Homerus 1982, 16).
	12-13	<i>afgeschreven en herafgeschreven</i> : overgeschreven en opnieuw overgeschreven
	16	<i>overstroming</i> : vloed, volksverhuizing, inz. de migratie van de Germaanse volken (4e-5e eeuw) die het einde betekende van het West-Romeinse rijk.
	22	<i>die hun de moeite</i> : die zich de moeite.
	27	<i>gelijkenisse</i> : portret.
	27	<i>na</i> : naar.
	28	<i>en kunnen</i> : kennen.

- 304 29 *'uit zijne volheid hebben wij al ontvangen'*: Joh. 1, 16.
- 35 *Paus Clemens XIII*: paus van de katholieke kerk, 1758-1769.
- 35 *oorlof*: toestemming.
- 36 *Hadriaans landgoed*: villa van Publius Aelius Hadrianus (76-138), Romeins keizer (117-138) bij Tibur (Tivoli).
- 38 *Townley*: Charles Townley, gebruikelijker: Towneley (1737-1805), stond aan het hoofd van een vooraanstaande Engelse katholieke familie en bezat een uitzonderlijke collectie antieke beeldhouwkunst, resultaat van opgravingen in en rondom Rome op het einde van de achttiende eeuw (Miller 1973, 97-99).
- 39 *zijne erfgenamen*: kort vóór zijn dood bepaalde Towneley testamentair dat zijn collectie werd overgelaten aan zijn broer en oom. Zij konden echter niet de onkosten dragen om de collectie in de familie te houden. In 1806 werd de collectie door het British Museum aangekocht en in een nieuwe galerij tentoongesteld. De beroemde Towneley-Homerus behoorde inmiddels tot de collectie van Charles Burney die door het British Museum in 1817 werd aangekocht (Francis 1971, 15).

(Lit.: Walgrave 1923, 1-19,
Opsomer 1995).

<KERSTMIS>

*Basistekst: Rond den
Heerd 2 (1866-1867), nr.
4, 22 december 1866,
26-28. De tekst komt voor
in de 'Dagwijzer'.
Jub. RKJ, 17-22; De Ring
van 't Kerkelijk Jaar.
Roeselare, De Meester,
1908, 20-26.*

Datering: vóór 22
december 1866.

Ingrepen

306	31	allenskens < allenskens
307	30	men zet < menzet
305	5	<i>Dijsendag</i> : dinsdag.
	9	<i>niet geheel te gansch</i> : niet helemaal.
	9-10	<i>Solstitium Hibernale, ofte de Winterzonnewende</i> : het tijdstip waarop de zon in de winter het verst van ons af staat (21-22 december), dus de kortste dag van het jaar.
	10	<i>Dat is te zeggen</i> : dat betekent.
	11	<i>Sint Thomasdag</i> : 21 december.
	12-13	<i>'opspringt (...) lopen, ':</i> psalm 19, 6-7. In de <i>Vulgaat</i> : Exultavit ut gigas ad currendam viam.
	15	<i>om zoo te zeggen</i> : bij wijze van spreken.
	20	<i>wien</i> : voor wie.

22

Procopius: Grieks geschiedschrijver in het Byzantijnse rijk (ca 490-na 562). Schreef een belangrijke geschiedenis van de oorlogen die keizer Justinianus voerde tegen de Perzen, de Vandalen en de Ostrogoten.

22

Thuliten: inwoners van Thule, in de klassieke oudheid de naam van het

305

noordelijkste punt van de toen bekende wereld. Men heeft dit punt geïdentificeerd met respectievelijk de westkust van Noorwegen, IJsland en de Shetland-eilanden.

24-25

uitgestaan: verdragen.

28

houden (...) donkerlinge: maken ze plezier in het donker.

30

Venerabilis Beda: de kerkleraar en Heilige Beda, Engelse monnik, erudiet en historicus (ca 672-735), auteur van o.a. de *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, exegetische werken en wetenschappelijke werken over de tijdrekening en de kalender.

33

modranecht: (angelsaksisch) Modraniht, moedernacht.

33

ter oorzake (...) van: omwille van.

41

hoelen: woelen

41

woelstok, hoelstok: stok die in het voorste wiel van een wagen gestoken wordt om het draaien te beletten.

306

5

Joel: het heidens-Germaanse (offer)feest dat met midwinter gehouden werd.

7

open hof: vrij onthaal.

9

onverkennelijk: onherkenbaar.

20

Gregoris de groote: de paus en kerkvader Gregorius de Grote (540-604).

21

Mellitus: Romeinse monnik die van Gregorius de Grote

- de opdracht kreeg in 596/597 een groep monniken te leiden die Engeland moesten evangeliseren. Hij werd door Augustinus van Canterbury in 604 gewijd tot eerste bisschop van Londen.
- 21 *bisschop Augustijn*: de H. Augustinus van Canterbury (†604/605). Hij werd door Gregorius de Grote in het voorjaar van 596 als hoofd van een groep monniken naar Engeland gestuurd om de Angelsaksen te evangeliseren. Hij werd in 601 de eerste bisschop van Canterbury.
- 23 *verdoet*: vernietigt.
- 24 *bespeerst*: besprenkelt.
- 32-41 *'Ende (...) Heeren.'*: Jesaja xi, 1-2, 5-9. Gezelle citeert hier, afgezien van de herspelling, vrijwel letterlijk naar *Den Bibel Inhoudende het oude ende nieuwe Testament*. Antwerpen, De Laet, 1565 (een editie van de bijbelvertaling van N. Van Winghe, eerste druk 1548). Gezelles geannoteerd handexemplaar van deze bijbel wordt bewaard in het Gezellearchief te Brugge (GGB 1093).
- 32 *roede*: twijg.
- 33 *Jesse*: de vader van David, bij wie de stamboom van Christus begint.
- 36 *liebaart*: luipaard.
- 37 *wachten*: hoeden.
- 39 *schrooling*: kortgesneden stro dat als dierenvoedsel wordt gegeven.
- 39 *slacht*: zoals.

1	<i>in beelden meer</i> : meer in beelden.
6	<i>stonde</i> : uur.
11	<i>stutten</i> : hielden tegen.
17	<i>ontroeringe</i> : onrustige beweging.
19-20	<i>zoo (...) was</i> : (klaar) zoals nog nooit een dag geweest was.
20-21	<i>botten</i> : knoppen.
21	<i>binst</i> : tijdens.
21-22	<i>de schuld (...) aanveerd geweest</i> : nl. de erfzonde, toen Eva in de appel beet.
26	<i>kerstblok</i> : groot blok hout dat op Kerstavond in het vuur wordt gelegd,

307

als symbool van het
nieuwe leven dat in de
natuur ontwaakt wanneer
de dagen weer langer
worden.

26

over. op.

29-30

Sint Lucia: martelares uit
de vierde eeuw. Rond haar
feestdag (13 december)
ontstonden folkloristische
midwintergewoonten. In
West-Vlaanderen zette
men een takje van een
kerzelaar of appelboom in
water, opdat het tijdens de
Kerstdag zou uitbotten.

30

Sint Barbara: martelares,
misschien uit de vierde
eeuw. Feestdag op 4
december. Ook op haar
feestdag werden takken
van fruitbomen in water
gezet opdat ze met
Kerstmis zouden bloeien.

33

*Jerichorooze ofte
Anastatica:* eenjarige,
kruisbloemige plant die in
de woestijn groeit. Deze
plant trekt door droogte
samen maar zet bij
bevochtiging weer uit.
Volgens de legende
ontloek de eerste bloem bij
de geboorte van Christus.
Ze sloot zich bij de
kruisiging en ontloek
opnieuw bij de verrijzenis,
waarvan ze het symbool
is.

38

reunen: fluisteren.

39

beasemt: beademd, met
hun adem verwarmd.

40

Bortoen: Bretoen.

40-41

tastelijke: tastbare.

41

*op 't slag van
middelkerstdag.* wanneer

- het tijdens de kerstnacht
middernacht slaat.
- 1 *Hodie melliflui facti sunt
coeli:* vers van Paulinus,
patriarch van Aquileia in de
achtste eeuw (+802)
(Carmen 11, strofe 2, v. 1).
- 2 *gesteld:* gezet.
- 3 *Bethlehem, het huis des
broods:* het Hebreeuwse
woord 'Bethlehem'
betekent 'broodhuis', naar
het woord van Christus, 'Ik
ben het levend brood', dat
uit de hemel is
nedergedaald' (cf. Homilie
H. Gregorius, paus, uit de
breviergebeden van
Kerstmis).
- 7 *zende:* een geschenk dat
men iemand zendt, vooral
van varkensvlees.
- 12 *kersten gedaan:* gedoopt.
- 22 *Condé:* naam van
verschillende dorpen en
steden in Frankrijk.
- 29 *sneukelen:* snoepen.
- 30 *onnoozele:* onschuldige.

(Lit: Schrijnen 1930, 1,
147-161).

DE FLIEFLODDER

'De flieflodder' behoort tot
Gezelles artikelenreeks
Uitstap in de Warande, een
serie vulgarisende
opstellen over dieren en
planten die overwegend in
1866 en 1867 verschenen
in het weekblad *Rond den
Heerd*. In 1882 verscheen
deze *Uitstap* in boekvorm:
*Uitstap in de warande van
GUIDO GEZELLE*.
Overgedrukt uit 'Rond den

Heerd'. Roeselare 1882,
115-117.

Deze tekst over de vlinder
als symbool van de
verrijzenis verscheen
toepasselijk op 20 april
(1867), daags vóór Pasen.
Er zijn interessante
parallelle met een gedicht
dat Gezelle in 1892
schreef over het koolwitje
(cf. 'O brooze levendheid').

Basistekst: Rond den Heerd 2 (1866-1867), nr. 21, 20 april 1867, 165-166.

Uitstap in de warande van GUIDO GEZELLE.

Overgedrukt uit 'Rond den Heerd'. Roeselare, [1882], 115-117; Jub. w, 91-92.

Als basistekst voor deze uitgave werd gekozen voor de tekst van 'De fliefflodder' in *Rond den Heerd*. In de zelfstandige publicatie, weliswaar een geautoriseerde editie, ontbreken immers de illustraties, waaraan Gezelle zelf veel belang hechtte. De tekst van deze uitgave bevat verder ook een groot aantal zetfouten, waardoor de keuze voor de versie uit *Rond den Heerd* voor de hand ligt.

Datering: vóór 20 april 1867.

Ingrepen

309

15

waarmeê < waarmêe

21

Egyptische. < Egyptische

Titel: fliefflodder: vlinder

5

het lam: in een aantal teksten uit het *Nieuwe Testament* wordt Christus voorgesteld als het geslachte paaslam, waarmee wordt verwezen naar de offerdood op het kruis. Cf. b.v. 1 Kor. 5, 7.

5

van: over.

7-8	<i>aangenomen is geweest:</i> aanzien is geweest.
9-10	<i>een zaad (...) van kleente:</i> zo klein als een zaadje.
11	<i>ontkenen:</i> ontkiemen.
21	<i>momie:</i> mummie.
21	<i>lijkschrijne:</i> lijkkiest.
22	<i>gekokerde puppe:</i> in een kokon ingesponnen pop.
26	<i>namen:</i> benoemen.
27	<i>verwen:</i> kleuren.
28	<i>wimpelt:</i> wiegt.
30	<i>geneert hem:</i> voedt zich.
28	<i>krieland:</i> krioelend.
31	<i>diens eerstgeboren:</i> nl. Christus, die door zijn verrijzenis de dood heeft overwonnen.
31	<i>verdestrueerd:</i> vernietigd.
32	<i>vermaakt:</i> hersteld.
34	<i>christen grafsteden:</i> christelijke begraafplaatsen. In de Romeinse catacomben, die in de negentiende eeuw vooral door de belangwekkende studies van de archeoloog De Rossi een grote belangstelling genoten, werden er fresco's aangetroffen met voorstellingen van het liefdespaar Eros en Psyche, waarbij Psyche de vleugels van een vlinder draagt. Het Griekse woord psyche betekent immers zowel 'vlinder' als 'ziel' en werd o.a. daarom bij de Grieken opgevat als personificatie van de menselijke ziel die het dode lichaam verlaat. In de fresco's uit de catacomben kreeg deze mythe, net zoals b.v. ook de mythe

van Orpheus, een christelijke duiding: Eros staat er voor de goddelijke liefde die Psyche, de menselijke ziel, na de dood aan de aarde onttrekt. Voorstellingen van Eros en Psyche zijn b.v. te vinden in de catacombe van Domitilla te Rome, en komen in de oudchristelijke kunst ook voor op sarcofagen en in mozaïeken.

310

35

oudvlaamsche koperzerken: na een eeuw van vrijwel algemene verwaarlozing stonden middeleeuwse koperen grafplaten in de negentiende eeuw in Groot-Britannië weer volop in de belangstelling. De Gothic Revival, met zijn uitgesproken belangstelling voor de christelijke middeleeuwen, heeft daartoe zeker bijgedragen. De Engelse onderzoekers besteedden in hun onderzoek ook heel wat aandacht aan in België bewaarde grafstenen. Vooral West-Vlaanderen en Henegouwen waren produktie- en exportcentra van koperen grafplaten van buitengewone kwaliteit. In Brugge speelde James Weale, de medestichter en aanvankelijke coredacteur van *Rond den Heerd*, een belangrijke rol in de studie van deze grafkunst. Een gedurende lange tijd door hem aangekondigde, uitgebreide studie over dit onderwerp bleef echter uit: hij beperkte zich tot een aantal lezingen en artikels.

39

De vlinder, die volgens Gezelle vaak voorkomt op 'oudvlaamsche koperzerken', staat inderdaad afgebeeld op enkele van de mooiste Belgische veertiende-eeuwse koperzerken. De vlinder behoort nochtans niet tot de vaakst afgebeelde dieren in de grafkunst, zoals de leeuw en de hond dat bijvoorbeeld wel zijn.

- Ook op negentiende-eeuwse Vlaamse grafstenen werden vlinders voorgesteld.
- 39 *geluwe*: gele.
- 34 *houde ik voor*: beschouw ik als.
- 35 *'t Is wonder*: het is wonderlijk.
- 37-38 *bij plekken*: hier en daar.
- 40 *al 't Rousselaarsche*: in de streek van Roeselare.

BISMARCK

Het artikel 'Bismarck' werd gepubliceerd in *De Vryheid*, een katholiek opinieblad dat wekelijks te Kortrijk verscheen (1863-1876?). Gezelle werkte er vanaf eind 1873 aan mee met volksdidactische en politieke artikels. Een twaalfstal ervan zijn teruggevonden. Daarvan is *Bismarck* het enige dat niet aan locale of nationale aangelegenheden is gewijd. Gezelle geeft in deze tekst commentaar bij de kerkelijke politiek van de Duitse rijkskanselier Bismarck.

Basistekst. *De Vryheid* 12 september 1874.
Geautoriseerd door P. Allossery (op knipsel in Gezellearchief, Supplement IA, 1).

Datering: vóór 12 september 1874.

Ingrepen

puid, < puid.

Titel: *Bismarck*: Otto von Bismarck-Schönhausen (1815-1898), Duits staatsman. In 1862 minister-president van Pruisen. Verstevigde de positie van Pruisen en de Noordduitse staten in de Duitse Bond, ten nadele van de Oostenrijkse hegemonie. Stichter van het Tweede Duitse Rijk (Versailles, 1871), waarbij de koning van Pruisen, Wilhelm I, Duits kei-

zer werd en Bismarck
rijkskanselier. Realiseerde
daarmee de nationale
Grootduitse eenheid, maar
de constitutionele
monarchie was
conservatief en
anti-liberaal van karakter
en zeer afhankelijk van de
autoritaire machtspositie
van de rijkskanselier. In
zijn Duitse eenheidspolitiek
bestreed hij zowel de
rooms-katholieke
Centrumpartij van L.
Windthorst (de
Kulturkampf, 1872-1879)
als de sociaal-democraten
(de zgn. Socialistenwetten,
1878-1890). Zijn
buitenlandse politiek was
gebaseerd op een
pragmatische diplomatie
en gericht op de isolering
van Frankrijk. In 1890 nam
hij ontslag.

311

12-13

de grenzen...: cf. de
internationale
expansiepolitiek van
Pruisen na 1864, met
achtereenvolgens de
oorlog tegen Denemarken
(in 1864), tegen
bondgenoot Oostenrijk (in
1866) en de Frans-Duitse
oorlog in 1870-1871.

13

oostwaerds: bedoeld is
westwaarts.

19

Willem: (Friedrich) Wilhelm
(Ludwig) I (1797-1888),
koning van Pruisen van
1861 tot 1888 en sedert
1871 ook keizer van
Duitsland. Politiek was hij
aangewezen op zijn
premier Bismarck die,
ondanks zijn verzet, in
1871 het keizerrijk stichtte.

20	<i>Moltke</i> : graaf Helmuth Karl Bernhard Moltke, sedert 1870 von Moltke (1800-1891), Pruisisch generaal-veldmaarschalk. Hij leidde op succesrijke wijze de oorlogen tegen Denemarken, Oostenrijk en Frankrijk. Hij bouwde de generale staf uit tot de kern van het Duitse leger en raakte in conflict met Bismarck toen hij de staf ook politieke macht wilde geven. In 1888 trad hij af.
20	<i>generalissimo</i> : Moltke kreeg in 1871 de maarschalksstaf.
20	<i>dat</i> : wat
29	<i>Qu'est-ce-que je vous!</i> : verhaspeling van <i>qu'est-ce-que je vois</i> : wat zie ik! (als dreigement).
30	<i>Quos ego!</i> : (Virgilius, <i>Aeneis</i> 1, 135) eig.: die ik...!, zoveel als: ik zal ze...! (als bedreiging).
31	<i>puid</i> : puit, kikker. Gezelle verwijst hier naar de fabel van de kikker en de os (cf. 'De puid').
31-32	<i>hield zynen asem op</i> : hield zijn adem in.
34	<i>beetrave</i> : beetwortel (< Fr. <i>betterave</i>).
34	<i>Snaeskerke</i> : Snaaskerke, landbouwgemeente in West-Vlaanderen, in het poldergebied bij Oostende.
35	<i>toen</i> : dan.
37	<i>zyn herte keerde</i> : zijn hart draaide in zijn lijf, walgde tot brakens toe.
37	<i>borst</i> : barstte.
37	<i>bâmespruime</i> : soort pruim die omstreeks <i>Bamis</i> , het feest van Sint-Bavo (1 oktober), rijp is.

ligt (...) kerke: verwijzing naar de politieke actie van Bismarck tegen de positie van de kerk in Duitsland, inz. de *Kulturkampf* ('strijd voor cultuur') tussen de rooms-katholieke kerk en de Pruisische staat in de periode 1872-1879. Bismarck bestreed de culturele invloed van het internationaal gericht katholicisme dat als vijandig werd beschouwd aan de Duitse natievorming en het protestantse natie-ideaal. Aanleiding voor het conflict was de twist tussen de verdedigers van het pauselijke dogma van de onfeilbaarheid (1870) en de Duitse oud-katholieken of *Altkatholiken* die, onder leiding van J. von Döllinger het dogma verwierpen. Bis-

- 311 marck steunde de oud-katholieken om oppositie te voeren tegen de in maart 1871 opgerichte katholieke Centruumpartij die de kerk verdedigde tegen de inmenging van de staat. Hoogtepunt van de anti-katholieke maatregelen waren de zgn. meiwetten van minister A. Falk in 1873 die het katholieke onderwijs, incl. de priesteropleiding, onder staatscontrole brachten en het burgerlijke huwelijk verplicht stelden. Pas na het overlijden van paus Pius IX in 1878 werden de wetten versoepeld.
- 312 6-7 *de wettelyke moeder*: cf. de keizerkroning van Otto I in 962 te Rome en de vestiging van het H. Roomse Rijk van de Duitse natie die prioritair wordt geacht aan de Duits-lutherse traditie van het *Staatskirchentum*.
- 8 *geboortemalen*: lett. geboortevlekken, moedervlekken.
- 13 *Napoleon*: Napoleon III.
- 13 *Thiers*: Louis Adolphe Thiers (1797-1877). Frans staatsman en historicus. Als parlementair voerde hij oppositie tegen Napoleon III en de Frans-Duitse oorlog in 1870. Na de uitroeping van de Derde Republiek in 1871 was hij hoofd van het Uitvoerend Bewind. In augustus 1871 werd hij president en maakte hij een einde aan de Duitse bezetting. Werd in mei 1873 gedwongen

- om als staatshoofd af te treden.
- 16 *Reinkens*: Joseph Hubert Reinkens (1821-1896). Duits priester (1848), professor en bisschop. Verzette zich, met Schulte en Döllinger, tegen de besluiten van het Vaticaans Concilie in 1870 en werd in 1872 geëxcommuniceerd. Hij werd in 1873 eerste bisschop van de oud-katholieken in Duitsland en onder zijn impuls werden bij de Duitse oud-katholieken het Latijn in de liturgie, de aflaten en het celibaat afgeschaft. Hij speelde een belangrijke rol in de Unie van Utrecht (1889), waarbij het tot een samenwerking kwam tussen de oud-katholieken in Nederland (Jansenisten), Duitsland en Zwitserland. Hij zocht ook oecumenische toenadering tot de Anglicaanse kerk.
- 16-17 *een groot Professor*. Reinkens werd in 1853 hoogleraar kerkgeschiedenis aan de universiteit van Breslau (hoogleraar in 1857, rector in 1865).
- 17 *voos*: vals.
- 18 *de vyf Bisschoppen*: wegens het niet navolgen van de meiwetten werden leden van de katholieke clerus en bisschoppen gevangen genomen, onder wie Ledochowski en Janiszewski (Poznán), Eberhard (Trier), Melchers (Keulen) en Martin (Paderborn).
- 19 *kot*: gevangen.

- 20 *te veinsteren en te deuren:*
door deuren en vensters.
- 32 *van nu voort:* van nu af
aan.
- 35 *is gescheept:* zit in het
schuitje, kan niet terug.
- 37 *aerdig varen:* iets vreemds
en onaangenaams
tegenkomen.

(Lit.: Boets 1971, De
Cuyper 1972, Couttenier
1977b).

ALLENTHENEN

*Basistekst. Rond den
Heerd* 15 (1879-1880), nr.
30, 20 juni 1880, 233-324.
Ondertekend met 'Guido
Gezelle'.
Het gedicht 'Overal en
allenthenen': Jub. GGG. KI.
I, 172; VD 2, 218.

Datering: vóór 20 juni
1880.

313	9	<i>schâvier:</i> brand.
	11	<i>zoo zaan:</i> zodra.
	11	<i>geware worden:</i> merken.
	11	<i>ievers:</i> ergens.
	18	<i>brol:</i> rommel.
	26	<i>Thomas Villacastin:</i> Spaanse jezuïet en geestelijk schrijver (1570-1649). Zijn belangrijkste werk (door zijn ordegenoot Jacobus Susius vertaald) is het <i>Manual de consideraciones y ejercicios espirituales para tener oración mental</i> (2de druk 1612).
	27	<i>Jacobus SVSIVS:</i> Vlaamse jezuïet (Brugge, 1590-Leuven, 1639). Hij vertaalde diverse geestelijke werken.
	31	<i>Surius:</i> Bernardinus Surius (van Soer), minderbroeder recollect en geestelijk schrijver (†Roermond, 1665). Het werk van Surius dat L. De Bo in de bronnenlijst van zijn <i>Westvlaamsch Idioticon</i> vermeldt is <i>Den vertreckenden, verblyvenden en wederkeerenden Pelgrim</i> . 1646.
	31	<i>uitgezant:</i> uitgeraapt. Zanten: de korenaren oprapen die na de oogst op de akker zijn blijven liggen.
	32	<i>aanstonden:</i> bevielen.

	32	<i>zijnen grooten woordenleesboek</i> : nl. het vermelde <i>Westvlaamsch Idioticon</i> .
	33	<i>pele</i> : pel.
	36-37	<i>mijnen woordentas</i> : Gezelles zeer uitgebreide (ca 150.000 fiches) verzameling lexicografisch materiaal. Hij vormde het woord 'woordentas' naar analogie met 'korentas', de opeengestapelde graanschoven in de schuur.
	37	<i>ontdolven</i> : opgegraven.
	41	<i>getast</i> : geprobeerd.
314	1	weglatens: met weglating van.
	7	<i>Kiliaan</i> : het <i>Etymologicum teutonico-latinum: sive, Dictionarium Teutonico-Latinum</i> (Antwerpen 1599) van C. Kiliaan. Gezelle consulteerde dit Nederlands-Latijnse woordenboek zeer frequent.
	8	<i>allentom</i> : alom.
	9	<i>Horkt</i> : luistert.
	9	<i>Van Hasselts uitgave</i> : de editie Utrecht, Roeland De Meyere, 1777.
	14	<i>slaan</i> : rijmen.
	15	<i>altemets</i> : soms.
	18	<i>stoffe</i> : inhoud. Gezelles mededeling dat zijn 'kleengedichtje' zowel qua vorm en inhoud uit het (als rijmwoord gebruikte) bijwoord allenthenen is ontstaan, dient beslist ernstig te worden genomen. Er zijn in Gezelles poëzie ook nog andere gedichten aan te wijzen die geschreven zijn

	vanuit woorden of woordgroepen die Gezelle in 17de-eeuwse Zuid-Nederlandse boeken aanstreepte. In die gevallen fungeren de taalelementen op zich, met hun formele en inhoudelijke mogelijkheden, als motor voor de genese van het vers (cf. 'O Eerdentroost').
22	<i>wagenschenen</i> : spoorrails.
23	<i>stoomgerid</i> : stoomtrein.
24	<i>asemjachten</i> : ademstoten.
25	<i>ontgloeide</i> : heet gestookte.
28	<i>uit (...) wijden</i> : uitdeinen.

314

30

genaderd: elkaar nabij.

34

rijmreken: verzen.

36

herleven: door oude, vergeten Vlaamse woorden in zijn teksten te gebruiken, hoopte Gezelle deze taalelementen nieuw leven in te blazen.

(Lit.: De Vos 1997, 156-225).

<TOESPRAAK BIJ HET GRAF
VAN L.-L. DE BO>

Gelegenheidsrede door Gezelle uitgesproken te Poperinge op 28 september 1887 bij de inwijding van het grafmonument voor Leonardus-Ludovicus De Bo (°1826), taalkundige, lexicograaf, dichter, vertaler en deken van Poperinge, waar hij overleed op 25 augustus 1885. Door intekening werd op initiatief van het plaatselijke Davidsfonds de oprichting van een grafmonument bekostigd. Gezelle verleende hieraan zijn medewerking, bezorgde berichten over de inzamelingsactie in zijn lexicografisch tijdschrift *Loquela*, en verzocht architect J.-B. de Bethune een ontwerp voor het grafmonument te tekenen (cf. bijvoegsel *Loquela* van augustus 1886 met ontwerptekening en commentaar).

Bij de inwijdingsceremonie op 28 september 1887 las K. de Gheldere een gedicht voor. Tijdens een letterkundige zitting die daarop volgde in het bisschoppelijk college, hield Gezelle, voorafgaand aan drie gelegenheidsredenaars, een korte toespraak waarin hij de ontwerper Bethune bedankte. Aan het slot las hij een voor de gelegenheid passend bruiloftsgedicht voor dat hij in 1885 voor Bethune had geschreven en dat hij in 1893 in *Tijdkrans* zou bundelen (cf. 'Eerwaardig hoofd, dat denken doet').

Basistekst. Ter geheugenisse van het plechtig wijden van zaliger Deken De Bo's grafteeken tot Poperinghe op den 28 september 't jaar O.H. 1887. Gent, A. Siffer, 1887, 13-15.

De toespraak werd gedrukt in de *Gazette van Kortrijk* van 1 oktober 1887 (in een verslag *Het grafteeken van Deken De Bo*) en overgedrukt in een kleine brochure (4 p., Drukk. E. Beyaert, Kortrijk). Jub. T II, 220-221 neemt die versie als basistekst. Met aanpassingen in de spelling ook opgenomen in *RdH* 22, (1886-1887), nr. 42, 6 oktober 1887), 331-332. De verzamelde toespraken van de inwijdingsplechtigheid werden gebundeld in *Ter geheugenisse van het plechtig wijden van zaliger Deken De Bo's grafteeken* (Gent, 1887, 44 p.). Een

zeldzaam exemplaar in de bibliotheek van de RU Gent (signatuur Acc 56196) is toegeschreven aan de uitgever A. Siffer. Gezelles tekst bevat ten opzichte van de eerste versie van 1 oktober nog enkele correcties, waarvan we mogen aannemen dat Gezelle ze aanbracht voordat hij de tekst aan Siffer bezorgde.

Datering: september 1887.

Ingrepen

dichtreken < dichttreken

- 315
- 14 *docht het*: kwam het voor.
- 16 *schandberg*: Calvarieberg.
- 16 *ievers*: ergens.
- 18 *twee eerwaardige mannen*: Jozef van Arimatea en Nikodémus (Joh. 19, 38-42).
- 18 *Tegen de avond...*: cf. De begrafenis van Jezus (Matth. 27, 57-61; Mc. 15, 42-47; Lc. 23, 50-55; Joh. 19, 38-42). In de *Gazette van Kortrijk* van 1 oktober 1887 verwijst de verslaggever naar de Mechelse catechismus waaraan Gezelle de bijbelse vergelijking zou hebben ontleend. Het gaat dan om de achtste les ('Van het Lijden van Christus: 6. Hoe is Christus begraven?'). Gezelle zou hiermee hebben willen herinneren aan het feit dat Poperinge, de begraafplaats van De Bo, ook de geboorteplaats is van de jezuïet Lodewijk Makeblyde (1565-1630), auteur van een in 1609 gepubliceerde *Catechismus*. Makeblyde publiceerde ook een catechismuscommentaar, *Den Schat der Christelicker Leeringhe* (Antwerpen, 1610), een werk dat tot Gezelles lectuur behoorde (De Vos 1997, 85).
- 21 *bedekte*: geheime.
- 26 *Sepulchrum ejus gloriosum!*: Zijn glorierijk (gelukzalig) graf! (cf. Jesaja 11, 10).

- 29 *gers*: gras (voor het beeld van het 'vergetende gers', cf. 'Bezoek bij 't graf', v. 40).
- 30 *verduisterd*: van het licht afgesloten.
- 40 *'t Waren (...) Augustinus*: cf. verhandeling van Augustinus over psalm 63, 7 (breviergebed Paaszaterdag, 1ste nocturne).
- 5 *Roomschen stadhouder*: Pilatus.
- 5 *wiesch*: waste (cf. Matth. 27, 24).
- 6 *ook gezegeld*: ook verzegeld; cf. verzegeling van het graf van Jezus, Matth. 27, 66.
- 16 *uitstekende*: grote, uitzonderlijke.
- 19 *wegens*: in naam van
- 20 *oorlof*: toestemming
- 25 *Schiergulden Bruiloft*: bijna-gouden bruiloft (halfweg het traject tussen zilveren en gouden bruiloft), d.i. na 37 1/2 jaar huwelijk.
- 25 *weledelen*: J.-B. de Bethune was baron, 1871 en Romeinse graaf, 1880.
- 26 *tot Marcke*: te Marke, op het kasteel en zomerverblijf van de familie J.-B. de Bethune.
- 26 23 *Julij* 1885: lees: 10 november 1885 (cf. 'Eerwaardig hoofd, dat denken doet').

[*] cf. 'Eerwaardig hoofd, dat denken doet'

MIRAKELS

Basistekst. Rond den Heerd 24 (1888-1889), nr. 41, 5 september 1889, 324-326. Met de initialen G.G. ondertekend en gedateerd 13 Mei 1865. Het gaat om een herdruk van een artikel uit *'t Jaer* 30, 2, nr. 21 (13 mei 1865); cf. *Guido Gezelle's proza en varia*. Antwerpen, Standaard, 1950, 269-273. We mogen aannemen dat de tekst in *Rond den Heerd* door Gezelle is bezorgd en/of nagezien.

Datering: 1865 / vóór 5 september 1889.

Ingrepen

317	40	alleen < aleen
319	5	stond, dat brieschend ijzeren peerd < stond dat, brieschend ijzeren peerd
	12	stoomwagen. < stoomwagen?
	29	leerzuchtigheid in scholen < leerzuchtigheid scholen
		13 Mei 1865. (weggelaten)
317	5	<i>mirakel (...)</i> koorngraantje: cf. symboliek van de graankorrel, Joh. 12, 24. Gezelle hanteert het beeld ook elders (cf. <i>Kerkhofblommen</i>).
	7	<i>van niet en gebaart:</i> van niets gebaart, niets laat blijken.
	8	<i>aan zijn eigen gelaten wordt:</i> aan zichzelf wordt overgelaten.
	11	<i>bladpylkens:</i> sprietjes.
	13	<i>grote lanteerns:</i> bedoeld is: grote geleerden.
	17	<i>fraaie:</i> schone (ironisch).
	20	<i>ontwekking:</i> opwekking.
	24	<i>te wel gewend:</i> te goed gewoon.
	35	<i>effen stellen:</i> effen rekenen.
	37	<i>Paus:</i> Paus Pius IX.
	39	<i>teenemaal gedoken:</i> helemaal verborgen.
318	3	<i>Jan Berchmans:</i> de H. Johannes Berchmans (°Diest 1599 - Rome

	1621). Patroon van de studerende jeugd.
6	<i>Thomas</i> : Thomas, een van de twaalf volgelingen van Christus, moest Christus na zijn verrijzenis zien om te geloven (cf. Joh. 20, 24-25).
9	<i>toen</i> : dan.
17	<i>valsche mirakels</i> : cf. Mc. 13, 22.
19	<i>jaar-dertigers</i> : lezers van de krant 't Jaer 30.
22	<i>vapeur</i> : stoomtrein
23	<i>gewezen Vrijdagmarkt te Brugge</i> : omstreeks 1838 werd te Brugge een eerste spoorwegstation gebouwd op de Vrijdagmarkt en het Zand. Hiermee werd niet alleen een uitgebreid marktplein ingenomen, maar werd ook West-Brugge van het centrum van de stad afgezonderd. In de jaren 1860 waren de plannen voor de bouw van een tweede groot neogotisch stationsgebouw (uiteindelijk gerealiseerd in 1879-1886) stof voor drukke politieke discussie. De liberale partij (met burgemeester Jules Boyaval aan het bewind) wilde de locatie behouden. De katholieke oppositie wilde het station buiten de stad. Belangrijk argument hierbij was dat het nieuwe en grotere station een bedreiging vormde voor het nabijgelegen 250 jaar oude Capucijnenklooster. 't Jaer 30 speelde een opiniërende rol in het debat.
23-25	<i>verzekerden (...)schrik</i> : voor een analoge behandeling

	van het motief, cf. 'Het stoomgevaarte'.
26	<i>He ja!:</i> Wel ja!
26	<i>peerd of entwat:</i> paard of iets.
30	<i>kuilt al boven:</i> walmt langs boven.
36	<i>gemeenen:</i> gewone.
40	<i>ijzerenweg:</i> spoorweg.
1	<i>schenen:</i> sporen.
2-3	<i>Hij en bezat zijn eigen zelve niet meer:</i> hij was zichzelf niet meer de baas.
8	<i>uitwaards:</i> naar buiten.

319	8	<i>voorstuikt</i> : voortduwt
	8	<i>arm</i> : drijfstang.
	9	<i>elleboog-as</i> : krukas.
	9-10	<i>de as (...) van 't groot wiel</i> : de drijf-as van het drijf-wiel (van de locomotief).
	16	<i>convoi</i> : spoortrein.
	19	<i>Gods belangen</i> : Het verband tussen de uitvinding van de stoomtrein en een goddelijk plan (de verspreiding van het christendom) wordt ook in andere Gezelleteksten gelegd (cf. 'Allenthenen').
	30-31	<i>na den rechten eisch</i> : naar de rechte eis, zoals het hoort.
	32	<i>wij</i> : bedoeld is: de traditionalisten en ultramontaanse katholieken.
	32	<i>gij</i> : bedoeld is: de voorstanders van het liberalisme.
	35	<i>Progres!</i> : (ironisch) de zogezegde vooruitgang, het optimistisch geloof in menselijke rede en de progressie als element van het Verlichtingsdenken.

(Lit.: Walgrave 1914, 32;
Michiels 1978, 407-408;
Geens 1980, 26-56).

HEMELZANG

Basistekst: *Rond den
Heerd* 24 (1888-1889), nr.
45, 3 oktober 1889,
353-355. Eerst verschenen
in de *Gazette van Kortrijk*

in twee afleveringen, 22 en 29 maart 1884.

Jub. RKJ, 247-251. Daar wordt ook vermeld dat de tekst ook op losse bladen werd gedrukt en verspreid [exemplaren in o.a. Gezellearchief en AMVC].

Datering: vóór 3 oktober 1889.

Ingrepen

321	6	éénen < eènen
	40	zou < zoo
322	41	ze < ez
320	8	<i>verkennen:</i> herkennen.
	14	<i>Jan Ruusbroec's werken, die Prior was te Groenendale bij Brussel:</i> de mystieke schrijver Jan van Ruusbroec (1293-1381) was de eerste prior van het klooster van reguliere kanunniken van Sint-Augustinus in Groenendaal (gesticht in 1350).
	15	<i>bekwamer:</i> meer geschikt.
	17	<i>Hemelzang:</i> het woord hemelzang komt als zodanig niet in Ruusbroecs oeuvre voor. Wel komt een zevental keer 'hemelsche zang' (één keer: 'hemelsche melodyen') voor, en wel in het traktaat <i>Van VII trappen</i> , waar Ruusbroec schrijft over een achtvoudige lofzang (Van Ruusbroec 1947, 255-263). Gezelle alludeert ongetwijfeld op deze passage.

23

*'Uw wille geschiede op de
aarde als in den hemel!':*
komt uit het 'Onze Vader'.

30

Gloria in excelsis Deo -
Eere zij God in den hemel!
begin van het loflied Gloria,
dat tijdens de voormis na
het Kyrie Eleison komt.

320	32	<i>Sursum corda</i> - Hooge hemelwaarts uwe herten! woorden van de priester in de mis aan het begin van de prelatie, het plechtig smee-en lofgebed aan het begin van het hooggebed.
	33	<i>eenpariglijk</i> : eendrachtig.
	33-34	<i>Habemus ad Dominum</i> - Onze herten zijn al ten hemel opwaart: het antwoord van de gelovigen op het 'sursum corda' van de priester aan het begin van de prelatie.
321	11	<i>ontzeid</i> : ontzegd.
	14-15	<i>den ouden kerkelijk-latijnschen hemelzang</i> : het Gregoriaans.
	17	<i>daar gelaten</i> : achterwege gelaten.
	17	<i>de onfaalbare Moeder</i> : de katholieke kerk.
	18	<i>merg</i> : het voornaamste.
	19	<i>wanluidenden</i> : uit de toon vallende.
	20	<i>onklank</i> : wanklank.
	32	<i>eenparige</i> : gelijke.
322	6	<i>klamp</i> : stapel.
	7	<i>gerucht</i> : lawaai.
	8	<i>bomt</i> : galmt.
	10	<i>tribbelen</i> : drie klokken die een akkoord vormen, luiden.
	15	<i>beurelen</i> : loeien.
	15	<i>bassen</i> : blaffen.
	15	<i>meeuwen</i> : miauwen.
	15	<i>neien</i> : hinniken.
	15	<i>tureluten</i> : tureluren.
	17	<i>ontletbare</i> : ontleedbare.

	21	<i>kunstmatige</i> : de regels van de kunst gehoorzamen.
	26-28	'Al rijpe en rond, / al rijpe en rond, / nen dikken voor e heel pond.': Gezelle verwerkt deze marktroep in een nieuwjaarsvers voor zijn vriend De Bo (cf. 'Nieuwjaarkaarte').
	32	<i>geerne</i> : graag.
323	2	<i>aangetinkeld</i> : aangetikt (waardoor er geluid ontstaat).
	8	<i>gepegeld</i> : afgemeten.
	15	<i>verneembaar</i> : waarneembaar.
	23	<i>de antiphona</i> van <i>Magnificat</i> : een antifoon is een kort gezang uit het koorgebed, dat voor en na het reciteren van een psalm wordt gezongen en waarin de hoofdgedachte van de psalm wordt aangegeven. <i>Magnificat</i> : de lofzang en het dankgebed van Maria bij het bezoek aan haar nicht Elisabeth (Lc. 1: 46-55).
	23-24	<i>Dirigatur Domine oratio mea-a...!</i> : de Heer leid mijn gebed. Wordt door de priester gezegd tijdens de offerande, wanneer hij het altaar bewierookt.
	25	<i>genoegzame</i> : toereikende.
	28	<i>Te Deum</i> : het grote lof- en danklied <i>Te Deum Laudamus</i> , vermoedelijk rond 400 geredigeerd door Nicetas van Remesiana.

DE DOOLAARDS IN EGYPTEN

De Zandvlage

Gezelle bezorgde met *De doolaards in Egypten* een vertaling van *The Egyptian Wanderers: a Story for Children of the Great Persecution* (1854) van de High Church-priester John Mason Neale (1818-1866), auteur en vertaler van antieke en middeleeuwse Griekse en Latijnse hymnen. Het verhaal speelt zich af in (de toen Romeinse provincie) Egypte, waar onder Maxentius (280-312), keizer van het West-Romeinse Rijk, een vervolging van de christenen plaatsvindt. Een christelijk gezin, bestaande uit Baselis, Thecla, en drie kinderen (Jan, de schrijver van het verhaal, Cyrilla en Philips) vlucht dan ook de wildernis in. Na heel wat ontberingen en gevaren, waarbij ze, met de hulp van o.a. de kluizenaar Euthymius, ternauwernood aan de Romeinse soldaten ontsnappen, krijgt het verhaal een happy end. Maxentius wordt immers verslagen door Constantijn I (312-337), die sympathie heeft voor het christendom en in 313, met het edict van Milaan, het christendom officieel als godsdienst tolereert.

Gezelles vertaling verscheen voor eerst als feuilleton in de eerste jaargang van *Rond den Heerd* (2 december

1865-19 mei 1866). Het was zeer waarschijnlijk James Weale, gedurende het eerste halfjaar van *Rond den Heerd* Gezelles coredeacteur, die *The Egyptian Wanderers* onder Gezelles aandacht had gebracht. Hij had zelf reeds verschillende verhalen van Neale in het Frans vertaald, en Neale had zijn *The Egyptian Wanderers* bij Weale aanbevolen als een zeer succesrijk boek (Van Biervliet, 1991).

In 1871 verscheen *De Doolaards* voor het eerst in boekvorm, als deel 7 in de Bibliotheke Rond den Heerd (Brugge, Dezuttere, 1871). In 1879 komt er een tweede uitgave (Roeselare, De Meester). Die wordt echter als de vierde uitgave gepresenteerd, wellicht om publicitaire redenen.

De vijfde uitgave (1897), die we als basistekst gebruikten, is dan ook eigenlijk de derde uitgave. Net zoals hij in 1897 met *Van den kleenen hertog* zou doen, had Gezelle de tekst voor deze editie in puristische zin herschreven (o.a. waterputje > waterborreken, ure > stonde, vaal > derf, meester > heere, orkaan > storm, pluimen > veders, firmament > geluchte, pilaren > baren, klaar > helder).

Basistekst: De Doolaards in Egypten naar het Engelsch van J.M. Neale door Guido Gezelle. Vijfde uitgave van misdruk,

schuimwoorden en
ondietsche wendingen,
eene tweede maal
nauwkeurig gezuiverd,
door den schrijver.
Roeselare, J. De Meester,
1897. [vignet: 't Daghet in
den Oosten], 34-39.
RdH 1, nr. 4, 23 december
1865, 26-28, Jub. Dool.,
22-25.

Datering: 1865-66 / 1897.

Ingrepen

325	39	lijf-en < lijf-en
326	25	zandvlage < zondvlage
	26	opheffen < opbeffen

5	<i>Titel: zandvlage:</i> zandstorm.
8	<i>goeden:</i> flinke.
8	<i>voornoene:</i> voormiddag.
8-9	<i>altijd de zelfde streke</i> <i>houdende:</i> dezelfde koers aanhoudend.
9	<i>noene:</i> middag.
10	<i>verrente:</i> verte.
11	<i>waterborreken:</i> waterbron.
12	<i>stonde:</i> uur.
12	<i>waaierbladeren:</i> waaievormige bladeren.
13	<i>noenmaal:</i> middagmaal.
15	<i>lijk 's nuchtens:</i> zoals 's morgens.
15	<i>banger:</i> drukkender.
20	<i>altsan:</i> voortdurend.
25	<i>awind:</i> windstilte.
26	<i>doen wij niet:</i> cf. het Engelse 'don't we'.
28	<i>bijlo:</i> uitroep om een verzekering te bekrachtigen.
30	<i>verwe:</i> kleur.
31	<i>heeten:</i> heet worden.
32	<i>hof:</i> kring, halo.
33	<i>derf:</i> bleek.
33	<i>verkoperd:</i> koperkleurig.
34	<i>Wat is dat al te zeggen:</i> wat betekent dat.
36	<i>klappen:</i> praten.
39	<i>sterlinge:</i> strak.
40	<i>daken:</i> (elkaar) raken.
41	<i>rad:</i> scherp.
41	<i>krulten:</i> krullen.
41	<i>spruiten:</i> uitlopers.
41	<i>uitewaards:</i> naar buiten.

325

1	<i>aanhoudend</i> : voortdurend.
5	<i>derwaard</i> : daarheen.
7	<i>zeere</i> : snel.
7-8	<i>opwaard en onswaard</i> : naar omhoog en naar ons toe.
8	<i>geware en wierden</i> : bemerkten.
8	<i>gewis</i> : zeker.
9	<i>neggen</i> : randen.
11	<i>veders</i> : jonge stekken van bomen.
11	<i>takkelingen</i> : kleinhout.
13	<i>elderwards</i> : ergens anders heen.
22	<i>is 't dat</i> : indien.
24	<i>kemels</i> : kamelen.
24	<i>kwamen af</i> : stegen af.
26	<i>dook</i> : verborg.
28	<i>namen ze over</i> : namen ze waar.
33	<i>recht</i> : precies.
35	<i>versmachten</i> : verstikken.
36	<i>Wij en doen</i> : dat zullen wij niet.
40	<i>geheeten</i> : bevolen.
2	<i>negge</i> : scherpe rand.
6	<i>te hoope</i> : samen.

326

7	<i>vlagewaards</i> : in de richting van de vlaag.
10	<i>simoem</i> : samoem, hete, droge wind in de Arabische en Noord-Afrikaanse woestijnen, gekenmerkt door wolken van opgejaagd stofzand die de hemel verduisteren.
12	<i>balke</i> : zware, platte wolk die evenwijdig met de horizon ligt.
12	<i>toegedruischt</i> : aangebromd.
12	<i>ronk</i> : gebrom.
14	<i>schrikbare</i> : schrikwekkende.
14	<i>koperverwe</i> : koperkleur.
16	<i>glariënde</i> : glanzend, met verschillende kleuren en tinten.
17	<i>verruwde</i> : kleurde.
17	<i>koperwendig</i> : gelijkend op koperkleur, koperkleurachtig.
18	<i>daaromtrent</i> : ongeveer.
18	<i>'t geluchte</i> : het zwerk.
21	<i>slegge</i> : fijne, smeltende sneeuw.
22	<i>ketterende</i> : galmende.
23	<i>vlakweg</i> : plat.
24	<i>schravend</i> : schrapend.
24	<i>geruchte</i> : lawaai.
25	<i>'t Docht mij</i> : ik had de indruk.
27	<i>Ave-Maria</i> : weesgegroet.
28	<i>een duist lezens</i> : de tijd nodig om duizend (Ave-Maria's) te bidden.

28	<i>'t Wierd gemakkelijker te gaan</i> : het begon gemakkelijker te gaan.
32	<i>verwezend</i> : ontsteld.
33	<i>dere</i> : leed.
38	<i>baren</i> : strepen.

VAN DEN KLEENEN HERTOOG

In het didactisch-ontspannende weekblad *Rond den Heerd*, dat Gezelle, na een korte samenwerking met de Brit James Weale, gedurende een vijftal jaren leidde (1865-1870), was er o.a. een rubriek met (meestal vertaalde) feuilletons voorzien. Eén van die feuilletons, *Van den kleenen hertog*, is een vertaling van de historische roman *The little Duke, Richard the Fearless* (1854) van Charlotte Yonge (1823-1901), een zeer populaire auteur uit het Oxford Movement. De vertaling verscheen tussen 21 juli 1866 en 5 januari 1867.

The little Duke, Richard the Fearless handelt over de jeugd van Richard I ('sans peur') (932-996), de derde hertog van Normandië. Hij was de zoon van William Longsword (Guillaume Longue Epeeé) (905-942) en de kleinzoon van de Vikingleider Rollo, die in 911 het leengoed Normandië verwierf. Na de moord op William Longsword (17 december 942), gepleegd in opdracht van Arnoul, graaf van Vlaanderen, volgde de tienjarige Richard hem op.

Hij werd echter door
koning Louis d' Outremer
- die zich van het
hertogdom Normandie wou
meester maken - in
semi-gevangenschap
gehouden te Laon. Met de
hulp van Osmond de Cent
Villes slaagde Richard er
echter in te ontsnappen,
verstopt in een strobaal.
De Cent Villes bracht hem
naar de kust, waar een

Vikingvloot hem ter hulp was gekomen. Louis d'Outremer werd verslagen door de Vikings en gevangen gezet.

Richard zou aan zijn ontsnapping uit Laon de bijnaam 'sans peur' overhouden. Hij huwde in 956 met Emma, dochter van Hugues le Grand, hertog van Frankrijk, en zou meer dan veertig jaar hertog van Normandië blijven, tot aan zijn dood in 996 (Planchon 1978, 49-92).

De gebloemleesde passage beschrijft de (wraakzuchtige) gevoelens van Richard bij het lijk van zijn vader en vervolgens de begrafenis van de vermoorde hertog.

Basistekst. Van den kleenen hertog door Guido Gezette. Tweede uitgave. Roeselare, De Meester, 1899, 29-33

Rond den Heerd 1 (1865-1866), nr. 37, 11 november 1866, 293-294, nr. 38, 18 augustus 1866, 298.

Jub. Kl. H., 16-18.

Van den kleenen hertog kende bij Gezelles leven twee zelfstandige uitgaves, nl. in 1877 (J.-D. Minnaert, Tielt, 1877) en 1899 (J. De Meester, Roeselare, 1899). De editie 1899 werd door Gezelle streng in puristische zin herzien: hij ondernam een vergaande poging om alle woorden van Romaanse oorsprong te weren. Zo wijzigde hij in

de gebloemleesde
 passage o.a. 'vensters'
 door 'ramen', 'kolommen'
 door 'zuilen', 'grimatsen'
 door 'momtoten',
 'doopvonte' door
 'doopsteen', 'plooiën' door
 'vouden', 'habijt' door 'pije'
 en 'hofcieraad' door
 'hofgewaad'.

Datering: 1865-66 / 1899.

Ingrepen

328	8	wraakgierigheid < vraakgierigheid
	8	bluschte < blusschte
	25	van Jumegeen < van Jumegeen,
	26	eer Hij stierf < eer hij stierf
327	5-6	<i>in de bare staat:</i> opgebaard staat.
	6	<i>speerst:</i> besproeit.
	8	<i>hoofdkerke van Rouanen:</i> de voornaamste kerk van Rouen. Op de plaats waar nu de bekende Gothische kathedraal van Rouen staat, werd reeds in de vierde eeuw een kerk gebouwd. Richard I liet er belangrijke werken aan uitvoeren.
	9	<i>mazegaten:</i> luchtgaten.
	11	<i>hoofden:</i> kapitelen.
	11	<i>aardige:</i> zonderlinge.
	12	<i>momtoten:</i> maskers.
	17	<i>'t bevang:</i> ruimte, omvang.
	17-18	<i>diep gekapte hoofden:</i> hoofden, diep in de kap verborgen.
	18	<i>zonder verwisseling van toon:</i> unisono.

19	<i>her ende weder</i> : steeds opnieuw.
21	<i>Willem Lanszweert, Hertog van Normandijen</i> : Guillaume I, genaamd 'Longue Épée'.
22	<i>roklijf</i> : maliënhemd.
23	<i>aanzijds</i> : naast.
26	<i>halsberg</i> : pantser dat hals en bovenlichaam beschermt.

327	26	<i>haren hemde</i> : haren boetekleed.
	26-27	<i>buiten de wete van elk</i> : zonder dat iemand het wist.
	28	<i>ievers</i> : ergens.
	29	<i>buiten</i> : behalve.
	30	<i>in duizeling</i> : verdoofd.
	34	<i>schrikbare</i> : schrikwekkende.
328	39	<i>Jumegen</i> : de beroemde abdij van Jumièges, bij Rouen, waarvan o.m. een belangrijke hervorming van de kerkmuziek is uitgegaan.
	4	<i>ware 't zake dat</i> : indien.
	5	<i>voor te staan</i> : verdedigen.
	10	<i>Bernhard de Dene</i> : Bernard le Danois, een luitenant van de Viking Rollo bij diens invasie van Normandië. Hij zou het gebied van Harcourt ontvangen hebben en gouverneur van Normandie geworden zijn in 912 (De Morembert 1989).
	11	<i>eenzaat of munk</i> : kluizenaar of monnik.
	17	<i>dat gij aangegaan hebt</i> : waar je je voor geëngageerd hebt.
	18	<i>kersten gedaan</i> : gedoopt.
	19	<i>zoo</i> : zoals.
	20	<i>raden</i> : aanraden.
	24	<i>vouden</i> : plooiën.
	32	<i>grave Harcourt</i> : cf. Bernhard de Dene.
	34	<i>naastkomende</i> : volgende.
	37	<i>geruchte</i> : geluid.
	39	<i>hem</i> : zich.

	40	<i>Eric van Centeville</i> : de baron de Cents Villes, in wiens gezin Richard opgevoed werd (Bayeux), vader van Osmond, die Richard uit Laon zal helpen ontsnappen.
	41	<i>rouwtabaard</i> : lang, breed rouwkleed met wijde mouwen.
329	5	<i>uitewaards</i> : naar buiten.
	6	<i>de Hertog van Bortoenjen</i> : Alain II, Hertog van Bretagne (910-952).

Nawoord

Het volledige oeuvre van Guido Gezelle (1830-1899) is zeer omvangrijk en verscheiden. Naast poëzie in diverse genres, bevat het ook veel proza, zoals geleerde of semi-wetenschappelijke beschouwingen, recensies, vulgariserend en volksdidactisch proza, vertalingen en politieke journalistiek. Ze bestrijken het interesseveld van een gemiddelde negentiende-eeuwse publicist, gaande van volkscultuur, over geschiedenis, taal en literatuur, volksdevotie, kerk- en kunstgeschiedenis, archeologie, tot natuurwetenschap en politiek. In deze bloemlezing ligt het hoofddaccent op de poëzie van Gezelle, maar ook uit zijn proza is een keuze gemaakt. Beide tekstsoorten worden zelfs bij herhaling met elkaar in verband gebracht.

Het gebundelde en in boekvorm verschenen werk

Gezelle verzamelde tijdens zijn leven tweemaal zijn poëzie. De eerste maal gebeurde dat tussen 1878 en 1880 met de uitgave van zijn *Volledige dichtwerken* (4 delen). Na een vrij lange tijd van poëtische inactiviteit knoopte de dichter hiermee aan bij een eerste periode, die samenvalt met zijn opleiding tot priester te Roeselare en te Brugge en vooral met zijn leraarschap. Gezelle had vooreerst tussen maart 1854 en augustus 1860 een gevarieerde opdracht als geestelijke en leraar in de handelsafdeling, de humaniora en het tot de priesterstudies voorbereidende filosofiejaar aan het bisschoppelijk college of kleinseminarie te Roeselare. Twee jaar was hij er leraar in de poësis of het voorlaatste jaar van de klassieke humaniora. Tussen 1860 en 1865 was Gezelle ook professor filosofie aan het Belgisch-Engels Seminarie te Brugge. Het waren jaren waarin hij een grote invloed uitoefende op een generatie jonge katholieke studenten die hij inspireerde met een idealistisch, religieus en Vlaams-nationaal gedachtengoed. Maar het waren vooral de jaren waarin Gezelle een nieuw poëtisch programma ontwierp en enkele belangrijke poëziebundels publiceerde die wel nauw aansloten bij de didactische en spirituele context van zijn leraarschap, maar die in ruimer verband ook de Nederlandse poëzie hebben vernieuwd: *Kerkhofbloemen* (oorspron-

kelijk een episch-lyrisch gedicht, later uitgebouwd tot een bundel funeraire poëzie met de bekendere titel *Kerkhofblommen*) en *Vlaemsche Dichtoefeningen*, beide uit 1858, vervolgens *XXXIII Kleengedichtjes* uit 1860 en *Gedichten, Gezangen en Gebeden* uit 1862, die later beide tot één bundel zouden worden samengevoegd.

De vierde bundel uit de *Volledige dichtwerken* dateert uit 1880 en kreeg de titel *Liederen, Eerdichten et Reliqua*, vooral omwille van het verzamel- en gelegenheidskarakter van de bundel. De omstandigheden waarin de dichter toen verbleef, waren inmiddels grondig gewijzigd. Zijn positie als invloedrijk leraar had hij verlaten. Vanaf 1865 kreeg Gezelle eerst te Brugge, dan voor een lange tijd te Kortrijk (1872-1899) en uiteindelijk opnieuw te Brugge, waar hij kort na zijn aankomst in 1899 stierf, verschillende functies als onderpastoor en geestelijk directeur. Zijn dagelijkse werksfeer was die van het priesterwerk en het apostolaat, maar hij werd ook actief betrokken bij het persoffensief waarmee de katholieke kerk in Vlaanderen haar positie in het maatschappelijke, culturele en politieke leven trachtte te verdedigen. Gezelles poëziebundel uit 1880 sluit een periode af waarin hij op zeer intense manier in de politieke journalistiek betrokken was, maar hij vormt ook de aanloop naar een nieuw elan als dichter.

In zijn Kortrijkse habitat was Gezelle sterk geïntegreerd, zowel in sociale als kerkelijke milieus, en al vlug stond hij dan ook als een vaardig en geliefd gelegenheidsdichter bekend. Daarnaast ontwikkelde Gezelle vanaf 1880 op een verrassende manier een vernieuwd persoonlijk dichterschap. Hij legde daarbij een grote productiviteit als lyrisch natuurdichter aan de dag. In 1892 vatte Gezelle onder de titel *Verzamelde Dichtwerken* een nieuwe zesdelige uitgave van zijn gedichten aan, al vlug gevolgd door een nieuwe bundel. In *Tijdkrans* (1893) vinden we zowel de natuurdichter als de gelegenheidsdichter terug. Gezelle intergreert er natuurpoëzie en gelegenheidsverzen binnen de cycli van de dag, het burgerlijk en kerkelijk jaar en de eeuwigheid. De volgende bundel, *Rijmsnoer om en om het jaar* (1897) is evenwel uitsluitend voor lyrische natuurpoëzie gereserveerd, geordend volgens de maanden van het jaar. Dit neemt niet weg dat Gezelle daarnaast als gelegenheidsdichter actief bleef, zowel in de privé-sfeer als in de openbaarheid, en gelegenheidspoëzie in diverse vormen liet verspreiden. *Rijmsnoer* vormt het zesde en laatste deel van Gezelles *Verzamelde Dichtwerken* (1892-1897) waarmee Gezelle, ook al zou hij daarna nog een reeks bekend geworden gedichten schrijven, zijn dichterscarrière afsloot. In 1886 had hij ook nog een vertaling gepubliceerd van het populaire lyrische Indianenepos van de Amerikaanse dichter Henry W. Longfellow, *The Song of Hiawatha*, op een kunstige manier 'overgedicht' in het Vlaams.

Tijdens Gezelles leven verscheen slechts een klein deel van zijn prozawerk als boekpublicatie. Het is momenteel vooral verspreid terug te vinden in latere edities of nog onuitgegeven in diverse periodieken en dagbladen waaraan Gezelle heeft meegewerkt of die hij zelf redigeerde, zoals *'t Jaer 30 of politieke Wegwijzer voor treffelyke Lieden* (Brugge, 1864-1870), *Rond den Heerd, een Leer- en Leesblad voor alle Lieden* (Brugge, vooral in de eerste vijf jaargangen 1865-1870), *'t Jaer 70. Een nieuw Gazetje voor christelijke Vlamingen* (Brugge, 1870), de *Gazette van Kortrijk* (vanaf 1876), *Loquela* (Roeselare, 1881-1895), *Duikalmanak* (Brugge, 1886, 1888-1899) en *Biekorf. Dat is een leer- leesblad, voor alle verstandige Vlamingen* (Brugge, 1890-). Naast de onvoltooide vertaling van een Latijns theologisch prozawerk van zijn bisschop G. Waffelaert, *Goddelijke Beschouwingen* (1897), verzamelde Gezelle, met medewerking van anderen, vooral proza dat in *Rond den Heerd* in feuilletonvorm was verschenen: vertalingen van enkele korte historische romans van de Engelse auteurs uit het Oxford Movement J.M. Neale en Ch.M. Yonge, resp. *De Doolaards in Egypten* (1871) en *Van den kleenen Hertog* (1877) en de natuurhistorische artikelenreeks *Uitstap in de Warande* (1882).

Het ongebundelde en nagelaten werk

Gezelle heeft niet alleen weinig van zijn proza in boekvorm laten verschijnen, ook heel wat gepubliceerde poëzie heeft hij niet in zijn poëziebundels verzameld. Daarnaast heeft men ook in de nalatenschap van Gezelle nog veel ongepubliceerde teksten aangetroffen.

De belangrijkste groepen uit het ongebundelde en nagelaten dichtwerk zijn, naast de lyrische poëzie uit de periode 1897-1899, de poëzie uit Gezelles studenten- en leraarstijd, de op de actualiteit gerichte politieke poëzie die hij zijn hele carrière door in kranten en tijdschriften publiceerde en de gelegenheidspoëzie, waarvan slechts een relatief klein gedeelte terecht kwam in de Roeselaarse poëziebundels en die later vooral in *Liederen, Eerdichten et Reliqua* (1880) en *Tijdkrans* (1893) verscheen. Zijn gelegenheidspoëzie publiceerde Gezelle in tijdschriften of in afzonderlijke druk, in de vorm van plano's, brochures, prentjes etc. De dichter zelf besteedde er de grootste zorg aan, maar zijn vraag om een afschrift of bewijsexemplaar werd niet altijd gehonoreerd. Bewonderaars en collectioneers zoals Cordelia Van de Wiele, Hendrik Van Doorne, Aloïs Walgrave, Paul Allossery e.a., later ook editoren en uitgevers, zouden er voor zorgen dat Gezelles gelegenheidsverzen werden bijeengebracht.

Het ongebundelde en het nagelaten werk van Gezelle, zowel poëzie en proza, werden in de loop van de twintigste eeuw in de opeenvolgende Gezelleuitgaven en heruitgaven bekendgemaakt. De eerste postume bundeling van poëzie gebeurde in 1901, met *Laatste Verzen*, een verzameling verspreide gepubliceerde en ongepubliceerde gedichten uit diverse periodes, bezorgd door twee neven van de dichter die als zijn literaire erfgenamen werden beschouwd, Caesar Gezelle en François of Frans Lateur, die toen al zelf als Stijn Streuvels een bekend auteur geworden was. Samen met Gustaaf Verriest stelden zij ook nog in hetzelfde jaar de uitgebreide bloemlezing *Verzen* samen, waarvan honderd luxe-exemplaren werden verspreid, voorzien van een handschrift van de dichter. De bloemlezing is algemeen bekend als *Verzen-1902*. Caesar Gezelle verzorgde apart in 1923 nog een uitgave van nagelaten gedichten in de bundel *Zantekoorn*. Met de editie van het proza werd door Aloïs Walgrave een aanvang genomen in 1908, met de uitgave van Gezelles zgn. *Dagwijzers* uit *Rond den Heerd* in *De ring van 't kerkelijk jaar*.

De eerste postume verzamelde editie van de poëzie van Gezelle is eveneens een uitgave van L.J. Veen: *Guido Gezelle's dichtwerken* (10 delen, 1903-1905, vanaf de tweede druk, 1912 en 1913, in 14 delen, waarvan 4 delen *Gelegenheidsgedichten*). Die uitgave vormt de eerste van een lange rij edities van Gezelles poëzie en/of proza (incl. brieven). Qua opzet is de *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken* (1930-1939, 18 dln.), met poëzie, proza en brieven, nog altijd de meest complete heruitgave van Gezelles werk, ook al vertoont de reeks lacunes en tekortkomingen. De dunderdruk-editie van F. Baur (*Guido Gezelle's dichtwerken*, 1934, 1938) trachtte die al te verhelpen door de aanvulling in 1950 van een deel *Gelegenheidspoëzie* en een deel *Proza en Varia*. Daarmee breidde Baur het corpus van Gezelles werk ook uit met talrijke -zij het zeker niet alle- politieke prozateksten en gedichten. J.J.M. Westenbroek bezorgde in 1976 een eerdruk-editie van Gezelles bundel *Gedichten, Gezangen en Gebeden*, een proeve van een nieuwe tekstkritische ontwerp-uitgave van Gezelles volledig werk. Inmiddels is alvast een van beknopte verklaring voorziene en bijna volledige leeditie van Gezelles poëzie verschenen, het *Verzameld dichtwerk* (ed. J. Boets, m.m.v. K. de Busschere e.a., 1980-1991, 8 dln.). Het gebundelde dichtwerk is er uitgegeven volgens het principe van de ultima manus. Voor de gedichten die Gezelle niet zelf gebundeld heeft, herordend in vier delen 'nagelaten gedichten', wordt op basis van een nieuwe lezing van de beschikbare tekstbronnen, met het voornemen van Gezelle anno 1897 als richtsnoer, een als finaal beschouwde en zuivere leestekst zonder varianten gepresenteerd. De gelegenheidspoëzie wordt binnen rubrieken over het geheel van het nagelaten dichtwerk verspreid en, waar dit nodig wordt geacht, van

eigen (gemarkeerde) titels voorzien. Van dit *Verzameld Dichtwerk* bracht de eindredacteur, J. Boets, in 1999 een eendelige dundrukversie op de markt met de titel *Volledig dichtwerk*. Daarin werden evenwel enkele onderdelen weggelaten, zoals de selecties uit de spreuken, die apart (volledig) zijn uitgegeven, en uit de ongebundelde en nagelaten politieke gedichten, die de samensteller vooral om praktische en esthetische redenen afzondert van het corpus van Gezelles poëzie.

Naast de verzameledities is er in de loop van de jaren veel vooronderzoek en detailstudie verricht en zijn er zowel van de poëzie, de brieven als het proza talrijke deeledities en afzonderlijke edities in tijdschriftstudies en publicaties verschenen¹.

Eindnoten:

- ¹ Zie verder de lijst *Postume uitgaven en edities*. Voor een bibliografisch overzicht, cf. Couttenier 1997, 283-295 en De Schepper 2000.

Literaire en historische situering

Reeds in 1932 formuleerde F. Baur de (nog steeds niet nader onderzochte) hypothese dat Gezelles didactisch, polemisch en satirisch proza voor de evolutie van het Vlaamse proza van historisch belang was. Vooral de bijdragen in *'t Jaer 30* en *Rond den Heerd* zouden immers een rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van het proza naar meer natuurlijkheid en realisme, wars van schoolse clichés.² Wat er ook van zij, het historische belang van Gezelles poëzie staat buiten kijf. Gezelles dichtwerk is reeds in de jaren 1858-1859 met zijn zoektocht naar een nieuwe en oorspronkelijke vorm de poëzieontwikkelingen van de jaren 1880 decennia vóór geweest. Met Gezelle neemt de moderne poëzie in de Nederlandse letterkunde al een aanvang.

Nochtans debuteerde de dichter in een literair klimaat waarin de schone letteren nog in hoge mate met een nuttigheidsideaal en idealistische voorstellingen waren verbonden. De jonge Vlaamse literatuur in België hoorde een positieve bijdrage te leveren tot het besef van een nationaal en sociaal bewustzijn, de opbouw van een moreel-ethische code en de vooruitgang en beschaving van het volk. Een specifieke stof- en genrekeuze, gevoel, verbeelding en stijl vormden het geheel van middelen om dit doel te bereiken.

Voor de omgeving waarin Gezelle in 1858 zijn eerste belangrijke gedichten schreef, en uiteraard voor de voorstanders uit die omgeving van een traditioneel christelijk en agrarisch Vlaanderen, kon en moest literatuur bijdragen tot de bewustmaking van een moreel-religieuze waarheid, die theologisch was gefundeerd en door de katholieke kerk werd verdedigd in een maatschappij die meer en meer werd onttrokken aan de invloed van de

godsdienst. Ook Gezelle heeft als priester, maar zeker ook als schrijver de strijd aangeboden tegen de laïcisering van het openbare leven, de vooruitgang en de moderne individualisering.

Als leraar te Roeselare onderwees hij ook de gangbare opvattingen over literatuur, een esthetica waarin de door de klassieke retorica gefundeerde, strakke beregeling van de welsprekendheid en de schrijfkunst nog een zeer grote rol speelden. Op een paradoxale wijze heeft hij echter met zijn poëzie uitgerekend die schoolse poëziebeoefening fundamenteel vernieuwd. Hij deed dat door de verdediging van een nieuwe poëzieopvatting en vooral door het verspreiden van voorbeeldige 'dichtoefeningen'. Die waren gebaseerd op levensbeschouwelijke, i.c. christelijke waarachtigheid (*Poesis* en *Religie* zijn één), natuurlijkheid, persoonlijke beleving, de navolging van exemplarische teksten die niet in vreemde culturen gezocht werden maar in de christelijke literatuur en de autochtone traditie, en uiteindelijk de hantering van een originele, vrije en dynamische taal, het Vlaams.

Het programma dat Gezelle bij *Vlaemsche Dichtoefeningen*, zijn officieel debuut formuleert (cf. de voorrede 'Tot de studenten van 't klein seminarie te Rousselaere') is een manifest voor een toekomstgerichte en creatieve Vlaamse poëzie die nationaal en spiritueel is geïnspireerd. Het literaire project wordt verbonden met een ruimer cultureel perspectief. Gevoed door een sterk bewustzijn van een veranderende tijd, houdt het aan een nieuwe dichtersgeneratie voor dat de verdediging en de beoefening van de moedertaal als kern van de etnische eigenheid onlosmakelijk is verbonden met de verdediging van de christelijke religie. Deze katholiek-traditionalistische ideeën zouden een grote impact hebben op de culturele standpunten van een katholieke intellectuele elite die later in de Vlaamse beweging en het cultureel-maatschappelijke leven leidende posities zou innemen.³

De bundel zelf is eveneens didactisch opgevat, in het ruime kader van een humanistische en ethisch-religieuze opvoeding, maar ook in het perspectief van een daarmee ten nauwste verbonden literaire opleiding. De bundel demonstreert in zijn verscheidenheid en virtuositeit alle mogelijkheden van de vakkundige poëziebeoefening, die volgens de opvattingen in het toenmalige onderwijssysteem op een doordachte en systematische wijze en door de studie van de retorica kon worden aangeleerd. *Vlaemsche Dichtoefeningen* kan zelfs als een verzameling modellen voor lessen in literatuurbeoefening worden beschouwd.⁴

In hun chronologisch verband vertonen de gedichten echter ook al een evolutie van een classicistische naar een persoonlijke, expressieve gevoespoëtica die de persoonlijke en zintuiglijke ervaring boven de rationaliteit plaatst. De lyrische gedichten verlenen stem aan de goddelijke schepping of ze ontsluiten een myterieuze kosmische samenhang. Maar die naturreligie

wordt al vlug op een subjectieve manier beleefd, waarbij de overgeleverde of voorgeschreven objectieve symboliek wordt omgebogen en gedynamiseerd in een gesubjectieerde beeldtaal die beantwoordt aan een expressieve behoefte (cf. 'Aan de leeuwerke in de lucht' en 'O 't ruischen van het ranke riet'). Ook in de realistische beschrijvingen die in een schools verband duidelijk exemplarisch zijn (cf. 'Pachthofschilderinge'), manifesteert zich een dichter die de taal niet louter als middel hanteert om, zoals hij het nochtans in zijn voorrede formuleert, 'christelijke schoonheid af te schetsen en te verbeelden', maar zich ook concentreert op de beleving van de muzikaliteit, de suggestiviteit en de expressiekracht van de taal zelf. Alles wijst er op dat Gezelle, ondanks het retorische karakter van zijn vroege werk, al in 1857-1858 op zoek was naar een nieuwe taal, een eigen ritmiek en een individueel lyrisch dichterschap.⁵

Dit samengaan van traditie en vernieuwing is ook terug te vinden in *Kerkhofbloemen*, het bekende episch-lyrische verslag van een landelijke begrafenis dat in juni 1858 in kleine kring verscheen en dat later, aangevuld met funeraire (gelegenheids)poëzie, zou uitgroeien tot de populaire en dikwijls herdrukte bundel *Kerkhofblommen*. Vanuit een didactisch standpunt vat de dichter zijn tekst op als een doorleefde les: aan de hand van een concreet voorbeeld wordt getoond hoe een cruciaal thema (het mysterie van leven, dood en verlossing) kon 'verbeeld' worden in een volkseigen context, waarbij gebruik werd gemaakt van een adequate literaire vormgeving wat betreft symboliek, genrebepaalde topoi, antieke modellen en retorische stijlmiddelen.⁶ Maar het romantische stijlprocédé van de afwisseling van proza en poëzie, de combinatie van verheven stijl en eenvoudig gegeven en de vermenging van de weergave van een collectieve beleving met persoonlijk geladen stemmingsmomenten vol emotionaliteit maken van de tekst eerder een ambivalent geheel, waarin het lyrische ik en zijn verlangen naar 'uitspreekbaarheid' centraal komen te staan.

Die drijfveer heeft ervoor gezorgd dat de dichter Gezelle resoluut op zoek is gegaan naar nieuwe modellen en patronen om zijn poëzie aan expressiekracht te doen winnen. Via zijn opleiding en zelfstudie heeft hij diverse bronnen in de literaire, taalkundige en spirituele traditie verkend. Zijn 'maîtres à penser' vormden de diffuse invloedssfeer van zijn gedachtenwereld, maar boden ook concrete modellen voor navolging, lectuur en studie: de klassieke schrijvers (Horatius, Vergilius, Homeros), waarvan talrijke sporen terug te vinden zijn in zijn werk (cf. b.v. 'De Waterspiegel', 'O! 't ruischen van het ranke riet!', de brief aan E. Van Oye van 28 februari? 1858, 'Homeros'), de heiligen, kerkvaders, mystici en religieuze schrijvers (Augustinus, Jacopone da Todi, Ignatius van Loyola, François de Sales), ook de contemporaine Nederlandse, Franse, Duitse en vooral Engelse literatuur

(Anglicanen uit het Oxford Movement, van wie sommigen overgingen tot het katholicisme, John Keble, Frederick Faber e.a.).⁷ Gezelles grote talenkennis bood hem weliswaar de mogelijkheid talrijke teksten uit de West-Europese literatuur in de oorspronkelijke taal te lezen, maar de ideologische beperkingen van zijn milieu, versterkt door de pauselijke veroordeling van de moderne ideeën in 1865, zorgden er voor dat de toonaangevende literatuur van zijn tijd een verboden terrein bleef.

Gezelles artistieke horizon werd bepaald door de neogotiek, het katholieke reveil, de Vlaamse romantische en religieuze muziek. Toch heeft uitgerekend die ideologisch-culturele afzondering wellicht Gezelles concentratie verhoogd op zijn eigen métier van dichter, dat hij zich eigen maakte en gaandeweg verfijnde door zijn kennis en studie van de de bijbelse poëzie en de hymnen van de kerkliturgie, de 'aanvaardbare' klassieken, de middelnederlandse literatuur (b.v. Maerlant), de Engelse en Nederlandse (vooral Zuid-Nederlandse) religieuze poëzie uit de zeventiende eeuw en het werk van Bilderdijk.⁸ Door zijn poëzie te enten op een religieuze literaire traditie die hem afsloot van de moderne tendensen in de hem omringende Nederlandse literatuur, kon Gezelle op een paradoxale wijze een uitzonderlijk niveau bereiken als dichter.⁹

Die rugwaartse beweging, die hem in staat stelde de poëzie van zijn tijd fundamenteel te vernieuwen, werd mogelijk gemaakt door een breed cultureel en spiritueel renouveau van het West-Europese katholicisme (cf. Chateaubriand, Oxford Movement) dat de geesten trachtte te heroriënteren op de grote etappes van het christendom in het verleden. Maar Gezelle ging die weg min of meer in isolement omdat hij zich voor die romantische vernieuwing op basis van de traditie ook liet inspireren door filosofisch-taalkundige inzichten die hem nog in zijn particularistische positie versterkten. Poëzie geeft volgens Gezelle uiting aan de goddelijke schepping waarin de vrijheid van de mens en zijn taal centraal staan. Gezelles vrije en ongebonden taal was zijn moedertaal, het Vlaams, dat hij met een grenzeloze liefde bestudeerde en wilde beschrijven in haar zuiverste vorm, d.w.z. het dichtst bij de (goddelijke) oorsprong (cf. 'Brief aan E. Van Oye, 28 februari? 1858'). Het is die voortreffelijke oude Vlaamse taal 'des grooten Dietschsprekenden Vaderlands' (cf. 'Tot de Studenten'), zoals Gezelle die nog bij de oude Meesters las en waarvan hij nog dagelijks de relictten hoorde in zijn West-Vlaams dialect, die het instrument zou worden van zijn nieuwe, dynamische poëzie. Hij verkoos die taal boven de twee 'vreemde' talen waarmee men in het negentiende-eeuwse Vlaanderen het vaakst werd geconfronteerd, het minderwaardige, obscure en overberegelde Frans en het via het onderwijs en de literatuur verspreide gestandaardiseerde Nederlands (cf. 'Tale'). Het Vlaams bezat ook alle kwaliteiten van wendbaarheid, vrijheid en creativi-

teit die nodig waren voor de ontwikkeling van een volwaardige literaire taal, inclusief specifiek poëtische kwaliteiten zoals klankrijkdom en een weelderige metaforiek. In de volkstaal zag hij dan ook een onuitputtelijke bron van natuurlijke, volmaakte poëzie.¹⁰

Met die inzichten als uitgangspunt bereidde Gezelle zijn poëtische vernieuwing voor, die in de context van de Nederlandse literatuur in Vlaanderen niet anders dan als revolutionair konden worden waargenomen. De ontvangst van de bundel *Gedichten, Gezangen en Gebeden* (1862) toont dit aan. Vanuit een interne motivatie legde Gezelle de geijkte methodes, inzichten en strakke regels bewust naast zich neer en ging op zoek naar een in een natuurlijke taal verwoorde, oorspronkelijke poëzie. In de weinige, maar harde recensies werd hem verweten dialect te schrijven en de basisprincipes van de versbouw niet in voldoende mate te beheersen. In feite experimenteerde hij met nieuwe procédés die inderdaad afweken van de classicistische prosodie. Vooral het hoge aantal ‘dichterlijke vrijheden’ is opvallend, temeer omdat het een bundel betreft met een verheven, religieuze thematiek.¹¹ Haast alle verzen uit de bundel hebben immers betrekking op de geestelijke leiding, de godsdienst (‘gezangen’ en ‘gebeden’), de vroomheidsbeleving en de eucharistie. Aan de recensenten was het volledig ontgaan dat Gezelle zich hiervoor vooral had geïnspireerd op de bijbelse poëzie, zoals blijkt uit het gebruik van het vrije vers, het prozagedicht en het gedachtenrijm, dat vooral in de psalmen een hoogtepunt bereikte.¹² Een gelijkaardig misverstand lag voor de hand bij de ontvangst van Gezelles kleine bundel *XXXIII kleengedichtjes* (1860), waarin hij experimenteerde met de klankwetten van de volkspoëzie, het formalistische taalspel en het korte gedicht, zoals hij dat via vertalingen kende uit de Oosterse (Arabische) poëzie.

Na dit experiment keerde de dichter Gezelle - hij was na 1864 en vóór 1880 vooral als prozaschrijver actief - terug naar meer traditionele vormen van poëziebeoefening, zoals blijkt uit de gelegenheidspoëzie en de talrijke gedichten waarmee hij inspeelde op de actualiteit. *Liederen, Eerdichten et Reliqua* (1880) is een spiegel van een dergelijke gemengde dichterlijke activiteit: de bundel bevat jubileumgedichten, vertalingen, politieke fabels (cf. ‘De puid’), epische gedichten, liederen etc. Merkwaardig genoeg zou Gezelle die activiteit nooit staken. Tot aan zijn overlijden bleef hij bereid om verzen te schrijven bij grote en kleine rituele gebeurtenissen, ceremonies, vieringen, inhuldigingen, etc. Gezelle neemt ermee deel aan de openbare rol die de literatuur in het negentiende eeuwse Vlaanderen speelde. Op vraag van een hem bekend publiek vertolkt hij collectieve gevoelens en houdingen, en hij wendt zijn literaire vakkundigheid aan om volgens de retorische leer, aangepast aan de verschillende omstandigheden en tegemoet komend aan zeer diverse noden, met teksten te beleren, te troosten, te opiniëren en te

moraliseren. De dichter Gezelle bevindt zich hier in een dubbelzinnige situatie: hij hanteert niet alleen een conservatief genre waar hij elders vernieuwing nastreeft, maar hij beoogt ook een excellente poëtische kwaliteit waar het genre hem nochtans voorschrijft zich niet als persoon te manifesteren maar enkel als woordvoerder te fungeren van de denk- en gevoelswereld van zijn conservatief milieu.¹³

Heel anders is Gezelle in zijn natuurpoëzie waarmee hij na 1880 een nieuw elan neemt. Met een superieur taalvermogen, dat ook bleek uit zijn vertaling van Longfellow's *The Song of Hiawatha* (1886), geeft hij stem aan de oneindige dimensie en de goddelijke aanwezigheid die hij in de natuurfenomenen ontdekt. Maar nog meer dan in zijn Roeselaarse periode neemt hij nu een eigen belevingswereld als uitgangspunt, waardoor er voortdurend correlaties ontstaan tussen natuur en psyche. Het natuurlijk domein wordt daarmee ook een persoonlijke bron van energie en een wereld van innerlijkheid die wisselende gemoedsstemmingen, dromen, verlangens en angsten kent. Het lyrische ik spreekt zich dan ook opvallend in uitersten uit, tussen extase en zwaarmoedigheid, uitgelatenheid en verdriet.¹⁴ Dat is in de context van de Vlaamse literatuur van de negentiende eeuw zonder meer uitzonderlijk te noemen. Bij dit alles houdt Gezelle echter vast aan een sacramentele visie op de natuur, die de wil van God uitvoert. Met minutieuze aandacht exploreert de dichter de wereld van planten, dieren, bloemen, vogels en natuurfenomenen in hun wezenlijke gedaante, hun oorspronkelijke zin of de 'eerstigheid' der dingen. Opnieuw schrijft Gezelle met grote nauwgezetheid 'dichtoefeningen', pogingen om vanuit een subjectieve beleving door te dringen tot de uniciteit van een fenomeen, het kleinste of het onopvallendste in de natuur dat in zijn onbewuste onschuld de grootste waarheid verbergt. Opvallend is hierbij hoe Gezelle in zijn natuurobservaties, vooral in *Rijmsnoer* (1897), niet alleen veel natuurwetenschappelijke en volkskundige kennis verwerkt, maar ook een zeer grote nauwkeurigheid en zin voor detail aan de dag legt. Samenhangend met een scrupuleuze aandacht voor het vormaspect van zijn gedichten,¹⁵ met een ingewikkelde syntaxis en een precieze punctuatie en typografie,¹⁶ hanteert Gezelle een realistische stijl om de natuur als hiërofanie in al haar facetten en nuances te vatten. En alhoewel Gezelle volledig geïsoleerd is van de recentste evoluties in de artistieke avant-garde, schrijft hij in een stijl die sterke verwantschap vertoont met het impressionisme. Hij ook tracht immers zo nauwkeurig mogelijk zijn persoonlijke ervaring van de waargenomen realiteit of de subjectief-momentane indruk weer te geven met imitatieve taal, kleurschakeringen en suggestief klankparallellisme. Ook bij Gezelle is de observatie motor tot introspectie: waarneming van (voor de toenmalige poëzie) onge-

wone fenomenen in de natuur - diverse boomsoorten, gras, mos, een vlieg, duiven, een koe - leidt tot fascinatie voor het haast onvatbare en onzegbare mysterie van geluiden, kleuren en beweging. Het sprekende subject gaat daarmee ook een dermate intieme verhouding met een waargenomen object aan dat er bij herhaling sprake is van identificatie via symbolisering ('Ik ben een blomme').

Alhoewel Gezelle met die poëzie geen rechtstreekse invloed heeft uitgeoefend op het ontstaan van de literaire avant-garde en de doorbraak van het modernisme in Vlaanderen of Nederland, is het toch begrijpelijk dat hij door de literaire vernieuwers op het einde van de negentiende eeuw als een gelijkgestemde woordkunstenaar en Tachtiger-avant-la-lettre werd ontdekt. Pol De Mont las in Gezelle een ideaalbeeld van 'onvervalschte lyriek', natuurstemmingen en momentane indrukken, uitgesproken 'uit ware, onweerstaanbare behoefte, in rythmen en in een taal, beide in hoogemaat oorspronkelijk'. Willem Kloos noemde hem in gelijkaardige bewoordingen de 'geheel-en-al oorspronkelijke dichter, de zuiver-ziende, mooi-voelende mensch, zoals hij tot ons spreekt door zijn absoluut-echte, krachtignatuurlijk gegroeide kunst'. Een kwarteeuw later noemde Van Ostaijen Gezelle de voorloper van zijn zuiver moderne poëzie. Voor hem was Gezelle meer dan een woordkunstenaar, maar vooral een dichter die de poëzie als een ontketende kracht hanteert en de totaliteit van het mysterie der sensibiteit verwoordt. Deze lectuur van Van Ostaijen is een mijlpaal in de waarderingsgeschiedenis van Gezelles poëzie, die een eeuw na Gezelles overlijden inmiddels is geëvolueerd tot een veelstemmige dialoog met een complex en klassiek geworden literair oeuvre.

Eindnoten:

- 2 Cf. F. Baur, in: Jub. Kl. H., 75-102.
- 3 Couttenier 1998.
- 4 Van Iseghem 1993.
- 5 Westerlinck 1960, 97-107 en Aerts 1978, 17-41.
- 6 Asselbergs 1958.
- 7 D'haen 1987, 190.
- 8 De Vos 1997.
- 9 D'haen 1987, 206, Claes 1993, 8.
- 10 De Vos 1997.
- 11 Westenbroek 1967.
- 12 Claes 1993, 14-29.
- 13 Couttenier 1990.
- 14 Westerlinck 1977.
- 15 Westerlinck 1981.
- 16 D'haen 1987, 421, Claes 1993, 30-46.

Chronologie van Gezelles leven

1830

1 mei: geboorte te Brugge als oudste zoon van Pieter-Jan (°Heule, 1791), tuinman en boomkweker van beroep en Monica Devriese (°Wingene), dochter uit een boerenfamilie. Het geboortehuis is sinds 1926 het Guido Gezellemuseum,

- Rolweg 64. In 1841 begint Gezelle met zijn humaniorastudies aan het bisschoppelijke college te Brugge.
- 1846 Oktober: verdere humaniorastudies (3 jaar) en één voorbereidingsjaar (Filosofie) tot de priesterstudies aan het kleinseminarie te Roeselare.
- 1850 Oktober: theologische studies aan het grootseminarie te Brugge.
- 1854 Maart: benoemd tot leraar aan het kleinseminarie te Roeselare. Op

- 10 juni wordt hij tot priester gewijd. Hij is leraar in de handelsafdeling, leraar talen en natuurlijke historie en supervisor van de Engelse leerlingen.
- 1857 Oktober: benoeming tot poësisleraar.
- 1858 Debuteert als dichter met *Kerkhofbloemen en Vlaamsche Dichtoefeningen*.
- 1859 Oktober: aan hetzelfde kleinseminarie te Roeselare opnieuw leraar talen.
- 1860 Rector Engels college en professor filosofie aan het Seminarium Anglo-Belgicum te Brugge.
Publiceert *XXXIII kleengedichtjes*.
- 1861 Sluiting Engels College. Nu ook vice-rector van het Seminarium Anglo-Belgicum.
- 1862 *Gedichten, Gezangen en Gebeden*.
- 1864 Politieke journalistiek in de krant 't Jaer 30 (verschijnt wekelijks, tot 1870).
- 1865 12 oktober: benoeming tot onderpastoor van de Sint-Walburgaparochie te Brugge.
Redacteur van *Rond den Heerd*.
- 1872 Eind september: benoeming tot onderpastoor van de Onze-Lieve-Vrouwparochie te Kortrijk.
- 1873 Opnieuw journalist en publicist in de plaatselijke pers (in *De Vryheid*, later in *de Gazette van Kortrijk*).
- 1880 *Liederen, Eerdichten et Reliqua*.
- 1881 *Loquela*, een lexicografisch blad voor 'taalliefhebbers en Vlaamse taalgeleerdheid'.
- 1885 Start met een volkskundige almanak, *Duikalmanak*. Op 30 september neemt Gezelle in een rede afstand van de Vlaamse studentenbeweging.
- 1886 Vertaling van *The Song of Hiawatha* van H.W. Longfellow. Wordt één van de eerste leden van de net opgerichte Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal-en Letterkunde te Gent.

- 1887 Doctor honoris causa van de Leuvense universiteit.
- 1889 Directeur van een kleine kloostergemeenschap van Franse zusters te Kortrijk.
- 1890 Medeoprichter van *Biekorf*, een volkskundig tijdschrift.
- 1893 *Tijdkrans*. Wordt ambteloos priester te Kortrijk.
- 1897 *Rijmsnoer om en om het jaar*.
Start met de vertaling *Meditationes Theologicae (Goddelijke Beschouwingen)*, een theologisch werk van bisschop Waffelaert.

1899

April: verlaat Kortrijk om directeur (chaplain) te worden van het Engels Klooster van Kanunnikessen te Brugge.

27 november: overlijden te Brugge.

Gezelles bundels en belangrijkste publicaties in boekvorm

Poëziebundels

Kerkhofbloemen. Roeselare, Stock-Werbrouck, 1858. (Vanaf de tweede druk: *Kerkhofblommen* (1860). Zevende druk: Roeselare, J. De Meester, 1900).

Vlaemsche Dichtoefeningen. Brussel-Roeselare, H. Goemaere - Stock-Werbrouck, 1858. (Vanaf de 2e en 3e druk: *Dichtoefeningen*, 1878, 1893).

XXXIII kleengedichtjes. Roeselare: Stock-Werbrouck, 1860. (Bij de 2e druk uitgebreid tot *Driemaal XXXIII kleengedichtjes, mitsgaders een deel rijmreken, nageldeuntjes, spakerlingen, en diergelijk gestrooi*. Roeselare, J. De Meester, 1881. Vanaf de 3e druk (1893) met de titel *kleengedichtjes* gevoegd bij *Gedichten, Gezangen en Gebeden*).

Gedichten, Gezangen en Gebeden. Een Schetsboek voor Vlaemsche Studenten. Brugge, E. Gailliard, 1862. (Vanaf de 2e druk (1879): *Gedichten, Gezangen en Gebeden*. Vanaf de 3e druk (1893) uitgebreid tot: *Gedichten, Gezangen en Gebeden. Kleengedichtjes*).

Liederen, Eerdichten et Reliqua. Leuven-Roeselare, K. Fonteyn-J. De Meester, 1880.

The Song of Hiawatha. Overgedicht in 't Vlaamsch. Kortrijk, E. Beyaert, 1886.

Tijdkrans. Roeselare, J. De Meester, 1893.

Rijmsnoer om en om het jaar. Roeselare, J. De Meester, 1897.

Verzamelde poëzie

Volledige Dichtwerken. 4 dln. Leuven, K. Fonteyn, 1878-1880. (vanaf dl. 2 tevens Roeselare, J. De Meester).

Verzamelde Dichtwerken. 6 dln. Roeselare, J. De Meester, 1892-1897.

Proza

De Doolaards in Egypten. Naar het Engelsch van J.M. Neale. Brugge, A. Dezuttere, 1871.

Van den kleenen Hertog. Tielt, J.-D. Minnaert, 1877.
Uitstap in de Warande. Roeselare, J. De Meester, 1882.
Goddelijke Beschouwingen. Kortrijk, E. Beyaert, 1897.

Postume uitgaven en heruitgaven

Laatste Verzen. Amsterdam-Antwerpen-Gent, L.J. Veen-De Nederlandsche Boekhandel, (1901).
Verzen van Guido Gezelle. Amsterdam-Antwerpen-Gent, L.J. Veen-De Nederlandsche Boekhandel, (1902).
Guido Gezelle's dichtwerken. Amsterdam-Antwerpen, L.J. Veen, (1903-1905), 10 dln; 1912, 1913, 14 dln.
De ring van 't kerkelijk jaar. Roeselare, J. De Meester, 1908.
Zantekoorn. Nagelaten voltooid- of onvoltooide rapelingen van Guido Gezelle's dichtveld (ed. C. Gezelle). Brugge, Excelsior, 1923.
Keurgedichten van Guido Gezelle (ed. C. Gezelle). Amsterdam, Veen, (1924).
Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken. Brussel-Amsterdam, N.v. Standaard-Boekhandel, 1930-39, 18 dln.
Guido Gezelle's dichtwerken (ed. F. Baur). Antwerpen-Brussel-Gent-Leuven, N.v. Standaard-Boekhandel, (1934). (Vanaf 2e druk, (1943, 1946) met inleiding (I-XXXIX), 'Bronnen voor de Gezelle-studie' (XLI-XLV) en Lexicon. Vanaf 3e druk (Standaard en Veen), aangevuld met een deel *Gelegenheidspoëzie* (1950) en een deel *Proza en Varia* [Proza uit 't Jaer 30, politieke verzen, jeugdverzen en vertalingen] (1950).
Gezelle-briefwisseling 1. Verzameling Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven. -(ed. R.F. Lissens). Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1970.
Volledige dichtwerken (ed. Karel de Busschere). Antwerpen-Utrecht, Standaard Uitg., (1971).
 J. Boets, *Gezelles Cortracena* (ed. J. Boets). Antwerpen-Utrecht, De Nederlandsche Boekhandel, 1972.
Gezelles Leermaren. Journalistiek werk uit 1881 (ed. J. Boets). Antwerpen-Utrecht, De Nederlandsche Boekhandel, 1975.
Guido Gezelle: Gedichten, Gezangen en Gebeden. Eerste druk van 1862. (ed. J.J.M. Westenbroek). Antwerpen-Amsterdam, De Nederlandsche Boekhandel, 1976.
Verzameld dichtwerk (ed. J. Boets). Antwerpen-Amsterdam-Kapellen, De Nederlandsche Boekhande-Uitg. Pelckmans, 1980-1991, 8 dln.

De briefwisseling tussen Guido Gezelle en Ernest Rembry 1872-1899. (ed. C. Verstraeten). Gent, Cultureel Documentatiecentrum RUG, 1987.

Guido Gezelles handschriften uit het Engels klooster te Brugge. Archiefuitgave (ed. P.G. de Bruijn), Antwerpen-Kapellen, Centrum voor Gezellestudie-Pelckmans, 1991.

De briefwisseling van Guido Gezelle met de Engelsen 1854-1899 (ed. B. De Leeuw, P. De Wilde, e.a.). Gent, Kon. Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 1991, 3 dln.

Guido Gezelle: Spreuken en gezegden (ed. J. Boets). Antwerpen, Coda, (1993).
Volledig dichtwerk (ed. J. Boets). Tielt-Kapellen, Lannoo-Pelckmans, 1999.

Verantwoording

Dit deel uit de Deltareeks Nederlandse Klassieken bevat een keuze uit het werk van Guido Gezelle. De selectie van de teksten heeft als bedoeling een staalkaart aan te bieden van de diversiteit en complexiteit van zijn oeuvre. Het ligt daarbij voor de hand dat de nadruk ligt op de poëzie: Gezelle heeft zijn plaats in de canon van de Nederlandse literatuur terecht aan zijn dichtwerk te danken. Toch komen ook een tiental prozateksten aan bod, voor het eerst samen in één bloemlezing met de poëzie.

Bij de selectie van de poëzieteksten werd rekening gehouden met het feit dat aan een aantal gedichten, die nu eenmaal de status van 'klassieker' bereikt hebben, moeilijk voorbij kon worden gegaan. Gedichten als 'Het Schrijverke', 'Dien avond en die rooze' of 'Ego flos' kunnen in een bloemlezing uit Gezelles oeuvre niet ontbreken. Dit selectiecriteria werd echter gecombineerd met een objectiever standpunt: zowel voor het proza als de poëzie werd ernaar gestreefd een representatieve en evenwichtige keuze te maken, die een beeld geeft van het typische karakter van het volledige werk. Dit betekent dat teksten gekozen werden uit de verschillende periodes van Gezelles leven, uit het gebundelde, ongebundelde en nagelaten werk en uit de diverse genres en tekstsoorten die hij beoefende. Zo is wat de poëzie betreft ruime aandacht besteed aan de lyrische poëzie, maar de gelegenheidsgedichten en de politieke poëzie komen evenzeer aan bod. Ook in de afdeling proza werd een representatieve keuze gemaakt: enkele brieven uit de privé-sfeer, een toespraak uit de publieke sfeer, volksdidactische teksten uit tijdschriften, politieke artikelen uit de dagbladders en vertalingen. Die verscheidenheid geeft overigens niet alleen een idee van de complexiteit van Gezelles werk, maar maakt ook een aantal onderlinge relaties tussen teksten zichtbaar. In het commentaar wordt daar trouwens expliciet op gewezen.

De ordening van de opgenomen teksten is voor de poëzie en het proza verschillend. In het (beperkte) corpus proza zijn geen subcategorieën aangebracht: de geselecteerde teksten werden gewoon in chronologische volgorde geplaatst. Voor de poëzie liggen de zaken wat complexer. Er werd consequent rekening gehouden met de status van de (door de dichter zelf) gebundelde, ongebundelde en nagelaten gedichten. De gebundelde gedich-

ten vindt men gegroepeerd per bundel en wel in de volgorde waarin ze in de respectievelijke bundels voorkomen. De bundels onderling werden chronologisch geordend. De ongebundelde gedichten (gedichten die niet in een door Gezelle samengestelde bundel voorkomen maar wel tijdens zijn leven gepubliceerd werden, al dan niet door de dichter zelf) werden voor zover mogelijk chronologisch geordend. Ook de ordening van de nagelaten gedichten, dat wil zeggen gedichten die in de nalatenschap van de dichter zijn aangetroffen en niet tijdens zijn leven werden gepubliceerd (of slechts eenmaal in een bundel zijn opgenomen en in latere drukken niet meer, cf. "s Avonds"), gebeurde chronologisch. Indien een gedicht verschillende (gedateerde) stadia van bewerking kende, werd het gerangschikt naar de laatste fase.

Wat de tekstkeuze betreft hebben wij, bij gebrek aan een historisch-kritische editie van Gezelles oeuvre, in principe steeds de laatste, meest definitieve versie van de tekst als basistekst gebruikt, hetzij de laatste geautoriseerde druk, hetzij de laatste werkfase op het manuscript. Voor de gebundelde poëzie is deze 'ultima manus' de uitgave van de *Verzamelde dichtwerken* (Roeselare, J. De Meester, 1892-1897). Een uitzondering werd gemaakt voor de bundel *Kerhofblommen*, waarvoor de in 1900 postuum verschenen zevende druk als basistekst fungeerde. Deze editie mag dan een aantal slordigheden bevatten, de aard van de (vooral puristische) wijzigingen die erin optreden ten opzichte van de zesde druk toont duidelijk aan dat Gezelle zelf de tekst herzien had. Bij de gedichten die door de erven Gezelle (Caesar Gezelle en Stijn Streuvels) in de postume bundel *Laatste Verzen* (1901) en in de daaropvolgende - in veel gevallen nauwkeuriger - bloemlezing uit het verzamelde dichtwerk, *Verzen* (1902), werden gepubliceerd, werd de keuze van de basistekst per casus opnieuw overwogen en in het commentaar verantwoord. Hiervoor werden de beschikbare documentaire bronnen, in vergelijking met de bestaande edities, aan een nieuw en kritisch onderzoek onderworpen. Onvoltooide gedichten werden als dusdanig geëditeerd, zo nodig met open varianten.

Bij de samenstelling van de leestekst werden enkele noodzakelijke algemene ingrepen doorgevoerd. Zo werd in de *Verzamelde dichtwerken* (1892-1897) het eerste woord van elk gedicht in kapitalen gezet en van een sierletter voorzien, waardoor de door de dichter geïntendeerde insprongen op de tweede regel werden tenietgedaan. We normaliseerden telkens dit eerste woord en herstelden de insprong naar analogie van parallelle regels in het vervolg van het gedicht. De titels van de gedichten (in *Laatste Verzen* bijvoorbeeld met eindpunt en streepje), de motto's (rechtsboven) en het onderschrift met de datering/localisering (links onderaan) werden geüniformiseerd. Dat geldt ook voor de titels van de op brochures en plano's ge-

drukte gelegenheidsgedichten. Dateringingen werden slechts opgenomen wanneer ze in de basistekst aanwezig zijn. De ondertekening door Gezelle (voluit of met initialen) op het manuscript of in de gepubliceerde versie is weggelaten uit de leestekst, maar wordt wel telkens vermeld in het commentaar. Naar gedichten zonder titel wordt in de commentaar verwezen via de eerste regel, die tussen scherpe haken wordt geplaatst.

De basistekst heeft, afgezien van de correctie van drukfouten of evidente schrijffouten, zo weinig mogelijk *ingrepen* ondergaan. In principe wordt er dan ook niet herspeld. Dat geldt voor de gebundelde poëzie, waar als basistekst de ultima manus *Verzamelde dichtwerken* (1892-1897) geldt, maar ook voor de ongebundelde en nagelaten gedichten. Dat houdt in dat teksten uit de periode vóór 1865 de spelling behouden met *y*, *ae* en *gt*. Op die manier blijven in de ongebundelde en nagelaten teksten de verschillen in en de evolutie van Gezelles spellingspraktijk behouden. Een uitzondering werd gemaakt wanneer de spelling binnen één manuscript inconsequenties vertoont. In dat geval hebben we, om een schone leestekst te bekomen, de spelling wel uniform gemaakt. Dat gebeurde bijvoorbeeld in 'Ik droome alreê', een casus waarin Gezelle bij de opmaak van het nethandschrift de intentie had *aa* en *ij* te spellen, maar dit niet consequent tot het einde toe doorvoerde. In de handgeschreven nagelaten gedichten herspelden we ook de localisering 'Kortryk' tot 'Kortrijk', aangezien Gezelle in het corpus van de gedichten wel consequent de lange 'ij' spelt.

Bij oudere gedichten wordt het gebruik van de beginhoofdletter bij elk vers gehandhaafd. Bij de toevoeging of weglating van leestekens is in de categorie ongebundelde en nagelaten gedichten de grootste omzichtigheid aan de dag gelegd. Opvallend in Gezelles late manuscripten is het doordachte, veelvuldige, en naar ons hedendaags aanvoelen onverwachte gebruik van komma's. Die hebben we frequenter dan in vroegere Gezelle-edities behouden. Leestekens zijn slechts dan toegevoegd wanneer dit onontbeerlijk is voor een correcte interpretatie van de tekst of om een syntactische incongruentie te voorkomen.

Speciale aandacht ging uit naar een correcte weergave van Gezelles verfijnde typografie. In talrijke gevallen (bijvoorbeeld 'Ik droome alreê', 'Ego flos' en 'Sint-Jansvier') zijn de in- en uitsprongen in vroegere edities immers te weinig gemarkeerd, waardoor de door Gezelle beoogde typografische effecten geneutraliseerd worden.

De *ingrepen* worden op de volgende manier gepresenteerd. Na het regelnummer volgt de gecorrigeerde tekst, het teken < en vervolgens de oorspronkelijke tekst. Bij *ingrepen* in de leestekens wordt het woord dat aan het leesteken voorafgaat ook vermeld; soms wordt meer context gegeven

manuscripten. Daarop volgt de referentie naar de verzamelde uitgaven van Gezelles werk, in chronologische volgorde, de *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken* (1930-1939, 18 dln.) en het *Verzameld dichtwerk*, (ed. J. Boets e.a., 1980-1991, 8 dln.). Voor de gelegenheidspoëzie, resp. het journalistieke proza, wordt verwezen naar *Guido Gezelle's dichtwerken. Gelegenheidsgedichten* (tweede druk, 1912, dl. 11-14) en *Guido Gezelle's dichtwerken*, (ed. F. Baur). Dl. 3: *Gelegenheidspoëzie* (1950); Dl. 4: *Proza en Varia* (1950).

- *Datering* van de tekst. Indien er in de genese van een tekst verschillende gedateerde stadia te onderscheiden zijn, worden de opeenvolgende data tussen schuine strepen geplaatst.
- *Ingrepen*: aanduiding van de ingrepen die de basistekst heeft ondergaan.
- *Titel*: woordverklaring van de titel (facultatief).
- *Motto*: toelichting bij het motto (facultatief).
- *Woord- en zaakverklaring bij de leestekst*. De hoge moeilijkheidsgraad van Gezelles taal, waardoor zijn teksten voor veel lezers vrijwel onbegrijpelijk zijn, maakt een uitvoerige woordverklaring noodzakelijk. Hiervoor is gebruik gemaakt van verschillende bronnen en werken. Vooreerst werden Gezelles eigen woordverklaringen, toegevoegd aan zijn bundels *Vlaamsche Dichtoefeningen* (1858) en *Rijmsnoer* (1897) en zijn vertaling *The Song of Hiawatha* (1886) op een kritische wijze in de verklaring betrokken. Daarnaast zijn ook de bestaande edities van Gezelles werk aangewend: het gaat voornamelijk om het door Stijn Streuvels opgestelde glossarium ('Woorden, namen en zaken') bij de bloemlezing *Verzen* (1902), de *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken* (1930-1939), het glossarium door F. Baur vanaf de tweede druk (1943, 1946) bij de uitgave *Guido Gezelle's dichtwerken* is gevoegd, de chronologisch gerangschikte en herspelde editie door Karel de Busschere van Gezelles *Volledige dichtwerken* (1971) en het *Verzameld dichtwerk* (1980-1991). Voor deze bloemlezing is de woordverklaring echter vooral het resultaat van een nieuwe, kritische en grondige reflectie op het lexicon van Gezelle. Daarbij is niet alleen gebruik gemaakt van hedendaagse en negentiende-eeuwse dialectwoordenboeken (o.a. het *Westvlaamsch Idioticon* (1873) van L. De Bo) maar ook van Gezelles eigen woordverzameling (de 'Woordentas'), zijn lexicografisch tijdschrift *Loquela* (1881-1895, postuum omgewerkt tot woordenboek in 1907) en oudere woordenboeken. Hier heeft niet alleen het *Woordenboek der Nederlandse Taal* op CD-Rom grote diensten bewezen, maar ook het door Gezelle zeer gewaardeerde *Etymologicum teutonicae linguae* (1599) van C. Kiliaen. Wanneer het nuttig bleek ter opheldering van bijbelreferenties citaten uit een Neder-

landse bijbelvertaling aan te halen, werd er meestal voor geopteerd te citeren naar de vertaling van J.Th. Beelen e.a. (1896-1897), een aan Gezelle contemporaine vertaling van de Vulgaat.

- *Literatuur*: vermeldt enkel de voor de commentaar geraadpleegde literatuur en beoogt dus niet de volledige secundaire literatuur over de tekst aan te geven. Via opgave van de auteursnaam en publicatiedatum wordt verwezen naar de bibliografie.

Afkortingen

AMVC: Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen

Dichtoefeningen 1892: *Dichtoefeningen*. J. De Meester, Roeselare, 1892.

Gedichten, Gezangen en Gebeden/Kleengedichtjes 1893: *Gedichten, Gezangen en Gebeden. Kleengedichtjes*. J. De Meester, Roeselare, 1893.

Jub: *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige Werken*. Brussel-Amsterdam, N.V. Standaard-Boekhandel, 1930-1939, 18 dln.

Jub. Br. I: Briefwisseling Gezelle-Van Oye.

Jub. Br. II: Uit velerlei briefwisseling.

Jub. D: Dichtoefeningen.

Jub. Dool: De doolaards in Egypten.

Jub. GGG. Kl.: Gedichten, Gezangen en Gebeden en Kleengedichtjes (I en II).

Jub K: Kerkhofblommen.

Jub. Kl. H: Van den kleenen hertog.

Jub. Ler: Lieder en, Eerdichten et Reliqua.

Jub. LV: Laatste Verzen.

Jub. KR: Rijmsnoer (I en II).

Jub. RKJ: De ring van 't kerkelijk jaar.

Jub. T: Tijdkrans (I en II).

Jub. w: Uitstap in de Warande.

Kerkhofblommen 1892: *Kerkhofblommen*. J. De Meester, Roeselare, 1892.

Lieder en, Eerdichten et Reliqua 1893: *Lieder en, Eerdichten et Reliqua*. J. De Meester, Roeselare, 1893.

Loq: *Loquela*. Roeselare, 1881-1895.

LV (1901): *Laatste Verzen*. Amsterdam-Antwerpen-Gent, L.J. Veen-De Nederlandsche Boekhandel, (1901).

RdH: *Rond den Heerd, een leer- en leesblad voor alle lieden*. Brugge, 1865-1891/1902.

Rijmsnoer 1897: *Rijmsnoer*. J. De Meester, Roeselare, 1897.

The Song of Hiawatha 1886: *The Song of Hiawatha*. Overgedicht in 't Vlaamsch. E. Beyaert, Kortrijk, 1886.

Tijdkrans 1893: *Tijdkrans*. J. De Meester, Roeselare, 1893.

VD: *Verzameld Dichtwerk* (ed. J. Boets). Antwerpen-Amsterdam-Kapellen, De Nederlandsche Boekhandel-Uitg. Pelckmans, 1980-1991, 8 dln.

Verzen 1902: *Verzen van Guido Gezelle*. Amsterdam-Antwerpen-Gent, L.J. Veen-De Nederlandsche Boekhandel, 1902.

WDL: de 'Woordenlyst' door Gezelle gevoegd bij *Vlaemsche Dichtoefeningen*. H. Goemaere- Stock- Werbrouck, Brussel-Roeselare 1858, 198-212.

WDLH: de lijst 'Aanteekeningen' door Gezelle gevoegd bij *The Song of Hiawatha*. Overgedicht in 't Vlaamsch. E. Beyaert, Kortrijk, 1886, 185-204.

WDLR: de lijst van 'Woorden, namen en zaken' door Gezelle gevoegd bij *Rijmsnoer om en om het jaar*. J. De Meester, Roeselare, 1897, 342-426.

Bibliografie

Aerts 1978

J.J. Aerts, *Verwondering en rekenschap. Opstellen over Nederlandse letterkunde*. Leuven 1978.

Allossery 1925

P. Allossery, *Onze West-Vlaamsche zendelingen*. Brugge 1925.

Asselbergs 1958

W.J.M.A. Asselbergs, *Guido Gezelles Kerkhofblommen 1858-1958*. Amsterdam 1958.

Augustinus 1981

A. Augustinus, *Belijdenissen*, vert. door G. Zijdeveld. Amsterdam 1981.

Baur 1943

F. Baur, 'Uit de chronologie van Gezelle's werk', in: *Album René Verdeyen*. Brussel-Den Haag 1943.

Berkelmans 1985

F. Berkelmans, 'Ichthys eis aiei', in: *Gezelliana* 14 (1985), 3-28.

Berkelmans 1990

F. Berkelmans, 'In de blanke lonken', in: *Gezelliana. Kroniek van de Gezellestudie* 2 (1990), 1, 43-61.

Van Biervliet 1991

L. Van Biervliet, 'James Weale en de start van *Rond den Heerd*', in: *Biekorf* 91 (1991), 346-359.

De Bo 1873

L.-L. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*. Brugge 1873.

Boets 1970

J. Boets, 'Deken Roets en Gezelle', in: *Gezelliana* 1 (1970), 113-121.

Boets 1971

J. Boets, 'Gezelles journalistieke bedrijvigheid tijdens de eerste jaren van zijn Kortrijkse periode', in: *Gezellekroniek* 7 (1971), 55-114.

Boets 1972

J. Boets, 'Bij een onuitgegeven arbeidslied van 1859', in: *Gezelliana* 3 (1972), 117-128.

B[onnez] 1953

A. B[onnez], 'kerjole', in: *Biekorf* 54 (1953), 94-95.

Bonvarlet 1895

A. Bonvarlet, 'Jacques de Meyere, de Flêtre', in: *Annales du Comité Flamand de France* 22 (1895), 1-51.

Brems 1990

H. Brems, 'Hoe is de naam van dien anderen hond?', in: *Gezelliana. Kroniek van de Gezellestudie* 2 (1990), 108-114.

De Bruijn 1991

Guido Gezelles handschriften uit het Engels Klooster te Brugge. Archiefuitgave, ingeleid en van commentaar voorzien door P.G. de Bruijn. Antwerpen 1991.

Buffon 1828

OEuvres complètes de Buffon, suivies de ses continuateurs (...). Buffon et Daubenton. Oiseaux. T.I. Brussel 1828.

Buffon 1829

OEuvres complètes de Buffon suivies de ses continuateurs (...). Buffon et Daubenton. Oiseaux. T.III Brussel 1829.

Burns 1873

The Complete Works of Robert Burns. Including his Correspondence, etc. With a Memoir by William Gunnyon. Edinburgh 1873.

De Busschere 1971

Guido Gezelle, *Volledige Dichtwerken*. Chronologisch gerangschikt en in hedendaagse spelling omgezet en van verklarende nota's voorzien door Karel de Busschere met een inleidende studie door B.F. Van Vlieden. Antwerpen, Utrecht 1971.

Carlier en Deprez 1990

M. Carlier en A. Deprez, *Jong Vlaanderen 1889-1890 (...) Andere tijdschriftinitiatieven aan de R.U.G. en de Vlaamse Athenea*. Gent 1990.

Bibliografie van de Vlaamse Tijdschriften in de negentiende eeuw, II.

Celis 1923

G. Celis, *Volkkundige kalender voor het Vlaamsche land*. Gent 1923.

Claes 1990

P. Claes, 'k Hoore tuitend' hoornen', in: *Gezelliana. Kroniek van de Gezellestudie* 2 (1990), 115-118.

Claes 1993

P. Claes, *Gezelle gelezen*. Leiden 1993.

Claes 1995

P. Claes, 'Gezelle, Catullus en Sappho', in: *Gezelliana. Kroniek van de Gezellestudie* 7 (1995), 54-55.

Van Coppenolle 1951

M. Van Coppenolle, 'Uitvaartgebruiken in Westvlaanderen', in: *Volkskunde* LII, 1951, 97-134.

Couttenier 1977

P. Couttenier, 'Een toren van woorden. Gezelle als gelegenhedsdichter van Overleie', in: *De Leiegouw* 19 (1977), 141-162.

Couttenier 1977b

P. Couttenier, '<Bismarck>: een politiek artikel van Gezelle uit 1874', in: *Gezelliana* 8 (1977), 26-30.

Couttenier 1990

P. Couttenier, "'Aan den bekenden lezer". De gelegenhedsdichter Gezelle en zijn publiek', in: A. Deprez, W. Gobbers, *Vlaamse literatuur van de negentiende eeuw*. Utrecht 1990, 217-231.

Couttenier 1994

P. Couttenier, 'Vertijloosheid en andere Gedichten van Guido Gezelle', in: *Pampiere wereld* (Red. F. Hendrickx). Leuven 1994, 170-172.

Couttenier 1995

P. Couttenier, 'Bij enkele varianten in een Gezellegedicht', in: *Spiegel der Letteren* 37 (1995), 278-289.

Couttenier 1997

Bloemlezing uit de poëzie van Guido Gezelle. Mijn dichten, mijn geliefde. Samengesteld door Piet Couttenier. Gent 1997.

Couttenier 1998

P. Couttenier, 'Gezelle, Guido', in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt 1998, dl. II, 1308-1313.

De Cuyper 1972

J. De Cuyper, 'Guido Gezelle en <De Vryheid> 1873-1874', in: *De Leiegouw* 14 (1972), 355-391.

Demeulemeester 1968

A. Demeulemeester, 'Rond het gedicht "Bezoek bij 't graf"-1856-van Guido Gezelle', in: *Biekorf* 69 (1968), 97-100.

Denys 1952

D. Denys, *Toponomie van Roeselare*. Roeselare 1952.

Devliegheer 1964

L. Devliegheer, 'Bethune, Jean de', in: *Nationaal Biografisch Woordenboek* 1 (1964), 188-191.

Devliegheer 1973

L. Devliegheer, *De Onze-Lieve-Vrouwkerk te Kortrijk*. Tielt-Utrecht 1973.

Dewilde 1984

B. Dewilde, *20 eeuwen vlas in vlaanderen*. Tielt 1984.

D'haen (1987)

C. D'haen, *De wonde in 't hert*. (Tielt 1987).

- D'haen 1997
 C. D'haen, *Het schrijverke*. Gent 1997.
- Dithmar 1988
 R. Dithmar, *Die Fabel*. Geschichte. Struktur. Didaktik. Paderborn, München, Wien, Zürich 1988.
- Etymologisch Woordenboek 1989
Etymologisch Woordenboek. De herkomst van onze woorden door dr. P.A.F. van Veen in samenwerking met drs. N. van der Sijs. Van Dale Lexicografie. Utrecht, Antwerpen 1989.
- Francis 1971
 F. Francis, *Treasures of the British Museum*. London 1971.
- Geens 1978
 J. Geens, 'Beschouwingen over Het stoomgevaarte van Gezelle', in: *Gezelliana* 9 (1978) 1, 3-24.
- Geens 1980
 J. Geens, 'Guido Gezelle en het Brugse station op het Zand', in: *De Gidsenkring* 18 (1980), 26-56.
- Gezelles Cortracena
 J. Boets, *Gezelles Cortracena*. Antwerpen, Utrecht 1972. Teksten en Studien uitgegeven door het *Centrum voor Gezellestudie*, Universitaire Faculteiten St.-Ignatius te Antwerpen, nr. 3.
- De Guldensporenherdenkingen 1984
 [P. Vancolen], *De Guldensporenherdenkingen (...) te Kortrijk*. Kortrijk 1984.
- Helbig 1906
 J. Helbig, *Le Baron Bethune*. Lille-Brugge 1906.
- Homerus 1982
 Homerus, *Ilias & Odyssee* vertaald door M.A. Schwartz. Amsterdam 1982.
- Van Iseghem 1980
 J. Van Iseghem, 'De dichter van de beltrom', in: *Biekorf* 80 (1980), 279-293.
- Van Iseghem 1993
 J. Van Iseghem, *Guido Gezelles 'Vlaemsche Dichtoefeningen' (1858)*. Gent 1993.
- Janssen 1939
 E. Janssen, *Zoo dichtte en zoo doe 'k*. Brugge 1939.
- Janssen 1972
 E. Janssen, "Did we not learn our poetry together", in: *Gezelliana* 3 (1972), 1, 3-34.

De Jong 1991

M.J.G. de Jong, 'Een verborgen balling: Guido Gezelle en de nachtegaal', in: *Gezelliana. Kroniek van de Gezellestudie* 3 (1991) 1, 2-19.

Keurgedichten

Keurgedichten van Guido Gezelle verklaard en toegelicht door Caesar Gezelle. Amsterdam z.j., 2 dln.

De Keyser 1940-1941

P. De Keyser, 'De St. Jans en de St. Pietersvuren in Oost-Vlaanderen', in: *Volkskunde* 1 (1940-41), 145-170.

Van Laarhoven 1992

J. van Laarhoven, *De beeldtaal van de christelijke kunst*. Nijmegen 1992.

Lagrain 1975

R. Lagrain, *De moeder van Guido Gezelle*. Tielt-Amsterdam 1975.

De Langhe 1987

J. De Langhe, 'Over Gezelle's "pracht der bloemen langs den watergracht"', in: *Biekorf* 87 (1987), 47-48.

De Leyn 1884

A. De Leyn, 'Esquisse biographique de monsieur Ferdinand Van de Putte, vice-président de la société d'Emulation', in: *Annales de la société d'Emulation* (Brugge) 34 (1884), 269-394.

Lissens 1965

R.F. Lissens, "'De Engel der Poëzy'", in: *Gezellekroniek* 3 (1965), 7-30.

Lissens 1970

R.F. Lissens, 'Omtrent de eerste publikatie van *'t Er viel ne keer*', in: *Gezelliana* 1 (1970), 1-2, 49-67.

Lissens 1973

R.F. Lissens, 'Meer gegevens omtrent de eerste publikatie *'t Er viel ne keer*', in: *Gezelliana* 4 (1973), 3-4, 100-114.

Lissens 1977

R.F. Lissens, "'Aen Mynheer Julius" verminkt', in: *Gezelliana* 8 (1977), 61-64.

Lissens 1978

R.F. Lissens, *Letter en geest*. Opstellen over Nederlandse letterkunde. Leuven 1978.

Lissens 1986

R.F. Lissens, 'Verhaal van *'t Er viel 'ne keer...vervolgd*', in: *Gezelliana* 15 (1986), 12-21.

Looten 1895

C. Looten, 'Jacques de Meyere. Historien et poète Latin', in: *Annales du Comité Flamand de France* 22 (1895), 52-81.

Maes 1998

S. Maes, 'Haerne, Désiré de' in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt 1998, 11, 393-1394.

De Maeyer 1994

J. De Maeyer, *Arthur Verhaegen 1847-1917*. Leuven 1994.

Malou 1856

J.B. Malou, *Iconographie de l'Immaculée Conception de la très-Sainte Vierge Marie ou de la meilleure manière de représenter ce mystère*. Brussel 1856.

Michiels 1978

G. Michiels, *Uit de wereld der Brugsche mensen. De fotografie en het leven te Brugge, 1839-1918*. Brugge 1978.

Miller 1973

E. Miller, *That Noble Cabinet. A History of the British Museum*. London 1973.

Morante z.j.

E. Morante, U. Baldini, *L'opera completa dell' Angelico*. Milaan z.j.

De Morembert 1989

H. de Morembert, 'Harcourt', in: M. Prevost, R. D' Amat, H. Tribout de Morembert, *Dictionnaire de Biographie française* 17. Paris-vi, 1989, 612-615.

De Mûelenaere 1986

J. de Mûelenaere, 'De datering van 't *Er viel 'ne keer*. Roeselaere (Rouss of Rlaere) S(int) Leo (18)59', in: *Gezelliana* 15 (1986), 26-46.

Van Oostrom 1998

F. Van Oostrom, *Maerlants Wereld*. Negende druk. Amsterdam 1998.

Opsomer 1995

J. Opsomer, 'Gezelle, Plato en <Platonisme>', in: *Gezelliana. Kroniek van de Gezellestudie* 7 (1995), 3-34.

Het Oude Testament 1896-1897

Het Oude Testament in 't Vlaamsch vertaald en uitgeleid door J.Th. Beelen, V.J. Coornaert, J. Corluy, O.E. Dignant, Pl. Haghebaert, A.G. Vandeputte. 6 dln. Brugge 1896-1897.

Van der Paardt 1994

R. van der Paardt, "'Zoo van boven, zoo beneden". Over "Zilverblanke zwanen" van Guido Gezelle', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden* 1992-1993. Leiden 1994, 3-12.

Planchon 1978

M. Planchon, *Quand la Normandie était aux Vikings. De Rollon à Guillaume le Conquérant*. Collection Marabout Université 1978.

De Potter 1874

F. De Potter, *Geschiedenis der Stad Kortrijk*. Gent 1874, 2dln.

Van de Putte 1875

F. Van de Putte, *La Chapelle des Comtes de Flandres à Courtrai*. Kortrijk 1875.

De Ram 1846

P. De Ram, *Vies des Pères, Martyrs et autres principaux Saints* I. Brussel 1846.

Von Reinsberg-Düringsfeld 1861

Otto von Reinsberg-Düringsfeld, *Calendrier Belge*. Fêtes religieuses et civiles, Usages, Croyances et Pratiques populaires des Belges anciens et modernes. Brussel 1861.

Reizen in den Geest 1999

L. Vandamme (red.), *'Reizen in den geest'*. De boekenwereld van Guido Gezelle. Brugge 1999.

Van Ruusbroec 1947

Jan van Ruusbroec, *Werken*. Naar het standaardhandschrift van Groenendaal uitgegeven door het Ruusbroec-genootschap te Antwerpen. Dl. 3. Tielt, 1947 (2de druk).

Scharpé 1904

L. Scharpé, 'Gezelle als Spoker', in: *Dietsche Warande en Belfort* 1904, 1, 241-256, 363-379.

De Schepper 2000

M. De Schepper, *Gezelle beschreven, 1899-1999*: selectieve bibliografie van een eeuw Gezellestudie. Gent 2000.

Schrijnen 1930

L. Schrijnen, *Nederlandsche Volkskunde*. Tweede herziene druk. Zuthpen 1930-1993, 2 dln.

Simek 1984

R. Simek, *Lexikon der germanischen Mythologie*. Stuttgart 1984.

Slosse 1903-1904

L. Slosse, *Rond Kortrijk*. Roeselare 1903-1904.

Spiertz 1998

M. Spiertz, *Van Aartsbisschop tot Zonnelied. Sleutels tot het katholiek erfgoed*. Nijmegen 1998.

Tanghe 1857

G.F. Tanghe, 'Wytschaete', in: id., *Parochieboek van Alveringhem, Beveren, Boitschoucke en 's Heer- Willemscapelle, Haringhe, Reninghelst, Rousbrugge, Voormezele, Gyverinchove, Hoogstade, Sint-Jacobschapelle, Wytschaete*.

[fac-simile]. Handzame 1976.

- Tanghe (1863).
 G.F. Tanghe, *Parochieboek of beschrijving van Sint-Michiels*, in: id., *Parochieboek van Assebroek, Jabbeke, Sint-Andries, Sint-Kruis, Sint-Michiels*. [fac-simile]. Handzame z.j.
- Tollebeek en Verschaffel 1998
 J. Tollebeek en T. Verschaffel, 'Guldensporenslag', in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt 1998, dl. 11, 1382-1386.
- Uytterhoeven 1965
 J. Uytterhoeven, 'Baron J.-B. de Béthune (1821-1894) en de neogotiek', in: *Handelingen van de Kon. Geschied- en Oudheidk. Kring van Kortrijk* 34 (1965), 3-101.
- Verschaffel en Tollebeek 1998
 T. Verschaffel en J. Tollebeek, 'Breidel, Jan en Coninck, Pieter de', in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt 1998, dl. 1, 596-598.
- Viaene 1952
 A. Viaene, 'Bij een gedenkwaardig sterfjaar. Jacob de Meyere. 1552-5 februari-1952', in: *Biekorf* 53 (1952), 25-26.
- Viaene 1963
 A. Viaene, 'In Paradisum voor het Vlaamse bakhuis', in: *Biekorf* 64 (1963), 285.
- Van Vinckenroye 1991
 F. Van Vinckenroye, 'Guido Gezelle, David Traets en "Hekel en Luim"', in: *Gezelliana. Kroniek van de Gezellestudie* 3 (1991), 1, 62-78.
- Van Vlierden 1967
 B.F. Van Vlierden, *Guido Gezelle tegenover het dichterschap*. Kapellen 1967.
- De Vos 1997
 A. De Vos, *Gezelles 'Gouden Eeuw'*. De Zuidnederlandse zeventiende-eeuwse literatuur in het werk van Guido Gezelle. Leuven 1997.
- Walgrave 1914
 A. Walgrave, *Gedichtengroei*. Studiën op G. Gezelle. Hoogstraten 1914.
- Walgrave 1923
 A. Walgrave, *Gedichtengroei*. Studiën op G. Gezelle. Tweede, gewijzigde uitgave. Hoogstraten 1923.
- Walgrave 1923a
 A. Walgrave, *Eene studie over Gezelle's Kerkhofblommen* (1858). Vijfde druk. Hoogstraten 1923.
- Walgrave 1923b
 A. Walgrave, *Het leven van Guido Gezelle*. Dl. 1. Amsterdam 1923.

Wauters 1986

K. Wauters, 't *Er viel 'ne keer...* als "herinnering aan Beethovens Septuor". Een paar bedenkingen aangaande de draagwijdte van een muzikale referentie', in: *Gezelliana* 15 (1986), 22-25.

Westenbroek 1963

J.J.M. Westenbroek, 'Ik droome alree: ontstaan en voltooiing', in: *Gezellekroniek* 1 (1963), 23-39.

Westenbroek 1964

J.J.M. Westenbroek, 'De beltrommel', in: *Gezellekroniek* 2 (1964), 35-58.

Westenbroek 1964a

Guido Gezelles laatste tekst van Kerkhofblommen (ed. J.J.M. Westenbroek). Kapellen 1964.

Westenbroek 1965

J.J.M. Westenbroek, 'Bij het handschrift van *Ego flos*', in: *Gezellekroniek* 3 (1965), 109-112.

Westenbroek 1967

J.J.M. Westenbroek, *Van het leven naar het boek*. Onderzoek naar het ontstaan en de aard van Guido Gezelles *Gedichten, Gezangen en Gebeden* (1862-1879-1893). Kapellen 1967.

Westenbroek 1970

J.J.M. Westenbroek, 'Gezelles laatste natuurgedicht *Platanus Orientalis L.*', in: *Gezellekroniek* 6 (1970), 74-83.

Westenbroek 1973

J.J.M. Westenbroek, 'Enkele opmerkingen naar aanleiding van een Gezelle-handschrift', in: *Gezelliana* 4 (1973), 3-4, 97-99.

Westenbroek 1976

G. Gezelle, Gedichten, Gezangen en Gebeden. Eerste druk van 1862. (ed. J.J.M. Westenbroek). Antwerpen-Amsterdam 1976.

Westenbroek 1986

J.J.M. Westenbroek, 'Problemen met Gezelles "o Wilde en onvervalschte pracht"', in: *Biekorf* 86 (1986), 321-332.

Westenbroek 1991

J.J.M. Westenbroek, "'o Wilde en onvervalschte pracht", een heterogeen gedicht', in: *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal-en Letterkunde* 1991, 212-237.

Westenbroek 1995

J.J.M. Westenbroek, *Gezelle de dichter*. Studies. Antwerpen 1995.

Westenbroek 1999

J.J.M. Westenbroek, 'Dichter van mystiek verlangen', in: *Benedictijns Tijdschrift* 1999/2, 86-98.

Westerlinck 1960

A. Westerlinck, *Wandelen al peinzend*. Verzamelde opstellen. Leuven 1960.

Westerlinck 1977

A. Westerlinck, *De innerlijke wereld van Guido Gezelle*. Nijmegen-Brugge 1977.

Westerlinck 1980

A. Westerlinck, *Taalkunst van Guido Gezelle*. Nijmegen-Brugge 1980.

Westerlinck 1981

A. Westerlinck, *De oude taaltovenaars Guido Gezelle*. Beveren-Nijmegen 1981.

Register op titels en beginregels

Aan de leeuwerke in de lucht 22
 Aan Jufvrouw Eugenie Haessebroucq (...) 214
Aanschouwt mij, hier en daar, 196
Aan u voorwaar had menig man 63
Aarde, laat uw' lenden open-, 197
Ach, weêrom groent, alhier aldaar, 169
 Ad multos annos 110
 Aen Mynheer Julius 211
Ah! gij hadt zoo geren 't leven 61
Alhier, aldaar, wijd uit, wijd om, 277
 Allenthenen 313
Al rood is 't, dat ik zie: 231
Als de ziele luistert 89
Als één verdriet is uitgezucht, 168
Als zorgen mijn herte verslinden, 172
Beminde zuster, ziet die tranen in onze oogen, 102
 Berdzagers 184
Bereukwerkt en berijkdomd door 143
 Bezoek bij 't graf 52
 Binnenleidinge 113
 Bismarck 311
 Blijdschap 75
 Brief 77
 <Brief aan E. Van Oye, 28 februari? 1858> 281
 <Brief aan E. Van Oye, 22 juni 1858> 284
 Bruiloft 102
 Casselkoeien 196
 Courtrai! 190
 Cytisus laburnum 55
Daar zijnder die de levensbaan, 55
De aarde daverd en van onder 35
 De beltrommel 31
 De bleekersgast 181

De dageraad 235
 De doolaards in Egypten 324
 De flieflodder 309
De Haerne, al wierd ik blind, nog nauwelijks geboren, 219
De kerzelaar zijn trouwgewaad 178
 De liefde stak me in brande; 99
 De Mandelbeke 11
De navond komt zoo stil, zoo stil, 140
 ... Den ouden brevier 172
De pikke slaat het kooren af 149
 De puid 109
De puid, weleer, 109
 De ramen 179
De ramen staan vol heiligen, 179
 De tale des vaderlands 68
 De varende vrouwe 292
De vlaamsche tale is wonder zoet 93
 De waterspiegel 19
De wintermuggen zijn 166
 De zaaidhede 197
De zonne rijst, 127
De zonne vecht! Het noordervolk 258
 Dien avond en die rooze 82
 Die varende vroue 105
Dit voetjen en dat voetje 245
 Duc nos quo tendimus 236
 Een bonke keerzen kind 80
Een bonke keerzen kind! 80
Een dapper man was hij! Ten Madeleenenvelde 110
 Een dreupel poesij 83
Een edel kind wierd zekeren nacht uit zijns vaders slot gevoerd 68
Een schalkaard had een bie gevaân 104
Eens dat ik gezeten was 25
Eerweerdig hoofd, dat denken doet 147
Eerweerdigheid des Priesters, steun en staf 222
 Ego flos... 275
 En daarmee al 264
En mocht ik maar 188
Gedoken half, in 't riet, 271
Gevlerikt, na der vliegen aard; 267
G'hebt dan weêr een stem gekregen 248

Gierzwaluwen 228
 Gij badt op eenen berg 74
Gij badt op eenen berg alleen, 74
Gij zijt de bergen op- 230
God gaf het ons, 60
 Goevrijdag 173
 Hebt meêlijen 233
Hebt meêlijen met de boomen, laat 233
Heel 't westen zit gekibbelkappeld, 208
 Heete pootjes 104
 Hemelzang 320
Herhaalt mij nu weêrom dat 177
Het bietje maakt den heuning en 90
 Het borelingske 170
Hetgene een' moeder troosten kan, 62
 Het gers 175
 Het getouwe 188
 Het hazegrauw 200
 Het kindeke van de dood 55
Het leven is een' krijgsbanier, 162
Het moordallaam, 64
 Het schrijverke 15
 Het stoomgevaarte 35
Het vierig gedrochte, 190
Het water is een wonder ding 250
 Hiawadha's vasten 116
Hoe blij is de arme vogel toen 83
Hoe gulzig is het gers 175
Hoe helder, zwart op wit, die koe 195
Hoe kan dat zijn, 260
Hoe lief is, op het donker blauw 270
Hoe riekt gij, Bamisbosschen, goed, 155
Hoe schoone, och, hoe veel schoonder is, 256
Hoe zoet is 't om te peizen dat, 85
Hoe zwart, hoe zwart, is, ommetomme, 262
 Homeros 303
 Ichthus eis aiei 182
Ik ben een blomme 275
Ik, de al oude verzenvinder, 251
Ik droome alreê van u, mijn kind, 257
 Ik misse u 78

Ik misse u waar ik henenvaar 78
Ik wandelde, ik wandelde alleen, 52
Ik wete ik een spiegel, een spiegel zoo klaar, 19
Ik zoek en zoek schier vruchteloos het blanke vlies 77
in de blanke lonken 246
In foco amor mi mise 99
Inke 96
In speculo 260
In 't blauwe van den hemel doekt 235
In 't riet 271
Irrequietum... 168
Ja! Daar zijn blijde dagen nog in 't leven, 75
Jam hyems transiit 169
Jam sol recedit 208
Jantje 227
Jordane van mijn hert 151
'k En ete niet, of 't gene ik ete, 160
'k En heb vandage, o levensbronne, 264
'k En hoore u nog niet, 134
Kerkhofblommen 45
<Kerstmis> 305
'k Heb menig menig uur bij u 82
'k Hoore tuitend' hoornen en 94
Kortrijksche mannen, naar Brugge is de vaart, 146
'k Wil van dat priestersch jok bevryd!' 211
Laat worden 191
Lentegroen 270
Luistert hoe dat Hiawadha 116
Maagdengroen 171
Maar twijfelzonnig lente en is 't, 226
'Margarita,' 't is bekend, 131
Meidag 178
Meidagweder is 't: alomme 182
Meizang 177
Mietje 265
Mirakels 317
Mij beminde Grijslawerke, 22
Mijn hert is als een blomgewas, 159
Mij spreekt de blomme een tale, 95
Mocht zulk een tale eilaas 269
Nen torre bouwen 217

Nen torre bouwen, weet gij wat 217
Nen zwicht van bloeroo bezekens, 273
Niet lam en afgeleefd, 171
 Nieuwjaarkaarte 251
Nu zit de zonne 254
o Brooze levendheid, die 'k, op uw' vlugge vlerken, 144
 Octoberboomen 256
 O dichtergeest 69
o Dichtergeest, van wat al banden 69
o Eerdentroost, gebloede blommen, 139
o Gij dikke, welgekleede, welgevoede 142
o Heerlijk handgedaad 128
O krinklende winklende waterding, 15
 O lied 73
 O Lied! o Lied, 73
 O lieden van te lande 70
O lieden van te lande, vrienden al, 70
o Mocht ik 91
 Op de Speije, by nachte 248
Op en neêre, in de elzentronken; 227
 Op het vijf-en-twintigste verjaren (...) Soenen (...) 222
 Op krukken 204
o Priester, die 157
 O 't ruischen van het ranke riet 17
O! 't ruischen van het ranke riet! 17
o Wilde en onvervalschte pracht 135
o Schoone roozenmond, 180
 Pachthofschilderinge 25
 Platanus Orientalis L. 277
 Rammentati 84
Rammentati, onthoudt 'et wel, 84
 Roozenmond 180
 's Avonds 249
Schavende snijdt het staal 67
Scheef is de poorte, van 186
 Serenum erit 231
's Goevrijdags ratel, rauwgetand, 173
 Sint Jans vier 254
Slaapt gij nog, gedaagde kruinen 132
 Slapende botten 207
 Sorbus Aucuparia L. 273

Tale 296
 Tale 297
't Eerste dat mij moeder vragen 165
 Te Meirelbeke 108
Ten halven afgewrocht, 207
't En is van u 253
 Ter blijde gedachtenis (...) Hendrik Rembry (...) 216
 Ter inleidinge 67
 Terug 186
't Er viel ne keer... 212
't Er viel 'ne keer een bladjen op 212
't Groeit... 191
't Groeit overal entwat: 191
't Is nevelkoud, 199
't Is stille! Neerstig tikt het on- 158
't Is vijf-en-twintig jaar dat ik 216
'T is zeven jaar geleên bijkans, waar gaan de tijden! 214
't Laatste 85
't Meiske, met zijn' teele melk, 265
 <Toespraak bij het graf van L.-L. De Bo> 315
 Tot de studenten van 't kleen seminarie te Rousselaere 287
 Tot de zonne 72
Tot Vleteren, 220
 Tranen 199
't Verleden jaar heeft, oud en stram, 129
't Ververscht mij, in 't geweld gestaan 181
 12 jullii 1858 243
 Twijfelzonnig 226
't Wordt al sterre dat men ziet 249
Uit voller longen 108
Uw hert en mond 243
 Van den kleenen hertog 327
Van der viervlaghen, die voordesen 105
Vertijloos, al den dag, 202
 Vertijloosheid 202
Vol naalden vliegt de lucht, 130
Vroeg avondt het: geleden 200
Vroegt ge mij van waar ze komen, 113
Waarom altijd altijd weenen, 31
Waarom, droeve Wilgeboom, 11
Waarom niet uw geweld gestaakt, 191

Waarom, waarom 204
Waar' 't leven een gedicht, 252
Waar zit die heldere zanger, dien 137
Weet gij waar de wind geboren, 92
Wilt ge een hof vol beukenboomen, 236
Wintermuggen 166
Winterschilderijtjes 299
Wit en zwart 195
Zegepraal 258
'Zie, zie, zie, 228
Zijn tandelooze mond 170
Zijn' vuisten, tend den okselen 184
Zilverblanke zwanen, 'k groete u 266
Zonne, als 'k in mijn groene blaren 72
Zoo daar ooit een blomke groeide 45
Zwart 262

Verantwoording van de Deltareeks

De reeks stelt klassieke werken uit de letterkunde van Nederland en Vlaanderen ter beschikking aan de huidige lezer. Naast volledige teksten zullen in de reeks ook bloemlezingen verschijnen, bijvoorbeeld wanneer een klassieke auteur met een groot en gevarieerd dichtelijk oeuvre daar meer mee gediend is dan met de uitgave van een van zijn werken. Ook een belangwekkend literair genre waaraan door verschillende auteurs is bijgedragen kan de grondslag vormen voor een deel van de reeks.

De uitgaven worden voorzien van een inleidende beschouwing die het werk in zijn historische en literaire situatie plaatst en die verwijst naar andere publicaties. Woordverklaringen en inhoudelijke toelichtingen maken de tekst voor de lezer van nu toegankelijk. Daarbij wordt vermeden hem op te tuigen met een al te zwaarwichtige wetenschappelijke commentaar. In bijzondere gevallen zal gebruikgemaakt worden van een parallelvertaling.

De gebruiker kan rekenen op een betrouwbare tekst, waarvan de keuze zorgvuldig overwogen is en de wijze van uitgeven wetenschappelijk verantwoord. De teksten worden in de oorspronkelijke spelling aangeboden. Wel wordt zo nodig het gebruik van *i/j* en *u/v* genormaliseerd volgens het huidige onderscheid van klinker en medeklinker. Voorzover de editeur correcties heeft aangebracht, worden deze exact verantwoord. Het gaat in de reeks om zogenaamde leesedities. Daarin wordt ervan afgezien de geschiedenis van de tekst in zijn verschillende versies te reconstrueren. Een opgave van varianten zal derhalve ontbreken. De verschillende delen van de reeks zullen niet steeds precies dezelfde aanpak van de editieproblematiek laten zien, daar deze mede afhangt van de aard van de tekstoverlevering en de stand van het onderzoek.